T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Yağmur AKARSU

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nur DİLBAZ ALACAHAN

Çanakkale, 2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Ticaret Politikası ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri' adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

26/09/2016

Yağmur AKARSU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yağmur AKARSU'ya ait **AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ** adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı,

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Nur DİLBAZ ALACAHAN

Yrd. Doç.. Dr. İsmail SEKİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇAVUŞOĞLU

Tez No : 10126973

Tez Savunma Tarihi : 05.09.2016

ONAY

Doç.Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

26./09./2016.

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yeniden inşasını sağlamak amacıyla 1952 yılında yapılan Paris Antlaşması ile kurulmuş olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve ardından 1957 yılındaki Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, 1993 yılında yapılan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği adını almıştır. 2016 yılı itibari ile 28 üye sayısına ulaşan Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilişkileri 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu ile başlamıştır. Ankara Anlaşması'nın ardından Türkiye'nin aşamalı olarak Avrupa Birliği'ne girişi kararlaştırılmış olup hazırlık, geçiş ve son dönem olarak Avrupa Birliği üyeliği öngörülmüştür. 1996 yılında Avrupa Birliği'ne aday olmadan Gümrük Birliği'ne dahil olan tek ülke konumundaki Türkiye için Avrupa Birliği iyi bir ticaret ortağıdır. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsü kazanan Türkiye, 2005 yılında Lüksemburg'ta alınan kararla birlikte Avrupa Birliği ile müzakarelere başlamıştır. Gümrük Birliği'yle birlikte Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'nı uygulamaya başlamış ve Avrupa Birliği'nin tercihli ticaret sistemini üstlenmiştir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin kuruluşu, kurumları, genel politikaları, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ile birlikte Türkiye'nin, Avrupa'nın Ortak Dış Ticaret Politikası'na uyumu ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ile Avrupa Birliği üye ülkelerinin yıllar itibari ile ithalat ve ihracat verileri incelenip Gümrük Birliği'nin etkilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Ortak Dış Ticaret Politikası, Gümrük Birliği

ABSTRACT

COMMON FOREIGN TRADE POLICY OF EUROPEAN UNION AND ITS EFFECTS ON TURKISH ECONOMY

Europe Coal - Steel Community which was found with Paris Treaty concluded in 1952, Europe Economics Community and Europe Atomic Energy Community which was found with Rome Treaty concluded in 1957 in order to rebuild Europe after Second World War , was named as European Union with Maastricht Treaty concluded in 1993. The contacts between Turkey and Europe Union, which reach over 28 members as of the year of 2016, started with Turkey's application for full membership to the European Union.

After Ankara Treaty, Turkey's incrementally entry to European Union was agreed on and was concluded to be a member of European Union as preparation, transition and the last period. In 1996, European Union was a good trade partner for Turkey that was the only country joined the Customs Union without becoming a candidate to European Union. In 2005, Turkey which gained the candidate status with the Helsinki Summit in 1999 started to negotiations with European Union in company with decision taken in Luxembourg. Turkey started to implement European Union's Common Trade Policy and undertook European Union's preferential trade system with the Customs Union.

In this study, there will comprise the effects of Customs Union examining the foundation of European Union, its institutions, common politics, Turkey's rapport to Common Foreign Trade Policy of Europe with Turkey-European Union relations, its effects on Turkey's economy and the import-export data of member countries to European Union

Key words: Turkey, Europe Union, Common Foreign Trade Policy, Custom Union.

ÖNSÖZ

Dış ticaret ülkelerin karşılıklı çıkarlarına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Ülkeler kendi ülkesinde bulunmayan ya da yüksek maliyetle üretebilecekleri ürünleri başka ülkelerden temin ederler. Türkiye'yi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye yapan topluluk ile Türkiye arasında karşılıklı gümrük birliğine dayanan ileride de tam üyelik için öngürüde bulunan anlaşmalar, 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ve 25 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması'dır. Türkiye'nin 1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyelik için tekrar başvuru yapması ilişkilerin dönüm noktasını oluşturmaktadır. 1996 yılında Türkiye'nin gümrük birliğine girmesiyle birlikte Avrupa Birliği'ne üye olmadan gümrük birliği gerçekleştirmiş tek ülke konumundadır.

Türkiye, dış ticaretini geliştirmek, kendisine yeni pazarlar oluşturmak, refah seviyesi arttırmak, büyümeyi gerçekleştirip ödemeler dengesini sağlamak, işsizliği azaltmak gibi ülkesine sağlayacağı olumlu değişiklikleri yapmak için kendisine yeni dış ortaklar bulmak istemektedir. Bu amaçla Avrupa Birliği'ne 1959 yılında yaptığı ilk ortaklık başvurusundan beri üye olmak için çaba harcamaktadır. 2016 yılı itibariyle hala aday ülke statüsünde bulunan Türkiye, topluluğa girmek için gerekli kriterleri yerine getirmek için çabalamaktadır.

Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikası ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri adlı çalışmamın hazırlanmasında benden desteklerini esirgemeyen ve çıkan her olumsuzluğa rağmen yanımda olup beni yalnız bırakmayan başta tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nur DİLBAZ ALACAHAN'a, Prof. Dr. Meliha ENER'e, Prof. Dr. Engin ERDOĞAN'a, Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ'a, Yrd. Doç. Dr. İsmail SEKİ'ye, Yrd. Doç. Dr. Mustafa TORUN'a, Gökçeada Meslek Yüksek Okulu'nda görev yapan Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÇAVUŞOĞLU'na, Öğr. Gör. Rıdvan VARLI'ya, Öğr. Gör. Ahmet KAHİLOĞULLARI'na, Öğr. Gör. Erkan BİL'e ve diğer çalışma arkadaşlarıma, Gökçeada Meslek Yüksek Okulu idari personeline, anlayışla, sevgiyle, saygıyla yanımda olan değerli öğrencilerime ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmama başladığım günden beri hep yanımda olan, iyi günde kötü günde bu yaşıma gelmeme yardımcı olan, bana güvenen, desteklerini hiç esirgemeyen, her olumsuzluğa birlikte göğüs gerdiğim, nazımı hep çeken canımdan çok sevdiğim aileme çok teşekkür ediyorum. Bu çalışmamı,annem Hülya AKARSU'ya ve yeğenime ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER iv

KISALTMALAR LİSTESİ xi

TABLOLAR LİSTESİ xiii

GRAFİKLER LİSTESİ xvii

GİRİŞ 1

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ KURULUŞU, KURUMLARI VE GENEL POLİTİKALARI

1.1. Avrupa Birliği Tarihçesi 3

1.2. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları 4

1.2.1. Paris Antlaşması (1951) 4

1.2.2. Roma Antlaşması (1957) 5

1.2.3. Füzyon Antlaşması (1965) 6

1.2.4. Tek Avrupa Seneti (1987) 7

1.2.5. Maastricht Antlaşması (1992) 8

1.2.6. Amsterdam Antlaşması (1999) 10

1.2.7. Nice Antlaşması (2003) 11

1.2.8. Lizbon Antlaşması (2009) 11

1.3. Avrupa Birliği Kurumları 12

1.3.1. Avrupa Parlamentosu 13

1.3.2. Avrupa Komisyonu 13

1.3.3. Avrupa Birliği Konseyi 14

1.3.4. Avrupa Birliği Zirvesi 15
1.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı 15
1.3.6. Avrupa Sayıştayı 16
1.3.7. Avrupa Merkez Bankası 16
1.3.8. Ekonomik ve Sosyal Komite 17
1.3.9. Bölgeler Komitesi 17
1.3.10. Avrupa Yatırım Bankası 18
1.3.11. Avrupa Ombudsmanı 18
1.4. Avrupa Birliği Genişleme Süreci 19
1.4.1. Birinci Genişleme Dalgası 19
1.4.2. İkinci Genişleme Dalgası 19
1.4.3. Üçüncü Genişleme Dalgası 20
1.4.4. Birleşme Dalgası 20
1.4.5. Dördüncü Genişleme Dalgası 20
1.4.6. Beşinci Genişleme Dalgası 20
1.4.7. Altıncı Genişleme Dalgası 20
1.4.8. Yedinci Genişleme Dalgası 21
1.4.9. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Güncel Durumları 21
1.4.9.1. Türkiye 21
1.4.10. Avrupa Birliği'ne Aday Olan Diğer Ülkelerin Güncel Durumları 21
1.4.10.1. Karadağ 21
1.4.10.2. Sırbistan 22
1.4.10.3. Makedonya 22
1.4.10.4. Arnavutluk 23
1.5.Avrupa Birliği Genel Politikaları 23
1.5.1. Avrupa Topluluğu Politikaları 23
1.5.1.1. Ekonomi ve Sanayi Politikaları 23
1.5.1.1.1. Mali Politikalar 23
1.5.1.1.1.1. Bütçe Politikası 23
1.5.1.1.1.2. Vergilendirme Politikası 24
1.5.1.1.1.3. Ekonomi ve Parasal İlişkiler Politikası 24
1.5.1.1.1.4. Tüketici Politikası 24
1.5.1.1.2. Sanayi Politikaları 24

1.5.1.1.2.1. Sanayi Politikası 25
1.5.1.1.2.2. Araştırma ve Yenilik Politikası 25
1.5.1.1.3. Tarım Politikaları 25
1.5.1.1.3.1. Tarım Politikası 26
1.5.1.1.3.2. Balıkçılık Politikası 26
1.5.1.1.4. Ulaştırma Politikaları 26
1.5.1.1.4.1. Ulaştırma Politikası 27
1.5.1.2. Çevresel Politikalar 27
1.5.1.2.1. Çevre Politikası 27
1.5.1.2.2. Enerji Politikası 27
1.5.1.3. Toplumsal ve Siyasal Politikalar 28
1.5.1.3.1. Eğitim ve Öğretim ve Gençlik Politikası 28
1.5.1.3.2. Bilgi Toplumu Politikası 28
1.5.1.3.3. Bölgesel Politika 28
1.5.1.3.4. Sosyal Politika 29
1.5.2. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası 29
1.5.2.1. Dış İlişkiler Politikası 29
1.5.2.2. Dış Ticaret Politikası 29
1.5.2.3. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası 30
1.5.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu Politikaları 30
1.5.3.1. Adalet ve İçişleri Politikası 30
1.5.3.2. Rekabet Politikası 30

BÖLÜM II
TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi 31
2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Aşamaları 33
2.2.1.Ankara Anlaşması ve Hazırlık Dönemi (1963)..... 33
2.2.1.1. Hazırlık Dönemi Altında Dış Ticaret Politikası 34
2.2.2. Katma Protokolü ve Geçiş Dönemi (1971) 35
2.2.2.1.Hazırılık Aşaması ve Katma Protokolü Kapsamında Yapılan Mali Yardımlar 37

2.2.2.2. Geçiş Dönemi Altında Dış Ticaret Politikası 39
2.2.2.2.1.Malların Serbest Dolaşımına İlişkin Yükümlülükler…….. 41
2.2.2.2.1.1. Tarım Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler …….. 41
2.2.2.2.1.2. Sanayi Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler 41
2.2.2.2.2. Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler 42
2.2.2.2.3. Sermayenin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler 42
2.2.2.2.4. Hizmetlerin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler 43
2.2.3.Gümrük Birliği ve Son Dönem 43
2.2.3.1.1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı 44
2.2.3.2. Gümrük Birliği'nden Sonra Gerçekleşen Zirveler 45
2.2.3.2.1. Lüksemburg Zirvesi (1997) 45
2.2.3.2.2. Helsinki Zirvesi (1999) 45
2.2.3.2.3.Kopenhag Zirvesi (2002) 47
2.2.3.2.4. Brüksel Zirvesi (2004) 48
2.2.3.2.5. Brüksel Zirvesi (2015) 48
2.2.3.2.6. Brüksel Zirvesi (2016) 49
2.2.3.3. Gümrük Birliği Altında Dış Ticaret Politikası 50
2.2.3.4.Gümrük Birliği Döneminde Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar 50
2.2.3.5. Türkiye'nin Tam Üyelik Süreci ve Müzakereler 52
2.3. Gümrük Birliği Oluşumu 53
2.3.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri 54
2.3.1.1. Ticaret Yaratıcı Etki 54
2.3.1.2. Ticaret Saptırıcı Etkisi 55
2.3.1.3. Tüketim Etkisi 55
2.3.1.4. Ticaret Hadlerine Etkisi 55
2.3.2. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri 55
2.3.2.1. Rekabet Artışı Etkisi 56
2.3.2.2. Ölçek Ekonomileri Etkisi 56
2.3.2.3. Dışsal Ekonomiler Etkisi 56
2.3.2.4. Teknolojik Gelişmeye Etkisi 57

2.3.2.5 Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi 57
2.4. Gümrük Birliği ve Yeni Düzenlemeler 57

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Ticaret Politikası 59
3.1.1. Ortak Dış Ticaret Politikasının Hukuki Çerçevesi 63
3.1.2. Ortak Dış Ticaret Politikasının Amaçları 64
3.1.3. Ortak Dış Ticaret Politikasının Araçları 64
3.1.3.1. Ortak Gümrük Tarifesi 65
3.1.3.2. İthalatta Ortak Kurallar 66
3.1.3.3. Dampingli İthalata Karşı Koruma 66
3.1.3.4. Sübvansiyonlu İthalata Karşı Koruma 66
3.1.3.5. Miktar KısıtlamalarınınYönetimi 67
3.1.3.6. Haksız Ticari Uygulamalara Karşı Topluluk Haklarının Korunması 67
3.1.3.7. İhracatta Ortak Kurallar 67
3.1.3.8. Resmi Destekli İhracat Kredileri 68
3.2. Türkiye'nin Avrupa Ortak Dış Ticaret Politikasına Uyumu 68
3.2.1. Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye'nin Uyumu 68
3.2.1.1. Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması 73
3.2.1.2. Türkiye- Arnavutluk Serbest Ticaret Anlaşması 74
3.2.1.3. Türkiye-Bosna Hersek Serbest Ticaret Anlaşması 75
3.2.1.4. Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması 76
3.2.1.5. Türkiye-Filistin Serbest Ticaret Anlaşması 76
3.2.1.6. Türkiye-Güney Kore Cumhuriyeti Serbest Ticaret Anlaşması 77
3.2.1.7. Türkiye-Gürcistan Serbest Ticaret Anlaşması 78
3.2.1.8. Türkiye-Karadağ Serbest Ticaret Anlaşması 78
3.2.1.9. Türkiye-Makedonya Serbest Ticaret Anlaşması 79
3.2.1.10. Türkiye-Malezya Serbest Ticaret Anlaşması 80
3.2.1.11. Türkiye-Morityus Serbest Ticaret Anlaşması 80

3.2.1.12. Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması 81
3.2.1.13. Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Anlaşması 82
3.2.1.14. Türkiye-Sırbistan Serbest Ticaret Anlaşması 82
3.2.1.15. Türkiye-Şili Serbest Ticaret Anlaşması 83
3.2.1.16. Türkiye-Tunus Serbest Ticaret Anlaşması 84
3.2.1.17. Türkiye-Ürdün Serbest Ticaret Anlaşması 85
3.2.1.18. Türkiye-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması 85
3.2.2. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Türkiye'nin Uyumu 86
3.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaret İlişkileri 87
3.3.1. Türkiye'nin Avrupa Pazarındaki Yeri 91
3.3.2. 1959-1996 Dönemi 93
3.3.3. 1996-2002 Gümrük Birliği'ne Geçiş Dönemi 94
3.3.4. 2002 ve 2016 Dönemi 97

BÖLÜM IV
AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME DALGALARI'NIN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

4.1. Avrupa Birliği'nin Kurucu Üyeleri 103
4.1.1. Almanya 103
4.1.2. Fransa 106
4.1.3. Belçika 109
4.1.4. Hollanda 110
4.1.5. Lüksemburg 113
4.1.6. İtalya 115
4.2. Birinci Genişleme Dalgası 117
4.2.1. İrlanda 118
4.2.2. Danimarka 120
4.2.3. İngiltere 123
4.3. İkinci Genişleme Dalgası 125
4.3.1. Yunanistan 125
4.4. Üçüncü Genişleme Dalgası 128

4.4.1. Portekiz 128
4.4.2. İspanya 131
4.5. Dördüncü Genişleme Dalgası 133
4.5.1. İsveç 133
4.5.2. Finlandiya 136
4.5.3. Avusturya 138
4.6. Beşinci Genişleme Dalgası 140
4.6.1. Çek Cumhuriyeti 140
4.6.2. Estonya 142
4.6.3. Litvanya 143
4.6.4. Güney Kıbrıs 145
4.6.5. Malta 147
4.6.6. Letonya 150
4.6.7. Polonya 151
4.6.8. Slovenya 153
4.6.9. Slovakya 155
4.6.10. Macaristan 157
4.7. Altıncı Genişleme Dalgası 160
4.7.1. Bulgaristan 160
4.7.2. Romanya 162
4.8. Yedinci Genişleme Dalgası 164
4.8.1. Hırvatistan 165
4.9. Türkiye'nin Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası Avrupa Birliği ile Ticareti 167
4.10. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi 172
4.10.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin İthalatına Etkisi 177
4.10.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin İhracatına Etkisi 181
SONUÇ 184
KAYNAKÇA 191

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AP	: Avrupa Parlamentosu
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerji Topluluğu
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTS	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
IPA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

OKK : Ortaklık Konseyi Kararı

OTP : Ortak Tarım Politikası

OTİP : Ortak Ticaret Politikası

STA : Serbest Ticaret Anlaşması

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK : Tüketici Danışma Komitesi

TAS : Tek Avrupa Senedi

TTA : Tercihli Ticaret Anlaşması

UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Katma Protokolde Öngörülen Gümrük İndirimleri 35

Tablo 2.2. Katma Protokolde Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi Uyumu 36

Tablo 2.3. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Yapılmış Mali Protokoller 38

Tablo 2.4. Gümrük Birliği Öncesi Türkiye'ye Yönelik Yapılan Toplam Mali Yardımlar 39

Tablo 2.5. 2002-2006 Döneminde Türkiye Tarafından Kullanılan Avrupa Birliği Mali Yardımlar 50

Tablo 2.6. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Dönemi Türkiye'ye Mali Yardımlar 51

Tablo 2.7. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı II (IPA) Dönemi Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar 52

Tablo 2.8. Türkiye-Avupa Birliği Arasında Müzakerelere Konu Olan Fasıllar 53

Tablo 3.1. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları 70

Tablo 3.2. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Yaptığı Ülkelere Olan İhracat Rakamları 71

Tablo 3.3. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Kapsamında Gerçekleştirdiği İhracat Rakamları 72

Tablo 3.4. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Kapsamında Gerçekleştirdiği İthalat Rakamları 73

Tablo 3.5. Türkiye–Avrupa Serbest Ticaret Birliği Ülkeleri İhracat ve İthalat Rakamları 74

Tablo 3.6. Türkiye–Arnavutluk İhracat ve İthalat Rakamları 74

Tablo 3.7. Türkiye–Bosna Hersek İhracat ve İthalat Rakamları 75

Tablo 3.8. Türkiye–Fas İhracat ve İthalat Rakamları 76

Tablo 3.9. Türkiye–Filistin İhracat ve İthalat Rakamları 76

Tablo 3.10. Türkiye–Güney Kore Cumhuriyeti İhracat ve İthalat Rakamları 77

Tablo 3.11. Türkiye–Gürcistan İhracat ve İthalat Rakamları 78

Tablo 3.12. Türkiye–Karadağ İhracat ve İthalat Rakamları 78

Tablo 3.13. Türkiye–Makedonya İhracat ve İthalat Rakamları 79

Tablo 3.14.Türkiye–Malezya İhracat ve İthalat Rakamları 80

Tablo 3.15. Türkiye–Morityus İhracat ve İthalat Rakamları 80

Tablo 3.16. Türkiye–Mısır İhracat ve İthalat Rakamları 81

Tablo 3.17. Türkiye–Suriye İhracat ve İthalat Rakamları 82

Tablo 3.18. Türkiye–Sırbistan İhracat ve İthalat Rakamları..... 83

Tablo 3.19. Türkiye–Şili İhracat ve İthalat Rakamları 83

Tablo 3.20. Türkiye–Tunus İhracat ve İthalat Rakamları..... 84

Tablo 3.21. Türkiye–Ürdün İhracat ve İthalat Rakamları..... 85

Tablo 3.22. Türkiye–İsrail İhracat ve İthalat Rakamları..... 86

Tablo 3.23. Türkiye'nin Dış Ticareti ve Avrupa Birliği'nin Payı 88

Tablo 3.24. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Olan Ticareti 90

Tablo 4.1. Almanya İthalat-İhracat Rakamları 104

Tablo 4.2. Fransa İthalat-İhracat Rakamları 107

Tablo 4.3. Belçika İthalat-İhracat Rakamları..... 110

Tablo 4.4. Hollanda İthalat-İhracat Rakamları 112

Tablo 4.5. Lüksemburg İthalat-İhracat Rakamları..... 115

Tablo 4.6. İtalya İthalat-İhracat Rakamları..... 117

Tablo 4.7. İrlanda İthalat-İhracat Rakamları..... 119

Tablo 4.8. Danimarka İthalat-İhracat Rakamları 122

Tablo 4.9. İngiltere İthalat-İhracat Rakamları 124

Tablo 4.10. Yunanistan İthalat-İhracat Rakamları..... 127

Tablo 4.11. Portekiz İthalat-İhracat Rakamları 130

Tablo 4.12. İspanya İthalat-İhracat Rakamları 132

Tablo 4.13. İsveç İthalat-İhracat Rakamları 135

Tablo 4.14. Finlandiya İthalat-İhracat Rakamları 137

Tablo 4.15. Avusturya İthalat-İhracat Rakamları 139

Tablo 4.16. Çek Cumhuriyeti İthalat-İhracat Rakamları 141

Tablo 4.17. Estonya İthalat-İhracat Rakamları 143

Tablo 4.18. Litvanya İthalat-İhracat Rakamları 145

Tablo 4.19. Güney Kıbrıs İthalat-İhracat Rakamları 147

Tablo 4.20. Malta İthalat-İhracat Rakamları 149

Tablo 4.21. Letonya İthalat-İhracat Rakamları 151

Tablo 4.22. Polonya İthalat-İhracat Rakamları 153

Tablo 4.23. Slovenya İthalat-İhracat Rakamları 155

Tablo 4.24. Slovakya İthalat-İhracat Rakamları 157

Tablo 4.25. Macaristan İthalat-İhracat Rakamları 159

Tablo 4.26. Bulgaristan İthalat-İhracat Rakamları 161

Tablo 4.27. Romanya İthalat-İhracat Rakamları 164

Tablo 4.28. Hırvatistan İthalat-İhracat Rakamları 166

Tablo 4.29. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Türkiye'nin İthalat- İhracat Rakamları168

Tablo 4.30. Gümrük Birliği Sonrası Dönemde Türkiye'nin İthalat- İhracat Rakamları170

Tablo 4.31. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı (Milyon $) 178

Tablo 4.32. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler (Milyon $) 179

Tablo 4.33. Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İthalatı (Milyon $) 180

Tablo 4.34. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (Milyon $)..... 181

Tablo 4.35. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ülkeler (Milyon $) 182

Tablo 4.36. Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İhracatı (Milyon $) 183

Tablo 4.37. Türkiye'nin Döviz Türlerine Göre İhracatı 182

Tablo 4.38. Türkiye'nin Döviz Türlerine Göre İthalatı 183

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Türkiye'nin İthalatı ve Avrupa Birliği'nin Payı 89

Grafik 3.2. Türkiye'nin İhracatı ve Avrupa Birliği'nin Payı 90

Grafik 4.1. Almanya'nın Dış Ticaret Dengesi 105

Grafik 4.2. Fransa'nın Dış Ticaret Dengesi 108

Grafik 4.3. Belçika'nın Dış Ticaret Dengesi 111

Grafik 4.4. Hollanda'nın Dış Ticaret Dengesi 113

Grafik 4.5. Lüksemburg'un Dış Ticaret Dengesi 116

Grafik 4.6. İtalya'nın Dış Ticaret Dengesi 118

Grafik 4.7. İrlanda'nın Dış Ticaret Dengesi 120

Grafik 4.8. Danimarka'nın Dış Ticaret Dengesi 123

Grafik 4.9. İngiltere'nin Dış Ticaret Dengesi 125

Grafik 4.10. Yunanistan'ın Dış Ticaret Dengesi 128

Grafik 4.11. Portekiz'in Dış Ticaret Dengesi 131

Grafik 4.12. İspanya'nın Dış Ticaret Dengesi 133

Grafik 4.13. İsveç'in Dış Ticaret Dengesi 136

Grafik 4.14. Finlandiya'nın Dış Ticaret Dengesi 138

Grafik 4.15. Avusturya'nın Dış Ticaret Dengesi 140

Grafik 4.16. Çek Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Dengesi 142

Grafik 4.17. Estonya'nın Dış Ticaret Dengesi 144

Grafik 4.18. Litvanya'nın Dış Ticaret Dengesi 146

Grafik 4.19. Güney Kıbrıs'ın Dış Ticaret Dengesi 148

Grafik 4.20. Malta'nın Dış Ticaret Dengesi 150

Grafik 4.21. Letonya'nın Dış Ticaret Dengesi 152

Grafik 4.22. Polonya'nın Dış Ticaret Dengesi 154

Grafik 4.23. Slovenya'nın Dış Ticaret Dengesi 156

Grafik 4.24. Slovakya'nın Dış Ticaret Dengesi 158

Grafik 4.25. Macaristan'ın Dış Ticaret Dengesi 160

Grafik 4.26. Bulgaristan'ın Dış Ticaret Dengesi 162

Grafik 4.27. Romanya'nın Dış Ticaret Dengesi 165

Grafik 4.28. Hırvatistan'ın Dış Ticaret Dengesi 167

Grafik 4.29. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi 169

Grafik 4.30. Gümrük Birliği Sonrası Dönemde Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi 171

GİRİŞ

Ticaret, insan ihtiyaçlarını karşılayan, taraflar arasında yapılan mal ve hizmet alışverişidir. Geçmiş dönemlerde takas yöntemi ile yapılan mal ve hizmet alışverişi zamanla yerini paraya bırakmıştır. Ticaret zamanla ülkelerin birbirlerinden mal ve hizmet alımına yönelmiş ve bugünkü halini almıştır. Paranın keşfi ile birlikte ticaret gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Ticaretin yaygınlaşması ülkeleri birbirine yakınlaştırmış ve ülkelerin ekonomik açıdan büyüyerek dış ticaret açıklarının kapatılmasına yardımcı olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı olumsuzlukları yok etmek amacıyla 1952 yılında yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'un öncülüğünde kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu daha sonra 1957 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile birleşerek 1965 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile de Avrupa Topluluğu adını, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastrciht Antlaşması ile de Avrupa Birliği adını almıştır ve bu topluluk Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biri olmuştur. 1959 yılında Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne başvurusu ardından bu ülkeye tanınacak olan ayrıcalıklardan mahrum kalmamak adına Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuruda bulunan Türkiye, 57 yıldır Avrupa Birliği'ne üye olmak için beklemektedir.

Avrupa Birliği, üye ülkelerini birbirine uyumlaştırmak ve sorunların çözümü için ortak çözümler bulmak adına çeşitli politikalar oluşturmuş ve bunların en önemlisi de Ortak Ticaret Politikası olmuştur. Bu politika Roma Antlaşması'nın 23. Maddesi'nde düzenlenmiş olup Gümrük Birliği adı altında ortak kuralların geçerli olduğu tek pazar yaratmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu politika kapsamındaki en önemli araçlardan biri olan Ortak Gümrük Tarifesi, üye ülkeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılarak malların serbestçe dolaştığı ve üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanmasını öngören bir politikadır.

Türkiye, 1980 yılından sonra dışa açılmaya yönelmiş ve ithal ikameci sanayileşme modelini bırakarak ihracata yönelik sanayileşme modelini benimsemiştir. Küreselleşmeyle birlikte Türkiye, kendisine dış pazarlarda yer edinmek amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurmuş ve 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile birlikte Türkiye- Avrupa Birliği ilişkileri başlamış ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişine kadar

devam etmiştir. Ankara Anlaşması ile birlikte üç aşama halinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması hedeflenmiştir. Hazırlık, Geçiş ve Son Dönemden oluşan bu aşamalar Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliği'ne dahil edilmesiyle son bulmuştuır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile birlikte Türkiye, 1996 yılında Gümrük Birliği'ne dahil edilmiş ve Avrupa Birliği'ne üye olmadan Gümrük Birliği'ne dahil olan tek ülke olmuştur. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği kapsamına sadece işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri alınmıştır. Türkiye, dışa açılma ile birlikte refah artışını sağlamayı, ödemeler dengesini kurmayı, ekonomik bütünleşmeyi sağlayarak ülkenin ticaretinin artmasını hedeflemiştir. Türkiye, Gümrük Birliği ile birlikte Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikasını uygulamaya başlamış ve Avrupa Birliği'nin tercihli ticaret sistemini üstlenmeyi kabul etmiştir.1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için başvuruda bulunan Türkiye'ye 1999 Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsü verilmiş olup 2005 yılında Avrupa Birliği ile müzakerelere başlanılmıştır. 2016 yılı itibari ile Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 15 fasıl müzakerelere açılmış ve sadece bir tanesi kapatılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yaptığı mali yardımlar devam etmektedir.

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ KURULUŞU, KURUMLARI VE GENEL POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği'nin (AB) tarihsel süreçte oluşumu, gelişimi, kurucu antlaşmaları, kurumları ve ortak politikaları ele alınacaktır. Daha sonra AB'nin kuruluşundan bu yana nasıl genişleyerek geldiği ve aday ülkelerin güncel durumlarına yer verilecektir.

1.1. Avrupa Birliği Tarihçesi

Avrupa'da bir birlik oluşturma düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından Avrupa'daki devlet adamları Avrupa'nın yeniden inşası ve barış ortamının sağlanması amacı ile birçok çalışma yapmıştır. Avrupa'da gerçekleştirilen ilk ekonomik birleşme olarak bilinen Benelüks birleşmesi, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un bir araya gelmesi ile oluşmuştur. 1932 yılında imzalanan Ouchy Antlaşması ile yürürlüğe giren Benelüks birleşmesi 1949 yılında üç ülke arasında ticarette serbestlik yaratmış ve üye ülke ekonomilerini geliştirmiştir (Sandıklı, 2008: 128-134).

Benelüks birleşmesi, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un bir araya gelmesiyle oluşmuş ekonomik bir entegrasyondur. Bu topluluk kapılarını Batı Avrupa'ya açarak uluslararası ticarette daha etkin rol oynamak amacıyla gümrük birliği'nin kurulmasını istiyordu. Almanya, İtalya ve Fransa'yı da aralarına alarak daha büyük bir topluluk oluşturmuşlardır. (Barbee, 2012: 47).

Siyasal açıdan Fransa ve Almanya arasındaki sorunları çözmek ve barışçıl çözümler getirmenin yanı sıra Sovyetler'e ve Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) karşı bir güç oluşturma fikri toplulukların kurulmasına öncülük etmiştir. Ekonomik açıdan ise ülkelerin birleşmesi II. Dünya Savaşı sonrasındaki çöküntüleri aşmak ve yaşam standartlarını artırma düşüncesi ile olmuştur (www.rec.org.tr, 28.01.2016). Ülkelerin birleşerek daha güçlü olabilecekleri düşüncesi II. Dünya Savaşı sonrasında daha da artmıştır. AB'nin kurulmasına öncülük eden Jean MONNET, yeni bir savaşın çıkmaması adına Fransa ve Almanya'nın kömür ve çelik konusunda birleşmelerini öne sürmüştür. Monnet, Fransa ve Almanya'nın kömür ve çelik konusunda güçlerini birleştirerek olası bir savaşın önüne

geçebileceklerini savunmuştur (Karabulut, 2012: 20-21). Monnet'in bu düşüncelerine destek olarak Fransa Dış İşleri Bakanı Robert SCHUMAN, 1950 yılında Schuman Planını hazırlayarak Fransa ve Almanya arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) oluşturmuştur. İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ise daha sonra bu topluluğa üye olmuşlardır (Karluk, 2014: 1-8). Schuman, en önemli iki ekonomi sektörü olan kömür ve çelikte Monnet gibi Almanya ve Fransa'yı birleştirerek ve diğer ülkeleri de buna ortak ederek hem ortak bir pazar oluşturmak hem de ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine ve barış ortamının sağlanmasına katkıda bulunmak istemiştir (Moussis, 2004: 17). AB düşüncesi Avrupa ülkelerini tek bir çatı altında toplamak, ülkelerin refahını artırmak, ülkeler arasındaki işbirliğini sağlamak ve güçlendirmek, ekonomik bir birleşme gibi gözükse de günümüze gelene kadar siyasal, sosyal, kültürel yönden de gelişme ve değişme göstermiş bir topluluktur (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

1.2. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları

AB'nin kurucu antlaşmaları AB'nin hukuki kaynaklarını oluşturmaktadır. AB'nin işleyişini, amaçlarını, örgütlenmesini ve AB'nin kurumlarının yetkilerinin belirlendiği bu antlaşmalar günümüze kadar içeriği genişletilerek gelmiştir. Kurucu antlaşmalarla kurulan Avrupa Toplulukları (AT) uluslararası nitelik taşımaktadır (Reçber, 2003: 1).

1.2.1. Paris Antlaşması

II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ekonomik sıkıntılar yaşamış olan Avrupa ülkeleri, bu sorunları aşmak ve bir daha yaşamamak adına ekonomik ve siyasi birlik oluşturmaya karar vermişlerdir. Çünkü üçüncü bir Avrupa savaşını ülkelerin kaldıracak güçleri yoktu ve olası bir savaş Avrupa'nın yok olmasına neden olabilirdi (Coşkun, 2001: 47, Çakmak, 2007: 18).

Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda, Schuman Planı çerçevesinde bir araya gelerek AKÇT'yi oluşturmaya karar vermişlerdir. Fransız Dış İşleri Bakanı Robert Schuman tüm ülkelere kömür ve çelik topluluğu'na katılmaları için çağrıda bulunmuş olsa da Fransa ve Almanya dahil olmak üzere sadece altı ülke bu topluluğa katılmıştır. Schuman, 9 Mayıs Günü Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerini kömür ve çelik alanında birleşmeleri için bir bildiri yayımlamıştır ve bu günden sonra her yıl 9 Mayıs Avrupa Günü olarak kutlanmaktadır (Bilici, 2012: 39, Moussis, 2004: 18, Coşkun, 2001: 45-46). AKÇT'nin amaçları arasında, ekonomik bütünleşmeyi sağlamak, üye ülkelerin

yatırımlarını artırmak, işsizliğin önüne geçmek ve üye ülkelerin yaşam standartlarını arttırmak vardır. AKÇT'nin başkanlığına da AB'nin kurulmasına öncülük eden Jean Monnet atanmıştır (Sandıklı, 2008: 134). AKÇT, üye ülkeler arasında ekonomilerinin gelişmesi için kurulmuş olsa da zamanla içinde bulunduğu olaylardan etkilenerek sosyal ve siyasal olarak da gelişme göstermiştir. AKÇT her ne kadar ekonomik bir kuruluş olarak gözükse de zamanla siyasi alanda da ülkeleri etkisi altına alacaktır (Arslan, 2010: 51).

AKÇT'nin kuruluş amaçları arasında istihdamın sürekliliğini koruyarak artırmak ve üye ülkelerin ekonomilerini en yüksek verimlilik düzeyine çıkartmak vardır. Topluluk tüzel kişiliğe sahiptir ve her üye devlet bu tüzel kişilik haklarından faydalanmaktadır (Coşkun, 2001: 47).

Paris Antlaşması, 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanıp 25 Eylül 1952 tarihinde yürürlüğe girerek AKÇT'yi kurmuştur. AB'yi kuran ilk topluluk olarak Paris Antlaşması ile oluşturulan AKÇT kabul edilmiştir. Paris Antlaşması imzalandığı tarihten itibaren 50 yıl geçerli olup 2002 yılında antlaşmanın geçerliliği son bulmuştur. Bu tarihten itibaren antlaşmanın kapsamında yer alan bütün faaliyetler Roma Antlaşması ile kurulacak olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) devredilecektir (Karluk, 2007: 7-8, Haşimi, 2011: 25, Bilici, 2012: 39, Bulaç, 2001: 26-27).

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşması ile Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Almanya arasında kömür ve çelik ticaretindeki her türlü kısıtlama kalkarken üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanması kararı alınmıştır (Sandıklı, 2008: 133-134). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, sadece kömür ve çelik sektörünü baz almaktadır (Reçber, 2003:2).

AKÇT'nin beş kurumu vardır. Bunlar: Yüksek Otorite, Danışma Komitesi, Ortak Meclis, Bakanlar Özel Konseyi ve Adalet Divanı'dır. AKÇT, Yüksek Otoriteyi diğer kurumlardan farklı olarak uluslarüstü yetkilerle donatmıştır (Arslan, 2010: 53, Coşkun, 2001: 47).

1.2.2. Roma Antlaşması

1956 yılında Belçika Dış İşleri Bakanı Henri Spaak, AKÇT'yi kuran üye ülkelere AET ve Avrupa Atom Enerjsi Toplulukları'nın (EURATOM) kurulması için bir proje sunmuştur. Bu görüş olumlu karşılanmış ve 1957 yılında Roma Antlaşması ile bu iki topluluk kurularak AB'nin kurucu antlaşmaları arasındaki yerlerini almışlardır (Coşkun, 2001: 48). AB'nin hukuki temelini Roma Antlaşması ile kurulan AET oluşturmaktadır

(Acar, 2006: 19). AKÇT'yi kuran ve AB'nin kurucu altıları olarak bilinen Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya siyasal ve savunma alanlarında başarı oluşturamadıklarından dolayı önce ekonomik bütünleşmeyi hedef almışlardır. Ekonomik birlik oluşturduktan sonra siyasi birliğin kendiliğinden oluşacağı kanısına varmışlardır. AKÇT'yi kuran ülkeler İtalya'nın Messina şehrinde toplanarak bir rapor hazırlamışlar ve bu raporda ekonomik bütünleşmeyi sağlamak amacı ile AKÇT'nin yanı sıra AET ve EURATOM adı altında yeni topluluklar kurmaya karar vermişlerdir. Kurucu altılar, bu amaçlar doğrultusunda 1957 yılında Roma Antlaşması ile birlikte AET ile EURATOM'u kurmuşlardır. Bu iki yeni kuruluşun merkezi Belçika'nın başkenti olan Brüksel'dir. AET, ortak pazarın kurulmasını hedefliyordu ve bu amaçla kişilerin, sermayenin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını öngörmüştür (Çakmak, 2007: 20, Haşimi, 2011: 25, Sandıklı, 2008: 135-136). Ortak bir pazar oluşturmak amacı ile kurulmuş olan AET kurucu altılar dışındaki Avrupa ülkelerini kapsamamaktadır (Karabulut, 2012: 2). AET'nin kuruluş hedefleri arasında, Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret engellerini ortadan kaldırmak ve ortak bir pazar kurmak, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkları ortadan kaldırarak yaşam seviyelerini dengede tutmak, Avrupa'nın önüne geçen her türlü engeli ortadan kaldırmak vardır (Arslan, 2010: 57).

Paris ve Benelüks Antlaşmalarının yürürlükten kalkmış olmalarına istinaden AET Antlaşmasının süresi sonsuzdur (Karluk, 2014: 16). AET'nin kurumsal yapısı Parlamento, Konsey ve Adalet Divanı'ndan oluşmaktadır. Parlamento asıl karar organıdır (www.rec.org.tr, 28.01.2016).

Roma Antlaşması ile kurulan diğer bir topluluk olan EURATOM ise Avrupa'da petrole olan bağımlılığı azaltmak amacı ile başka enerji kaynaklarına yönelmeyi tercih etmiştir. Bu amaç doğrultusunda üye ülkeler atom enerjisi kullanmaya yönelmişlerdir (Gürlük ve Turan, 2013: 6, Sandıklı, 2008: 17).

AKÇT, AET ile EURATOM'un yasal dayanakları farklı iki antlaşma –Roma ve Paris Antlaşması- olmasına rağmen siyasal açıdan tek bir kuruluş olmayı başarmışlardır (Karluk, 2007: 12).

1.2.3. Füzyon Antlaşması

Füzyon Antlaşması 1965 yılında Brüksel'de imzalanıp 1967 yılında yürürlüğe girdiğinden dolayı Brüksel Antlaşması olarak da anılmaktadır. Bu antlaşma, AKÇT, AET

ve EURATOM'un yürütme organlarını tek bir çatı altında topladığından Birleşme Antlaşması olarak da bilinir. Füzyon Antlaşmasını diğer adı ''Avrupa Toplulukları için Tek Konsey ve Tek Komisyon Kuran Antlaşma'dır (Acar, 2006: 21, Karluk, 2014: 19).

Roma ve Paris Atlaşmaları ile kurulan topluluklar Füzyon Antlaşması'na kadar ayrı yürütme ve karar organlarına sahiptiler. Ancak bu antlaşmadan sonra tek komisyon, tek parlamento, tek konsey çatısı altında birleştirilmiştir. Bu antlaşma ile birlikte bu üç topluluğun bütçelerinin de birleştirilmesi ön görülmüştür (Bilici, 2012: 40).

Füzyon Antlaşması, üç ayrı topluluğu bir araya getirdiğinden dolayı bu üç topluluk 1965'ten sonra Avrupa Topluluğu (AT) olarak anılmaya başlamıştır. (Sandıklı, 2008: 151-152). Füzyon Antlaşması her ne kadar bu üç topluluğu birleştirmiş olsa da bu toplulukların görevleri kurucu antlaşmaları doğrultusunda farklılık göstermektedir (Reçber, 2003: 4).

1.2.4. Tek Avrupa Senedi

1970 ve 'lerde yaşanan petrol krizlerinin ardından olumsuz etkiler tüm dünyada hissedilirken topluluğa üye ülkelerin ekonomilerini de olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Üye ülkeler ekonomilerinin gerilemesinin ardından bu durumdan kurtulabilmek için Beyaz Kitap adı altında bir kitap yayınlamışlardır (Sandıklı, 2008: 152). 1973 Petrol Krizi ve ardından yaşanan olumsuz olaylar ülkeleri ekonomik açıdan zor duruma sokmuştur. Ülkeleri bu girdikleri dar boğazdan kurtarmak için yayımlanan Beyaz Kitap ortak pazara geçilemediği için yaşanan sorunlarla ilgili önlemler almıştır (www.rec.org.tr, 28.01.2016). Tek Avrupa Senedi (TAS) ile birlikte kurucu antlaşmalar üzerinde ilk defa kapsamlı değişiklikler yapılmıştır (Acar, 2006: 22).

Roma Antlaşması'nın 236. Maddesi'nde değişiklikler yapılmış ve 1986'da Lüksemburg Zirvesi'nde Tek Senet kabul edilmiştir (Akçay, Argun ve Akman, 2011: 122). 1987 yılında tek senet kabul edildiğinde AB üye sayısı on iki idi (Moussis, 2004: 19). Avrupa Tek Senedi (ATS), Avrupa'da ortak ve tek pazarın oluşturulması için ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal olarak Avrupa'daki bütünleşmeyi hızlandırmıştır (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

ATS ile birlikte Avrupa'nın ortak pazar kurma hedefi güçlendirilmiş, oy çokluğu ile karar alma kabul edilmiş ve Avrupa Parlamentosu'nun (AP) yetkileri artırılmıştır. Avrupa tek senedi ile ortak pazarın oluşturulması için 31 Aralık 1992 tarihine kadar süre

verilmiştir. Bu senetle birlikte üye ülkeler dış ticaret politikalarını birlikte saptama kararı almıştır (Çakmak, 2007: 21, Akçay, Argun ve Akman, 2011: 122, Karluk, 2014: 19).

1.2.5. Maastricht Antlaşması

AB'nin dönüm noktası olan Maastricht Antlaşması 1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma, üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin oluşturulmasını sağlamıştır. AB ülkeleri bu antlaşma ile ortak para birimi olan Euro'yu kullamaya başlamışlardır.

Maastricht Antlaşması, AT'ye yenilik kazandırmak, Avrupa'nın bütünleşmesini sağlamak ve üye ülkeler arasındaki işbirliğinin daha da güçlenmesini sağlamak amacı ile 1992 tarihinde imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe girmiştir (Çakmak, 2007: 22). 1985 yılından sonra ekonomiden çok siyasi alanda boy gösteren AB bu dönemlerde üye sayısını da artırmıştır (Haşimi, 2011: 27, Tezcan, :30).

Maastricht Antlaşması ile Roma ve Paris Antlaşmalarını oluşturulan AT ekonomik alanın yanı sıra siyasal alanda da faaliyet göstermeye başlamıştır. Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın 2. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir (Acar, 2006: 22-23):

> ***Roma Antlaşması Madde 2**: "Topluluğun amacı, ortak bir pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması yoluyla Topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükselmesini ve topluluğun bir araya getirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktır''.*
>
> **Maastricht Antlaşması Maddesi**: "*Topluluk ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması ve 3 ve 3a maddelerinde yer verilen ortak politikaların ve faaliyetlerin yürürlüğe konulması yolu ile topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin uyumu; dengeli kalkınmanın, çevreye saygılı, enflasyonist olmayan sürekli bir büyümenin sağlanması, ekonomik performansların yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek bir istihdam ve sosyal korumanın, yaşam seviyesi ve kalitesinin yükselmesinin, üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal bütünlükle dayanışmanın iyileştirilmesi görevine sahiptir''.*

Maastricht Antlaşması, ekonomik ve parasal birlik, Avrupa yurttaşlığı, ortak güvenlik ve dış politika konuları üzerinde durmuştur. Bu antlaşma ile AKÇT, AET ve EURATOM, AB adını almıştır. Avrupa Parlamentosu'na bu antlaşma ile birlikte konsey ile birlikte karar alma yetkisi tanınmıştır. Avrupa Merkez Bankası (AMB), Avrupa Ombudsmanı ve Bölgeler Komitesi, Maastrıcht Antlaşması ile oluşturulmuştur (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Maastricht Antlaşması, AB Antlaşması olarak da bilinmektedir. Avrupa'daki ülkelerde bütünleşmenin ve gelişmenin sağlanabilmesi için birliğin kurumlarında yeniden yapılanma, ortak para birimine geçiş, ikame ilkesi, ortak dış ve güvenlik politikası gibi yenilikler yapılmıştır. Bu antlaşmaya, topluluğun yapısında değişiklik yaptığı için, ortak dış ve güvenlik politikalarını konu aldığından, adalet ve iç işlerinde yapmış olduğu yeniliklerden dolayı üç sütun Üç Ayak Antlaşması da denmektedir. Maastıcht Antlaşması, daha önce AB'nin oluşturulması için kurulmuş topluluk antlaşmaları olan Roma, Paris ve Füzyon Antlaşmaları'nı kapsamakta ve onların içeriğini genişletmektedir. Bu antlaşma ile birlikte küresel bir yapı kurulmak istenmiştir (Moussis, 2004: 28).

Maastricht Antlaşması ile belirlenmiş olan Maastricht Kriterleri ekonomik ve parasal birliğe katılmak isteyen ülkelerin şartlarını belirlemektedir. Beş kategoriden oluşan Maasricht kriterleri aşağıdaki gibidir (Acar, 2006: 35-36):

-Enflasyon Kriteri: Bu kritere göre Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin 1 yıllık enflasyon ortalaması, en düşük enflasyonlu 3 üye ülkenin enflasyon oranı ortalamasını 1,5 puandan fazla aşmamalıdır.

-Faiz Oranı Kriteri: Bu kritere göre AB üye ülkelerinin faiz oranları ortalaması, faiz oranı, en düşük 3 üye ülkenin ortalamasını 2 puan aşmamalıdır.

-Kamu Borçlanması Kriteri: Bu kriter, üye ülkelerin devlet borçlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranının %60'ını aşmamasını öngörür.

-Bütçe Açığı Kriteri: Bu kriter, üye ülkelerin bütçe açığının GSYH'ya oranının %3'ü aşmamasını öngörür.

-Parasal İstikrar Kriteri: Bu kritere göre üye ülkelerin paralarının son 2 yılda devalüasyona uğramamış olması gerekmektedir.

Antlaşma ile birlikte, topluluğa üye olan her ülke vatandaşı aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olma hakkını kazanmış ve tüm hak ve sorumluluklara sahip olmuştur. Bu vatandaşlara, üye ülkelerde serbestçe dolaşma ve ikamet etme hakkı tanınmıştır (Sandıklı, 2008: 154). Ortak Pazar, 1992 yılında tamamlanmıştır ve böylece üye ülkelerin önlerindeki tüm ticaret engelleri kalkmıştır (Bulut, 2008: 9-10).

Maastricht Antlaşması ile ismi AB olan topluluk, Roma ve Paris Antlaşmaları ile kurulan toplulukların temelleri üzerine oluşturulmuştur. Bu antlaşma ile birlikte Avrupa topluluklarının kurumları olan konsey ve komisyon, Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Birliği Konseyi adını almıştır (Bilici, 2012: 42-43).

1.2.6. Amsterdam Antlaşması

Maastricht Antlaşması ile birlikte AB'ye üye olan ülkelerin fazlalaşması, AB'nin karar alma sürecinde bir takım aksaklıkların yaşanmasına neden oluşmuştur. Bütün bu karmaşıklıkları ortadan kaldırmak ve yeni bir düzen oluşturmak için hükümetler arası konferans süreci başlatılmıştır. AB'nin daha demokratik ve sosyal gereksinimlerine yanıt vermek amacı ile Amsterdam Antlaşması yapılmasına karar verilmiştir (Coşkun, 2001: 72-73). Maasticht zirvesinden sonra, AB ile ilgili kararların alındığı diğer bir zirve de Amsterdam Zirvesi'dir. 1997 yılında yasal hale gelen bu metin 1999 yılında Amsterdam Antlaşması olarak yürürlüğe girmiştir. Amsterdam Antlaşması'nın ardından 2002 yılında AB üyesi olan on iki ülke ulusal paralarını bırakarak ortak para birimi olan Euro'ya geçmiş ve parasal yetkilerini de Avrupa Merkez Bankası'na devretmiştir (Bilici, 2012: 43-44).

Amsterdam Antlaşması, AB üyesi ülkelerin bir araya gelmesi ile birlikte 1997 yılında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte AB'ye tam üyelik için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyma şartı konmuştur. Bu antlaşma ile Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri daha da genişletilmiştir. Antlaşmayı, diğer kurucu antlaşmalardan ayıran özellik antlaşma maddelerine uymayan üye ülke, bakanlar konseyinin nitelikli çoğunlukla alacağı karar ile antlaşmadan doğan haklarını kullanamamasıdır (Karluk, 2014: 190-191-192).

Amsterdam Antlaşması, daha demokratik bir AB kurmayı hedeflemiştir. Bu antlaşma, Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Topluluğu Antlaşması'nı birleştirmiştir (Moussıs, 2004: 29-30-31).

Amsterdam Antlaşması, 1999 yılında tek para birimi olan Euro'ya geçişi onaylamış ve antlaşma metinleri çok karmaşık olduğundan üye ülke vatandaşlarının

anlayamayacağından dolayı antlaşma metinlerinde sadeliğe gidilmiştir (Sandıklı, 2008: 154-155).

Amsterdam Antlaşması, Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması'ndan sonra Avrupa Birliği'nin derinleşme sürecinin üçüncü evresini oluşturmaktadır. Bu antlaşma ile insan hakları, demokrasi, özgürlük ve hukukun üstünlüğü kavramları benimsendi ve bu vasıflara sahip olan ülkelerin AB'ye üye olabilecekleri belirtildi (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Amsterdam Antlaşması, AB'yi gelecek yıllara daha güçlü bir şekilde hazırlamak için bir takım değişikliklerin yapılmasını öngörmüş fakat Maasticht Antlaşması'nda elde edilen sonuçlar kadar etkili sonuçlar alınamamıştır (Acar, 2006: 24). Amsterdam Antlaşması ile AB üye ülkelerinden sekizden fazla ülke antlaşmaları dahilinde istedikleri konuda işbirliği yapabileceklerdi (Çakmak, 2007: 24).

1.2.7. Nice Antlaşması

Nice Antlaşması, 2001 yılında AB üye devletleri dış işleri bakanlarının katılımı ile imzalanan, AB'nin genişleme sürecine dair kararların alındığı bir antlaşmadır. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren AB üye devletlerinin kendi iç hukuk sistemlerine göre onay süreci başlamıştır. Bu antlaşma, genişleme süreciyle ilgili kurumsal değişikliklerin yapılması amacı ile ortaya çıkmıştır (Arsava, 2002:1-30, Arman, 2004: 72).

Nice Antlaşması ile birlikte AB'ye üye olan ülkelerin katılımında kurumsal değişikliklere gidilmiş ve Avrupa Temel Haklar Şartı hazırlanmıştır (Acar, 2006: 24). Nice Antlaşması, AB'nin kurucu antlaşmaları olan Paris ve Roma Antlaşmaları'nı düzenlemek ve geliştirmek amacı ile yapılmıştır. Antlaşmanın imzalandığı tarihlerde on iki aday ülkenin de AB'ye üye olması ile bütün AB zirve toplantılarının Belçika'da yapılması kararlaştırılmıştır (Bilici, 2012: 45: Gençay Çapanoğlu, 2003, 35).

1.2.8. Lizbon Antlaşması

Lizbon Antlaşması, AB'nin karar alma sürecine yenilikler getirerek kurumsal yapıyı güçlendirmeyi hedef almıştır. Lizbon Antlaşması ile demokratik eşitlik, temsilci demokrasi ve katılımcı demokrasi ilkeleri getirilmiştir (www.itkib.com.tr, 28.02.2016):

Demokratik Eşitlik: Avrupa kurumları tüm Avrupa vatandaşlarına eşit davranmalıdır.

Temsilci Demokrasi: Avrupa Parlamentosu ve Ulusal Parlamentolara daha fazla söz hakkı verilmelidir.

Katılımcı Demokrasi: Avrupa kurumları ve vatandaşlar arasında yeni etkileşim yolları getirilmelidir.

Bu antlaşma, AB'nin ticaret politikasının Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uyumlu olmasını hedeflemektedir. Lizbon Antlaşmasında ayrıca, terörle mücadele, iklim değişikliği, enerji ve çevre konularına da yer verilmiştir (Özler, 2009: 1). Lizbon Antlaşması, AB'yi kuran diğer kurucu antlaşmaları yürürlükten kaldırmamış sadece üzerlerinde değişiklikler yapmıştır. Lizbon Antlaşması ile AB tüzel kişilik kazanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte üye devletler istediği zaman üyelikten ayrılmaya hak kazanmıştır (Bilçen, 2010: 7, Bilici, 2012: 46-47).

1.3. Avrupa Birliği Kurumları

AB'nin bünyesinde bir çok kurum vardır ve her bir kurumun görev ve yetki alanları farklıdır (Boy, 2015: 62). AB'nin kurumları uluslarüstü niteliklere sahip olduğundan dolayı, diğer devletlerde olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı görevlerini yerine getirebilecek nitelikte kurumlardan oluşmaktadır (Sandıklı, 2008: 161). Paris ve Roma Antlaşmaları gelecekte AB'nin kurulacağı düşüncesine sahip olduklarından dolayı bu toplulukların uluslararası değil de uluslarüstü yetkilerle donatmışlardır. Roma antlaşması ile kabul edilen nitelikli oy çokluğu ile kabul ilkesi de bu toplulukların uluslarüstü güçte donatıldığının kanıtıdır (Karluk, 2007: 141).

AB kurumları, AB Antlaşması'nın kendilerine verdiği görev ve yetkileri yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu kurumlar üstlerine düşen yetkileri antlaşma gereğine uygun olarak yerine getirmek zorundadırlar (Gürsel ve Önüt, 2009: 60). AB'ye üye ülkeler, ulusal egemenliklerin bir kısmını AB kurumlarına vermişlerdir. AB, bir anayasaya dayanmamakla birlikte Paris ve Roma Antlaşmaları'nda belirtilen şartlara göre kurumlara yetki vermişlerdir. AB kurumları direkt Avrupa Birliği vatandaşlarına yasalar çıkarabildiğinden dolayı diğer tüm uluslararası organlardan ayrılır (Dura, 1997: 38, Girit, 2015: 20).

1.3.1. Avrupa Parlamentosu

Paris Antlaşması ile birlikte oluşturulan Ortak Meclis, Avrupa Parlamentosu'nun ilk kuruluşudur. Bu meclisin adı 1958 yılında, Avrupa Parlamanter Meclisi adını alırken 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile birlikte Avrupa Parlamentosu, AKÇT, AET ve EURATOM'u kapsayacak şekilde tek bir çatı altında toplanmıştır (Karluk, 2014: 181).

Avrupa Parlamentosu, dünyanın en büyük parlamentosu olmakla birlikte, Avrupa Birliği'nin karar verme ve danışma organıdır (Bulut, 2006: 12). Avrupa Parlamentosu'nun oluşturulduğu ilk yıllarda yasama yetkisi bulunmazken ve sadece danışma organı niteliğindeyken daha sonraları bu kuruma artan yetkiler tanınmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun komisyon ve konseyi denetleme yetkisi, bütçe ile ilgili karar alma yetkisi ve yasama süreci ile ilgili olan yetkileri vardır (Sandıklı, 2008: 165-167). AB Antlaşması, Avrupa Parlamentosu'na Konsey ile birlikte karar alma yetkisi vermiştir. Ortak dış politika ve güvenlik politikalarında ise antlaşma parlamentoya danışma yetkisi vermektedir (Gürsel ve Önüt, 2009: 61).

Avrupa Parlamentosu doğrudan halk tarafından seçilir. Üye devletlerin kaç parlamenter ile temsil edilecekleri ülkelerin nüfusları ile doğru orantılıdır. Parlamentonun genel kurulu Strazburg, komiteleri ve siyasi grupları Brüksel, Sekreteryası ise Lüksemburg'dadır (www.ab.gov.tr, 28.01.2016). Avrupa Parlamentosu, topluluklar içerisindeki komisyon ve konseye verilmiş olan yasama ve yürütme yetkilerinin denetlenmesi için kurulmuş bir organdır (Karluk, 2014: 358). Avrupa Parlamentosu seçimleri beş yılda bir yapılmaktadır. Avrupa Parlamentosu üye devletlerin vatandaşlarının siyasi haklarını ve görüşlerini temsil eder (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

1.3.2. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu siyasal açıdan bağımsız olmakla birlikte, birliğin çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumlu bir kurumdur (www.gmka.org.tr, 28.01.2016). Avrupa komisyonu her üye devletten bir kişinin olduğu bir kurumdur. Her devletin üyesine komiser adı verilir. Avrupa Parlamentosu'nun komiser denilen her bir üye ülkenin temsilcilerini görevden alma yetkisi bulunmazken, güvensizlik oyları ile komisyonu heyet halinde görevden alma yetkisi bulunmaktadır (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Avrupa Komisyonu'nun merkezi Brüksel'dedir. Komisyon, AB'nin yürütme organı konumundadır (Bulut, 2006: 14). Avrupa Komisyonu, ortak pazarın gelişmesinden sorumludur. AB'nin bütçe tasarısını hazırlar ve konseye önerilerde bulunmak için kurulmuştur (Dura, 1997: 38-39).

Komiserlerin görev süreleri beş yıl olmakla birlikte bu süre yenilenebilir. Komiserler her ne kadar kendi ülkelerinden de seçilmiş olsalar bunların asıl görevi birliğin çıkarlarını korumaktır. Komisyon ayrıca AB üyesi devletlerden bağımsızdır (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Avrupa Komisyonu, Paris ve Roma Antlaşmalarının ve organlarının görevlerine yerine getirip getiremediklerini kontrol eder. AB'yi hukuken temsil eden bir kurumdur. Komisyon, Avrupa Konseyi'nin aldığı kararları uygularken, Avrupa Birliği Topluluğu'nu da dış ülkelere karşı temsil etmektedir (Sandıklı, 2008:165).

1.3.3. Avrupa Birliği Konseyi

Kurumsal yapı itibari ile en önemli değişiklik konsey üzerinde yapılmıştır. Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'ne Avrupa Konseyi denilerek kurum statüsüne yükseltilmiştir. Avrupa Konseyi yasama yetkisine sahip değildir (Özcan, 2005: 214-215). Avrupa Konseyi yılda iki kez toplanır, birliğin politika yapıcısıdır ve politikaların ilerlemesinden sorumludur. Konsey toplantıları, AB Dönem Başkanlığı'nı yürüten ülkelerde yapılır. Dönem Başkanlığı süresi altı aydır. 1 Ocak 2016-30 Haziran 2016 tarihleri arasında Dönem başkanlığı yapan ülke Hollanda'dır. Diğer altı aylık dönemde ise dönem başkanlığını yapacak olan ülke Slovakya'dır. Avrupa Konseyi, AB'ne siyasi ve ekonomik konularda yol göstermekle yükümlüdür (www.gmka.org.tr, 28.01.2016).

Konsey karar alırken oy birliği, oy çokluğu ve nitelikli oy çokluğu ile karar almaktadır. Lizbon Antlaşması'ndan sonra konseyde oylama nitelikli çoğunluk olarak düzenlenmiş diğer oy sistemlerinin istisnai durum olduğuna karar verilmiştir. Lizbon Antlaşması'na göre her üye devletin oyu nüfusu ile doğru orantılıdır (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Maastricht Antlaşması'ndan önce Bakanlar Konseyi olarak anılan konsey antlaşmadan sonra AB Konseyi adını almıştır. Birliğin yürütme yetkisi konseydedir, konseyin merkezi de Brüksel'dedir (Dura, 1992: 40-41). Konsey üyeleri AB üyesi devletlerin bakanlarından oluşmakta olup üye devletlerin ulusal çıkarlarının korunduğu bir

organdır. Konsey Başkanları onsekiz aylık süre içinde görev yaparlar ve üç üye devletten oluşur. Yetkilerine Avrupa Parlamentosu ile paylaşan konsey, bütçeyi de Avrupa Parlamentosu ile onaylar (www.ab.gov.tr, 28.01.2016). Konsey, Avrupa Parlamentosu ile ya da tek başına mevzuat çıkarma yetkisine sahiptir (Bulut, 2006: 13). Konsey, ortak dış politika ve güvenlik konularında ortak karar almakta, adalet ve iç işleri alanlarında ise üye devletlerin imzalayacakları sözleşmeleri hazırlamakla yükümlüdür (Sandıklı, 2008: 163). Avrupa Birliği Konseyi, AB'nin en üst yetkili kurumudur ve Avrupa Konseyi ile karıştırılmamalıdır (Karluk, 2014: 196).

1.3.4. Avrupa Birliği Zirvesi

Avrupa Birliği Zirvesi, birliğin bütünleşmesi ve gelişmesi için kararlar alır. AB'ye üye ülkelerin başkanları, AB Zirve Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı ile birlikte yapılan zirve toplantıları yılda dört defa toplanır. Yasama yetkisi yoktur. AB zirvesi başkanı iki buçuk yıllık süre için seçilir ve zirveye toplantılarda başkanlık eder. Zirve başkanı, AB'yi dış ülkelere karşı temsil etmekle yükümlüdür (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

1.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

AB'nin yargı organıdır. Hukukun, AB içerisindeki ülkelerin hepsinde eşit şekilde uygulanıp uygulanmadığını kontrol eder. Divan, AB hukukundan kaynaklanan davalara bakmakla yükümlüdür ve Lüksemburg'ta faaliyet göstermektedir (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

AB Adalet Divanı, Adalet Divanı, Uzmanlık Mahkemeleri ve Genel Mahkeme olmak üzere üç kurumdan oluşur. Adalet Divanı her üye ülkeden bir hakim ve dokuz hukuk sözcüsünden; Genel Mahkeme her üye devletten en az bir hakim, Uzmanlık Mahkemeleri ise yedi hakimden oluşmaktadır.

Adalet Divanı, AKÇT'yi oluşturan Paris Antlaşması ile kurulmuştur. Divanda çok dillilik esastır. Çünkü her bir ülkenin resmi dili davaya konu olabilir. Divan, üye ülkelerin ulusal mahkemelerinin aynı konuda farklı karar vermemeleri için ictihat oluşturmasını ister (www.cy2012.eu/tr, eski.barobirlik.org.tr, 28.01.2016).

Adalet Divanı, üye ülkeleri, bireyleri, AB kurumlarını ve şirketleri yargılamakla yükümlüdür. AB Adalet Divanı, Lizbon Antlaşması ile AB kurumları arasına girmiştir. Adalet Divanı, herhangi bir anlaşmazlığın ulusal mahkemelere gitmeden önce sorunların

çözülmesini sağlamak için çalışır. Divan, AB'nin bütünleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Karluk, 2014: 207-208-212).

1.3.6. Avrupa Sayıştayı

Avrupa Sayıştayı, AB bütçesinin yönetilmesinden sorumlu olup her AB ülkesinden bir üyenin altı yıllık görev yaptığı bir kurumdur, merkezi Lüksemburg'ta bulunmaktadır (eski.barobirlik.org.tr, 28.01.2016).

Konsey, parlamentoya danıştıktan sonra üyeleri kendisi belirler. Yirmi sekiz üyesi olan AB'de Sayıştay üye sayısı yirmi sekizdir. Sayıştay üyeleri bağımsız ve tarafsız olup kendi ülkelerindeki kurumlarda çalışan nitelikli insanlar arasından seçilmektedir. Sayıştay, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğunu denetler (www.gmka.org.tr, 28.01.2016).

Sayıştay Başkanı üç yıl görev süresi ile üyeler arasından seçilmektedir. 1977 yılında kurulan Sayıştay, AB fonlarını kullanan kurum ve kuruluşları denetleme yetkisine sahiptir (Sandıklı, 2008: 168). Sayıştay, AB'nin malî denetleme organıdır ve her yıl rapor yayınlar. 1992 Maastricht Antlaşması ile sayıştay kurumsal statü kazanmıştır. Yayınladığı raporları, Avrupa Parlamentosu'na, AB Konseyi'ne ve AB üyesi ülkelerin hükümetlerine göndermekle yükümlüdür (Karluk, 2014: 479-480).

1.3.7. Avrupa Merkez Bankası

Avrupa'da ekonomik bütünleşmenin sağlanabilmesi için AB'ye üye ülkelerin merkez bankalarının tek bir çatı altında toplanması gerekmektedir. Maastricht Antlaşması ortak bir merkez bankası kurulana kadar üye ülkelerin kendi merkez bankalarını AMB Sistemi ile uyumlu hale getirmelerini istemiştir. Bu bankanın göreve gelmesi ile üye ülkeler bütün yetki ve sorumluluklarını bu bankaya vermişlerdir. AMB'nin en önemli görevi fiyat istikrarını sağlamaktır. AMB'nin bağımsız olması, üye ülkelerinin de merkez bankalarının bağımsızlığını gerektirmektedir (Oktar ve Yavuz, 2000: 9-14).

AMB, ortak para birimi olan Euro alanı içerisinde bulunan on sekiz AB ülkesinin para politikasını yürütmekle görevli bir merkez bankasıdır. Banka fiyat istikrarını sağlamanın yanısıra, döviz alım-satımı, para kaynaklarının yürütülmesi, diğer uluslararası kurumlarla işbirliği sağlanması, ihracatı gerçekleştirmek ve para politikasını yürütmekle de görevlidir. Merkez Bankası, Euro bölgesi içerisinde kağıt para basımına izin veren tek yetkili kuruluştur. Merkez Bankası bağımsızlığından dolayı hiçbir üye ülkenin

hükümetinden emir almaz (Karluk, 2014: 480-481, www.ab.gov.tr, www.gmka.org.tr, 28.01.2016).

AMB'nin, Yönetim Kurulu, İcra Kurulu ve Genel Konsey'den oluşan karar verme organları vardır. AMB, her ne kadar üye devletlerin hükümetlerinden etkilenmez ve onları etkileme yetkisine sahip olmasa da AB üyesi ülke hükümetleri ve merkez bankaları ile iş birliği içerisinde çalışırlar. Merkezi Frankfurt'ta bulunan banka aynı zamanda faiz oranlarını belirlemekle yükümlüdür (Sandıklı, 2008: 171).

1.3.8. Ekonomik ve Sosyal Komite

Ekonomik ve Sosyal Komite, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonuna yardımcı olmak amacı ile Roma Antlaşması'na dayanılarak kurulmuş olan danışma niteliğinde bir organdır. AB'nin karar verme sürecine yardımcı olur, AB'ne üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik politikaları oluşturur. Komitenin üye sayısı üç yüz elli üçtür (Karluk, 2014: 251).

Ekonomik ve Sosyal Komite, konsey ve komisyona danışma niteliğinde kurulmuş bir kuruluş olduğundan dolayı kararları bağlayıcı değildir. Komite üyeleri bağımsızdır ve AB'nin genel çıkarlarını korur (www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

Yasama sürecindeki bazı durumlarda bu komitenin görüşlerinin alınması zorunludur. Merkezi Brüksel'dedir. Komite üyeleri işçi-işveren ve çeşitli meslek gruplarından meydana gelen kişilerden oluşmaktadır. Üyeler dört yıl görev yapmak için seçilirler (Bulut, 2006: 17, Sandıklı, 2008: 168-169).

1.3.9. Bölgeler Komitesi

Bölgeler Komitesi danışma nitelikli bir komite olup üyeleri konsey tarafından atanır. Yerel ve bölgesel yönetim temsilcilerinden oluşur. Görev süreleri konsey tarafından yenilenebilir (Bulut, 2006: 17). Komite, 1992'de Maastrincht Antlaşması ile kurulup 1999 yılında bağımsız hale gelmiştir. Komitenin amaçları arasında, Avrupa halkı arasında işbirliği sağlamak, Avrupa kurumlarının karar alırken yurttaşların lehine karar alması ve iktidarın merkeziyetçilikten uzaklaştırılması vardır (Dura, 1997: 45). AB politikaları oluşturulurken eğitim ve kültür, ulaştırma ve haberleşme, toplum sağlığı, elektrik şebekeleri ile ekonomik ve toplumsal bütünleşme konularında bölgeler komitesinin görüşünü almak zorundadır (Karluk, 2007: 213). Bölgeler Komitesi, yerel kesimdeki

halkın AB karar alma sürecine katılımlarını sağlar (Sandıklı, 2008: 170). Bölgeler Komitesi yirmi sekiz AB ülkesinin üç yüz elli üç üyesinden oluşmaktadır. Bölgesel komitenin yardımcı olmak, yakın olmak ve ortaklık gibi çalışma ilkeleri vardır. Komite üyeleri topluluğun çıkarlarına ilişkin yükümlülükleri yerine getirirken bağımsız hareket ederler (Karluk, 2014: 490-491-492).

1.3.10. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası'nın (AYB) aslî görevi, AB'nin amaçları doğrultusundaki yatırımları finanse etmektir. Mali özerkliğe sahip olan AYB, Avrupa Topluluğu'nun kuruluşu ile birlikte faaliyet göstermeye başlamıştır. Merkezi Lüksemburg'ta bulunan banka diğer ülkelere kredi verdiğinden dolayı dünyada çok önemli bir yere sahiptir. Topluluktaki yatırım projelerini destekler ve ortak pazarın oluşumu için üçüncü ülkelerle işbirliği politikalarının uygulanmasına yardımcı olur. AYB kâr amacı taşımaz, Avrupa Yatırım Bankası'nın hisselerinin AAA olması bankanın kaynak bulmasını kolaylaştırır. Banka, AB'nin dengeli ve düzenli bir şekilde gelişip büyümesine yardımcı olur (Dura, 1997:44, Bulut, 2006: 18, Sandıklı, 2008: 170-171, Karluk, 2014: 486-487, www.ab.gov.tr, 28.01.2016).

1.3.11. Avrupa Ombudsmanı

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile kurulan Ombudsman, AB ülkelerinde ikamet eden kişilerin haklarını korumak için bir denetleme kurumu niteliğindedir. Avrupa Parlamentosu binasında bulunan Ombudsman bağımsız olarak çalışmaktadır (Bulut, 2006: 17-18). Ombudsman, ombuds ve men kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Ombuds İsveç dilinde "aracı", man ise ingilizcede "kişi" anlamına gelmektedir. Merkezi Strazburg'da bulunan ve 2013 yılında göreve başlayan Ombudsman Emili O'Reilly'dir. Ombudsman, Avrupa Parlamentosu tarafından atanır ve görevden alma yetkisi de Avrupa Parlamentosu'na aittir. Ombudsman, kişileri kurumların yasadışı davranışlarına karşı korumakla görevli olan kişidir (Karluk, 2014: 477-478-479).

Avrupa Birliği üye devletlerin vatandaşları ve bu üye ülkelerde ikamet eden kişiler ombudsmana şikayette bulunabilirler. Ombudsman beş yıllık süre için görevlendirilir. Ombudsman tarafsız çalışır ve hiç bir kurumdan etkilenmez (Sandıklı, 2008: 171-172).

1.4. Avrupa Birliği Genişleme Süreci

AB oluşumu kurulduğu tarihten itibaren yedi genişleme ve bir birleşme dalgası ile birlikte şu anki yirmi sekiz üye ülkeli topluluk halini almıştır. Aşağıda AB'ye üye olan ülkeler ve birliğe katılma zamanları ayrıntılı olarak incelenmiş olup aday ülkelerin AB ile güncel durumlarına yer verilmiştir.

1.4.1. Birinci Genişleme Dalgası

Paris Antlaşması ile AKÇT, ardından Roma Antlaşması ile AET ve EURATOM'un kurulmasına neden olan İtalya, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un ardından ilk genişleme 1973 yılında İrlanda, Danimarka ve İngiltere'nin AB'ye katılımı ile olmuştur (Bilici, 2012: 51).

İngiltere birliğe üye olmak için 1961 yılında başvurmuş fakat başvurusu o dönemki Fransa Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. İngiltere daha sonra ikinci kez Danimarka, Norveç ve İrlanda ile birliğe üye olmak için başvurmuş. Norveç birliğe girişini halk oylamasına sunmuş ve halk kabul etmediği için birliğe üye olmamıştır. Böylece altı üyeli olan AB ülke sayısı Danimarka, İngiltere ve İrlanda ile birlikte dokuza çıkmıştır (Çakmak, 2007: 25).

1.4.2. İkinci Genişleme Dalgası

AB'ye onuncu ülke olarak kabul edilen ülke, başvurusunu 1959 yılında yapan fakat 1981 yılında üyeliği kabul edilen Yunanistan'dır. 1959 yılındaki başvuru üzerine 1963 yılında AET ile Yunanistan arasında Atina Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra 1967 yılında yaşanan darbenin üzerine Yunanistan'ın AB ile ilişkileri askıya alınmıştır. 1979 yılında Yunanistan'ın AB'ye adaylığına karar verilmiş ve 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan resmen AB'ye üye olmuştur (Coşkun, 2001: 51-52-53, Acar, 2006: 29).

1.4.3. Üçüncü Genişleme Dalgası

AB'de üçüncü genişleme dalgası 1986 yılında Portekiz ve İspanya'nın birliğe katılımı ile gerçekleşmiştir. İspanya, 1977 yılında birliğe tam üye olmak için başvurmuş fakat Avrupa Komisyonu İspanya ekonomisinin gelişmemiş olmasından dolayı üyeliğe sıcak bakmamıştır. Ancak bu ülkeye Fransa'nın desteği büyük olduğundan dolayı üyeliği 1986 yılında kabul edilmiştir. Portekiz ise ülkesine demokrasinin gelmesi ve bunun devam etmesi gerekçesi ile İspanya gibi AB'ye üye olmak için başvurmuştur. Portekiz'in

ekonomisinin küçük olmasından ve nüfusunun az olmasından dolayı birliğe katılmasında herhangi bir sorun olmamıştır. Böylelikle AB üye sayısı oniki olmuştur (Çakmak, 2007: 26).

1.4.4. Birleşme Dalgası

AB'nin ''De Facto'' adı ile anılan zorunlu genişlemesi ise 1990 yılında iki Almanya'nın birleşmesi olmuştur. Doğu ile Batı Almanya'nın bileşmesi Almanya'yı ekonomik açıdan daha da güçlendirmiştir (Çakmak, 2007: 27).

1.4.5. Dördünce Genişleme Dalgası

AB'nin dördüncü genişleme dalgası Avrupa'nın ekonomik açıdan en kalkınmış ülkeleri olan İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın katılımı ile 1995 yılında olmuıştur. 1967 yılında AB'ye üye olmak için başvuran fakat halk oylaması tarafından üye olunması istenmeyen Norveç 1992 yılında birliğe tam üye olmak için tekrar başvurmuş ve yine halk oylamasından red cevabı almış. Bu onbeş ülke AB-15 olarak anılmakta ve AB'nin karakteristik özelliklerini yansıtan onbeş ülke olarak kabul edilmektedir (Çakmak, 2007: 27, Gürlük ve Turan, 2013: 9).

1.4.6. Beşinci Genişleme Dalgası

Beşinci genişleme dalgasını oluşturan ülkeler 'lerin sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile bağımsızlaşan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Litvanya, Güney Kıbrıs, Malta, Letonya, Polonya, Slovenya ve Slovakya AB'ye üye olmuştur (Acar, 2006: 30). Doğu bloğunun çökmesi ile bağımsızlığa kavuşan ülkeler, Rusların tekrar güçlenerek bağımsızlıklarını ellerinden alacakları düşüncesi nedeni ile AB'ye üye olmak istemişlerdir (Çakmak, 2007: 27).

1.4.7. Altıncı Genişleme Dalgası

2000'li yıllarda AB'ye üye olmak için başvuran Bulgaristan ve Romanya'nın üyelik müzakereleri 2004 yılında tamamlanmıştır. Birliğe tam üyelikleri ise 2007 yılında gerçekleşmiştir (Gürlük ve Turan, 2013: 9-10).

1.4.8. Yedinci Genişleme Dalgası

Yedinci ve son genişleme dalgası olan bu genişleme sürecinde AB'ye 2013 yılında Hırvatistan üye olmuştur ve böylece AB üye ülke sayısı yirmi sekize yükselmiştir.

1.4.9. Avrupa Birliği'ne Aday Ülkelerin Güncel Durumları

Son dönemde AB'ye girmek için aday gösterilen beş ülke bulunmaktadır. Bunlar Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk'tur. 2009 yılında AB'ye üye olmak için başvuruda bulunan ve ardından katılım müzakerelerine başlayan İzlanda ise 2015 yılı itibari ile AB'den başvurusunu geri çekmiştir ve AB'ye aday ülkeler arasından çıkmıştır.

1.4.9.1. Türkiye

AB'ye 1959 yılında tam üye olmak için başvuran Türkiye, 1963 yılında Ankara Antlaşması'nı imzalamış ve bu anlaşma ile tam üyeliğe geçiş için üç aşama öngörülmüştür. 1970 yıllarında yaşanan ekonomik krizden zarar gören Türkiye, 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girmiş ve AB'ye üye olmadan GB'ye geçen tek ülke statüsünü kazanmıştır.

1999 yılında adaylık statüsünü kazanan Türkiye için, 2004 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye'nin siyasi kriterleri tamamlandığı ileri sürülerek 2005 yılında Türkiye ile AB üyelik müzakerelerine başlamıştır.

AB ile 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye, bu yılda 15 fasıl açmış ve 2005 yılında ilk açılan fasıl olan Bilim ve Araştırma faslı ise 2006 yılında geçici olarak kapatılmıştır. Türkiye ile AB arasında 2015 yılında açılan son fasıl ise Ekonomik ve Parasal Politika faslıdır.

1.4.10. Avrupa Birliği'ne Aday Olan Diğer Ülkelerin Güncel Durumları

AB'ye aday konumda olan Karadağ, Sırbistan, Makedonya, ve Arnavutluk'un güncel durumları aşağıda yer almaktadır.

1.4.10.1. Karadağ

2003 yılından itibaren Sırbistan ve Karadağ adı altında kurulan devlet, 2006 yılında Karadağ'da yapılan referandumla birlikte ayrılmıştır. Bağımsızlığına 2006 yılında kavuşan Karadağ, 2008 yılında AB'ye aday olmak üzere başvurmuş, 2010 yılında ise AB

komisyonundan olumlu sonuç gelmiştir. 2010 yılından bu yana aday ülke konumunda olan Karadağ, AB ile müzakerelere 2012 yılında başlamıştır. 4 yıllık bir dönemde ise AB ile Karadağ arasında katılım müzakereleri çerçevesinde 22 fasıl açılmış, açılan bu fasıllardan Bilim ve Araştırma ile Eğitim ve Kültür fasılları geçici olarak kapatılmıştır. Avrupa Komisyonu, Karadağ ile ilgili ilerleme raporunda, Karadağ'ın yolsuzlukla mücadele ve örgütlü suçlarla ilgili daha fazla ilerleme kaydetmesi üzerinde durmuştur (ikv.org.tr,www.ab.gov, 16.03.2016).

1.4.10.2. Sırbistan

AB'ye üye olmak için 2009 yılında başvuran Sırbistan'ın üyeliğine AB 2011 yılında olumlu görüş vermiştir ve Sırbistan 2012 yılından itibaren AB aday ülkeler arasında gösterilmektedir. AB'nin Sırbistan ile ilgili 2013 yılındaki ilerleme raporunda ise bütünleşme süreci içerisinde Sırbistan'ın tarihi bir yılı olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle, Sırbistan'ın hukukun üstünlüğüne, yolsuzlukla mücadeleye, basın özgürlüğüne ve azınlıkların korunması konularına ayrıcalık tanıması gerektiğini söylemiştir.

Sırbistan ile AB arasında 2015 yılında mali kontrol ve Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi fasılları açılmıştır (ikv.org.tr, 16.03.2016).

1.4.10.3. Makedonya

2003 yılında AB'ye potansiyel aday ülke konumunda kabul edilen Makedonya 2004 yılında tam üyelik için başvurmuş ve 2005 yılında adaylık statüsü kazanmıştır. 2009 yılında AB ile katılım müzakerelerini başlanması kararı alınmış fakat Makedonya ile Yunanistan arasında yapılan isim krizi nedeni ile müzakereler başlayamamıştır (www.ab.gov, 28.03.2016). İki ülke arasında yaşanan isim krizi nedeniyle başlanılamayan müzakarelere Makedonya Kopenhag Kriterlerini yeterli ölüçüde tamamladığı için başlanılması kararı alınmıştır.

1.4.10.4. Arnavutluk

AB'ye üye olabilmek için 2009 yılında üyelik başvurusu yapan Arnavutluk'un gerekli reformları yerine getirmesi koşuluyla, Avrupa Komisyonu tarafından üyeliğinin kabul edilebileceği belirtilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından 2012 yılında yayınlanan ilerleme raporunda Arnavutluk'un bu reformlardan birçoğunu yerine getirdiği ve katılım müzakerelerinin başlanması öngörülmüştür.

2014 yılında yayınlanan ilerleme raporuna göre ise Arnavutluk'un terör ve yolsuzlukla mücadelelerde ilerleme kaydettiği belirtilmiş olup bu yılda Arnavutluk'a aday ülke statüsü verilmiştir. Yayımlanan son ilerleme raporuna göre ise, katılım müzakerelerinin başlaması için yargı sistemi, örgütlü suçlar, yolsuzlukla mücadele, kamu yönetimi ve insan haklarının korunması reformlarının tam olarak yerine getirilmesi gerektiği belirtilmiştir (www.ikv.org, www.mfa.gov, 28.03.2016).

1.5. Avrupa Birliği'nin Genel Politikaları

AB'nin genel politikaları, topluluk üyesi ülkeler ve üçüncü ülkeler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, işbirliğinin artırılması, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve ülkelerin yaşam standartlarını artırmak için oluşturulmuş politikalardır.

1.5.1. Avrupa Topluluğu Politikaları

Bu topluluk sütunu toplumsal, çevresel ve ekonomik politikaları ele almaktadır.

1.5.1.1. Ekonomi ve Sanayi Politikaları

Ekonomi ve Sanayi Politikaları, mali politikalar, sanayi politikaları, tarım politikası ve ulaştırma politikalarından oluşmaktadır.

1.5.1.1.1. Mali Politikalar

Mali Politikalar AB üye ülkeleri arasında bütçe, vergilendirme, tüketici politikaları ve ekonomik ve parasal ilişkileri düzenleyen politikalardır.

####### 1.5.1.1.1.1. Bütçe Politikası

AB bütçesi yıllık gelir-giderleri, harcamaları, yapılması gereken faaliyetleri ve bunların maliyetlerini göstermek amacı ile yedi yıllık dönemler halinde oluşturulur. AB bütçesinin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. AB bu bütçesini genel politika faaliyetlerini yürütmek için kullanmaktadır (www.ibb.gov.tr, 06.02.2016).

1.5.1.1.1.2. Vergilendirme Politikası

Vergilendirme ile ilgili ilk düzenlemelere Roma Antlaşması'nda yer verilmiştir. Roma Antlaşması'nın 90. maddesine göre; "Hiçbir üye devlet, diğer üye ülkelerin ürünlerine vergi uygulamadan daha yüksek doğrudan ya da dolaylı vergi koyamaz".

Her üye devlet vergilerini kendileri belirler, AB'de vergilerin tümünü kapsayan bir politika yoktur. Roma Antlaşması'na göre; AB'de vergi uyumu amaçlanmaktadır (Karluk, 2001 : 331, 332).

1.5.1.1.1.3. Ekonomi ve Parasal İlişkiler Politikası

Para politikasının temeli Maastricht Antlaşması'na dayanmaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik, AB'ye üye ülkelerin tek para birimini kullanmasını hedeflemekte ve parasal politikaların uyumlu hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bunun amacı, sağlıklı ve dengeli büyümeyi sağlamaktır. Parasal Birlik, AMB tarafından kontrol edilmektedir. 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren ortak para birimi olan Euro kullanılmaya başlanmıştır (www.ibb.gov.tr, 06.02.2016).

1.5.1.1.1.4. Tüketici Politikası

AB'nin kurucu antlaşmalarından biri olan Roma Antlaşması'nda tüketiciyi korumaya yönelik bir politika yoktur. AB Komisyonu 1972 yılında tüketicileri korumak amaçlı bir çalışma yürütmüştür. 1972 Paris Zirvesi'nden sonra da Tüketiciler Danışma Komitesi (TDK) oluşturulmuştur. AB politikalarının şekillendiği Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarından sonra tüketicilerin korunmasına yönelik 2001 yılında bir Yeşil Kitap yayımlanmıştır. AB'nin tüketicilerin korunmasına dair oluşturacağı politikalarla ilgili yasal dayanağını 1993 yılındaki Maastricht Antlaşması oluşturur (Karluk, 2007: 380-385).

1.5.1.1.2. Sanayi Politikaları

AB Sanayi Politikaları, Sanayi Politikası ve Araştırma ve Yenilik Politikalarından oluşmaktadır.

1.5.1.1.2.1. Sanayi Politikası

Roma Antlaşması'nda, sanayi politikasına ait bir hüküm yer almazken Paris Antlaşması'nda bazı uygulamalar göze çarpmaktadır. Fakat, ilk defa 1970 yılında Sanayi Politikası AB komisyonu tarafından incelenmeye alınmıştır. 1993 yılında ise Bakanlar Konseyi Sanayi Politikası'na ait ilk eylem programını kabul etmiştir. Fakat yine de AB Sanayisi, Japonya ve ABD'den geride kalmıştır. AB sanayide olan rekabet gücünü artırmak için 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile bir dizi önlemler almıştır. AB'nin sanayisini geliştirmek için aldığı önlemler şu şekilde sıralanır (Çakmak, 2007: 52-53, Karluk, 2007: 356-357-358):

-Avrupa Teknolojik İşbirliği Ajansı,

-Avrupa İletişim Teknolojileri Programı,

-Avrupa Haberleşme Teknolojileri Araştırma ve Geliştirme Programı,

-Avrupa Sanayi Teknolojilerinde Temel Araştırma Programı'dır.

2005 yılında kabul edilen yeni sanayi politikası ise istihdamın artırılması ve imalat sanayiye yönelik girişimlerde bulunulması için kabul edilmiştir ve bu sanayi politikasından farklı sektörler de yararlanabilecektir.

1.5.1.1.2.2. Araştırma ve Yenilik Politikası

Araştırma ve sonucunda bulunan yenilikler ülkeleri ekonomik açıdan geliştirmekte ve daha da ileri seviyelere taşımaktadır. Ülkelerin en önemli hedefleri arasında büyümek ve gelişme olduğundan AB ülkeleri de oluşturdukları bilim ve teknoloji ile sanayilerini geliştirmeyi ve dünya pazarında iyi bir yer edinmeyi hedeflemektedirler (www.ibb.gov.tr, 06.02.2016).

Bu amaçla AB üye devletlerin gayri safi yurt içi hasılasının %3'ü, 2020 yılına kadar AR-GE faaliyetlerine ayrılmıştır. Lizbon Antlaşması ile bu politika hukuki bir nitelik kazanmıştır. AB çerçeve programları araştırma ve yeniliği tetikleyen en önemli araçlardandır (www.ikv.org.tr, 06.02.2016).

1.5.1.1.3. Tarım Politikaları

AB Tarım Politikaları, Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Balıkçılık Politikalarından oluşmaktadır.

1.5.1.1.3.1. Tarım Politikası

Ortak tarım politikası, AB'nin ilk ortak politikası olmasından dolayı önemli bir yere sahiptir. Bu politika 1962 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Ortak Tarım Politikasının amacı; üretimi artırmak, yaşam seviyesini yükseltmek ve piyasadaki istikrarı sağlamaktır (Gürlük ve Turan, 2013: 55-56).

1957 yılında kabul edilen Roma Antlaşması ile ortak tarım politikası ile tarım ürünlerinin serbest dolaşımını kabul edilmiştir. Ortak Tarım Politikası tek pazar, mali sorumluluk ve topluluk tercihi ilkelerine dayanmaktadır (Karluk, 2007: 340):

Tek Pazar ilkesi, AB içerisinde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen her türlü engellerin kaldırılarak tek pazar oluşturulmasını sağlamaktır.

Mali sorumluluk, Ortak Tarım Politikasına ait tüm harcamaların Avrupa Birliği üyesi ülkeler tarafından ortaklaşa karşılanmasını amaçlamaktadır.

Topluluk tercihi ilkesi, AB içerisinde üretilen tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatın ise sübvanse edilmesini amaçlamaktadır.

1.5.1.1.3.2. Balıkçılık Politikası

Birliği kuruluş yıllarında ele alınan ve son düzenlemesi 2014 yılında yapılan Ortak Balıkçılık Politikası, Avrupa'nın balık stoğunu korumak, AB üye ülke vatandaşlarının AB sularına eşit haklarda sahip olması ve balıkçıların eşit şartlarda rekabet etmesine olanak sağlayan bir politikadır. Daha önceleri tarım sektörü ile birlikte incelenen bu politika daha sonraları önemini artırarak tarım politikasından ayrı olarak incelenmeye başlanmıştır. Ortak Balıkçılık Politikası'nın fonu 2007-2013 yılları arasında oluşturulan Avrupa Balıkçılık Fonu tarafından karşılanmaktadır. Fakat bu politikadaki eksikliklerin giderilmesi ve politikanın daha da güçlenmesi adına bütçenin artırılması amaçlanmaktadır (www.ikv.org.tr, 02.06.2016).

1.5.1.1.4. Ulaştırma Politikaları

Avrupa Birliği Ulaştırma Politikası, Ulaştırma Politikası başlığı altında incelenmiştir.

1.5.1.1.4.1. Ulaştırma Politikası

Ulaştırma, ticaretin ve üretimin en önemli parçasıdır. Roma ve Paris Antlaşmalarında ulaştırma politikalarına yer verilmiştir. 1961 yılında topluluk ülkelerindeki ulaştırma ayrımcılığına son verilmiştir (Çakmak, 2003: 54). Hedefler arasında ulaştırma alanında ortak pazarın oluşturulması vardır. Ulaştırma Politikası, tarımdan sonra Roma Antlaşması'nda ele alınan ikinci sektördür. Ulaştırmaya ait tüm politikalar ayrımcılıktan uzak durmak şartı ile üye ülkelere bırakılmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu, üye devletler için ekonominin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve devamlılığının sağlanması amacı ile 2001 yılında , 2010 için Avrupa Ulaştırma Politikası, Karar Verme Zamanı isimli Beyaz Kitap yayımlamıştır. Bu kitapta, taşımacılığın geliştirilmesi, rekabet gücünün korunması, taşımacılıktaki sorunların giderilmesine yönelik 60'a yakın tedbir yer almaktadır (Karluk, 2007: 355-356).

1.5.1.2. Çevresel Politikalar

AB Çevresel Politikaları, Çevre ve Enerji Politikalarından oluşmaktadır.

1.5.1.2.1. Çevre Politikası

AB üye ülkeleri arasında malların serbest dolaşımını sağlamak ve serbest rekabet ortamının oluşturulması için çevre politikası önemlidir. Çevre politikasının yasal dayanağı 1987 tarihli Tek Avrupa Senedi'dir. Yedinci program çerçevesinde gerçekleştirilen ve 2014-2020 yıllarını kapsayan Çevre Eylem Programları, küresel sorunların çözümlerine kalıcı çözümler geliştirmek için oluşturulmuştur (www.ikv.gov.tr, 06.02.2016).

1.5.1.2.2. Enerji Politikası

AB'yi oluşturan Paris ve Roma Antlaşmalarında enerji politikalarına yer verilmiştir. Fakat AB'nin asıl enerji politikaları 1973 petrol krizlerinden sonra belirlenmiştir. AB enerji ihtiyacının %67'sini petrolden karşılamaktayken çıkan petrol krizlerinden sonra başka enerji kaynaklarına yönelmişlerdir. Enerji politikasına göre, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, katı yakıt kullanımının teşvik edilmesi, diğer ülkelerle enerji işbirliğinin yapılması öngörülmüştür (Çakmak, 2003 : 53,54).

AB'nin 2020 enerji politikası hedefleri şunlardır (www.ikv.gov.tr, 06.02.2016) :

-1990'larla karşılaştırıldığında sera gazı emisyonundaki %20'lik azalma,

- Yenilenebilir enerjinin, enerji kullanımında %20'lik bir yere sahip olması,

- AB'nin enerji verimliliğinde %20'lik gelişme olmasıdır.

1.5.1.3. Toplumsal ve Siyasal Politikalar

AB toplumsal politikaları, eğitim öğretim ve gençlik politikası, bilgi toplumu politikası, bölgesel politika ve sosyal politikalardan oluşmaktadır.

1.5.1.3.1. Eğitim, Öğretim ve Gençlik Politikası

AB, üye devletlerin eğitim-öğretim ve gençlik faaliyetlerine yönelik politikalarını destekler niteliktedir. 2020 yılına kadar Avrupa Birliği üyesi devletlerdeki eğitim-öğretim zorluklarının aşılması hedeflenmiştir. Bu amaçla 2014-2020 yılları arasında ''Erasmus'' adı ile anılan proje kapsamında 14.7 milyon Euro bütçe ile 4 milyon kişinin eğitimi için fon ayrılmıştır (www.ikv.gov.tr, 06.02.2016). AB, kurulduğu yıldan itibaren üye ülkeler arasındaki eğitim-öğretimin geliştirilmesine önem vermiş ve bu amaçla çalışmalar düzenlemiştir (Karluk, 2007: 397).

1.5.1.3.2. Bilgi Toplumu Politikası

AB, 'lerin başından itibaren bilgi teknolojilerine önem vermiş ve bu alanda çalışmalar düzenlemiştir. Yeni bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını teşvik edip, internet kullanımını artırmaya yönelik faaliyetler yapmıştır. Avrupa 2020 stratejisi içerisinde yer alan ''Dijital Gündem'' ile ekonomik büyümeyi, gelişmeyi ve yenilikçiliği sağlamayı hedeflemiştir (www.ikv.org.tr, 02.06.2016).

1.5.1.3.3. Bölgesel Politika

Bu politika, AB ülkeleri arasındaki eşitsizlikleri azaltmak ve dengeli büyümeyi sağlamak için vardır. Bu politika, 1986 Tek Avrupa Senedi ile ele alınmış daha sonra 1993 yılındaki Maastricht Antlaşması ile bu politikaya yön verilmiştir. AB bütçesinde, 2007-2013 döneminde en fazla payı alan ikinci politikadır. Avrupa 2020 stratejisi, 2014-2020 yılları arasında ülkeler arasında sürdürülebilir büyümeyi hedeflemektedir. Bu politika ayrıca AB ülkeleri arasında istihdamın artırılmasını da hedeflemektedir. AB ülkeleri arasında gelir dağılımı yönünden eşitsizlikler mevcuttur ve bu politika ülkeler arasındaki eşitsizlikleri çözüp ekonomik entegrasyonu sağlamak için oluşturulmuştur (www.ibb.gov.tr, www.ikv.org.tr, 06.02.2016).

1.5.1.3.4. Sosyal Politika

AB, 1961 ve 1989 yıllarında oluşturulan Avrupa Sosyal Şartı ve İşçilerin Temel Sosyal Haklarına Dair Topluluk Şartı'na göre ortak bir sosyal politika oluşturulmuştur. Bu politikanın amaçları arasında; istihdamı artırmak, çalışanların haklarını korumak, yaşam standartlarını geliştirmek, çalışma koşullarının iyileştirilmesi vardır (Coşkun, 2001: 99).

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Çalışanların Temel Sosyal Haklarına Dair Topluluk Şartı, eşit ücret hakkı, çalışma hayatında korunma ve güvenlik hakkı, işçilerin bilgilendirilmesi, toplu sözleşme, serbest dolaşma hakkı gibi şartları kapsamaktadır ve bu sosyal şartların bağlayıcılığı yoktur. AB bu sosyal politikaları desteklemek amacı ile Sosyal Fon oluşturmuştur (Çakmak, 2007: 56).

1.5.2. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası

Avrupa Birliği Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikaları, Dış İlişkiler Politikası, Dış Ticaret Politikası ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikalarından oluşmaktadır.

1.5.2.1. Dış İlişkiler Politikası

AB, dünyanın en büyük ticari gücü olan Amerika Birleşik Devlet'inden daha fazla nüfusa sahiptir. AB, birçok ülke ile işbirliği yapmaktadır. Bu da onun ekonomik gücünü her geçen gün daha da artırmaktadır. Birlik, üçüncü ülkelerle ve uluslararası örgütlerle işbirliği halindedir. AB ekonomik gücünden dolayı dünyada söz sahibi olan bir topluluktur (www.ibb.gov.tr, 06.02.2016).

1.5.2.2. Dış Ticaret Politikası

Uluslararası ticaretin büyümesi ve gelişmesi amacı ile AB için ortak bir ticaret politikası çok önemlidir. Çünkü AB, ABD'den sonra dünyanın en büyük ticari gücü konumundadır. Roma Antlaşması ile topluluk içindeki gümrükler kaldırılırken topluluk dışında kalan ülkelere karşı ortak bir ticaret politikası uygulanması istenmiştir. Gümrük birliği ile birlikte ülkeler bağımsız ticaret politikası uygulamayı bırakmış ve Ortak Ticaret Politikası (OTP) uygulamaya başlamışlardır (Karluk, 2007: 329, www.ibb.gov.tr, 02.06.2016).

1.5.2.3. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

AB'nin sadece ekonomik değil siyasi alanda da varlığını sürdürebilmesi için Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına ihtiyacı vardır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) oluşturulması için 1950'li ve 1960'lı yıllarda yapılan Pleven Planı ve Fouchet Planı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısız girişimlerin ardından Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının temelini 1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması oluşturmaktadır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının amaçları arasında uluslararası işbirliğini teşvik etmek, birliğin çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak, birliğin güvenliğini sağlayıp geliştirmek vardır (Akçay, Argun ve Akman, 2011: 125-126: Senyücel Gündoğar, 2009: 50).

1.5.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu Politikaları

Avrupa Ekonomik Topluluğu Politikaları, Adalet ve İçişleri Politikası ve Rekabet Politikalarından oluşmaktadır.

1.5.3.1 Adalet ve İçişleri Politikası

Adalet ve İçişleri Politikası'nın AB Politikaları arasında yer alması 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile olmuştur. AB'nin üç temel sütununu, Topluluk Politikaları, ODGP ile Adalet ve İçişleri Politikası oluşturmaktadır. Üçüncü sütunda yer alan Adalet ve İçişleri Politikası, AB vatandaşlarının AB üye ülkelerinde serbetstçe dolaşma, çalışma, seyahat etme ve yaşama haklarını garanti altına almıştır (www.ibb.gov.tr, 06.02.2016). Adalet ve İçişleri Politikasında, AB vatandaşlarının özgürce seyahat etmelerine en iyi örnek Schengen vizesidir (Coşkun, 2001: 111, Gürel, 2005: 110). Bu politika, birlik ülkelerini korumak ve daha fazla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Adalet ve İçişleri Politikasının kapsamında, organize suçlar, terörle ve uyuşturucu ile mücadele, vize, sığınma, yasadışı göç gibi konular vardır (www.ikv.org.tr, 06.02.2016).

1.5.3.2. Rekabet Politikası

AB, kuruluşundan bu yana ülkeler arasında ticaretin ve işbirliğinin geliştirilmesi ve yaşam standartlarının artırılması için serbest rekabet ortamının sağlanmasını amaçlamıştır. AB Rekabet Politikası'na göre, işletmelerin rekabet ortamını bozacak şekilde örgütlenmeleri yasaklanmıştır. Aynı zamanda işletmelerin haksız yere tek pazarda üstün konuma gelmeside önlenmiştir. Bu politikanın uygulanmasından AB Komisyonu sorumludur (Bilici, 2012: 81).

BÖLÜM II

TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde AB-Türkiye ilişkilerinin tarihsel sürecine değinilecek olup Ankara Anlaşması ile öngörülen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği için oluşturulmuş hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem ayrıntıları ile incelenmiştir. Ayrıca bu dönemlerde yapılan mali yardımlara ve gümrük birliğinden sonra gerçekleştirilen zirvelere yer verilmiştir. Ayrıca Gümrük Birliği'nin statik ve dinamik etkileri incelenip Gümrük Birliği ile ilgili yeni düzenlemelere yer verilmiştir.

2.1. Türkiye-Avrupa Birliği'nin Kısa Tarihçesi

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın ardından batıya yaklaşma çabaları daha da artmış ve 1950'deki ekonomik krizler yüzünden ekonomisi gerilemiştir. Bu nedenle AB'den kredi alabileceği düşüncesi ile bir topluluğun içinde yer almak istemiştir. Türkiye Avrupa'da kurulmuş olan bu topluluğun kendi çıkarlarına uymayacağını düşünmüştür. Türkiye ekonomisine daha da zarar vereceğine inandığı için topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur.

AB'ye 1959 yılında ortaklık için başvurma sürecinin üstünden seneler geçmesine rağmen Türkiye'nin Avrupalı olma geleceği belli değildir. (Toccı, 2014: 13).

Türkiye'nin ihtiyacı olan teknoloji ve yatırım kaynakları Avrupa ülkelerinde mevcuttur ve böyle bir topluluğun içinde Türkiye'nin yer alması onu ileri seviyelere taşıyacaktır. Türkiye, AB'ye başvurmadan önce 1949'da Avrupa Konseyi'ne 1952'de ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Daha sonra 1959 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmak için başvuran Türkiye ve Yunanistan'ın başvuruları eş zamanlı değerlendirilmiştir. Fakat, Türkiye'deki 1960 askeri darbesi yüzünden müzakereler ilerleyememiştir. 1962 yılına kadar ertelenen görüşmeler, jeopolitik konumundan dolayı Avrupalı ülkelerin tekrar dikkatini çekiyor ve 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'na kadar görüşmelere devam edilmiştir (Çakmak. 2007: 94-95: Uysal, 2001: 145).

Gelişen ve değişen dünyadaki başarılı örgütlenmelerden ve bütünleşme hareketlerinden uzak kalmak istemeyen Türkiye; 31 Temmuz 1959'da, yani AB'nin ilk oluşumu olan AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması'ndan iki yıl sonra birliğe üye olmak için

başvurmuştur. Dört yıl süren müzakerelerin ardından 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye–Avrupa Birliği'nin hukuki temelleri atılmıştır (Gürlük ve Turan, 2013: 43). Altmış yıla yakın bir zamandır olumlu ve olumsuz gelişmeleri ile süren Türkiye-AB ilişkileri dönemlere ayrılarak incelenmiştir. İlişkilerin başladığı 1959 yılı ve sonrası savaşın getirdiği bir durgunluk olmasından dolayı olumlu sonuçlar vermiştir (Haşimi, 2011 : 23-28).

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri başladığı yıldan itibaren şu şekilde sıralanabilir; (Acar, 2006: 209-210):

-1959 Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu,

-Hukuki temelllerin atıldığı Ankara Antlaşması (1963),

-Katma Protokol (1973),

-Tam üyelik başvurusu (1987),

-Tam üyelik başvurusunun reddi (1989),

-Son aşama olan gümrük birliği aşaması (1955),

-Lüksemburg zirvesi ile siyasi diyaloğun kesilmesi (1997),

-Helsinki zirvesi ile aday ülke statüsü kazanması (1999),

-Brüksel zirvesi ile müzakere tarihinin alınması (2004),

-Son adım, müzakere sürecinin başlaması (2005),

-Bürksel Zirvesi (2015),

-Brüksel Zirvesi (2016),

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Birliği'ne Roma Antlaşması'nın 238. Maddesine dayanarak başvurmuştur. 15 Temmuz 1959, Yunanistan'ın AB'ye başvurusunun ardından Yunanistan'a verilecek olan ayrıcalıklardan eksik kalmak istemeyen Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinde AB'ye üye olmak için başvurusunu yapmıştır. Bu başvuru üzerine AB ile Türkiye arasında Türkiye'nin tam üyelik için gerekli şartları yerine getirmesine yönelik

ortaklık kuran antlaşma olarak bilinen Ankara Anlaşması imzalanmıştır ve bu anlaşmanın 28.maddesine göre (Bilici, 2012 : 70-71):

Madde 28: *"Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünü, Türkiye üstlenebileceğini gösterdiğinde, akit taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler"* hükmüne yer verilmiştir.

Türkiye, 1959 yılında AB'ye üye olmak için başvurduğunda bu ortaklığın bir Gümrük Birliği'ne (GB) dayandırılmasını istemiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye ekonomisinin geliştirilmesi için gerekli mali yardımların yapılmasını ve yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmasını sağlayacak bir takım özendirmelerin de yapılmasını öngörmüştür (Coşkun, 2001: 161).

Türkiye ile Yunanistan 1950 yılına kadar hep birlikte hareket etmiştir. Bu tarihten önce Yunanistan'a tanınan her hak Türkiye'ye de tanınmıştır. Yunanistan'ın hemen ardından Türkiye'nin AB'ye üyelik için başvurması iki ülke arasında sorunların başlamasına neden olmuştur (Bulaç, 2001: 29).

2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Aşamaları

Türkiye'nin AB'ye giriş aşamaları Ankara Anlaşması'nda öngürüldüğü üzere hazırlık aşaması, katma protokolü ve geçiş dönemi ile birlikte gümrük birliği ve son dönem olarak üç dönem içinde incelenecektir.

2.2.1. Ankara Anlaşması ve Hazırlık Dönemi (1963)

Türkiye'nin AET'ye başvurusu ardından, topluluğa tam üyeliğin gerçekleştirilmesi gereken kurallar bütününü oluşturan ortaklık antlaşması 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile olmuştur. Bu anlaşma ile birlikte Türkiye'nin AB'ye üye olma süreci üç döneme ayrılarak oluşturulmuştur (Bilici, 2012: 70).

12 Eylül 1963'te imzalanıp hükümet değişikliği nedeni ile 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AB'ye üye olduktan sonra amaçlarına ulaşacağından dolayı son bulacaktır. Türkiye'nin AB'ye üye olamaması durumunda antlaşma yürürlükte kalacaktır (Çakmak, 2001: 98).

Ankara Anlaşması'nın hemen ardından Türkiye ile AB arasında I. Mali Protokol imzalandı ve Türkiye bu kapsamda AB'den 175 milyon (ECU) Avrupa Para Birimi

almıştır (Bulaç, 2001: 29). Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AB'ye üyeliği için imzalanmış bir anlaşma değildir. Bu antlaşma sadece Türkiye'nin AB'ye katılmasını hedefleyen bir ortaklık anlaşması niteliğindedir. Bu çerçeve anlaşmasında, Türkiye ile topluluk ortaklığının amaçlar, hedefleri, ilkeleri ve süreçleri belirtilmiştir (Demiral, 2015: 29).

Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde amaçlarını ve hedeflerini incelemek ve gerçekleştirmek için ortaklık konseyi, ortaklık komitesi ve Karma Parlamento komitesi oluşturulmuştur (Coşkun, 2001: 169-170).

1963 yılında imzalanıp 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AB'ye üyeliği için öngörülen hazırlık aşaması başlamıştır. Hazırlık döneminde, AB ile Türkiye arasındaki ekonomik farklılıklar azaltılmak istenmiş olup Türkiye'ye mali yardımlar ve krediler verilmiştir. Hazırlık aşaması, 1964'te başlayıp 1973 Katma Protokolü ile sona ermiştir. Bu dönemde AB Topluluğu, Türkiye'ye tek taraflı olarak ''Tarife Kotası'' uygulamıştır. Topluluk bu dönemde tütün, kuru incir, fındık gibi ürünlerin ihracat vergilerini düşürüp pamuk ithalatında ise gümrük vergisini sıfırlamıştır. Bu dönemde Türkiye'ye I. Mali Protokol kapsamında verilen 175 milyon ECU'luk kredi Türkiye'de Keban Barajı ve Boğaz Köprüsü yapımında kullanılmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin ihracatı %9, ithalatı ise %29 artmıştır (Gürlük ve Turan, 2013: 43-44, Çakmak, 2007: 98).

2.2.1.1. Hazırlık Dönemi Altında Dış Ticaret Politikası

Ankara Anlaşması ile 5 yıllık süre için öngörülen paket 10 yıl süren hazırlık aşamasında Türkiye-AB'ye karşı hiç bir yükümlülük altına girmemiş olmakla birlikte 175 milyon ECU tutarında mali yardım almıştır. Ayrıca üzüm, incir, tütün ve fındık için tercihli tarife uygulanmıştır. Daha sonraki yıllar Türkiye'nin ihraç mallarından olan meyve, balık, halı ve portakal gibi bazı ürünlerin de topluluk pazarında satılmasına izin verilmiştir. Hazırlık dönemi süresince Türkiye'nin ihracatında %9'luk bir artış olmuştur. Hazırlık aşamasına denk gelen I. ve II. 5 yıllık kalkınma planlarının (BBYKP) ihracatın artırılması ve ithalatın yurt içinde ikamesini öngördüğünden ekonomi fazla gelişememiştir (Sandıklı, 2008: 243-244).

Hazırlık döneminde, Türkiye'nin dış ticaret açığındaki artışta AB'nin etkisi görülmektedir. Bu dönemde ithalat ihracattan daha fazla artmıştır (Acar, 2006: 215).

2.2.2. Katma Protokolü ve Geçiş Dönemi (1971)

1964 Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AET'ye üyelik sürecinin geçiş dönemini oluşturan Katma Protokolü, 1970 yılında imzalanıp 10 0cak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokolle birlikte II. Mali Protokol de imzalanmıştır ve Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan 220 milyon ECU tutarında kredi almıştır. Katma Protokolü, malların, kişilerin, hizmetlerin serbest dolaşımı ile ekonomi politikalarının yaklaştırılmasını konu almıştır (Coşkun, 2001: 173-174-175).

1973-1995 yılları arasını kapsayan, 22 yıllık bir süreci kapsayan geçiş döneminde, Türkiye ile AET arasında Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanacak olup, ülkeler arasında kotalar kaldırılacak ve tekeller düzenlenecektir (Çakmak, 2007: 99).

Tablo 2.1. Katma Protokolde Öngörülen Gümrük İndirimleri

Gümrük Vergileri 12 Yılda İndirilecek Ürünlerde İndirim Oranı (%)			Gümrük Vergileri 22 Yılda İndirilecek Ürünlerde İndirim Oranı (%)		
Tarih	Yıllık	Toplam	Tarih	Yıllık	Toplam
01.01.1973	10	10	01.01.1973	5	5
01.01.1974	-	10	01.01.1974	-	5
01.01.1975	-	10	01.01.1975	-	5
01.01.1976	10	20	01.01.1976	5	10
01.01.1977	-	20	01.01.1977	-	10
01.01.1978	10	30	01.01.1978	-	10
01.01.1979	10	40	01.01.1979	5	15
01.01.1980	10	50	01.01.1980	-	15
01.01.1981	10	60	01.01.1981	-	15
01.01.1982	10	70	01.01.1982	-	15
01.01.1983	10	80	01.01.1983	5	20
01.01.1984	10	90	01.01.1984	-	20
01.01.1985	10	100	01.01.1985	10	30
			01.01.1986	10	40
			01.01.1987	-	40
			01.01.1988	10	50
			01.01.1989	-	50
			01.01.1990	10	60
			01.01.1991	10	70
			01.01.1992	-	70
			01.01.1993	10	80
			01.01.1994	10	90
			01.01.1995	10	100

Kaynak: (Karluk, 2013: 64).

Tablo 2.1.'de görüldüğü üzere, gümrük indirimleri 1973 yılında %10 ile başlayıp ve 12 yıllık dönemin sonuna kadar her yıl için %10 artarak 1985 yılında tamamlanmıştır. 22 Yıllık sürede tamamlanması gereken ürünlerde ise gümrük indirimleri 1973 yılında %5 ile başlayıp 1995 yılı sonuna kadar %100'e ulaşmıştır.

Katma Protokol kapsamında Türkiye, AB çıkışlı sanayi mallarının ithalatında uygulamış olduğu gümrük vergilerini 12 yıllık bir süre içerisinde, makine mühendisliği malları, tarım ve elektrik makinaları, taşıt araçları gibi malların gümrük vergilerini ise 22 yıllık bir süre içerisinde kaldıracaktır (Karluk, 2013: 62).

Tablo 2.2. Katma Protokolde Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi Uyumu

Yıllar	12 Yıllık Listelere Giren Uyum (%)		22 Yıllık Listelere Giren Uyum (%)	
	Yıllık	Toplam	Yıllık	Toplam
1973	-	-	-	-
1974	-	-	-	-
1975	-	-	-	-
1976	-	-	-	-
1977	20	20	-	-
1978	-	20	-	-
1979	-	20	-	-
1980	20	40	-	-
1981	-	40	-	-
1982	20	60	-	-
1983	-	60	20	20
1984	-	60	-	20
1985	40	100	-	20
1986	-	-	-	20
1987	-	-	-	20
1988	-	-	30	50
1989	-	-	-	50
1990	-	-	-	50
1991	-	-	20	70
1992	-	-	-	70
1993	-	-	-	70
1994	-	-	-	70
1995	-	-	30	100

Kaynak: (Karluk, 2013: 66).

Tablo 2.2.'de görüldüğü üzere topluluk üyeleri 12 yıllık listede görülen ürünler için ortak gümrük tarifesine uyumuna %20 ile 1977 yılında başlamış ve 1985 yılındaki % 40'lık bir uyumla toplamda %100'lük bir uyum sağlanmıştır. 22 yıllık listede görülen ürünler için ise ortak gümrük tarifine uyum 1983 yılında %20'lik bir uyumla başlayıp 1995 yılındaki son %30 'luk bir uyum ile toplamda %100'lük bir uyum sağlanmıştır.

Gümrük Birliği'nin hedeflerinden birisi de AB'nin ortak gümrük tarifesine uyumunu sağlamaktır. AB üyeleri 1968 yılında ortak gümrük tarifesine uyumu sağlamışlardır (Acar, 2006: 217).

Türkiye, geçiş dönemini kapsayan 1987 yılında AB'ye tam üye olmak için tekrardan başvurmuştur. İlk başvuru tarihi olan 1959 yılının ardından yaşanan 1960 darbesi ile Türkiye-AB ilişkileri askıya alınmıştır. Tam üyelik başvurusuna 1989 yılında, ekonomik açıdan gelişmiş olsa da yapısal bir takım farklılıklardan dolayı yine red cevabı alınmıştır (Acar, 2006: 210).

22 yıl süren Türkiye-AB'nin geçiş dönemi 1995 yılında sona ermiştir. Türkiye bu süreç içerisinde önemli siyasi ve ekonomik olaylar atlatmıştır. yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbe, tıpkı 1960'da yaşanan darbe gibi Türkiye-AB ilişkisini sekteye uğratmıştır. Katma Protokolü imzalandığı zamanlarda yine Türkiye'de yaşanan petrol krizleri de bu ilişkiyi olumsuz etkilemiştir. askeri darbesi yüzünden sekteye uğrayan Türkiye ve topluluk ilişkileri 1983 yılından sonra tekrar normale dönmeye başlamıştır (Gürlük ve Turan, 2013: 44).

2.2.2.1. Hazırılık Aşaması ve Katma Protokolü Kapsamında Yapılan Mali Yardımlar

Gümrük Birliği öncesi dönemi mali protokoller ve Türkiye'ye verilen fonlardan oluşmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri 1996 yılı gümrük birliği öncesi döneme kadar protokoller kapsamında yapılan mali yardımlar, hibeler ve düşük faizli kredi uygulamalarına dayanmaktadır. AB Türkiye'ye bu yardımları yaparken ekonomisinin güçlenmesini ve sosyal anlamda birliğe yakınlaşmasını sağlamak amacıyla yapmıştır (Tanilyan, 2014: 27,28).

Tablo 2.3. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Yapılmış Mali Protokoller

(Milyon ECU)

Protokoller	İmza Tarihi	Dönem	Avrupa Yatırım Bankası Özkaynakları	Özel Şartlı Kredi	Hibe	Toplam
I. Mali Protokol	12.09.1963	1964-1969	-	175	-	175
II. Mali Protokol	23.11.1970	1971-1977	25	195	-	220
Tamamlayıcı Protokol	30.06.1973	1971-1977	-	47	-	47
III. Mali Protokol	12.05.1977	1979-1981	90	220	-	310
Özel İşbirliği Fonu	30.06.1980	1980-1982	-	-	75	75
Toplam	-	-	115	637	75	827
IV. Mali Protokol	19.06.1981 1982-1986 (Paraflanma Tarihi)	-	225	325	50	600
Toplam	-	-	340	962	125	1427

Kaynak: (Karluk, 2013: 249).

Tablo 2.3.'te Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılmış mali protokollere yer verilmiştir. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru tarihi olan 1959 yılından katma protokolü bitişine kadar dört mali protokol, bir tamamlayıcı protokol ve bir de özel işbirliği fonu adı altından yardımlar almıştır. Bunlarda ilki Türkiye'nin AB'ne olan üyeliği için giriş aşaması olarak görülen hazırlık aşamasında imzalanmış ve 175 milyon ECU değerinde özel şartlı kredi kapsamındadır. Katma Protokolünün imzalanması ile birlikte II. Mali potokol olan 195 milyon ECU özel şartlı kredi, 25 milyon ECU tutarında da Avrupa Yatırım Bankası'ndan olmak üzere toplamda 220 milyon ECU kredi almıştır. Bu protokolün hemen ardından Türkiye'ye 47 milyon ECU tutarında bir kredinin verilmesi uygun görülmüş olup bunun için 1973 tarihinde tamamlayıcı bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolün hemen ardından III. Mali protokol olan ve toplamda 310 milyon ECU tutarında bir kredi verilmiştir Türkiye'ye. Bu kredinin de 220 milyon ECU'su Avrupa Birliği Topluluk üyelerine ait olan özel şartlı kredi kapsamında, 90 milyon ECU'luk kısmı ise Avrupa Yatırım Bankası kaynaklıdır. yılında ise Türkiye'ye 47 milyon ECU'luk bir hibe yardımında bulunulmuştur. IV. Mali protokol kapsamında ise 600 milyon ECU'luk bir yardım düşünülmüş fakat bu yardım Yunanistan'ın vetosu ile Türkiye'ye kullandırılmamıştır.

Tablo 2.4. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Türkiye'ye Yönelik Yapılan Toplam Mali Yardımlar (Milyon Euro)

Kaynak	Dönem	Hibe		Kredi		Hibe+Kredi Toplamı	
		Taahhüt	Kullanıla	Taahhüt	Kullanıla	Taahhüt	Kulanılan
G.B. Öncesi Dönem	1964-1995	1.090	715	515	290	1.605	1.005

Kaynak: (Karluk, 2013: 250).

Tablo 2.4.'te gümrük birliği öncesi dönemde Türkiye'ye yapılan hibe ve kredilerin AB tarafından ne kadar taahhüt edilip ne kadarlık bir kısmının Türkiye tarafından kullanıldığı gözükmektedir. AB'nin hibe şeklinde Türkiye'ye taahhüt etttiği 1.090 milyon Euro'nun sadece 715 milyon Euro'su kullanılabilmiştir. Yine AB tarafından Türkiye'ye taahhüt ettiği 515 milyon Euro kredinin 290 milyon Euro'su kullanılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'ye taahhüt edilen 1.065 milyon Euro'nun sadece 1.005. milyon Euro'su kullanılmıştır.

2.2.2.2. Geçiş Dönemi Altında Dış Ticaret Politikası

Ankara Anlaşması ile birlikte Türkiye'nin gümrük birliğine geçiş aşamalarından biri olan Katma Protokolü 1970 yılında imzalanıp 1973 yılında yürürlüğe girmiştir ve 22 yıllık bir geçiş sürecini kapsamaktadır. Katma Protokolün yürürlüğe girdiği yıllarda yaşanan 1973 petrol krizi ve ardından yaşanan 1974 Kıbrıs Barış Harekatı Türkiye'yi ekonomik yönden zarara uğratmıştır ve ekonomik başarısızlık ardından siyasi başarısızlığa neden olmuştur. Böylelikle 1978 yılında Türkiye–AB ilişkileri askıya alınmıştır. Türkiye'de yaşanan bu siyasi ve ekonomik iktidarsızlıkla birlikte yılında askeri darbe yaşanmıştır. Kısa dönemde askeri darbe Türkiye–AB ilişkilerini fazlasıyla olumsuz etkilemiş de olsa Türkiye'de tekrardan sağlanmış olan ekonomik ve siyasi istikrar ilişkileri olumluya çevirmiştir. 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye, içe dönük ve ithal ikameci sanayileşme modelinden ihracata dönük sanayileşme modelini benimsemiş, bu da yıllar itibariyle Türkiye'nin ihracatında artış sağlamış ve dış ticaret giderek serbestleşmiştir (Şahin, 2002: 369-370-378).

Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi iktidarsızlık, yılındaki askeri darbe, krizler 4. Mali protokol kapsamında yapılacak olan yardımın Türkiye'ye yapılamaması Türkiye–

AB ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin kararlarıyla birlikte ihracata dönük büyüme modelini benimsemiş, bu da ilişkilerin artmasına neden olmuştur. Türkiye gümrük birliğine girmek istemiştir. Çünkü;

- Gümrük birliği için gerek duyulan mevzuat uyumu ve ekonomik politikaların; ekonomiyi disiplin altına sokmak, yapısal dönüşümleri gerçekleştirebilmek, makro ekonomik iktidarsızlığa son vermek ve belli standartları yakalamak açısından olumlu etki olacağına inanılıyordu.

- Daha büyük bir pazar için üretim yapacak Türk firmalarının verimlilik ve etkinliğinin artacağı ve bu olumlu etkinin genel olarak ekonomi üzerinde olumlu yansımaları olacağı, yaşam kalitesinin ve refahın artacağı umuluyordu.

-Gümrük birliğinin yabancı sermayenin ülkeye girişi üzerinde olumlu etki yapacağı beklenmekteydi.

- Tekstil gibi önemli sektörlerde ticaret engellerinin ortadan kalkması, AB standartlarında üretilen ürünlerin artık herhangi bir engelle karşılaşılmadan AB pazarına girebilecekleri, dolayısıyla da ihracatın artacağı beklentisi vardı (Sandıklı, 2008: 294- 295).

Türkiye'nin 1996'da gümrük birliğine katılması Türkiye–AB ilişkilerini daha da güçlendirirken Türkiye'yi de ekonomik yönden geliştirmiştir. Türkiye, gümrük birliğine dahil olurken Avrupa Birliği ile uyum sağlamak amacı ile yeni bir ihracat rejimi ortaya koymuştur. Yeni rejim çerçevesinde getirilen yenilikler;

- İhracatı geliştirmek amacıyla alınması gereken tüm önlemler, özendirmeler ve yapılması gereken düzenlemeler, iharacata konu ürünlere rekabet gücü kazandıracak çalışmalar ve düzenlemeler Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanlığı'nın ve sorumluluğuna bırakılmıştır.

- İhracatçı belgesi kaldırıldı, İhracatçı Birliği'ne üye olan herkese ihracatçı olabilme şansı verildi. Vergi numarası olan herkesin, özellikle Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) ihracat yapabilmelerine imkan tanınmıştır.

- Bir yandan ihracatta uygulanan müeyyideler azaltılmış, öte yandan ihracat ile ilgili tüm kişi ve kurumlar müeyyide kapsamına dahil edilmiştir.

- Türkiye'nin gümrük birliğine girerken ihracat teşviklerini AB'de uygulanan teşviklerle uyumlu hale getirme taahhüdüne girmiş ve bunu 1996 yılında ihracat rejiminde yaptığı değişikliklerle kısmen yerine getirmiştir (Şahin, 2002: 379).

2.2.2.2.1. Malların Serbest Dolaşımına İlişkin Yükümlülükler

Roma Antlaşması ile kurulan AET, üye ülkeler arasında Gümrük Birliği'ni kurmayı hedeflemiştir ve bu doğrultuda Amsterdam Antlaşması ile malların serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Malların serbest dolaşımına ilişkin yapılan düzenlemeler, AB üye ülkeleri arasındaki ithalatta ve ihracatta geçerli olan her türlü gümrük vergisinin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanması öngörülmüştür (Karluk, 2013: 131).

Ülkeler arası ticareti düzenleyen kurallar arasında gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller yer almaktadır. Ülkeler arasındaki ekonomik, teknolojik ve yapısal farklılıklar nedeniyle ticari ilişkileri düzene sokmak için başka ülkelerle alışveriş yaparlar. Ülkeler arasında yapılacak olan ticaret anlaşmaları ülkelere fayda sağlayacak şekilde ticaret engellerini kaldırmaya yönelik olmalıdır. Uluslararası ticareti düzenleyen en yaygın araçlardan birisi gümrük vergileridir. Gümrük vergileri, sınırdan geçen malı vergilendirerek malın fiyatını arttırır ve devlete gelir sağlar. Gümrük birliği, uluslararası ekonomik faaliyetleri koordine eder. Gümrük birliği üye ülkeler arasında belli bir gümrük vergisini içerir. GB, bölgesel çabalarla desteklenir ve coğrafi olarak birbirine yakın olan ülkelerin ticaretin yapmasına uygundur. Coğrafi yakınlık ülkelere benzer ekonomik amaçlar ve benzer ekonomik gelişmeler sağlar. (Dalrymple, 2014: 6-8).

2.2.2.2.2.1. Tarım Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler

Protokol kapsamı gereğince Türk Tarım Politikasının Ortak Tarım Politikası'na uyumu zorunlu hale getirilmiştir. 22 yıl süren Katma Protokolü süresince Türkiye, tarım ürünlerinin toplulukla arasında serbest dolaşımını sağlamak amacı ile kendi tarım politikasının ortak tarım politikasına uyumunu sağlamıştır (Sandıklı, 2008: 251).

2.2.2.2.1.2. Sanayi Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler

Katma Protokolüne göre topluluğun, bazı petrol ürünleri yün ya da ince hayvan kılından yapılan makine halıları, işlenmiş pamuklu dokumalar, perakende satışa arz edilmeyen pamuk ipliği hariç Türkiye'den ithal edilen sanayi mallarına, mamüllerine karşı

uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının sıfıra indirilmesi öngörülmüştür. Türkiye, AB çıkışlı sanayi mallarındaki gümrüklerin 12 yılda diğer sektörlere ait malların da 22 yıllık bir süre içerisinde aşamalı olarak kaldırılması öngörülmüştür (Sandıklı, 2008: 251).

Katma Protokol normalde istisnalar dışında sanayi ürünleri için 12 yıllık bir gümrük birliğine geçiş süreci öngörmüş fakat Türkiye için protokolün listesinde yer alan sanayi kollarında gümrük vergilerinin 22 yıllık sürede kaldırılması öngörülmüştür (Acar, 2006: 214).

2.2.2.2.2. Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler

Katma protokolü ile birlikte Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin ötesinde ekonomik bir bütünleşme planlanmıştır. Bu amaçla malların serbest dolaşımının yanı sıra kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin de serbest dolaşımı kademeli olarak öngörülmüş ve katma protokolüne bağlı olarak Ankara Anlaşmasından itibaren serbest dolaşımın gerçekleşmesi için çalışmalara başlanmışıtr. AB'de serbest dolaşım denilince AB ülkesi vatandaşının diğer AB ülkelerinde serbestçe dolaşması akla gelmektedir. AB'nde kişilerin serbest dolaşımı 1993 Maastricht Antlaşması ile genel bir hak haline gelmiştir (Sandıklı, 2008: 252). AET'nin ilk kurulduğu yıllarda kişilerin serbest dolaşım hakkı her ne kadar işçilere, meslek sahiplerine ve hizmet arz edenlere verilmiş olsa da 1993 Maastricht Antlaşması ile işlerlik kazanmış ve tüm AB vatandaşlarını kapsamaya başlamıştır. Yine bu anlaşmayla birlikte kişilerin serbest dolaşım hakkı Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn'a da verilmiştir (Karluk, 2013: 134).

2.2.2.2.3. Sermayenin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler

AET'yi kuran Roma Antlaşması gereğince ortak pazarın oluşturulabilmesi için üye ülkeler, sermayenin serbest dolaşımı için önündeki engelleri kaldırmak zorundaydı. Antlaşma gereğince bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinin serbestleştirilmesi gerekiyordu. Roma Antlaşması ile üye ülkeler arasındaki hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı için önündeki tüm engellerin kaldırılması hükmüne bağlanmıştır.

Maastricht Antlaşması'nın, sermaye hareketleri ve ödemeleri düzenleyen maddeleri 1 Ocak 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu zamana kadar, Roma Antlaşması ile birlikte yürürlükte olan iki yönetmelik sermaye hareketleri ile ilgili kuralları düzenlemiştir. İlk

yönetmelik 1960 yılında diğeri ise 1962 yılında yürürlüğe girmiş olup, sermayenin serbestleştirilmesi konusunda yasal dayanak oluşturmuştur (Karluk, 2013: 168-169-170, Sandıklı, 2008: 252).

2.2.2.2.4 Hizmetlerin Serbest Dolaşımına İlişkin Düzenlemeler

Hizmet sektörü ekonomik açıdan çok büyük bir yere sahiptir. AB'nin ekonomik faaliyetlerinin %50'sinden fazlasını ise hizmet sektörü oluşturmaktadır. Hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin ilk düzenleme yine Roma Antlaşması'nda görülmektedir. Bu antlaşmadan sonra 1963 yılında Türkiye ile AB arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nda da hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin maddelere yer verilmiştir. Hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin bir diğer düzenleme 1970 yılında imzalanıp 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolü'dür. Bu üç antlaşmada da üye ülkeler arasında hizmetlerin serbestçe dolaşması ve önündeki engellerin kaldırılması öngörülmüştür (Pınar, 2009: 83-85-86-86).

2.2.3. Gümrük Birliği ve Son Dönem (1996)

Ankara Antlaşması gereğince Türkiye-AB ortaklığının üç aşamada gerçekleşeceği ve bunun son aşamasının da gümrük birliği aşaması olacağı önceden belirlenmiştir. Türkiye, Roma Antlaşması'ndan doğan bütün yükümlülükleri yerine getirdiği takdirde, AB'ye tam üyelik için görüşmelerin başlatılabileceğine Ankara Antlaşması'nda yer verilmiştir. Fakat Türkiye bu yükümlülükleri tam olarak gerçekleştirmeden Yunanistan'ın peşinden giderek 1987 yılında tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Gümrük Birliği olarak adlandırılan son aşama bütünleşme hedefinin önemli bir aşamasıdır ve sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK), malların serbest dolaşımı, ortak ticaret politikası, yasal düzenlemeler ve kurumsal iş birliği konularını kapsamaktadır. Türkiye-AB arasındaki gümrük birliğinin nasıl işleyeceği 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda belirtilmiştir. Türkiye Gümrük Birliği'ne girdiği 1996 yılından itibaren AB'nin ortak gümrük tarifesi üzerinden vergi uygulamaya başlamıştır. Türkiye ile AB arasında serbest dolaşımın olabilmesi için AB'nin ortak ticaret ve rekabet politikaları ile uyum içerisinde olması gerekmektedir (Karluk, 2013: 75-76-81).

1996 yılından sonra yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Türkiye ile AB arasında 5 yıl süreyi kapsayan, sanayi mallarında gümrük tarifelerinin sıfırlanması, vergiler ve kotalar

gibi tarife dışı engellerin de ortadan kaldırılmasını öngörmüştür. Bu antlaşma aynı zamanda sanayi mallarının yanı sıra işlenmiş tarım ürünlerinin de serbest dolaşımını kapsamakta ve eşit koşullarda ticaret ve rekabet yapılmasını hedeflemiştir. Ayrıca Gümrük Birliği kapsamında Türkiye, AB'nin tercihli antlaşmalar imzaladığı ülkelerle de aynı antlaşmaları imzalamak ve 5 yıl süre içinde geçiş dönemini de tamamlamak zorundadır. AB geçmişten günümüze Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biri olmuştur (Acar, 2006 : 219-220).

2.2.3.1.1. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

Türkiye ile AB arasında hukuki temellerin atıldığı 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın 5. Maddesi'nde Ortaklık ilişkileri'nin gümrük birliği'ne dayalı son döneme girmesi gerektiğini ve tarafların karşılıklı olarak yükümlülüklerini yerine getirmesinden bahsedilmektedir. Bu kararla birlikte 6 Mart 1995'de Brüksel'de yapılan toplantılar da, malların serbest dolaşımı, gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının, eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması, ortak gümrük tarifesi kullanılması, yasaların yakınlaştırılması gibi kararlara yer verilmiştir (www.mfa.gov.01.05.2016).

Türkiye ile AB arasında oluşturulan gümrük birliği sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Gümrük birliği kararı, 13 Haziran 1995 tarihinde Lüksemburg'da imzalanmış olup, 22 Aralık 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye-AB arasında 31 Aralık 1995'te gümrük birliği oluşturulmuştur. Ortaklık Konsey Kararları, Türkiye ile AB'nin arasındaki ilişkilerin ne durumda olduğunu göstermektedir. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararına Gümrük Birliği Anlaşması da denmektedir. Bu karar, 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Başlar, 2004: 161,162, www.academia.edu, 02.05.2016). Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1996 yılında kurulan GB'nin iç piyasada hem yeni bir ticaret ağı hemde bir takım yararlar getirmesi beklenmekteydi. Ancak, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan GB ile birlikte ithalatın ve ihracatın artmasının yanı sıra ticaret engellerinin kalkmasına rağmen diğer tarife dışı engeller ve bürokratik engeller hala devam etmektedir. (Hughes, 2004: 11).

2.2.3.2. Gümrük Birliği'nden Sonra Gerçekleşen Zirveler

Türkiye ile AB arasında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdikten sonra gerçekleştirdiği zirveler ve alınan kararlar aşağıdaki gibidir.

2.2.3.2.1. Lüksemburg Zirvesi (1997)

1997 yılında Lüksemburg'da yapılan AB zirve toplantısında AB Komisyonu'nun hazırladığı Gündem 2000 önerisinin yanı sıra Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ile ekonomik ve parasal birlik konuları değerlendirilmiştir. Zirvenin sonuçlarından birisi, her yıl Avrupa Konferansı'nda AB ülkeleri, aday ülkeler ve diğer Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesidir. Lüksemburg zirvesinde, Güney Kıbrıs ve 8 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin tam üyelik için müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. Bu zirve ile birlikte aday ülkelerin topluluk programlarına katılımları sağlanmıştır. AB, Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'yi genişleme sürecinin dışında bırakmıştır. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB'ne üyelik için ehil olduğunu vurgulayarak resmen adaylığını onaylamıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye diğer ülkelerle aynı tarafta tutulmayarak Türkiye'nin siyasi istikrarsızlıkları ve ekonomik güçlükleri ele alınarak değerlendirildiğinden dolayı adaylık statüsü tanınmamıştır. Bunun üzerine Türkiye 1998'de yapılan Avrupa Konferansı'na katılmayı reddetmiştir. Aynı yılda, yapılan AB zirve toplantısına aday ülke sıfatı ile davet edilmediğinden dolayı katılmamıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin, Güney Kıbrıs'ın ve 8 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine adaylık statüsünün tanınmasını kendisine yapılan haksızlık olarak görmüştür. Çünkü Türkiye, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dan uzun süre önce demokratik sisteme geçmiş bir ülkedir. Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığı öne sürülerek AB'ye aday gösterilmemesi bu durumu açıkça ortaya sermektedir (Karluk, 2014: 204-205-207, Gürlük ve Turan, 2013: 46, Bulaç, 2001: 33).

Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin Türkiye'ye yapacağı mali yardımları bir an önce yapması ve Türkiye'nin genişleme içerisinde yer alacağı hükme bağlanmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinde mevzuatların yakınlaştırılması, gümrük birliğinin derinleştirilmesi gibi konular da Lüksemburg Zirvesi'nde konuşulmuştur (Coşkun, 2001: 191).

Türkiye, Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlara tepki olarak toplulukla ilgili siyasi ilişkilerini askıya aldığını açıklamıştır (Acar, 2006: 211).

2.2.3.2.2. Helsinki Zirvesi (1999)

10-11 Aralık 1998 tarihlerinde Avrupa Konseyi, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü vermiştir. Türkiye ve diğer ülkelere verdiği aday ülke statüsü ile ilgili gerekli müzakereye 2000 yılında başlayacağını söylemiştir. 2002 yılı sonunda ise aday

ülke statüsü verdiği ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine bakarak yeni üye devletleri kabul edeceğini bildirmiştir.

Helsinki Zirvesi'nin Türkiye'ye ilişkin kararları aşağıdaki gibidir (Karluk, 2014: 212-213-214):

Madde 4: *Avrupa Konseyi, halen 13 aday devleti tek bir çerçevede içine alan katılım sürecinin kapsayıcı niteliğini yeniden teyit eder. Aday Devletler katılım sürecine eşit bir temelde katılmaktadır. Avrupa Birliği'nin antlaşmalarla belirlenmiş değerlerini ve amaçlarını paylaşmak zorundadır. Bu bağlamda Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uyarınca anltaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri, her türlü sınır sorunlarının ve ilgili diğer konuların çözümlenmesi için her türlü çabayı göstermeye davet eder. Bu sorunların çözülmemesi durumunda, aday devletler makul bir süre içinde bu sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidir. Avrupa Konseyi, özellikle katılım sürecine katkıları bakımından ve en geç 2004 yılı sonunda Uluslararası Adalet Divanı aracılığı ile çözüme ulaştırılmasını sağlamak için, önemli antlaşmazlıklarla ilgili durumu gözden geçirecektir. Ayrıca, AB Konseyi, Kopenhag kriterlerine uyumun üyelik müzakerelerinin başlatılması için bir ön şart olduğunu ve Kopenhag kriterlerine uymanın Birliğe katılmanın temelini oluşturduğunu hatırlatır.*

Madde 9*: (a) AB Konseyi, 3 Aralık'ta New York'ta başlatılan Kıbrıs sorununun kapsamlı bir şekilde çözümüne yönelik görüşmeleri memnunlukla karşılamakta ve BM Genel Sekreterinin bu sürecin başarılı bir şekilde sonuçlanmasına yönelik çabalarını desteklemektedir.*

(b) AB Konseyi, siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Katılım müzakerelerinin tamamlanmasına kadar herhangi bir çözüme ulaşılamamış olması durumunda, Konsey, katılım konusunda bu ön şarta bağlı olmaksızın bir karar verecektir. Konsey, bu durumda, ilgili tüm faktörleri dikkate alacaktır.

Madde 12: *AB Konseyi, Komisyon'un ilerleme raporunda belirtildiği gibi, Türkiye'de son zamanlarda kaydedilen olumlu gelişmeleri ve Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uymak için başlatılan reformları devam ettirme niyetini memnunlukla karşılar.*

Türkiye, diğer aday Devletlere uygulanan aynı kriterler temelinde, Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir. Mevcut Avrupa stratejisine dayanarak, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi, yapılacak reformların teşvik edilmesi ve desteklenmesi için bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacaktır. Bu, insan hakları konusuna özel bir önem verilerek katılım için gereken siyasi kriterlerin yerine getirilmesine yönelik ilerlemelerin ve 4 ve 9(a) paragraflarında değinilen konuların da vurgulandığı, güçlendirilmiş bir siyasi diyaloğu da içerir. Türkiye, ayrıca Topluluk programlarına ve kuruluşlarına ve katılım süreci bağlamında, aday ülkeler ile Birlik arasındaki toplantılara katılma fırsatına sahip olacaktır. Daha önceki AB Konseyi kararları temelinde, müktesebatın kabulüne dair ulusal bir programla birlikte, siyasi ve ekonomik kriterler ile bir üye Devletin yükümlülüklerinin ışığında, katılım hazırlıklarının yoğunlaştırılması gereken öncelikleri kapsayan bir katılım ortaklığı hazırlanacaktır. Uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır. Türk mevzuatı ile uygulamasının, müktesebata uyumlaştırılmasının yoğunlaştırılması amacı ile, Komisyon'dan, müktesebatın analitik olarak incelenmesi sürecini hazırlaması istenilmektedir. AB Konseyi, katılım öncesinde kullanılmak üzere, AB'nin tüm mali yardım kaynaklarının koordinasyonu için Komisyon'dan tek bir çerçeve sunmasını ister.

Türkiye, Helsinki Zirvesi'nde kendisine tanınan aday ülke statüsü ile topluluk müktesebatına uygun davranmayı kabul etmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu programlara katılma ve mali destek olma hakkını da kazanmıştır (Bilici, 2012 : 73).

Helsinki Zirvesi'nin ardından Avrupa Birliği Komisyonu belirlediği aday ülkelere topluluğa tam üye olabilmeleri için gerekli şartları içeren bir katılım ortaklığı belgesi hazırlamıştır. Türkiye, buna karşılık 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi'ni temel alarak bir ulusal program hazırlayıp AB'ne teslim etmiştir. Ulusal program, AB müktesebatına uyum, ekonomik şartlar ve üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilme şartlarından oluşmaktadır (Çakmak, 2007: 129-130, Bulaç, 2001: 34).

2.2.3.2.3. Kopenhag Zirvesi (2002)

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleşen zirvede, Türkiye, Kıbrıs, Orta Doğu ve Irak, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikaları'na yer verilmiştir. Bu zirvede Türkiye ile ilgili 2004'teki Avrupa Zirvesi'ne kadar Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği takdirde AB ile müzakerelerin başlatılmasına karar verilmiştir. AB, bu geçiş sürecinde

Türkiye'yi teşvik etmektedir. AB bu kapsamda gümrük birliğini göz önünde bulundurarak mali yardımları artırmıştır (Karluk, 2014: 232).

Kopenhag kriterlerini büyük çoğunlukla yerine getiren Türkiye'nin görüşmelere katılma süreci başlamıştır. Fakat Türkiye'nin bu birliğe katılmasına karşı olan hükümetler için, Türkiye zorlukları aşmak zorundadır. Hem Türkiye'nin hemde AB'nin bu birleşime ihtiyacı vardır. (Nicolaidis, 2004: 2).

22 Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesi'nde üçüncü ülkelerin AB'ye üye olabilmeleri için yerine getirmesi gereken koşullar karara bağlanmış ve Kopenhag kriterleri olarak tarihte yerini almıştır Bunlar (Bulaç, 2001: 48-49):

Siyasi kriterler: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı.

Ekonomik kriterler: İşleyen ve aynı zamanda birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı oluşturulmalıdır. Ekonomik kriterler, iyi işleyen pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesini öngörmekte, AB'nin çeşitli ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılığın altını çizmektedir.

Topluluk mevzuatının benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak.

2.2.3.2.4. Brüksel Zirvesi (2004)

Türkiye, üyelik başvurusunun ardından uzun yıllar geçtikten sonra çabalarının karşılığını almaya başlamış ve 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlaması kararına varılmıştır. Müzakerelerin başlamasının ardından Türkiye-AB'nin mali kaynaklarından daha fazla kullanmaya başlamıştır (Gürlük ve Turan, 2013: 48). Türkiye'nin AB'ye üye olmak için yerine getirmesi gereken Kopenhag kriterlerinden olan siyasi kriteri yerine getirmesi gerekçesi ile Brüksel Zirvesi'nde müzakere sürecinin başlaması kararı alınmıştır (Acar, 2006: 212).

2.2.3.2.5. Brüksel Zirvesi (2015)

29 Kasım 2015 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen zirvede, 1999 yılından bu yana

AB üyeliğine aday olan ve 2005'ten bu yana müzakerelerin devam ettiği Türkiye için açılmayan diğer fasıllardan bazılarının 2016 yılının ilk çeyreğinde açılması kararı alınmıştır. Yine bu çerçevede 17. Fasıl olan Ekonomi ve Parasal Politika faslının 14 Aralık 2015 yılında açılması kararı alınmış ve bu fasıl belirlenen tarihte müzakerelere açılmış bulunmaktadır.

Bu zirvede ayrıca, 15 Kasım 2015 tarihinde Antalya'da geçekleştirilen G20 zirvesinde alınan kararlara atıf yapılarak, Türkiye'de terörle mücadele konusunda öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye-AB arasında yılda iki kez gerçekleştirilecek olan zirvelerde ilişkilerin gelişmesi ve uluslararası meseleleri tartışmak için toplanılması kararı alınmıştır. Brüksel zirvesinde ayrıca Türkiye-AB geri kabul anlaşmasını 2016 Haziran ayından itibaren uygulanması kararı alınmış olup, Türk vatandaşlarının Schengen Bölgesi'ne seyahatlerinde vize uygulamasının kaldırılacağı konusunda mütabakata varılmıştır. AB Türkiye'ye insani yardım sağlayacak olup, Türkiye için "Sığınmacı Mali İmkanı" oluşturulmuştur. Başlangıç olarak, Türkiye'ye 2.2 milyondan fazla Suriyeli'ye ev sahipliği yaptığından dolayı 3 milyar Euro kaynak aktarılmıştır. Türkiye ve AB, göçmen akınlarının düzenlenmesi ve düzensiz göçün engellenmesine karşı Ortak Eylem Planı uygulamaya karar vermiştir (www.ab.gov, 01.05.2016).

2.2.3.2.6. Brüksel Zirvesi (2016)

7 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen Türkiye-AB zirvesi'ne ülkemizi temsilen Başbakan Ahmet Davutoğlu, akabinde AB Bakanı ve Başmüzakereci Volkan Bozkır ile Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu katılmıştır. 2015 Brüksel zirvesinde görüşülen, göçmen akınlarının düzenlenmesi ve düzensiz göçün engellenmesi konularına 2016 Brüksel zirvesinde de yer verilmiştir. AB Konseyi, 28 üye ülkenin hükümet ve devlet başkanları, Avrupa Parlamentosu ve AB Komisyon Başkanları'nın bir araya geldiği zirvede mülteci krizi ele alınmıştır. Zirvede alınan kararla, Yunanistan'a giden mültecilerden sığınma başvuruları kabul edilmeyenler 20 Mart tarihinden itibaren Türkiye'ye geri gönderilirken, AB üye ülkeleri, Türkiye'den mültecileri kendi ülkelerine alacaklarını belirtmiştir. Bu zirveyle birlikte Türkiye'ye yapılacak mali yardımların devam etmesi ve Türkiye'nin AB'ne üye olması için müzakerelerin hızlandırılması kararına varılmıştır.

Zirvede alınan bir başka karar ise müzakerelerin hızlandırılması amacıyla 33 nolu fasıl olan Mali ve Bütçesel Hükümler başlıklı fasılın Haziran da açılması kararına varılmıştır. 2 gün süren zirve toplantısında vize serbestisi için kriterlerin tamamlanmasına,

Türkiye'nin yasa dışı gücü engellemek için komşu ülkelerle işbirliği yapması kararına varılmıştır (www.ab.gov.tr, 02.05.2016).

2.2.3.3. Gümrük Birliği Altında Dış Ticaret Politikası

Türkiye, 1996 yılında katma protokolünün süresinin dolmasıyla birlikte AB'ye üye olmak için bir adım daha ileri gitmiş ve gümrük birliğine üye olmuştur. AB'ye üye olmadan, gümrük birliğiyle birlikte Türkiye ile birlik arasında kısıtlamalar kalkmış ve malların serbest dolaşımı söz konusu olmuştur (Hobikoğlu, 2007: 66).

Türkiye'nin AB'ye üye ülkelerle yapmış olduğu ticaret, Türkiye'nin hem ithalatını hemde ihracatını olumlu yönde etkilemiştir. Gümrük birliği kurulduktan sonra AB ülkeleri ile artan ithalat, rekabetçi bir ortam yaratmıştır. Gümrük birliği kurulduktan sonra Türkiye'nin ithalat ve ihracat oranlarının değişkenlik göstermesi Türkiye'nin Pazar payını artırmıştır. (Wigley ve Mihci, 2009: 15).

AB, 1971 yılında tekstil ve petrol hariç Türkiye'den ithal ettiği sanayi malları üzerindeki kısıtlamaları kaldırmıştır. Gümrük birliğiyle birlikte petrol ve tekstil üzerindeki kısıtlamaları da kaldırmış olması Türkiye açısından büyük önem taşır. AB, Türkiye'nin dış ticareti için oldukça önemlidir (Kızıltan, Ersungur ve Polat, 2008: 84-95).

2.2.3.4. Gümrük Birliği Döneminde Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile Türkiye'ye yapılan mali yardımların yanı sıra Meda Programı adı altında başka bir yardımın daha yapılması öngörülmüştür. Bu program bir hibe programıdır. Yapılan mali yardımlar 2006 yılına kadar Katılım Öncesi Dönem, 2007'den sonra ise Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Dönemi (IPA) olarak ikiye ayrılmıştır (Tanilyan, 2014: 39-40).

Tablo 2.5. 2002-2006 Döneminde Türkiye Tarafından Kullanılan Avrupa Birliği Mali Yardımları (Milyon Euro)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Bütçe	126	144	250	300	500	1.320
Proje Adedi	18	28	38	35	45	164

Kaynak: (Karluk, 2013: 261).

Tablo 2.5.'te görüldüğü gibi, AB tarafından gümrük birliği dönemini kapsayan 2002-2006 yılları arasında Türkiye'ye, 2002 yılında 18 proje kapsamında 126 milyon Euro

verilmiştir. Türkiye Gümrük Birliği'ne girdikten sonra AB kaynakları da projeler kapsamında artmış ve 2006 yılına gelindiğinde 45 proje kapsamında 500 milyon Euro yardım almış ve toplamda 2002-2006 yılları arasında 164 proje kapsamında 1.320 milyon Euro yardım almıştır.

Tablo 2.6. IPA Dönemi Türkiye'ye Mali Yardım (Milyon Euro)

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
I. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256.7	256.1	239.6	217.8	231.3	227.5	238.5	1.667.5
II. Sınır Ötesi İşbirliği	2.1	2.9	3.0	3.1	5.1	2.2	2.2	20.6
III. Bölgesel kalkınma	167.5	173.8	182.7	238.1	293.5	356.1	366.9	1.778.4
IV. İnsan Kaynakları'nın Geliştirilmesi	50.2	52.9	55.6	63.4	77.6	83.2	91.2	474.1
V. Kırsal Kalkınma	20.7	53.0	85.5	131.3	172.5	187.4	204.2	854.6
Toplam	497.2	538.7	566.4	653.7	779.9	856.3	903.0	4.795.2

Kaynak: (Karluk, 2013: 264).

Tablo 2.6.'da görüldüğü üzere 2007-2013 yıllarını kapsayan IPA Dönemi, Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Kırsal Kalkınma olmak üzere beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bu kapsamda Türkiye en çok yardımı yıllar itibariyle bölgesel, kırsal kalkınma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi konularına olmuştur. 2007-2013 yıllarını kapsayan bu dönemde Türkiye'ye toplamda 4.8 milyar Euro yardım yapılmıştır.

Tablo 2.7. IPA II Dönemi Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar (Milyon Euro)

Bileşen	2014	2015	2016	2017	Toplam 2018-2020	Toplam 2014-2020
Birliğe Üyelik İçin Hazırlayıcı Reformlar	355.1	196.6	240.3	137.2	652.2	1.581.4
Sosyo Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma	155.8	265.8	247.0	261.4	595.3	1.525.3
İstihdam, Sosyal Politikalar, Eğitim, Cinsiyet Eşitliği'nin Teşviki ve İnsan Kaynakları'nın Geliştirilmesi	37.4	62.9	65.9	68.9	199.9	435.0
Tarım ve Kırsal Kalkınma	72.0	100.9	77.0	158.1	504.2	912.2
Toplam	620.4	626.4	630.8	636.4	1.940.0	4.453.9

Kaynak: (www.ab.gov.tr).

Tablo 2.7.'de IPA II Dönemi kapsamında Türkiye'ye yapılan mali yardımlar verilmiştir. 2013 yılında IPA I'in birinci döneminin sona ermesi ile, 2014-2020 yılları arası uygulanması öngürülen yeni dönem hazırlanması ve uygulamaların başlaması öngürülmüştür. Bu dönem zarfında AB'nin IPA II dönemi için ayırdığı 11.7 milyar Euro yardımın, 4.453 milyon Euro'nun Türkiye'ye yapılacak yardımda kullanılması öngörülmektedir. Bir önceki dönemde de olduğu üzere Türkiye bu yardımlardan en çok pay alan ülke konumundadır. IPA II döneminde Türkiye'ye verilmesi planlanan mali yardımın miktarı, kapsamı ve öncelik alanları Avrupa Komisyonu tarafından Ağustos 2014 tarihinde kabul edilen 2014-2020 Türkiye için Endikatif Strateji Belgesi'nde ele alınmaktadır. Tablo 2.7'de görüldüğü üzere, 2014-2020 yıllarını kapsayan IPA II dönemi, Birliğe Üyelik İçin Hazırlayıcı Reformlar, Sosyo Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma, İstihdam Sosyal Politikalar Eğitim Cinsiyet Eşitliği'nin Teşviki ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi, Tarım ve Kırsal Kalkınma olmak üzere dört ana başlık altında ve toplam sekiz öncelik alanı belirlenmiştir.

2.2.3.5. Türkiye'nin Tam Üyelik Süreci ve Müzakereler

1959 yılında AET'ye üye olmak için başvuruda bulunan Türkiye, 1999 yılından yapılan Helsinki Zirvesi'yle birlikte adaylık statüsü kazandı ve 2005 yılında Lüksemburg'da alınan kararla birlikte müzakerelere başlanıldı. Aynı yıl tarama süreci

başlatılan Bilim ve Araştırma Faslı 2006 yılına gelindiğinde Türkiye'nin tüm kriterleri yerine getirdiğinden dolayı taraması yapılarak kapatılmıştır. 2015 yılı itibariyle Ekonomik ve Parasal Politika faslı müzakerelere açılmış ve taraması aşağıda yer alan diğer fasıllar gibi hala devam etmektedir.

Tablo 2.8. Türkiye Avrupa Birliği Arasında Müzakerelere Konu Olan Fasıllar

Müktesebat Başlıkları	Başlığın Açılışı	Başlığın Kapanışı
1. Malların Serbest Dolaşımı		
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı		
3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi		
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	19.12.2008	
5. Kamu Alımları		
6. Şirketler Hukuku	17.06.2008	
7. Fikri Mülkiyet Hukuku	17.06.2008	
8. Rekabet Politikası		
9. Mali Hizmetler		
10. Bilgi Toplumu ve Medya	19.12.2008	
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma		
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı	30.06.2010	
13. Balıkçılık		
14. Taşımacılık Politikası		
15. Enerji		
16. Vergilendirme	30.06.2009	
17. Ekonomik ve Parasal Politika	14.12.2015	
18. İstatistik	26.06.2007	
19. Sosyal Politika ve İstihdam		
20. İşletmeler ve Sanayi Politikası	29.03.2007	
21. Trans-Avrupa Ağları	19.12.2007	
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	05.11.2013	
23. Yargı ve Temel Haklar		
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik		
25. Bilim ve Araştırma	12.06.2006	12.06.2006
26. Eğitim ve Kültür		
27. Çevre	21.12.2009	
28. Tüketicinin ve Sağlığının Korunması	19.12.2007	
29. Gümrük Birliği		
30. Dış İlişkiler		
31. Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları		
32. Mali Kontrol	26.06.2007	
33. Mali ve Bütçesel Hükümler		
34. Kurumlar		
35. Diğer Konular		
İlerleme	15 (35)	1 (35)

Kaynak: (www.ab.gov.tr).

2.3. Gümrük Birliği Oluşumu

Gümrük Birliği, iki veya daha fazla ülkenin aralarındaki gümrük vergilerini kaldırarak malların serbest dolaşımını sağlamak ve üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanmasıdır. Gümrük Birliğinin Türkiye üzerinde en büyük ve en

önemli etkisi, ithalat ve ihracat üzerindedir. Türkiye, Ankara Antlaşması'nın son aşaması olan Gümrük Birliğine 1996'da girdikten sonra ihracatında artış olmuştur (Coşkun, 2001: 80, Bulaç, 2001: 42).

Türkiye, AB'ye üye olmak için başvurduğu 1959 yılından bu yana bir çok engelle karşılaşmıştır. Türkiye, Gümrük Birliğine girmek istemekle ihracatını artırmak, dünya pazarında bir yer edinmek, yaşam seviyesini yükseltmek, ekonomik verimliliğini artırmak istiyordu ve Gümrük Birliğine girmek bir nevi Avrupa Birliği'ne girmek gibiydi. Türkiye, AB'nin kurulduğu yıldan bu yana tam üye olmadan gümrük birliğine giren tek ülkedir (Kaya, 2011: 2, Çakmak, 2007: 116).

Gümrük Birliği, Avrupa Birliği'ni kuran ve kurucu altılar olarak bilinen Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında 1968 yılında kurulmuştur. Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği sadece sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerini konu aldığından dolayı tamamlanmamış bir Gümrük Birliği'dir (Bilici, 2012: 116-117).

2.3.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri

Gümrük Birliği aşaması gerçekleştirildikten sonra, teknoloji ve ekonomik yapının sabit kalması varsayımı altında, emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci gibi üretim faktörlerinin yeniden dağıtılmasıyla ortaya çıkan etkilere statik etkiler denmektedir. Bütün iktisadi birleşmeler üye ülkeler arasındaki ticaret engellerinin kaldırılmasına yönelik olduğundan dünya ticaretinin serbestleşmesini ve ülkeleri ekonomik yönden geliştirmeyi amaçlamaktadır. Statik etkiler bir defalıktır ve dış ticaret analizlerinde kullanılmaktadırlar (Bahçekapılı, 2006: 27-28, Doğan, 2004: 10).

Statik etkilerin incelendiği kısa dönemde, gümrük birliklerinin ticareti artıracağı beklenmektedir. Statik etkiler, Viner tarafından ele alınmıştır ve ilk aşamada ticaret artırıcı ve ticaret saptırıcı etkiler olarak incelenmektedir. Fakat daha sonraları Meade, Viner'in analizlerine tüketim etkilerini de dahil etmiştir (Kızıltan, Ersungur ve Polat, 2008: 84).

2.3.1.1. Ticaret Yaratıcı Etkileri

Bu etki Gümrük Birliğine üye ülkeler arasında yüksek maliyetli üretim yerine, birlik içinde daha verimli ve daha düşük maliyetli ülkelerin üretiminin ön plana çıkmasıyla oluşmaktadır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorsinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ticaretin yaratıcı etkisi ne kadar fazla olursa ülkelerin refah artışı da o kadar fazla olur. Birliğe üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gitmesinin sonucudur (Hobikoğlu, 2007: 71).

2.3.1.2. Ticaret Saptırıcı Etkileri

Ticaret saptırıcı etki Gümrük Birliğinin kurulmasının ardından en verimli üretici olan ülkenin birlik dışında kalmasıyla, birlik ülkelerinin bu ülkeden yaptığı ithalatın sona ermesiyle ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ithalat en verimli ülkeden birliğe üye olan daha az verimli ülkelere kaymış olacaktır. Gümrük Birliğinin refah etkisinin ölçülmesi, ticaretin yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin büyüklüğüne göre değişmektedir. Buna göre ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkilerden büyükse birlik ülkelerin refahı artacak, tersi bir durum söz konusu ise üye ülkelerin refahı azalacaktır (Bahçekapılı, 2006: 30 – 31).

2.3.1.3. Tüketim Etkisi

Gümrük Birliğinin kurulmasıyla birlikte üye ülkeler arasındaki gümrük vergileri kaldırılmakta, gümrük vergilerin kaldırılmasıyla da malların fiyatlarının düşeceğinden dolayı, tüketim üçüncü ülkelerden yapılan ithalattan ve yurtiçi malları tüketiminden birlik içindeki ülkelere kaymaktadır. Tüketim etkisi, birliğe üye olan ülkeler arasındaki üretim artışına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim artıkça ülkelerin gelirleri artacak, gelir artışları talebi artacak bu da insaları daha çok tüketime yönlendirecektir (Hatipler, 2012: 4, Çolpan Nart, 2010: 28).

2.3.1.4. Ticaret Hadlerine Etkisi

İhracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranlanması dış ticaret hadlerini göstermektedir. Dış ticaret hadlerinde olumlu bir gelişme var ise bu refah artışına; yok ise refah kaybına yol açmaktadır. Ticaret hadleri etkisi, üye ülkelerdeki iş bölümünün bir sonucu olarak ülkedeki refahın bir göstergesidir. Birlik içindeki pazar gücünün ve ekonomilerinin güçlenmesi üye ülkelerin üçüncü ülkelere bağımsızlığını azaltacaklarından dolayı birliğin gücünü daha da artıracaktır (Hobikoğlu, 2007: 72).

2.3.2. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri

Gümrük Birliğinin temel amacı ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir. Dinamik etkiler, statik etkilere göre uzun vadede ekonomiyi etkiler ve bir defalık değil süreklidir. Statik etkiler ekonominin yapısında değişiklik olmadan ticaret hacmindeki ve refah

düzeyindeki değişimleri incelerken dinamik etkiler ekonominin yapısındaki değişiklikleri incelemektedir. Dinamik etkiler üye ülkelerle birlikte piyasanın genişlemesi, daha ileri teknolojilerin kullanılması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelmesiyle kalkınmayı arttırmaktadır (Doğan, 2004: 3, Hobikloğlu, 2007: 67). Gümrük Birliğinin uzun dönemdeki etkilerini konu alan dinamik etkiler yatırımları teşvik ederek sanayiyi geliştirir, dış ticaretin artmasına olanak sağlar ve döviz rezervlerini artırır (Kızıltan, Ersungur ve Polat, 2008: 84 Hobikoğlu, 2007: 67). Türkiye ile birlik arasında kurulan Gümrük Birliğinin sonucu olarak uzun ve orta vadede oraya çıkabilecek dinamik etkiler, kısa vadede orataya çıkan statik etkilerden daha güçlü ve kalıcıdır (Atmaca, 1995: 26).

2.3.2.1. Rekabet Artışı Etkisi

Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri arasında yer alan rekabet artışı etkisi, birliğe üye ülkeleri bir araya getirerek rekabet etmelerine olanak sağlar. Bu etki ülkelerin en iyi üretim ve teknoloji tekniklerini kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Çünkü artan rekabet koşulları altında iyi olan ülkeler rekabete devam ederken ekonomik açıdan kendilerini geliştirmeyen ülkeler rekabeti bırakmak zorunda kalır. Gümrük Birliği'ne üye ülkeler arasında tarife ve kotalar kalkınca üye ülkeler ister istemez dış ticaret yapmak zorunda kalıp rekabete dahil olacaklardır. Böylelikle üye ülkelerde ister istemez mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu alanlarda üretim yapmaya başlayacaktır (Aynacı, 2015: 54).

2.3.2.2. Ölçek Ekonomileri Etkisi

Ölçek ekonomileri, maliyetlerin azalması sonucu üretimin artması, böylelikle verimlilik ve bütün bunların bir sonucu olarak tasarrufların oluşturduğu olumlu sonuç olarak tanımlanabilir. Ölçek ekonomileri etkisi, firmaların kendi iç yapılarında meydana gelen değişikliklerin o firmaya sağladığı yarardır (Hobikoğlu, 2007: 68).

2.3.2.3. Dışsal Ekomiler Etkisi

Gümrük Birliği üyesi ülkelerde bir üreticinin diğer bir üreticiye karşılıksız olarak yapmış olduğu fayda veya zarara dışsal ekonomi etkisi denir. Ekonomik gelişmeye ve verimliliğin artmasına fazlasıyla yardımcı olan bu etki piyasanın genişlemesine, sanayinin gelişmesine, teknolojinin yaygınlaşmasına ve nitelikli işgücünün kazanılmasına olanak sağlamaktadır. Dışsal ekonomiler etkisi, maliyet düşürücü etkisinden dolayı yerli ve yabancı yatırımcılar için bir teşvik unsurudur (Yıldırım ve Dura, 2007: 148).

2.3.2.4. Teknolojik Gelişmeye Etkisi

Teknolojik etki, gümrük Birliği piyasanın genişlemesine olanak sağlayarak üye ülkelerin teknolojik ilerlemesine olanak sağlar. Teknolojik ilerleme, ölçek ekonomilerinin artması, rekabetin artması ve yabancı sermaye girişinin artmasıyla birlikle ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişme maliyetleri düşürerek daha çok ürün elde edilmesine ve böylelikle ekonominin gelişmesine olanak sağlamaktadır (Bahçekapılı, 2006: 39-40).

2.3.2.5. Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi

Gümrük Birliği, üye ülkeler arasındaki kaynakların etkin kullanımını arttırarak milli gelirin artmasına olanak sağlar. Milli geliri artan ülkeler de tasarruflarını ve yaptırımlarını daha da artırarak büyüme yoluna giderler. Gümrük Birliği daha geniş piyasanın oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bu da sanayinin artmasına ve üye ülkelerde hangi sanayi dalında uzmansa o dalda ilerlemeyi olanak sağlayarak ekonomin gelişmesine neden olmaktadır. Bu etki birlik içinde ticaretin serbestleşerek pazarın büyümesine sermayenin daha verimli kullanılmasına ve üye ülke harici üçüncü ülkelerin sermayelerini de birlik içinde ülkelere aktarımını sağlamayı amaçlamaktadır (Çok, 2007: 19, Kapusuz, 2006: 45).

2.4. Gümrük Birliği ve Yeni Düzenlemeler

Ankara Anlaşması'nda Türkiye ile AB arasında düzenlenen GB, ortaklık konseyi'nin 1/95 sayılı kararı ile 1996 yılında yürülüğe girmiştir. Gümrük Birliği ile Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri gümrük vergilerinden muaf tutulmuştur. Gümrük Birliği ile Türkiye sadece AB ülkeleri ile değil diğer ülkelerle de dış ticaret yapma fırsatı bulmuştur. Türkiye'nin GB'ye girdikten sonra ihracat ve ithalatında ciddi artışlar olmuştur. GB'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılında, ticaretin şimdiye nazaran daha dar alanlarda yapılması, AB üye sayısının az olması gibi nedenlerden dolayı gümrük birliği kapsamında bir takım yenilikler yapılması gündeme gelmiştir. Gümrük Birliği anlaşması, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde atılacak bir adım olarak görülmekteydi.

AB'nin ilk oluşumu olan, AKÇT ticari ve ekonomik işbirliği için kurulmuşken bugün gelinen noktada 28 üyeye ulaşan AB, siyasi, mali ve ekonomik güce sahip bir entegrasyondur. Bu bağlamda GB'nin sabit kalması fakat AB'nin üye sayısının artmasıyla alanının daha da genişlemesi gümrük birliğinde değişiklikler yapılmasına neden

olmaktadır. Ayrıca Türkiye, GB kapsamında AB'ye karşı sorumlu olurken, AB üzerinde herhangi bir yetkisinin bulunmaması da önemli bir diğer sorundur.

Türkiye'nin gün geçtikçe gelişen, her geçen gün farklı ülkelerle serbest ticaret anlaşması imzalayan AB ile uyumlu hale gelmesi ve GB'den yeterince faydalanabilmesi için gümrük birliğinin revize edilmesi gerekmektedir. GB kapsamında, Türkiye ile doğrudan serbest ticaret anlaşması olmayan fakat AB üzerinden Türkiye'ye gümrük vergisinden muaf ürün satan ülkeler bulunmaktadır. Bu durum ticaret sapmasına neden olur ve Türkiye'yi diğer ülkeler karşısında dezavantajlı duruma düşürmektedir. Bütün bu sorunların çözüm bulması GB kapsamında bir takım değişikliklere neden olmaktadır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'nde değişiklikler yapılmasını istemesin ardından AB bu revizyonu kabul etmiş ve 2014 yılında çalışmalara başlamıştır. Gümrük Birliği kapsamı genişletilerek sadece sanayi ürünleri değil, tarım, kamu alımları ve hizmet sektörü de gümrük birliği kapsamına alınacaktır. Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin revize edilmesini istemesinin en önemli nedeni, gümrük birliği kapsamında AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na karşı sorumluluklarınu tam olarak yerine getirmesine rağmen yasama sürecinde hiç bir yetkisinin bulunmamasıdır (www.izto.org. 13.05.2016).

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK DIŞ TİCARET POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çalışmanın son bölümünü oluşturan bu bölümde Ortak Dış Ticaret politikasının hukuki çerçevesi, amaçları ve araçlarına yer verildikten sonra Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi ve sonrası dönemi ayrıntılı olarak incelencek olup Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik etkileri tablolar halinde verilip Türkiye'nin Avrupa pazarındaki yeri incelenecektir.

3.1. Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Ticaret Politikası

AB'nin dünya ticaretindeki payı oldukça büyüktür ve yeni üyelerin eklenmesiyle bu pay her geçen gün daha da artmaktadır. AB'nin üçüncü ülkelerle olan ticaretinin artması, ortak bir ticaret politikası oluşumunu öne sürmüştür. Ortak ticaret politikasının hukuki temelini Roma Antlaşması oluşturmaktadır. Roma Antlaşması'nda, tüm malların serbestçe dolaşacağı bir Gümrük Birliği'nin oluşmasına karar verilmiştir. Birlik, ortak dış ticaretin düzenlenmesine yönelik Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaktadır. AB'ye yeni ülkeler katıldıkça, ortak ticaret politikasının kapsamı ve işlevleri de değişikliğe uğramıştır. Bu kapsamda, Maastricht ve Nice Antlaşmaları'nda değişiklik yapılmıştır (Doğan, 2010: 2-3: Memiş, 2005: 100).

Ortak Ticaret Politikası, Roma antlaşmasının 3, 110-116 maddeleri arasında düzenlenmiştir (www.bumko.gov.tr, 03.04.2016):

> ***Madde 3:*** *Antlaşmada öngörülen şartlara ve takvime uygun olarak topluluğun göstereceği faaliyetler:*
>
> *(a) Üye Devletler arasında gümrük vegileri ile malların ithal ve ihracındaki miktar kısıtlamaları ve eş etkili diğer tüm tedbirlerin ortadan kaldırılmasını,*
> *(b) Üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin ve ortak bir ticaret politikasının oluşturulmasını,*
> *(c) Üye Devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin engellerin ortadan kaldırılmasını,*
> *(d) Tarım alanında ortak bir politikanın oluşturulmasını,*
> *(e) Taşımacılık alanında ortak bir politikanın oluşturulmasını,*

(f) Ortak pazar içinde rekabetin bozulmasını sağlayacak bir sistemin kurulmasını,

(g) Üye devletlerin ekonomik politikalarının koordinasyonuna ve usullerin uygulanmasını,

(h) Üye devletler ulusal mevzuatının ortak pazarın işleyişinin gerektiği ölçüde birbirine yaklaştırılmasını,

(i) İşçilerin istihdam imkanlarını iyileştirmek ve yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla bir avrupa sosyal fonunun kurulmasını,

(j) Topluluğun ekonomik büyümesini yeni kaynaklar yaratarak kolaylaştırmaya yönelik bir Avrupa yatırım bankasının kurulmasını,

(k) Ticareti artırmak ve ekonomik ve sosyal kalkınma çabasını birlikte sürdürmek amacıyla denizaşırı ülke ve topraklar ile bir ortaklık kurulmasını kapsar.

Madde 110: *Üye Devletler kendi aralarında bir Gümrük Birliği kurmak suretiyle ortak çıkarlar çerçevesinde dünya ticaretinin uyumlu bir şekilde gelişmesine uluslararası ticarete uygulanan kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılmasına ve gümrük engellerin azaltılmasına katkıda bulunmayı amaçlarlar.*

Ortak Ticaret Politikasında Üye devletler arasındaki gümrük vegilerinin kaldırılmasının bu devletlerde bulunan teşebbüslerin rekabet güçlerinin artışı üzerindeki lehte etkisi dikkate alınır.

Madde 111: *Geçiş döneminde 115. ve 116. Madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla aşağıdaki hükümler uygulanır.*

1. *Üye devletler üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerini geçiş dönemi sonuna kadar dış ticaret alanında ortak bir politikanın uygulanması için gerekli koşulları bir araya getirecek biçimde uyumlu olarak yürütürler.*

Komisyon geçiş döneminde izlenecek ortak tutuma ilişkin prosedür ve ticaret politikalarında birliğin sağlanması konusunda konseye öneriler sunar.

2. Komisyon ortak gümrük tarifesi ile ilgili olarak üçüncü ülkelerle paylaşacak tarife müzakerelei konusunda konseye tavsiyelerde bulunur.

Konsey bu tür müzakereleri başlatması için komisyona yetki verir.

Komisyon bu müzakereleri kendisine yardımcı olmak üzere konsey tarafından atanmış özel bir komiteyle istişare içinde ve konseyin kendisine gönderebileceği direktifler çerçevesinde yürütür.

***3.** Konsey işbu madde ile kendisine verilen yetkileri kullanırken ilk iki aşama boyunca oybirliğiyle ve daha sonra nitelikli çoğunlukla karar verir.*

4. Üye devletler ortak gümrük tarifesinin gecikmeden yürürlüğe girmesinin temin etmek amacıyla özellikle üçüncü ülkelerle arasında yürürlükte olan tarife anlaşmalarının düzenlenmesi için gereken tüm tedbirleri komisyona danışarak alırlar.

***5.** Üye Devletler üçüncü ülkelerle veya üçüncü ülkelerle gruplarıyla ilgili liberasyon listeleri üzerinde kendi aralarındaki tekdüzeliğin mümkün olan en üst düzeyde teminini hedef alırlar. Bu amaçla komisyon üye devletlere gerekli tavsiyelerde bulunur.*

Eğer Üye Devletler üçüncü ülkelerle ilgili miktar kısıtlamarını kaldırır veya azaltılırsa bu konuda önceden komisyona bilgi verirler ve aynı muameleyti diğer üye devletlere de uygularlar.

***Madde 112:** Üye devletler diğer uluslararası kuruluşlar çerçevesinde üstelendikleri yükümlülükler saklı kalmak kaydıyla üçüncü ülkelere yönelik ihracata yardım sağladıkları sistemlerinin geçiş dönemi sona ermeden önce topluluğun teşebbüsleri arasındaki rekabetin bozulmasından kaçınmak için gerekli ölçüde aşamalı olarak uyumlu hale getirirler.*

Konsey komisyonun önerisi üzerine bu amaç doğrultusunda gerekli direktifleri ikinci aşamasının sonuna kadar oybirliğiyle daha sonra nitelikli çoğunlukla çıkarır.

***1.** Yukarıdaki hükümler muamele vergileri özel tüketim vergileri ve diğer dolaylı vergiler de dahil olmak üzere bir üye devlete ait bir malın*

üçüncü bir ülkeye ihracı dolayısıyla iade edilen gümrük vergilerinin veya eş etlkili yükümlerin veya diğer dolaylı vergilerin iadelerinde uygulanmaz bu durumda verilen iadelerin ihraç edilen malların doğrudan ya da dolaylı olmak üzerine konulan yüküm toplamını aşması gerekir.

***Madde 113**: Geçiş dönemi sona erdikten sonra Ortak Ticaret Politikası özellikle tarife oranlarında değişiklik yapılması tarife ve ticaret anlaşmalarının imzalanması liberasyon tedbirlerinde yeknesaklığın sağlanması ihracat politikası ve damping veya sübvansiyon uygulanması ve ticareti koruma tedbirleri alınması gibi konularda ortak ilkeler üzerine kurulur.*

1. *Komisyon Ortak Ticaret Politikasının uygulanması konusunda konseye öneriler sunar.*
2. *Üçüncü ülkelerle yapılacak anlaşmaların müzakere edilmesi gerektiğinde komisyon gerekli müzakereleri başlatması için kendisine izin verecek olan konseye tavsiyelerde bulunur.*

Komisyon bu müzakereleri görevin yerine getirilmesinde komisyona yardımcı olmak üzere konsey tarafından atanan özel bir komite ile istişare içinde ve konseyin kendisine yöneltebileceği direktifler çerçevesinde yürütür.

3. *Konsey işbu maddede kendisine verilen yetkileri kullanırken nitelikli çoğunluk ile karar verir.*

***Madde 114:** Konsey ilk iki aşamada oybirliğiyle daha sonra nitelikli çoğunlukla kara alarak 111(2) Maddeyle ve 113. Madde sözü edilen anlaşmaları topluluk adına akdeder.*

***Madde 115:** Ticarette meydana gelen bozulmaların herhangi bir üye devlet tarafından işbu anlaşmaya uygun olarak alınan ticaret politikasına ilişkin tedbirlerin uygulanmasını engellemesini önlemek amacıyla veya bu tür tedbirler arasındaki farklılıkların engellemesini önlemek amacıyla veya bu tür tedbirler arasındaki farklılıkların bir veya daha fazla üye devlette ekonomik güçlüklere neden olması halinde komisyon diğer üye devletler arasında gerekli işbirliğinin kurulması için yöntemler önerir. Bu önerinin yapılmaması halinde komisyon*

şartlarını ve ayrıntılarını kendisinin saptayacağı gerekli koruyucu tedbirleri almaları için üye devletlere izin verir.

Geçiş döneminde acil durumlar söz konusu olduğunda üye devletler gerekli tedbirleri bizzat alabilirler ve bu tedbirleri diğer üye devletlere ve onların bu tür tedbirleri değiştirilmelerine veya kaldırılmalarına kadar verebilecek olan komisyona bildirirler.

Bu tür tedbirlerin seçiminde ortak pazarın işleyişine en az zarar veren ve ortak gümrük tarifesinin uygulanmasının olabildiğince hızlandırılması gereğini de dikkate alan tedbirlere öncelik tanır.

***Madde 116**: Üye devletler geçiş döneminin sona ermesinden itibaren ortak Pazar için özel öneme sahip bütün sorunlar hakkında ekonomik nitelikli uluslararası kuruluşlar çerçevesinde yalnızca ortaklaşa hareket ederler. Bu amaçla komisyon nitelikli çoğunlukla ile karar verecek olan konseye böyle ortak bir tutumun kapsamı ve uygulamaya konması ile ilgili öneriler sunar.*

Üye devletler geçiş döneminde ortak hareketlerini düzenlemek ve mümkün olduğu ölçüde tek bir tavır belirlemek amacıyla aralarında danışmalarda bulunur.

Türkiye'nin, Ortak Ticaret Politikası alanındaki bir başka yükümlülüğü ise, Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı ikili ve otonom tercihli ticaret rejimlerini üstlenmiş olmasıdır. Bu bağlamda Türkiye, birçok ülke ile serbest ticaret antlaşması imzalamıştır.

3.1.1. Ortak Dış Ticaret Politikasının Hukuki Çerçevesi

Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası'nın hukuki çerçevesi, 1 Ocak 1958 tarihli Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. Ortak Ticaret Politikası'na ait maddede, üye ülkeler arasında tarifelerin, miktar kısıtlamalarının aynı zamanda kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, ortak bir gümrük ve ticaret politikası oluşturması hedeflenmiştir. AB'nin genişlemesiyle birlikte Ortak Ticaret Politikası'nda değişiklikler yapılması kararı alınmış ve bu bağlamda Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmalarında değişiklik yapılmış ve Avrupa Anayasa Tebliği'nde Ortak Ticaret Politikası, dış ilişkiler başlığı altında ele alınmıştır.

1993 Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın yukarıda verilen 111, 114 ve

116. maddeleri yürürlükten kaldırılarak, üye ülkelerin uluslararası kuruluşlarla yapacağı müzakere ve anlaşmalarda Avrupa Birliği Konseyi yetkilendirilmiştir. 1 Mayıs 1999 tarihli Amsterdam Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın Ortak Ticaret Politikası kapsamında hizmetler ve fikri mülkiyet hakkına ilişkin uluslararası müzakereleri ve anlaşmaları da içerecek biçimde genişletilmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması'nda ise oybirliğiyle karar alma yerine nitelikli oy çokluğuyla karar alma sistemi geliştirilmiştir (Yılmaz, 2008: 37-38).

3.1.2. Ortak Dış Ticaret Politikasının Amaçları

Ortak Dış Ticaret Politkası dendiği zaman AB'nin sanayi mallarının dış ticaretinde üçüncü ülkelere karşı uygulandıkları kurallar akla gelmektedir. Ortak Dış Ticaret Politikası'nın genel amacı Roma Antlaşması'nın 110. maddesinde açıkça belirtilmektedir. Bu bağlamda bu politikaların amacı AB üyesi ülkelerin kendi aralarında gümrük birliği yaparak ticaretteki engelleri kaldırmak suretiyle ortak çıkarları korumaktır (Ege, 2000: 74).

AB Ortak Dış Ticaret Politikası'nın amacı, üye ülkelerin bağımsız hareket etmelerini önlemek ve bir düzen içerisinde ortak bir pazar oluşturmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, bir takım iç ve dış önlemler alınarak Ortak Ticaret Politikası oluşturulmuş olup, üye ülkeler üçüncü ülkelere karşı ortak bir politika sürdürmekte ve böylelikle ekonomik bütünleşme sağlanmış olmaktadır. Ortak Ticaret Politikası karşılaşılması muhtemel haksız uygulamalara karşı tüm üye ülkeleri koruyucu önlemler almaktadır (Yılmaz, 2008: 100).

AB Ortak Ticaret Politikası, ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak kullar çerçevesinde bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. AB'nin temel amacı, kişilerin, sermayenin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayan iç pazarın oluşturulmasıdır. Birlik içindeki haksız rekabeti önlemek ve ticaret sapmalarını ortadan kaldırmak amacıyla AB üyesi ülkelerin ticaret politikalarını uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır (www.koniks.com, www.istemiparman.com, 06.03.2016).

Ortak ticaret politikası sadece sanayi mallarını kapsamakta olup tarım politikası ortak tarım politikası kapsamında incelenmektedir.

3.1.3. Ortak Dış Ticaret Politikasının Araçları

AB, dış ticaretinin düzenlenmesine yönelik ortak gümrük tarifesi dışında birçok araç kullanılmaktadır. Anlaşmalarla kendilerine yetki verilen konsey ve komisyon ilk başta

ithalatın geliştirilmesine yönelik ortak gümrük tarifesini daha sonra ise ihracatın artırılması için birçok araç kullanılmıştır (Yılmaz, 2008: 41, Hepakten, 2008: 13).

3.1.3.1. Ortak Gümrük Tarifesi

Dış Ticaret Politikası'nın en eski ve en yaygın araçlarından birisi olan gümrük tarifesi ithal malların yurtiçi arzını azaltarak fiyatların artmasına neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 120).

Ortak Gümrük Tarifesi, AB Ortak Dış Ticaret Politikası araçlarından en önemlisi olup, AB üye ülkelerinin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı gümrük tarifesidir. Roma Antlaşması'yla, İtalya, Hollanda, Lüksemburg, Belçika, Fransa ve Almanya'nın oluşturduğu AET, 1 Temmuz 1968'den itibaren üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesini uygulamaktadır (Özaslan, 1997: 6).

AB Ortak Ticaret Politikası Roma Antlaşması'nın 23. Maddesi'ne dayanmakta olup, bu madde topluluğun tüm mallarının serbestçe dolaşması ve üye ülkeler arasında ithalatta ve ihracatta tüm vergilerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı da Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamayı öngörmüştür (Doğan, 2010: 2-3, Ege, 2001: 78).

Türkiye ile AB arasında 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolü'ne göre taraflar karşılıklı olarak Gümrük Birliği'nin gerçekleştireceklerdir. Gümrük Birliği ile birlikte sanayi malları arasında ortak bir gümrük tarifesi oluşturulacak olup tarım ürünleri kapsamında ise, ortak bir tarım politikası izlenmesi kararı alınmıştır. 1 Temmuz 1968 tarihinden itibaren yürürlükte olan ortak gümrük tarifesine uyum Türkiye açısından 12 ve 22 yıllık süreler için öngörülmüştür. Türkiye 1 Ocak 1989'dan bu yana Harmonize Sistemi uygulamaktadır. Dünya ticaretinin en önemli gelir toplama araçlarından olan hermonize sistem, gümrük vergilerinin ve uluslararası ticaret istatistiklerinin toplanmasını sağlamaktadır (Karluk, 2013: 62-63-64).

Türkiye ile AB arasında sanayi ürünlerinde tüm miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri kaldırılmış olup, Türkiye üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulmasına geçmiş fakat 1996'dan itibaren 5 yıl süre için otomobil, deri mamulleri, ayakkabı ve mobilya gibi ürünlerde üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinden daha yüksek gümrük tarifeleri uygulamıştır. Ancak 2001 yılından itibaren bu uygulama son bulmuş ve

tüm sanayi ürünlerinde ortak gümrük tarifesi uygulamaya başlamıştır (www.ekonomi.gov, 12.04.2016).

3.1.3.2. İthalatta Ortak Kurallar

İthalatta oluşturulan ortak kurallar, AB üyesi ülkelerin ithalatı kontrol altına almaları için yapılmış bir takım önlemlerdir. AB üye ülkelerinde ithalat da serbesttir. Fakat gerektiği takdirde korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu amaçla ithalatı koruma ve gözetmeye ilişkin 3285/94 sayılı Konsey Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Doğan, 2010: 3).

İthalata yönelik ortak kurallar, diğer Ortak Ticaret Politikası araçları gibi, ülkelerin ortak ticarete uyumlarını ve Gümrük Birliğinin düzgün işlemesi için oluşturulmuş kurallar bütünüdür. İthalatta uygulanacak ortak kurallar yani koruma önlemleri, pazar payı %3'ün üstünde olan gelişmekte olan ülkelere 4 yılı geçmemek şartıyla uygulanmaktadır. Bir ülkede ithalat çok fazla artmışsa ve bu ülke için bir tehdit unsuru haline gelmişse ülke komisyona başvurur ve komisyon da bu ülke için koruma önlemlerini devreye sokar. Bu koruma önlemleri, sanayi ürünleri ve tekstil–hazır giyim ürünlerini içermektedir (ETCF, 2009: 13).

3.1.3.3. Dampingli İthalata Karşı Koruma

Damping, ulusal veya uluslararası piyasa arasında ortaya çıkan fiyat farklılaşmasıdır. AB üye ülkeleri tarafından en sık kullanılan koruma araçlarından biri olan dampingli ithalata karşı koruma da geçici veya kesin vergi uygulamasıdır. Topluluk üyelerinin zarara düşürecek fiyatlarla yapılacak olan ithalata karşı bir takım önlem almayı öngörmektedir. AB Ortak Ticaret Politikası kapsamında Avrupa Komisyonu, damping suçlamalarını araştırmakla görevlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda herhangi bir AB ülkesi damping yapıldığını iddia ederse komisyon bunu araştırır ve bu AB'ndeki herhangi bir sektöre zarar veriyorsa Avrupa Komisyonu tarafından damping soruşturması açılır (Yılmaz, 2008: 9, Doğan, 2010: 4).

3.1.3.4. Sübvansiyonlu İthalata Karşı Koruma

Sübvansiyon, mal ve hizmet üretimini destekleyen devlet yatırımları ve harcamalarıdır. Sübvansiyonlu ithalata karşı alınacak koruma önlemleri Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Antlaşması'nda yer almaktadır. Bu antlaşmaya göre sübvansiyonun

genel tanımını daraltmakta olup, devletin sadece mali katkı sağlamasını ve bu mali katkıdan faydalanmanın fayda sağlamasına yönelik olursa sübvansiyondan söz edilecektir.

Bu antlaşma sadece mal ticaretindeki sübvansiyonları kapsamaktadır. Yani hizmetler bu antlaşma kapsamına girmemektedir. İhracatçı firma devletin yaptığı katkılara dayanarak rekabet gücü sağlar ve AB üye ülkelerine zarar verme neticesine geldiği takdirde, zararın önlenmesi açısından telafi edici vergiler uygulanmaktadır (www.ekonomi.gov.tr, 15.04.2016, Yılmaz, 2008: 11).

3.1.3.5. Miktar Kısıtlamalarının Yönetimi

AB Ortak Dış Ticaret Politikası araçları içerisinde tarifeler dışında bir de miktar kısıtlamaları vardır. İlk zamanlarda ithalat normal olarak yapılırdı fakat istisnai durumlarda serbestti. Ülkelerin miktar kısıtlamaları üzerinde antlaşmaları tarifelere göre biraz daha zaman almıştır. AB ülkeleri 1994 yılında miktar kısıtlamaları listesinde ortaklaşa karar alabilmişlerdir. AB ülkelerinde ithalatın ciddi bir şekilde attığı durumlarda AB zarar görüyorsa, o zaman miktar kısıtlaması yoluyla sektör korunma altına alınmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında AB 1971 yılında Türkiye'ye karşı tarifeleri ve kotaları kaldırmış olmasına rağmen Türkiye'nin ihracatında fazla bir artış olmamıştır. 1979 yılında ise tekrar Türkiye'ye karşı kota uygulamasına başlanılmıştır (Ege, 2000: 82).

3.1.3.6. Haksız Ticari Uygulamalara Karşı Topluluk Haklarının Korunması

Ortak Ticaret Politikası araçlarından olan haksız ticari uygulamalara karşı topluluk haklarının korunması aracı, üçüncü ülkelerin bir takım antlaşmalara aykırı davrandığı takdirde AB'ye zarar verdiği durumlarda bu topluluğun çıkarlarını öncelikle Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) oluşturmuş olduğu organlarla korunması bu organların yetersiz kaldığı durumlar da ise AB tarafından tek taraflı olarak alınacak önlemlere başvurulmaktadır (Doğan, 2010: 4).

3.1.3.7. İhracatta Ortak Kurallar

Ortak Ticaret Politikası araçlarından birisi olan ihracatta ortak kurallar aracı, 2603/69 sayılı konsey yönetmeliği uyarınca bu yönetmelikte belirtilen kısıtlamalar dışında ihracatta hiçbir kısıtlama yapılamaz. Temel ilke olarak ihracat serbesttir.

3.1.3.8. Resmi Destekli İhracat Kredileri

AB, üretimi teşvik etmek amacıyla devlet yardımları adı altında işletmelere kredi vermektedir. Devlet yardımlarına yönelik çalışmalar Roma Antlaşması ile düzenlenmiştir. Yapılan bu devlet yardımları AB üye ülkeleri arasında rekabeti bozarak herhangi bir olumsuzluğa yol açtığı takdirde devlet yardımlarına izin verilmemektedir (www.bilgesam.com, 24.04.2016).

3.2. Türkiye'nin Avrupa Ortak Dış Ticaret Politikası'na Uyumu

Türkiye'nin 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı'nca AB ile Gümrük Birliği oluşturulmuş olup bu karar neticesinde taraflar arasında karşılıklı olarak miktar kısıtlamaları, gümrük vergileri kaldırılmıştır. Taraflar arasında büyük ölçüde ticaret serbestleştirilmiştir. Türkiye, gümrük birliği kapsamında AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı kabul etmiş ve kendi dış ticaret politikası ile uyumlu hale getirme kararı almıştır. Bu kapsamda ortak ticaret politikası araçlarını kullanmıştır. Avrupa'nın gümrük alanı 28 üye ülkeden ve Türkiye'den oluşmaktadır (www.utikad.org, 21.04.2016).

Türkiye, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası kapsamında, üçüncü ülkelerden sanayi ürünleri ithalatında, AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamayı kabul etmiştir. Türkiye'nin, AB Ortak Ticaret Politikası'na uyumu konusunda, ortaklık konseyi kararları, ilerleme raporları, ulusal programlar ve en önemlisi Ankara Anlaşması vardır.

Türkiye ile AB'nin hukuki temellerinin atıldığı anlaşma olarak nitelendirilen Ankara Anlaşması, Gümrük Birliği oluşumunun yanı sıra ortak politikalara uyumu ve Türkiye'nin tam üyeliğe geçiş şartlarını belirlemiştir (Yılmaz, 2008: 100-101).

3.2.1. Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye'nin Uyumu

Serbest ticaret antlaşması, ülkelerin kendi aralarında gümrük vergisi ve kısıtlamaların kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ise gümrük birliğinde olduğu gibi ortak gümrük tarifesi uygulaması değil de her ülkenin kendi milli gümrük tarifesini uyguladığı bir antlaşma türüdür. Ülkelerin ihtiyaçlarının yeterince karşılanması, gelişen ve değişen dünya düzenine karşı ülkelerin rekabet güçlerini artırmaları, yeni pazarların açılması ve ticaretin daha da gelişmesi açısından serbest ticaret antlaşmaları önem arz etmektedir. Serbest ticaret antlaşmaları son dönemlerde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye, AB ile 1995 tarih ve 1/95 sayılı "Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Kurulmasına İlişkin Ortaklık Konseyi Kararı"na göre Gümrük Birliği'ne dahil olmuş ve AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı uygulamaya başlamış ve üçüncü ülkelere karşı AB'nin tercihli ticaret sistemini üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, AB'nin serbest ticaret antlaşması yaptığı ülkelerle de karşılıklı yarar esasına dayalı antlaşmalar yapmayı akdetmiştir. Türkiye ile AB arasında 1996 yılında kurulmuş olan Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'nin ekonomik gücü artmış, üretimi ve tüketimi artmakla birlikte Türkiye teknolojide de ilerleme kaydetmiştir. 1/95 sayılı ortaklık kararı ile birlikte Türkiye'nin, AB'nin tercihli ortakları ile olan tüm Tercihli Ticaret Antlaşmaları'nı (TTA) ve AB'nin Genel Tercihler Sistemi'ni kabul etmesi öngörülmüştür.

Türkiye, rekabet gücünü artırmak, ekonomik anlamda gücünü arttırmak, yatırımlarını arttırmak ve AB ülkeleriyle rekabet edebilecek güce gelmek için üçüncü ülkelerle Serbest Ticaret Antlaşmaları (STA) yapmaktadır. Yapılan bu serbest ticaret antlaşmaları bir yandan ekonomik gücü artırırken bir yandan da haksız ticarete neden olarak Gümrük Birliği'nin işlemesinde sorunlar teşkil etmektedir.

Küreselleşme hareketleriyle birlikte uluslararası ticaret daha da serbestleşmiştir. Türkiye'nin ticaretini artırmak ve pazar payını genişletmek için yaptığı serbest ticaret antlaşmaları 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Serbest ticaret antlaşmalarının temeli, Dünya Ticaret Örgütü Antlaşmalarına dayanmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaretin kurallarını belirler ve 1947 yılında imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Antlaşması'na (GATT) dayanmaktadır. Türkiye ilk kez 1991 yılında EFTA ülkeleriyle serbest ticaret antlaşması imzalamıştır. EFTA ülkeleri, İsviçre, Lihtenştayn, Norveç ve İzlanda'dır. Şu anda yürürlükte bulunan serbest ticaret antlaşmaları, Arnavutluk, Bosna Hersek, EFTA, Fas, Filistin, Güney Kore Cumhuriyeti, Gürcistan, Karadağ, Makedonya, Malezya, Morityus, Mısır, Suriye, Sırbistan, Şili, Tunus, Ürdün ve İsrail olmak üzere toplamda 18 tane serbest ticaret antlaşması yürürlüktedir.

Tablo 3.1. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları

	ÜLKELER	Anlaşmanın Yürürlüğe Girişi
1	EFTA	01.04.1992
2	İsrail	01.05.1997
3	Makedonya	01.09.2000
4	Bosna ve Hersek	01.07.2003
5	Filistin	01.06.2005
6	Tunus	01.07.2005
7	Fas	01.01.2006
8	*Suriye	01.01.2007 (06.12.2011'de Karşılıklı Askıya Alındı.)
9	Mısır	01.03.2007
10	Arnavutluk	01.05.2008
11	Gürcistan	01.11.2008
12	Karadağ	01.03.2010
13	Sırbistan	01.09.2010
14	Şili	01.03.2011
15	Ürdün	01.03.2011
16	Morityus	01.05.2013
17	Güney Kore	01.05.2013
18	Malezya	01.08.2015

Kaynak: (www.ekonomi.gov.tr).

Hali hazırda Türkiye ile müzakereleri tamamlanmış fakat iç onay süreci bekleyen altı ülke bulunmaktadır. Türkiye ile müzakere süreci tamamlanan serbest ticaret antlaşmasına konu olan ülkeler Gana, Faroe Adaları, Kosova, Lübnan, Moldova, Singapur'dur. Türkiye ile müzakere süreci devam eden serbest ticaret antlaşmasına konu olan ülkeler ise Peru, Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Japonya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, Mercosur ve Çad'dır. Bunun yanı sıra 10 ülke de Türkiye ile Serbest Ticaret Antlaşması müzakerelerine başlama girişiminde bulunmuştur. Bunlar; ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika, Karayip, Pasifik ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir (www.ekonomı.gov.tr, 27.04.2016).

Tablo 3.2. Türkiye'nin STA Ülkelerine Olan İhracat Rakamları (Bin $)

TÜRKİYE	Genel İhracat	STA Ülkelerine Yapılan İhracat	Oran %	STA'sı Yürürlükte Olan Ülke Sayısı
2005	73,476,408	2,882,641	3,9	6
2006	85,534,676	3,939,467	4,6	7
2007	107,271,750	6,676,677	6,2	9
2008	132,027,196	10,669,241	8,1	10
2009	102,142,613	12,698,612	12,4	11
2010	113,883,219	11,799,645	10,6	13
2011	134,906,869	13,369,707	9,9	15
2012	152,461,737	13,875,313	9,1	14
2013	151,802,637	13,686,738	8,7	16
2014	157,610,158	17,043,815	10,8	16
2015	143,850,376	18,434,254	12,8	16
2016(İlk Çeyrek)	34,743,985	4,856,393	14	17

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.2.'de Türkiye'nin hem genel ihracat oranları hemde STA ülkelerine olan ihracat oranları verilmiştir. Türkiye'nin 2005 yılı itibari ile genel ihracatı 73,476,408 bin $ olurken, STA ülkelerine yapılan ihracat rakamı ise 2,882,641 bin $'dır. 2005 yılında Türkiye'nin serbest ticaret anlaşması yaptığı ülke sayısı ise 6'dır. Bunlar, EFTA ülkeleri, İsrail, Makedonya, Bosna Hersek, Filistin ve Tunus'tur. 2015 yılına gelindiğinde ise bu zamana kadar geçen süre zarfında hem genel ihracat oranlarında hem de STA ülkelerine yapılan ihracatta değişmeler olduğu görülmektedir. 2015 yılı itibari ile genel ihracat 143,850,376 bin $ iken, STA ülkelerine yapılan ihracat 18,434,254 bin $ olmuştur ve STA ülkelerinin genel ihracattaki oranı ise %12,8 olmuştur. 2016 yılının ilk çeyreğine gelindiğinde ise genel ihracat 34,743,985 bin $ olurken, STA ülkelerine yapılan ihracat 4,856,254 bin $ olup bu ülkelerin genel ihracat oranı ise % 14 olmuştur. 2016 yılı itiabari ile Türkiye ile serbest ticaret anlaşması bulunan 17 ülke vardır.

Tablo 3.3. Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşması Kapsamında Gerçekleştirdiği İhracat Rakamları (Bin $)

İHRACAT	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016(İlk Çeyrek)
EFTA	820,849	1,189,267	1,327,977	3,261,728	4,335,560	2,416,381	1,887,252	2,601,134	1,661,908	3,795,180	6,202,332	1,778,058
İsrail	1,466,913	1,529,158	1,658,195	1,935,235	1,522,436	2,080,148	2,391,148	2,329,531	2,649,663	2,950,902	2,698,131	669,224
Makedonya	162,476	172,756	271,744	296,172	283,464	262,621	298,861	274,497	293,976	347,965	324,636	80,673
Malezya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	69,972
B.Hersek	128,217	150,862	445,173	572,349	226,567	224,299	268,942	251,523	274,086	322,022	292,474	66,866
Filistin	9,401	21,154	21,247	20,690	29,523	40,305	49,092	62,696	75,507	90,945	82,224	21,170
Tunus	294,785	324,893	530,277	778,098	645,767	713,632	802,302	796,738	892,157	915,041	819,094	205,724
Fas	-	551,377	721,595	957,769	598,541	623,957	920,896	1,014,906	1,192,900	1,406,566	1,337,571	361,223
Suriye	-	-	797,766	1,115,013	1,421,637	1,844,605	1,609,861	-	-	-	-	-
Mısır	-	-	902,703	1,426,450	2,599,030	2,250,577	2,759,311	3,679,195	3,200,362	3,297,538	3,124,968	783,638
Arnavutluk	-	-	-	305,737	273,110	241,066	270,630	255,950	266,544	318,541	287,395	64,868
Gürcistan	-	-	-	-	762,977	769,271	1,092,321	1,253,309	1,245,917	1,443,790	1,109,018	254,586
Karadağ	-	-	-	-	-	27,179	26,966	29,131	29,140	35,040	38,304	8,331
Sırbistan	-	-	-	-	-	306,115	354,670	380,869	440,650	506,419	492,498	132,257
Şili	-	-	-	-	-	-	130,616	174,852	219,338	198,579	187,919	59,727
Ürdün	-	-	-	-	-	-	506,839	770,982	744,193	907,021	834,760	180,363
Morityus	-	-	-	-	-	-	-	-	40,347	37,802	34,295	6,231
Güney Kore	-	-	-	-	-	-	-	-	460,050	470,464	568,635	113,482

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.3.'te Türkiye'nin STA kapsamında gerçekleştirdiği ihracat oranlarına yıllar itibari ile bakıldığında 2005 yılında en çok ihracat yapılan STA ülkeleri EFTA ülkeleri olan Norveç, İsviçre, İzlanda ve Lihtenştayn'dır. 2005 yılında EFTA ülkeleri ile gerçekleştirilen ihracat oranı 820,849 bin $ olup, bu oran 2015 yılına gelindiğinde 6,202,332 bin $'a yükselmiştir. 2016 yılının ilk çeyreğinde ise EFTA ülkeri ile yapılan ihracat oranı 1,778,058 bin $'dır. En son 2015 yılında STA imzalanan Malezya ile 2016 yılının ilk çeyreğinde gerçekleştirilen ihracat oranı 69,972 bin $'dır. Suriye ile 2007 yılında yürürleğe giren STA anlaşması ile birlikte yapılan ihracat 797,766 bin $ olurken, 2011 yılında ilişkilerin karşılıklı olarak askıya alınmasından dolayı 2011 yılındaki ihracat oranı 1,609,861 bin $ olup bu tarihten itibaran Suriye ile STA kapsamında ihracat yapılmamıştır.

Tablo 3.4. Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşması Kapsamında Gerçekleştirdiği İthalat Rakamları (Bin $)

İTHALAT	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (İlk Çeyrek)
EFTA	4,439,553	4,522,434	5,774,587	6,217,519	2,780,569	4,002,407	5,845,716	5,238,265	10,652,294	5,716,743	3,137,859	524,050
İsrail	804,691	782,149	1,081,743	1,447,919	1,074,727	1,359,639	2,057,314	1,710,401	2,417,955	2,881,262	1,672,501	275,664
Makedonya	52,080	55,945	55,818	29,713	39,879	52,399	91,963	103,224	81,518	79,194	80,905	22,365
Malezya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	433,145
B.Hersek	15,399	9,379	21,469	24,545	52,059	72,328	90,252	111,649	124,330	171,424	250,089	56,999
Filistin	304	501	762	429	274	576	271	464	1,134	2,502	2,343	14
Tunus	117,332	150,094	229,788	365,381	234,980	280,720	249,790	195,624	289,268	196,697	144,077	44,832
Fas	-	173,902	198,460	360,520	234,729	396,798	419,945	429,482	572,206	639,849	710,636	242,946
Suriye	-	-	259,282	323,697	221,454	452,493	336,646	-	-	-	-	-
Mısır	-	-	652,988	886,237	641,552	926,476	1,382,216	1,342,051	1,628,868	1,434,472	1,215,905	322,351
Arnavutluk	-	-	-	36,697	4,694	86,859	125,916	98,989	82,390	96,281	49,578	4,621
Gürcistan	-	-	-	-	285,486	290,725	314,352	180,351	201,738	232,596	223,107	81,967
Karadağ	-	-	-	-	-	6,214	14,588	17,936	11,515	7,373	8,001	19,056
Sırbistan	-	-	-	-	-	109,524	213,301	205,538	251,957	273,901	238,298	57,208
Şili	-	-	-	-	-	-	474,341	466,042	405,861	363,304	282,572	60,595
Ürdün	-	-	-	-	-	-	66,480	95,996	70,573	126,068	127,919	25,333
Morityus	-	-	-	-	-	-	-	-	7,784	7,939	6,672	1,657
Güney Kore	-	-	-	-	-	-	-	-	6,088,318	7,548,319	7,057,381	1,627,070

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.4'te Türkiye'nin STA kapsamında gerçekleştirdiği ithalat oranlarına bakıldığında en çok ithalatın yine ihracat gibi EFTA ülkeleri ile gerçekleştiği görülmektedir. 2013 yılına kadar en fazla ithalat yapılan ülkeler EFTA ülkeleri olurken 2013 yılından sonra Güney Kore ile imzalanan STA kapsamında en çok ithalat yapılan ülke Güney Kore olmuştur. 2016 yılının ilk çeyreğine bakıldığında en çok ithalat yine Güney Kore ile yapılırken bu ülkeyi EFTA ülkeleri takip etmektedir. En az ithalat yapılan ülke ise 2013 yılında STA imzalanan Morityus olmuştur.

3.2.1.1. Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması

EFTA-Türkiye Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması 10 Aralık 1991'de Cenevre'de imzalanmıştır. Anlaşma'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 18 Nisan 1992'de Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Karşılıklılık esasına göre, İsviçre, Norveç ve Lihtenştayn ile 1 Nisan 1992, İzlanda ile 1 Eylül 1992 tarihlerinde yürürlüğe girmiştir.

2014 yılı Haziran ayında gerçekleştirilen 11. Ortak Komite Toplantısında Türkiye-EFTA STA'sının güncellenmesine ve kapsamının hizmetler, ticari ve diğer alanlara genişletilmesine yönelik müzakerelere başlanmasına karar verilmiş olup, bu hususta EFTA tarafı ile müzakereler sürdürülmektedir.

Tablo 3.5. Türkiye-EFTA İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

EFTA	İhracat	İthalat
1991	286,189	541,153
1992	305,412	791,638
2015	6,202,332	3,137,859
2016(İlk Çeyrek)	1,778,058	524,050

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.5. incelendiğinde 1991 yılında ilk STA imzalanan ülkeler olan EFTA ülkeleri ile yapılan ihracat ı286,189 bin $ olurken, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 1,778,058 bin $ olmuştur. EFTA ülkeleriyle yapılan rakamlarına bakıldığında 1991 yılında 541,153 bin $ olan ithalat, 2015 yılı itibari ile 3,137,859 bin $ olurken, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise ithalat 524,050 bin $ olmuştur.

EFTA ülkeleri ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den altın, kabuklu meyveler, gemiler, motorlu araçlar ihraç edilirken, EFTA ülkelerinden ise ilaçlar, petrol gazları, medikal malzemeler ithal edilmektedir.

3.2.1.2. Türkiye- Arnavutluk Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye ile Arnavutluk arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması, 22 Aralık 2006 Tarihinde Tirana'da imzalanmıştır. Anlaşma'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 12 Mart 2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anılan Anlaşma 1 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.6. Türkiye-Arnavutluk İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

ARNAVUTLUK	İhracat	İthalat
2008	305,737	36,697
2015	287,395	49,578
2016(İlk Çeyrek)	64,868	4,621

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.6. incelendiğinde 2008 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Arnavutluk ile yapılan ihracatı 305,737 bin $ olurken 2015 yılı itibari ile 287,395 bin $ seviyesine gerilemiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 64,868 bin $ olmuştur. Arnavutluk ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 2008 yılında 36,697 bin $ iken, 2015 yılında 49,578 bin $

seviyesine çıkarak ithalat rakamlarında artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 4,621 bin $ olmuştur.

Arnavutluk ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den nükleer reaktörler, elektrikli makine ve cihazlar, odun kömürü ihraç edilirken; Arnavutluk'tan demir ve çelik, mineral yakıt ve yağlar, alüminyum ve alüminyum eşya ithal edilmektedir.

3.2.1.3. Türkiye-Bosna Hersek Serbest Ticaret Anlaşması

3 Temmuz 2002 tarihinde imzalanan Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 5 Mayıs 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Anlaşma 24 Ağustos 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, Anlaşmanın ekini teşkil eden Menşe Protokolü ise 2 Aralık 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilmiştir..

Tablo 3.7. Türkiye-Bosna Hersek İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

BOSNA-HERSEK	İhracat	İthalat
2003	63,227	8,343
2015	292,474	250,089
2016(İlk Çeyrek)	66,866	56,999

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.7. incelendiğinde 2003 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Bosna-Hersek ile yapılan ihracat 63,227 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 292,474 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 66,866 bin $ olmuştur. Bosna-Hersek ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 2003 yılında 8,343 bin $ iken, 2015 yılında 250,089 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 56,999 bin $ olmuştur.

Bosna-Hersek ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den demir veya çelikten eşya, halılar ve dokumaya elverişli maddeden yer kaplamaları ihraç edilirken; Bosna-Hersek'ten etler ve yenilen sakatat, hayvansal ve bitkisel yağlar, mensucattan mamul eşya ithal edilmektedir.

3.2.1.4. Türkiye-Fas Serbest Ticaret Anlaşması

7 Nisan 2004 tarihinde iki ülke Başbakanları tarafından Ankara'da imzalanmış olan Türkiye-Fas Serbes Ticaret Anlaşması'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 28 Aralık 2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.8. Türkiye-Fas İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

FAS	İhracat	İthalat
2006	551,377	173,902
2015	1,337,571	710,636
2016(İlk Çeyrek)	361,223	242,946

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.8. incelendiğinde 2006 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Fas ile yapılan ihracat 551,377 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 1,337,571 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 361,223 bin $ olmuştur. Fas ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 2006 yıında 173,902 bin $ iken, 2015 yılında 710,636 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 242,946 bin $ olmuştur. Fas ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den binek otomobil, kıymetli taşlar, örme yün, çelikten profiller, eşya taşımada kullanılan taşıtlar ihraç edilirken; Fas'tan fosforik asit, kimyasal gübre, ateşleme bujisi, uçaklarda veya gemilerde kullanılan türden bağlantı takımları ithal edilmektedir.

3.2.1.5. Türkiye-Filistin Serbest Ticaret Anlaşması

20 Temmuz 2004 tarihinde İstanbul'da imzalanan Türkiye-Filistin Serbest Ticaret Anlaşması'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 18 Nisan 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Haziran 2005 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.9. Türkiye-Filistin İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

FİLİSTİN	İhracat	İthalat
2005	9,401	304
2015	82,224	2,343
2016(İlk Çeyrek)	21,170	14

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.9. incelendiğinde 2005 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Filistin ile yapılan ihracat 9,401 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 82,224 bih $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 21,170 bin $ olmuştur. Filistin ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 2005 yılında 304 bin $ iken, 2015 yılında 2,343 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 14 bin $ olmuştur.

Filistin ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den pasta, buğday unu, çikolata ve kakao içeren gıda müstahzarları, ayçiçeği ihraç edilirken; Filistin'den hurma, incir, mango, koyun ve kuzuların ham derileri, takım elbise ithal edilmektedir

3.2.1.6. Türkiye-Güney Kore Cumhuriyeti Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye-Güney Kore Cumhuriyeti arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında taraflar arasındaki mal ticaretinin kademeli olarak serbestleştirilmesine ilişkin "Mal Ticareti Anlaşması" 1 Mayıs 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'nin ilk kapsamlı ekonomik ortaklık anlaşması niteliğindeki bu anlaşma 26 Şubat 2015 tarihinde Seul'de imzalanan "Hizmet Ticareti Anlaşması" ve "Yatırım Anlaşması"nın iç onay sürecinin tamamlanmasına müteakip yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.10. Türkiye Güney Kore Cumhuriyeti İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

GÜNEY KORE	İhracat	İthalat
2013	460,050	6,088,318
2015	568,635	7,057,381
2016(İlk Çeyrek)	113,482	1,627,070

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.10. incelendiğinde 2013 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Güney Kore ile yapılan ihracat 460,050 bin $ olurken 2015 yılı itibari ile 568,635 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 113,482 bin $ olmuştur. Güney Kore ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında 2013 yılında 6,088,318 bin $ iken, 2015 yılında 7,057,381 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 1,627,070 bin $ olmuştur.

Güney Kore ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den eczacılık ürünleri, metal cevherleri, makine ve cihazlar, elektrikli cihazlar ihraç edilirken; Güney Kore'den ise plastik ve plastikten mamul eşya, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları ithal edilmektedir.

3.2.1.7. Türkiye-Gürcistan Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 21 Kasım 2007 tarihinde Tiflis'te imzalanmış olup, Bakanlar Kurulunca onaylanarak 24 Eylül 2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Kasım 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.11. Türkiye-Gürcistan İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

GÜRCİSTAN	İhracat	İthalat
2009	762,977	285,486
2015	1,109,018	223,107
2016(İlk Çeyrek)	254,586	81,967

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.11. incelendiğinde 2008 yılında STA imzalanmış olan fakat son üç ay rakamlarını baz almayarak 2009 yılından itibaren ele alınan Gürcistan ile yapılan ihracat 762,977 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 1,109,018 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 254,586 bin $ olmuştur. Gürcistan ile yapılan ithalata bakıldığında 2009 yılında 285,486 bin $ iken, 2015 yılında 223,107 bin $ seviyesine inerek ithalatta azalış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 81,967 bin $ olmuştur. Gürcistan ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den plastik ve mamulleri, elektrikli aletler, makine ve cihazlar, demir ve çelik ihraç edilirken; Gürcistan'dan ise örülmüş hazır giyim, mineral yakıtlar, hazır hayvan gıdaları ithal edilmektedir.

3.2.1.8. Türkiye-Karadağ Serbest Ticaret Anlaşması

Müzakereleri Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından tamamlanan Türkiye ile Karadağ arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 26 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır. Anlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ise 14 Ocak 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmış, 1 Mart 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.12. Türkiye-Karadağ İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

KARADAĞ	İhracat	İthalat
2010	27,179	6,214
2015	38,304	8,001
2016(İlk Çeyrek)	8,331	19,056

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.12. incelendiğinde 2010 yılında STA yürürlüğe girmiş olan Karadağ ile yapılan ihracat 27,179 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 38,304 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 8,331 bin $ olmuştur. Karadağ ile yapılan ithalata bakıldığında 2010 yılında 6,214 bin $ iken, 2015 yılında 8,001 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta o artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 19,056 bin $ olmuştur.

Karadağ ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den mobilya, aydınlatma, motosiklet, prefabrik yapılar, bisiklet ihraç edilirken; Karadağ'dan ise çinko ve çinkodan eşya, ağaç ve ağaçtan mamul eşya, demir ve çelikten eşya ithal edilmektedir.

3.2.1.9.Türkiye-Makedonya Serbest Ticaret Anlaşması

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından müzakereleri yürütülerek Türkiye ile Makedonya arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 7 Eylül 1999 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 25 Temmuz 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlamıştır. 1 Eylül 2000 tarihinde anlaşma yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.13. Türkiye Makedonya İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

MAKEDONYA	İhracat	İthalat
2010	107,765	10,470
2015	324,636	80,905
2016(İlk Çeyrek)	80,673	22,365

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.13. incelendiğinde 2000 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Makedonya ile yapılan ihracat 107,765 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 324,636 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 80,673 bin $ olmuştur. Makedonya ile yapılan ithalata bakıldığında 2000 yılında 10,470 bin $ iken, 2015 yılında 80,905 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 22,365 bin $ olmuştur.

Makedonya ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den plastik veya plastikten mamul eşya, pamuk, makine ve cihazlar, mobilya ihraç edilirken; Makedonya'dan ise bakır, bakırdan eşya, sentetik lif, demir ve çelik ithal edilmektedir.

3.2.1.10. Türkiye-Malezya Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye ile Malezya arasında 17 Nisan 2014 tarihinde imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması 1 Ağustos 2015 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.14. Türkiye Malezya İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

MALEZYA	İhracat	İthalat
2015	-	-
2016(İlk Çeyrek)	69,972	433,145

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.14. incelendiğinde 2014 yılında Türkiye ile STA imzalanmış olan fakat 2015 yılında yürürlüğe giren ancak dönem ortası rakamlarını baz almayarak 2016 yılından itibaren ele aldığımız Malezya ülkesi ile yapılan ihracat 2016 yılının ilk çeyreğinde 69,972 bin $ olurken, Malezya ile yapılan ithalat rakamlarına bakıldığında, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 433,145 bin $ olmuştur.

Malezya ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den tanklar, zırhlı savaş araçları, traktörler, karayolu taşıtları için aksesuar ihraç edilirken; Malezya'dan ise sentetik filament iplikleri, balata, işlenmemiş alüminyum, palm yağı ve fraksiyonları ithal edilmektedir.

3.2.1.11. Türkiye-Morityus Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye ile Morityus arasında yürütülen Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri sonucunda 9 Eylül 2011 tarihinde Ekonomi Bakanı Sayın Zafer ÇAĞLAYAN ve Morityus Dışişleri, Bölgesel Bütünleşme ve Uluslararası Ticaret Bakanı Arvin BOOLELL tarafından İstanbul'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Morityus Cumhuriyeti arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması"nın iç onay işlemleri taraflarca tamamlanmış olup, söz konusu Anlaşma 1 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.15. Türkiye-Morityus İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

MORİTYUS	İhracat	İthalat
2013	40,347	7,784
2015	34,295	6,672
2016(İlk Çeyrek)	6,231	1,657

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.15. incelendiğinde 2013 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Morityus ile yapılan ihracat 40,347 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 34,295 bin $ seviyesine gerileyerek azalış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 6,231 bin $ olmuştur. Morityus ile yapılan ithalata bakıldığında 2013 yılında 7,784 bin $ iken 2015 yılında 6,672 bin $ seviyesinde sabit kalarak, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 1,657 bin $ olmuştur.

Morityus ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den demir ve çelik, makine ve cihazlar, eczacılık ürünleri, un, nişasta ihraç edilirken; Morityus'tan ise pamuk, deriden eşya, konfeksiyon malzemesi ithal edilmektedir

3.2.1.12. Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması

Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet SEZER'in 26-27 Aralık 2005 tarihlerinde Mısır'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret esnasında Devlet Bakanı Sayın Kürşad TÜZMEN ile Mısır Dış Ticaret ve Sanayi Bakanı Sayın Rachid MOHAMMED tarafından 27 Aralık 2005 tarihinde Kahire'de imzalanmış olan Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 30 Ocak 2007 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Mart 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.16. Türkiye-Mısır İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

MISIR	İhracat	İthalat
2007	902,703	652,988
2015	3,124,968	1,215,905
2016(İlk Çeyrek)	783,638	322,351

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.16. incelendiğinde 2007 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Mısır ile yapılan ihracat 902,703 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 3,124,968 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 783,638 bin $ olmuştur. Mısır ile yapılan ithalata bakıldığında 2007 yılında 652,988 $ iken 2015 yılında 1,215,905 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 322,351 bin $ olmuştur.

Mısır ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den petrol yağları, dokunmuş halılar, otomobil, kauçuktan dış lastik, yarış arabaları ihraç edilirken; Mısır'dan erkek-kız çocuk takımı, karışım halinde alkali bezler, takım elbise ithal edilmektedir.

3.2.1.13. Türkiye- Suriye Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye ile Suriye arasında 22 Aralık 2004 tarihinde imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşması'nın onaylandığına ilişkin hükümler Bakanlar Kurulu Kararınca 6 Kasım 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması 6 Aralık 2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile askıya alınmıştır.

Tablo 3.17. Türkiye-Suriye İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

SURİYE	İhracat	İthalat
2007	797,766	259,282
2011	1,609,861	336,646

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.17. incelendiğinde 2007 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Suriye ile yapılan ihracat 797,766 bin $ olurken, 2011 yılı itibari ile 1,609,861 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, Türkiye ile Suriye arasındaki STA anlaşması 2011 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile askıya alındığı için STA kapsamında ihracat veya ithalat yapılmamaktadır. Suriye ile yapılan ithalata bakıldığında 2007 yılında 259,282 bin $ iken 2011 yılında 336,646 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta azalış göstermiştir.

Suriye ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den sınıflandırılmamış eşya, buğday unu, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar ihraç edilirken; Suriye'den pamuk, sebze, kişniş, baharat, gübre, anason ithal edilmektedir.

3.2.1.14. Türkiye-Sırbistan Serbest Ticaret Anlaşması

Müzakereleri Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yürütülerek tamamlanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Anlaşması" 1 Haziran 2009 tarihinde Devlet Bakanı Sayın Zafer ÇAĞLAYAN ve Sırbistan Başbakan Yardımcısı Mlajan DINKIC tarafından İstanbul'da imzalanmıştır. Anlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 3 Temmuz 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anılan Anlaşma 1 Eylül 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.18. Türkiye-Sırbistan İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

SIRBİSTAN	İhracat	İthalat
2010	306,115	109,524
2015	492,498	238,298
2016(İlk Çeyrek)	132,257	57,208

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.18. incelendiğinde 2010 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Sırbistan ile yapılan ihracat 306,115 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 492,498 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 132,257 bin $ olmuştur. Sırbistan ile yapılan ithalata bakıldığında 2010 yılında 109,524 bin $ iken 2015 yılında 238,298 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 57,208 bin $ olmuştur.

Sırbistan ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den nükleer reaktörler, kabuklu yemişler, örme eşya, yenilen meyve, pamuk ihraç edilirken; Sırbistan'dan bakır ve bakırdan eşya, kazan makine aksamı, aletleri, parçaları ithal edilmektedir.

3.2.1.15. Türkiye-Şili Serbest Ticaret Anlaşması

Devlet Bakanı Sayın Zafer ÇAĞLAYAN ile Şili Dışişleri Bakanı Sayın Mariano FERNANDEZ tarafından 14 Temmuz 2009 tarihinde Santiago'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Şili Cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın onaylanması Bakanlar Kurulunca 14 Aralık 2010 tarihinde kararlaştırılmış olup, söz konusu karar 31 Aralık 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.19. Türkiye-Şili İhracat ve ithalat Rakamları (Bin $)

ŞİLİ	İhracat	İthalat
2011	130,616	474,341
2015	187,919	282,572
2016(İlk Çeyrek)	59,727	60,595

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.19. incelendiğinde 2011 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Şili ile yapılan ihracat 130,616 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 187,919 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 59,727 bin $ olmuştur. Şili ile

yapılan ithalata bakıldığında 2011 yılında 474,341 bin $ iken, 2015 yılında 282,572 bin $ seviyesine gerileyerek ithalatta azalış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 60,595 bin $ olmuştur.

Şili ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den motorlu taşıtlar, demirden eşya, çelikten eşya ihraç edilirken; Şili'den ise bakırdan eşya, kimyasal madde, yaş meyve-sebze ithal edilmektedir.

3.2.1.16. Türkiye-Tunus Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye ile Tunus arasında Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Anlaşması, 24-25 Kasım 2004 tarihinde Tunus'ta yapılan Ticaret Heyeti Programı vesilesiyle, Devlet Bakanı Sayın Kürşad TÜZMEN ile Tunus Ticaret Bakanı Sayın Mondher ZENAİDİ tarafından 25 Kasım 2004'te imzalanmıştır. Anlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 10 Mayıs 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.20. Türkiye-Tunus İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

TUNUS	İhracat	İthalat
2005	294,785	117,332
2015	819,094	144,077
2016(İlk Çeyrek)	205,724	44,832

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.20. incelendiğinde 2005 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Tunus ile yapılan ihracat 294,785 bin $ olurken 2015 yılı itibari ile 819,094 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 205,724 bin $ olmuştur. Tunus ile yapılan ithalata bakıldığında 2005 yılında 117,332 bin $ iken, 2015 yılında 144,077 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 44,832 bin $ olmuştur.

Tunus ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den, petrol gazları, demir veya çelikten yassı madde, karton, binek otomobil ihraç edilirken; Tunus'tan ise asitler, elektrikli kontrol panoları, pamuklu mensucat ve azot ithal edilmektedir.

3.2.1.17. Türkiye-Ürdün Serbest Ticaret Anlaşması

Müzakereleri Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yürütülerek tamamlanan Türkiye ile Ürdün arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün 1-3 Aralık 2009 tarihlerinde Amman'a gerçekleştirdiği çalışma ziyareti vesilesi ile 1 Aralık 2009 tarihinde Amman'da imzalanmıştır. Anlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 10 Ocak 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.21. Türkiye-Ürdün İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

ÜRDÜN	İhracat	İthalat
2011	506,839	66,480
2015	834,760	127,919
2016(İlk Çeyrek)	180,363	25,333

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.21. incelendiğinde 2011 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan Ürdün ile yapılan ihracat 506,839 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 834,760 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 180,363 bin $ olmuştur. Ürdün ile yapılan ithalata bakıldığında 2011 yılında 66,840 bin $ iken, 2015 yılında 127,919 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 25,333 bin $ olmuştur.

Ürdün ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den römorklar, pirinç, buzdolapları, ağaçtan kafes sandık ihraç edilirken; Ürdün'den ise Azot, Fosfor, dokunmamış mensucat ve Sodyum Hidroksit ithal edilmektedir.

3.2.1.18. Türkiye-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması

14 Mart 1996 tarihinde imzalanan Türkiye-İsrail STA'nın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 1 Mayıs 1997 tarihinden geçerli olmak üzere, 18 Temmuz 1997 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Anlaşma, 1 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.22. Türkiye-İsrail İhracat ve İthalat Rakamları (Bin $)

İSRAİL	İhracat	İthalat
1996	254,781	192,627
1997	391,514	233,681
2015	2,698,131	1,672,501
2016(İlk Çeyrek)	669,224	275,664

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.22. incelendiğinde 1997 yılında Türkiye ile STA yürürlüğe girmiş olan İsrail ile yapılan ihracat 391,514 bin $ olurken, 2015 yılı itibari ile 2,698,131 bin $ seviyesine çıkarak artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreği itibari ile 669,224 bin $ olmuştur. İsrail ile yapılan ithalata bakıldığında 1997 yılında 233,681 bin $ iken 2015 yılında 1,672,501 bin $ seviyesine çıkarak ithalatta artış göstermiş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 275,664 bin $ olmuştur.

İsrail ile Türkiye arasında yapılan ticarette, Türkiye'den motorlu taşıtlar, çelikten çubuk, izole tel ve kablo ihraç edilirken; İsrail'den ise Petrol Yağları, Kalsiyum Fosfat, Polipropilen ve Polimerler ithal edilmektedir.

3.2.2. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Türkiye'nin Uyumu

Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası'nın en önemli unsurlarından biri olan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) 1971 yılından bu yana uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin sanayi mallarını ihracatını arttırmak için oluşturulmuş olan bu sistem, gelişmiş ülkelerin bu ülkelerden yaptıkları ithalatta sanayi malları üzerinde vergileri tek taraflı olarak sıfırlamasını öngörmektedir. Bu sistem ilk kez 1968 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü konferansında alınan bir kararla yürürlüğe girmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretlerine işlerlik kazandırması açısından önemli bir rol oynayan genelleştirilmiş tercihler sistemi, ülkemiz tarafından 2002 yılından bu yana uygulanmaktadır. Bu sistemden gelişmekte olan ülkeler ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü tarafından belirlenen gelir düzeyleri düşük olan ülkeler faydalanmaktadır (www.ekonomi.gov; www.gümrükleme.com; www.atonet.org, 28.04.2016).

Gelişmekte olan ülkelere gelir sağlamak, sanayileşmeyi ön plana çıkarmak, ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla oluşturulmuş olan bu sistem, bu ülkelere gelişmiş ülkeler tarafından ayrıcalık tanınmasını sağlamaktadır.

Uluslararası ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve ticaretin liberalleştirilmesini sağlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1948 yılında faaliyete geçmiş ve 1995 yılında yerini Dünya Ticaret Örgütüne bırakılmıştır. En çok kayırılan ülke kuralını düzenleyen GATT'a göre bu kural, ülkelerin tüm taraflara aynı gümrük tarife oranını uygulamasını ve ayrım gözeten işlemlerde bulunmamasını ön görmektedir. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi, en çok kayırılan ülke kuralından sapma olarak ortaya çıkmış ve gelişme yolundaki ülkelerin ihracatlarını artırmak, bu ülkelerde sanayileşmeyi ön plana çıkarmak ve bu ülkelerin hızlı bir şekilde kalkınmalarını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Yılmaz, 2008: 78, Türel, 2003: 3).

Türkiye, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan sorumluluğu kapsamında Ortak Ticaret Politikasına uyum sağlama açısından Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini uygulamaya başlamıştır. AB'de Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi 1971 yılında uygulanmaya başlamış ve belirli dönemler itibariyle uygulamıştır. AB'nin birinci on yıllık Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi 1971-1981 yılları arasında uygulanmış, ikinci on yıllık Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi 1981-1991 yılları arasında uygulanmıştır. AB eski Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi 1994 yılına kadar yeni kararlar almadığından dolayı uygulamada kalmıştır. AB, daha sonra 1 Ocak 1995 tarihinde 1995-2004 yılları arasında uygulanacak olan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini yürürlüğe koymuştur. AB tarafından uygulanan GTS rejimi yeni düzenlemeleriyle birlikte 1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yeni rejim 10 yıllık süre için yürürlükte kalacaktır.

AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği'nin esaslarını düzenleyen 1/95 sayılı Ortaklık Konsey Kararı çerçevesinde Türkiye'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine uyumu en geç 2001 yılına kadar üstlenmiş olması gerekliliğini sağlamakta olup bu uyuma 2002 yılında başlanmıştır.

3.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaret İlişkileri

AB açısından Türkiye stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü Türkiye, jeopolitik konumu itibari ile bir köprü görevini üstlenmiştir. 2015 yılı itibari ile Türkiye, Dünya Bankası verilerine göre dünyanın 18. ekonomisi arasında yer almaktadır. Türkiye'nin komşu bölgelerle olan ilişkileri, üye olduğu ekonomik kuruluşlar ve AB'ye sağlayacağı güvenlik ve savunma potansiyeline sahip olması Türkiye'yi AB açısından cezbedici ülke konumuna getirmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik yönden

geliştirecek ve AB üyesi ülkeleri de çeşitli faktörlerden dolayı olumlu etkileyecektir. Türkiye, sanayi ürünleri alanında topluluğun dış ticaret kurallarının bazılarına uymaktadır. AB'de yapılan sanayi ürünleri ithalatında uygulanan kısıtlamaların tamamı kaldırılmıştır. Türkiye'nin AB'ye katılımıyla birlikte Ortak Ticaret Politikası'na uyum tamamıyla gerçekleştirilmiş olacaktır (www.mfa.gov.,15.04.2016).

Tablo 3.23. Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (Milyon $)

Yıllar	Türkiye'nin Dış Ticareti					Avrupa Birliği ile Ticaret					AB'nin Payı	
	İhracat	Değişim (%	İthalat	Değişim (%	İhr/İth	İhracat	Değişim (%	İthalat	Değişim (%	İhr/İth	İhracat	İthalat
1993	15345	4,3	29428	28,7	52,1	7599	---	13875	---	54,8	49,5	47,1
1994	18106	18	23270	-20,9	77,8	8635	13,6	10915	-21,3	79,1	47,7	46,9
1995	21637	19,5	35709	53,5	60,6	11078	28,3	16861	54,5	65,7	51,2	47,2
1996	23224	7,3	43626	22,2	53,2	12569	13,4	24321	44,2	51,7	54,1	55,7
1997	26261	13,1	48558	11,3	54,1	13435	6	26119	7	51,4	51,1	53,8
1998	26973	2,7	45921	-5,4	58,7	14813	10,2	25282	-3,2	58,6	54,9	55,1
1999	26587	-1,4	40671	-11,4	65,4	15424	4	22530	-10,9	68,5	58	55,4
2000	27774	4,5	54502	34	51	15664	1	28527	26,6	54,9	56,4	52,3
2001	31334	12,8	41399	-24	75,7	17546	12	19824	-30,5	88,5	56	47,9
2002	36059	15,1	51553	24,5	69,9	20415	16,4	25689	29,6	79,5	56,6	49,8
2003	47252	31	69339	34,5	68,1	27394	34,2	35140	36,8	77,9	58	50,7
2004	63167	33,7	97539	40,7	64,8	36581	33,5	48103	36,9	76	57,9	49,3
2005	73476	16,3	116774	19,7	62,9	41365	13,1	52696	9	78,5	56,3	45,1
2006	85534	16,4	139576	19,5	61,3	48148	15,9	59447	12,6	81	56,3	42,6
2007	107271	25,4	170062	21,8	63,1	60754	26,2	68472	15,2	88,7	56,6	40,3
2008	132027	23,1	201963	18,8	65,4	63719	4,9	74513	8,8	85,5	48,3	36,9
2009	102142	-22,6	140928	-30,2	72,5	47228	-25,9	56616	-24	83,4	46,2	40,2
2010	113883	11,5	185544	31,7	61,4	52934	12,1	72391	27,9	73,1	46,5	39
2011	134906	18,5	240841	29,8	56	62589	18,2	91439	26,3	68,4	46,4	38
2012	152461	13	236545	-1,8	64,5	59398	-5,1	87657	-4,1	67,7	39	37,1
2013	151802	-0,4	251661	6,4	60,3	63039	6,1	92457	5,5	68,2	41,5	36,7
2014	157610	3,8	242177	-3,8	65,1	68514	8,7	88783	-4	77,2	43,5	36,7
2015	143850	-8,7	207207	-14,4	69,4	64017	-6,6	78668	-11,4	81,4	44,5	38

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.23.'te Türkiye'nin AB ile genel dış ticaretinde AB'nin payı, 1993 yılından günümüze kadar verilmiştir. Avrupa ülkeleriyle olan dış ticaret rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girdikten sonra ithalat ve ihracat rakamlarının arttığı görülmektedir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile AB ve Türkiye arasında son döneme geçildiği zaman, Türkiye'nin AB ile ticaretine bakıldığında ihracat içerisindeki AB payı %49,5 iken, ithalatındaki payı ise %47,1'dir. Türkiye'nin yapmış olduğu ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %52,1'dir. Gümrük Birliği'ne geçiş olan 1996 yılında ise Türkiye'nin ithalatında ve ihracatında artış görülmektedir. 1993 yılında AB'nin ihracat içerisindeki payı %49,5 iken, 1996 yılında %54,1'e yükselmiştir. Yine 1993 yılında AB'nin ithalat içerisindeki payı %47,1 iken, 1996 yılına bakıldığında %55,7'ye yükselmiştir.

Türkiye ile AB arasındaki ticareti gösteren tabloya bakıldığında 1998 ve 2001 yılında ithalatta düşüş görülmektedir. Bunun nedeni ise yaşanan krizlerin Türkiye ekonomisine olan etkisidir. 2008 yılında Türkiye'nin AB ile ilişkisinde ithalat oranlarına bakıldığında yine bir düşüş görülmektedir. Bunun nedeni ise 2008 yılında yaşanan krizin etkisidir. Yine bu krizin etkisi ile Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ticaretindeki ihracat payı %48,3 olurken, 2009 yılına bakıldığında krizin etkisi ile %46,2'ye düşmektedir. Yıllar itibari ile Türkiye ile AB arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında değişiklikler olduğu açıktır. Fakat krizlerin etkisinde ithalat ve ihracat oranlarında değişim olsa da Gümrük Birliği'ne geçtikten sonra Türkiye ekonomisinde olumlu değişiklikler olmuştur. 2015 yılı ihtibari ile Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı %44,5, ithalatındaki payı ise %38'dir.

Grafik 3.1. Türkiye'nin İthalatı ve AB'nin Payı (Milyon $)

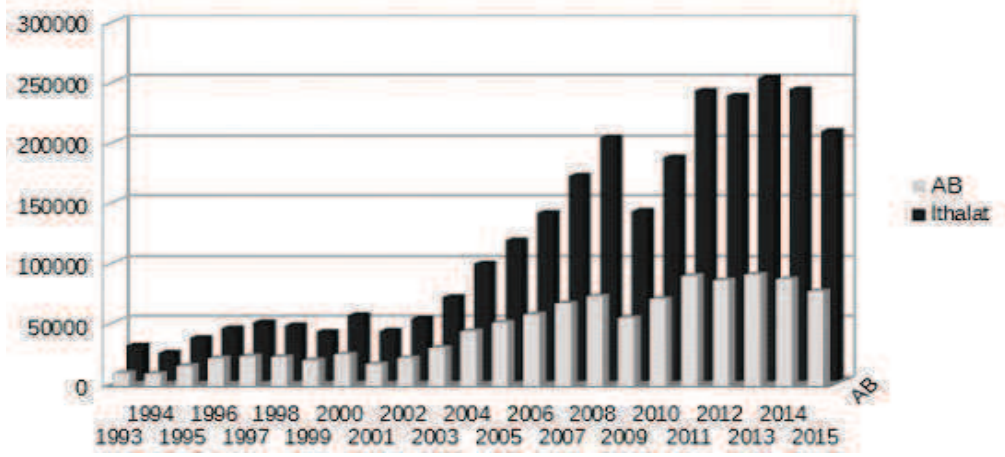

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Grafik 3.1'de Türkiye'nin 1993 yılından bu yana ithalatı ve AB'nin payı görülmektedir. 1993 yılıdan 2015 yılına kadar tabloya bakıldığında yıllar itibari ile Türkiye'nin ithalatında belirgin bir artış görülmektedir. Özellikle 2000 'li yıllardan sonra hem Türkiye'nin ithalatında artan oranda bir artış hemde Türkiye ekonomisinde Avrupa Birliği'nin payı belirgin olarak gözlemlenmektedir. 2015 yılına bakıldığında Türkiye'nin ithalatı bir önceki yıla göre düşüş göstermekte olsada, yine aynı yılda AB'nin ithalattaki payı oldukça yüksek olduğu gözükmektedir.

.Grafik 3.2. Türkiye'nin İhracatı ve Avrupa Birliği'nin Payı (Milyon $)

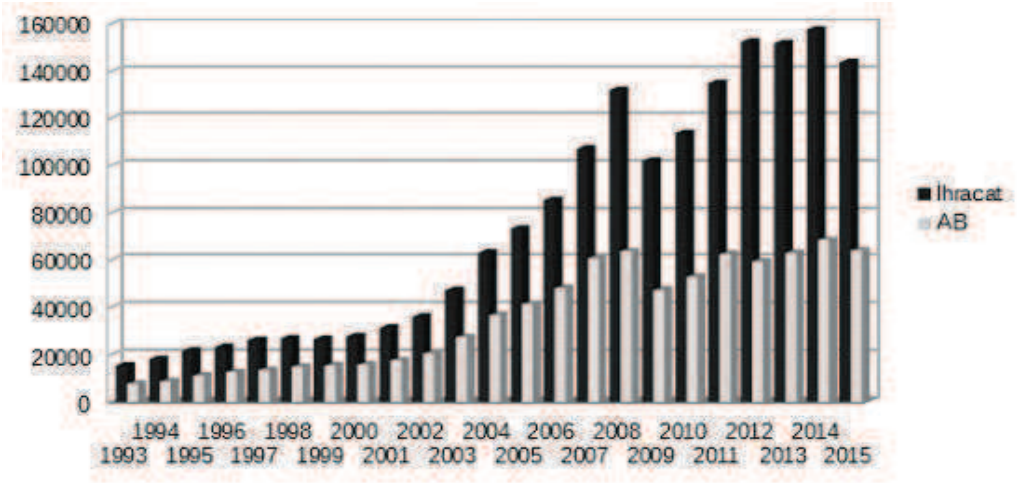

Kaynak:(www.tuik.gov.tr).

Grafik 3.2.'de Türkiye'nin 1993 yılından 2015 yılına kadar olan ihracatı ve bu ihracattaki AB'nin payları verilmektedir. 1993 yılından 2015 yılına kadar bakıldığında Türkiye'nin ihracatında artış gözlenmektedir. 2009 yılında Türkiye'nin ihracatında ve ithalatında görülen gözle görülür azalış 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklanmaktadır. Grafiğe bakıldığında 2008-2009 yıllarında bariz bir azalma olsada, günümüze kadar artış göstererek ilerlemektedir.

Tablo 3.24. Türkiye'nin AB İle Olan Ticareti

Yıllar	İhracat	İthalat	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
1985	3204	3895	%82
1993	7599	13875	%55
1994	8635	10915	%79
1995	11078	16861	%66
1996	12569	24321	%52
1997	13435	26119	%51
1998	14813	25282	%59
1999	15424	22530	%69
2000	15664	28527	%55
2001	17546	19824	%89
2002	20415	25689	%80
2003	27394	35140	%78
2004	36581	48103	%76
2005	41365	52696	%79
2006	48148	59447	%81
2007	60754	68472	%89
2008	63719	74513	%86
2009	47228	56616	%83
2010	52934	72391	%73
2011	62589	91439	%68
2012	59398	87657	%68
2013	63039	92457	%68
2014	68514	88783	%77
2015	64017	78668	%81

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 3.24.'te 1985 yılından bu yana Türkiye'nin AB ile olan ticareti ve ihracatın

ithalatı karşılama oranları verilmiştir. 1985 yılında Türkiye, AB'ye geçiş dönemindeyken Türkiye'nin AB ile olan ticaretindeki ihracatın ithalatı karşılama oranı %82 iken, 1996 yılına gelindiğinde yani Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin oluşturduğu son dönemde tabloda görüldüğü üzere ithalat ve ihracat oranlarında gözle görülür bir artış olmuştur. 2008 krizinin etkisi ile 2009 yılındaki ithalat ve ihracat oranlarındaki düşüşler tablodan görülmektedir. 2015 yılı itibari ile Türkiye'nin AB ile olan ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %81'dir.

Ülkeler, aralarındaki fiyat farklılıkları, ülke içindeki üretimin yeterli olmaması ve mal farklılıklarından dolayı dış ticaret yapma gereği duyarlar ve böylelikle dış ticaret açıklarını kapatmaya çalışırlar (Utkulu, 2005: 6).

Türkiye'nin dış ticaretinde AB'nin payı büyüktür. Özellikle Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesi ile birlikte Gümrük Birliğinin statik etkilerinden olan ticaret yaratıcı etkiyi görmekteyiz. Statik etkilerden bir diğeri olan ticaret saptırıcı etki ise üçüncü ülkelerle olan ticaretin azalmamasından dolayı etkili olmamıştır.

3.3.1. Türkiye'nin Avrupa Pazarındaki Yeri

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda rekabet güçlerini artırmak için çalışmaktadırlar. Ülkeler rekabet güçlerini artırmak için teknolojiye, Araştırma ve Gelişrtirme'ye (AR-GE) ve inovasyona öncelik vermelidirler. Özellikle son dönemlerde yenilik anlamına gelen inovasyon AB ülkeleri için önem arz etmektedir (Özbek, Atik, 2013:194).

AB, Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biridir ve Türkiye ticaretinin yarıdan fazlasını AB ülkeleri ile yapmaktadır. Türkiye ile AB üye ülkelerin coğrafi yakınlığı bu ikili ticaretleri artırmaktadır.

Türkiye ile AB arasındaki ticaretin bu kadar fazla olmasının bir diğer nedeni ise Türkiye ile AB arasında, 1996 da kurulmuş olan ve sadece Türkiye'ye ait bir özellik olan Gümrük Birliği'dir. Türkiye, 1996 yılında sadece GB'ye girmemiş aynı zamanda ticaret serbestisine de katılmış ve Ortak Ticaret Politikası'nı uygulamaya başlamıştır. Türkiye, AB'ye üye olmak için başvurduğu 1959 yılından bu yana kendisine Avrupa pazarında bir yer edinmeye çalışmış ve 28 üye ülkeli AB'de ticaret açısından iyi bir yer edinmiştir. Türkiye, GB öncesinde de sonrasında da AB'nin en önemli ticaret ortaklarından biri olmuştur.

Türkiye'nin AB'ye ihracatı yıllar itibari ile sürekli artış göstermiştir. Katma Protokolünün devreye girdiği 1971 yılı ve AB'ye Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin katılımının sağlandığı 1973 yılı ihracatta artışın fazla olduğu yıllardır. 80'li yıllara kadar sadece 1974 ve 1979 krizlerinin Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri görülmektedir. 80'li yıllarda, Türkiye ithal ikameci büyüme modeline bırakarak ihracata yönelik büyüme modeline yönelmesi yine Avrupa pazarındaki yerini artırmıştır. Yine bu dönemde Yunanistan, Japonya ve Portekiz'in birliğe katılmaları Türkiye'ye yeni ticaret ortakları tanıtmıştır. Bu dönemde Yunanistan'ın AB'ye üye olması Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilemiş ve o yıllar da ihracatta azalışlar gözlemlenmiştir. 1995 yılında Avrupa Birliği'ne yeni üyelerin katılması ihracat artışlarına neden olmuştur. 1996 yılına gelindiğinde ise Türkiye, Gümrük Birliği'ne katılmış ve AB üyesi olmadan birliğe katılan tek ülke olmuştur. 2004 ve 2007 yılında birliğe üye olan ülkelerle birlikte sayısını 27'ye yükselten topluluk içinde Türkiye'nin payının arttığı gözlemlenmektedir. 2008 yılında yaşanan krizle birlikte hem toplam ihracatta hem de AB'ye ihracatta azalmalar görülmektedir. 2013 yılında Avrupa Birliği'ne son olarak katılan ülke olan Hırvatistan'la birlikte üye sayısı 28'e yükselen toplulukla olan ihracatta artış olmuş fakat ardından yaşanan 2009 kiriziyle birlikte 2009 ve 2010 yılı ihracat oranlarında da tekrardan bir düşüş yaşanmıştır. Avrupa Birliği ile ihracatı yıllar itibariyle değişkenlik gösteren Türkiye yine de ticaretinin çok büyük bir kısmını topluluk üyesi ülkeler ile birlikte yapmaktadır. 2015 yılı itibari ile AB'nin toplam ihracattaki payı % 44.5'tir. Bu oran AB üyesi ülkelerle yapılan ticaretin ne kadar önemli olduğunu göstemektedir.

Türkiye'nin AB'den ithalatına bakıldığında ise tıpkı ihracatta olduğu gibi artış ve azalışlar yıllar itibari ile görülmektedir. Bunun etkilerinden bir kaçı, 'den sonra serbestleşen ticaret, yaşanan krizler, gümrük birliği öncesi ve sonrasında kaldırılan vergilerdir. 1970'li yıllarda Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalat 1973 yılında yeni üyelerin katılmasıyla artış göstermiş olmasına rağmen yaşanan petrol krizleri ihracatı etkilediği gibi ithalatı da olumsuz etkilemiştir ve bu dönemlerde ithalatta da azalışlar gözlemlenmektedir. 1995 yılında yeni üyelerin katılımıyla ithalatta da artış olmuştur. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdiği 1996 yılından 2004 yılına kadar sadece birkaç yıl için ithalatta artış gözlemlenmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte daralan talep ithalatı olumsuz yönde etkilemiştir. 2004 yılında AB'ye yeni katılan üye ülkelerle birlikte ithalatta tekrardan bir artış gözlemlemek mümkündür (Seymen, 2013: 200-209). Türkiye'nin AB

üyesi ülkelerle olan ticaretine bakıldığında ihracatta olduğu gibi ithalat oranlarında da değişmeler gözlemlenmektedir. Yaşanan ekonomik krizler ihracata olduğu kadar ithalata da etki etmiştir ve kriz zamanlarında ithalat oranlarımızda da düşüşler gözlemlenmiştir. 2015 yılı itibari ile Türkiye-Avrupa Birliği arasında yapılan ticarette AB üye ülkelerinin payı %38'dir.

3.3.2. 1959-1996 Dönemi

1960 yılına kadar Türkiye, ithal ikameci sanayileşme modelini kullanarak döviz tasarrufu yapmayı planlamış fakat bu düşüncesi gerçekleşmediğinden dolayı ekonominin dışa bağımlılığı artmıştır. 1950–1960 yılları arasında plansız ve dengesiz büyüme sağlayan Türkiye ekonomisi, dış kaynak kullanımına başlamış fakat bunları ödeyecek durumu olmadığından dolayı dış borçlarını da artırtmıştır. 1950'li yılların sonuna doğru Türkiye bunalıma sürüklenmiş ve 1960 yılında askeri darbe yapılmış ve hükümet değişikliği ile birlikte 1960 yılı anayasasıyla ekonomi planlara bağlanmıştır. Türkiye'nin müzakere sürecinde ilk engel 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesidir. Darbenin akabinde Adnan Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilmiştir. Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler üzerine Fransa Cumhurbaşkanı General de Gaulle, AET-Türkiye ilişkilerinin dondurulması gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'de yaşanan bu gelişme neticesinde, demokratik rejimden kopmanın Avrupa'dan da kopma anlamına geldiğini görmüştür. Fakat askeri yetkilerinin Türk dış politikasında değişiklik yapmayacaklarını dile getirmeleri üzerine müzakereler yeniden başlamıştır. Sanayiciler ekonomik istikrarın planlama ile gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. 1961 anayasası ile birlikte Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Bu kuruluş, kalkınma planlarını hazırlamak ve yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu amaçla çalışmaya başlayan kuruluş Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını hazırlamış ve 1963 yılında yürürlüğe koymuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963–1967 yılları arasını kapsamaktadır. Kalkınma planları, önceki ekonomik kararların aksine kısmi değil, makro ölçeklidir yani ekonominin tamamını kapsamaktadır. Bütün kalkınma planlarının amacı, ekonomik istikrarın sağlanması ve milli gelirin artmasıdır. Planlar, kamu kesimleri için emredici, özel kesim için ise dolaylı olarak planlanmıştır. Tüm kalkınma planlarında sanayileşme ön plandadır (Şahin, 2002: 131-132-133). 1960-62 askeri müdahalesini izleyen yıllarda, Türkiye'nin demokrasi rejimi de Avrupa standartlarının altındaydı. Yunanlı Avrupa Parlamentosu milletvekilleri Türkiye'nin üyeliğine kesin şekilde karşı çıkıyorlardı. Yunanistan'ın bu tutumu, askeri müdahalesine

kadar pek değişmemiştir. 1973 yılında yürürlüğe giren katma protokülü ile birlikte ilişkilerin geçiş dönemine girilmiştir. Katma Protokolün ticari hükümleri 1971'in başından itibaren uygulanmıştır. Protokolün tamamı ise 1973'ten itibaren uygulanmaya başlamıştır. Hemen ardından yaşanan petrol krizleri sonucunda petrol fiyatlarının 4 katına çıkması Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın ardından borçlarını kapatmak için yeniden dış borçlanmaya gitmiştir. Dış ticaret hiç şüphesiz ülkeler için çok önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin ithalat ve ihracat oranlarına bakarak ve başka ülkelerle karşılaştırılarak dış ekonomideki yerini belirleyebiliriz. Türkiye'yi incelediğimiz zaman 80'li yıllara kadar dışarıya fazla açılmamış bir ülke görmekteyiz. 80'den sonra Türkiye, dışa dönük sanayileşme modelini benimsemiş olsa dahi dünya ticaretindeki payı yine de küçüktür. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte dış ticaretteki kısıtlamalar kaldırılarak ticaret serbestleştirilmiştir (Şahin, 2002: 365). 1987 yılında tam üye olmak için başvuruda bulunan Türkiye yine olumlu bir sonuç alamamıştır. 1995 yılında AB'ye üye olan ülkelerle birlikte AB üye sayısı 15'e yükselmiştir.

3.3.3. 1996-2002 Gümrük Birliği'ne Geçiş Dönemi

1990'lı yıllarda AB ve Türkiye ilişkileri normal seyrinde ilerlerken 1996 yılında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'yla Türkiye'nin GB'ye katılmasıyla birlikte AB'nin uygulamakta olduğu dış ticaret politikasıyla Türkiye'nin dış ticaret politikası uyumlu hale getirilmeye başlandı ve bu amaçla öncelikle bu politika araçlarından olan Ortak Gümrük Tarifesi kullanılmaya başlandı. GB'de alınan kararlar taraflar arasında imzalanan bir anlaşma değil, daha önce imzalanan Ankara Anlaşması'nın son dönemidir. Buna göre, "Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası" başlıklı I. Kısımda gümrük vergileri, eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması, miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemlerin kaldırılması, ticaret politikaları, Ortak Gümrük Tarifesi ve Tercihli Tarife Politikaları listesi GB Kararı'na ek olarak verilen bazı işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili hükümler yer almaktadır. II. Kısım "Tarım Ürünleri" III. Kısım ise "Gümrük Hükümleri" başlığını taşımaktadır. IV. Kısım "Yasaların Yakınlaştırılması" başlığı altında fikri, sınai ve ticari ve mülkiyetin korunması, rekabet, ticareti koruma araçlar, dolaylı ve dolaysız vergiler, kamu alımları gibi yasaların ve mevzuatın topluluk ile uyumlaştırılması gereken alanlar belirlenmiştir (Uysal, 2001: 145–146).

12–13 Aralıkta yapılan Lüksemburg Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda AB'nin

5. Genişleme Dalgası'ndan birinci grupla üyelik görüşmeleri 1998 yılının Nisan ayında yapılacağı, ikinci grupla ilgili ise katılım ortaklıkları çerçevesinde daha sıkı ekonomik ilişkiler kurulacağı belirtilmiştir. 5. Genişleme dalgası 2004 yılında 10 ülkenin katılmasıyla oluşturulmuştur (Uysal, 2001: 147, www.ab.gov.tr, 01.05.2016).

12–13 Aralık 1997 yılında AB Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için öngörülen siyasi ve ekonomik koşulları karşılayamaması sebebi ile katılım sürecine alınmayacağı ifade edildi. Bundan dolayı Türkiye, AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Kıbrıs'ı kapsayan yeni katılım sürecinden resmen dışlanmış oldu. Bu olayın ardından 1963'te Ankara Anlaşması'yla hukuki temellerin atılmaya başlandığı Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri dibe vurdu. Lüksemburg Zirvesi sonuç bildirgesine göre Türkiye'nin, AB'de yürürlükte bulunan insan hakları normlarına ve uygulamalarına adapte olması gerekmektedir, azınlıkların haklarının korunması, Yunanistan ile sorunların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi ve Birleşmiş Millletler (BM) Güvenlik Konseyi Kararları çerçevesinde Kıbrıs sorununa politik bir çözüm için BM gözetiminde gerçekleştirilen müzakerelerede destek vermesi gerektiği dile getirilmiştir.

Türkiye'nin 1997 sonundan itibaren izlediği strateji ise:

- GB Anlaşması'nın gerekleri ve tamamlanması için işlemlere devam etmiş,
- AB ile tüm diyalog kesilmiş ve AB'ye ait hiç bir kurum ile temasta bulunulmamış,
- Avrupa Konferansı'na katılım reddedilmiş,
- AB'ye karşı kullanılan söylemleri ölçülü fakat sert olmuştur.

-Geretiği zaman, Avrupa'da yaşayan ve çalışan soydaşlarımızı o ülkenin iç politikalarını etkileyecek şekilde yönlendirme ve teşvik yapılmıştır (Demiral, 2015: 39-40).

O dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz konsey kararına tepki olarak Avrupa Birliği ile birlik düzeyindeki ilişkileri askıya aldı ve AB toplantılarını boykot etti.

15-16 Haziran 1998'de yapılan Cardiff Zirvesin'de Avrupa Komisyonu tarafından AB'ye üyelik için belirtilen kriterler ve ilerlemeye ilişkin görüşlerin yer aldığı ilk ilerleme raporu yayınlanmış, raporun Başkanlık Sonuç Belgesi'nin genişleme ile ilgili bölümünde Türkiye'nin 'üyelik için ehil' olduğu yerine, 'üyelik adayı' ifadesi kullanılmıştır. (Demiral, 2015: 40).

Bu zirvede aday ülkeye yapılacak ekonomik yardımda Türkiye'nin adı geçmemiştir. 11-12 Aralık 1998 tarihlerinde yapılan Viyana Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanması için Avrupa Stratejisinin ilerletilmesi, bunun da Lüksemburg ve Cardiff sonuçları ile aynı çizgide uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. Bu durum Türkiye'nin

beklentilerini karşılamadığı için taraflar arasındaki ilişkilerin mevcut halini korumasına yol açmıştır (Demiral, 2015: 40).

Raporda Üyelik Kriterleri ana başlığının altında, Siyasi Kriterler (Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü – İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması – Kıbrıs Meselesi), Ekonomik Kriterler, Üyelik Yükümlülüğü Üstlenmesi ve Yeteneği ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası başlıkları altında koşul ve çözüm önerileri bulunmaktadır.

10-11 Aralık 1999 Helsinki Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı ve Türkiye'nin diğer aday ülkelerle aynı kriterlere tabi olduğu, tam üyeliğe hazırlanmak üzere bir Katılım Öncesi Strateji ile reformlar yapması konusunda teşvik edileceği belirtildi. Bunun yanı sıra ikinci ilerleme raporu 13 Ekim'de yayınlandı. İkinci ilerleme raporu ile birincisi arasındaki başlık farkları son madde olan Müktesebatı Uygulamaya Yönelik İdari Kapasite başlığıdır.

4 Temmuz'da Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Gazetede yayınlanan 4587 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlı olarak kuruldu ve ilerleme raporunun 3. olan "2000 yılı ilerleme raporu" yayınlandı. 2000 yılı ilerleme raporunda da diğer raporlardan farklı bir konu başlığı irdelenmemiştir.

24 Mart'ta Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında yer alan ilkeler, öncelikler, ara hedefler ve koşullara ilişkin 8 Mart 2001 tarihli ve 2001/235/AT sayılı konsey kararı yayımlandı ve bu kararda üç maddeden oluşan karar verildi (avrupa.info.tr, 04.05.2016):

> ***Madde 1:*** *390/2001 sayılı (AT) Tüzüğün 2. Maddesi uyarında, Türkiye için katılım ortaklığında mevcut ilkeler, öncelikler, ara hedefler ve koşullar ayrılmaz bir parçasını oluşturan Ek'te ortaya konmuştur.*
>
> ***Madde 2:*** *Katılım ortaklığının uygulanması, ortak anlaşması ile kurulan uygun kurumlar ve komisyonun düzenli olarak rapor vermekte yükümlü olduğu yetkili konsey kurulları tarafından izlenecektir.*
>
> ***Madde 3:*** *Bu karar Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımını izleyen üçüncü günde yürürlüğe girecektir.*

24 Martta Ulusal Program: "Avrupa Birliği Mükesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Kordinasyonu ve İzlenmesine Dair 19 Mart 2001 tarihli ve 2001/2129 sayılı karar yayınlandı.

3.3.4. 2002 ve 2016 Dönemi

Türkiye, jeopolitik konumu ve geniş coğrafyasından dolayı Osmanlı Devleti'nin devamı niteliğinde sayılmış ve 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra Batı'ya yakın olmak istemiştir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler Türkiye'nin 1959 yılında AET'ye başvurusu ile başlayıp 1963'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'yla devam etmiştir. Ankara Anlaşması'na göre 1963-1970 yılları arası hazırlık dönemi, 1973'te Katma Protokolün devreye girmesiyle birlikte 22 yıl süren bir geçiş dönemi ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla 1996 GB yani son dönem olmak üzere Türkiye ile AB arasında ortaklık kurulması kararına varılmıştır. 1996'da Türkiye'nin GB'ye girmesinin ardından 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesin'de Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti kabul edilirken 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'yle Türkiye aday ülke konumuna gelmiştir ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) tek başına iktidara gelmesiyle Türkiye ile AB ilişkileri hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.

2002 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, Türkiye'nin siyasi kriterleri henüz tam anlamıyla yerine getirmediği belirtilmekte, Türk hükümetinin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çaba göstermesi istenmektedir. 2002 yılında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ta yapılan zirvede Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum konusunda ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Siyasi kriterlerin 2004'te yapılacak zirveye kadar yerine getirilmesi halinde müzakerelerin hemen başlayacağı kararı alınmıştır. 2004 yılında Brüksel'de yapılan zirvede Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirdiği belirtilerek 2005 yılında Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. Müzakerelere 2005 yılında başlayan Türkiye bu müzakerelerde Başmüzakereci olarak Ali BABACAN'ı görevlendirmiştir. 2004 yılında AB'ye 10 aday ülkenin katılmasıyla birlikte topluluk sayısı 25'e yükselmiştir. 2006 yılında Türkiye ile AB arasında ilk fasıl olan Bilim ve Araştırma Faslı açılmış fakat aynı gün geçici olarak kapatılmıştır.

Türkiye ile AB, özellikle 90'lı yıllarda birbirlerinden birçok konuda ayrı düşmüşlerdir. Her ne kadar 1996'da Gümrük Birliği oluşturulmuş olsa da taraflar birbirlerine siyasi, güvenlik ve stratejik konularda şüpheyle yaklaşmışlardır. 2002 yılında AKP hükümetinin başa gelmesi Türkiye-AB ilişkilerinin yakınlaşmasını sağlamıştır. Türkiye ile AB ilişkileri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) AKP'nin tezkeresini kabul etmemesiyle birlikte daha da iyileştirilmiştir. Bu tezkerenin içeriği, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki

verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresidir. 3 Mart 2003 tezkeresi'nin kabul edilmesi Türkiye'nin bir nevi Avrupa Birliği ülkelerini karşısına alarak Irak savaşına yardım edip ABD'ye destek vermesi demekti. Bu tutumuyla Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin değil AB'nin yanında olduğunu göstermiş olduğu 1 Mart 2003 tezkeresi, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri olumsuz etkilerken, Türkiye-AB ilişkilerini olumlu etkilemiştir.

AKP hükümeti'nin 2002 yılında hükümeti devralmasıyla birlikte Kıbrıs'ta bir sorun olduğunu açıkca kabul etmiş ve çözüm yolu için Annan Planı'na destek vermiştir. Her ne kadar uygulamaya geçmemiş olsa da bu plan, Kıbrıs Adası'nın tek çatı altında toplanılmasını konu alıyordu. Türkiye, bu konuda da Avrupa Birliği dış politikasına uyumlu davrandığından dolayı AB'nin ilgisini kazanmıştır. Bununla birlikte 2004 Brüksel zirvesinde adaylık statüsü kazanıp 2005'te müzakerelere başlanılmasına hak kazanmıştır (Gözer, 2006: 8-11).

2003 yılında yayımlanan 6. ilerleme raporunda ise diğer ilerleme raporlarına istinaden daha dar kapsamlı bir rapor olmuştur. Bu da Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerinin yerine getirmede kaydedilen bir gelişme olduğunu göstermektedir. 2004 ilerleme raporunda ise Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli derecede karşıladığına kanaat getirip, Türkiye ile müzakerelerin başlamasını önermiştir. 2004 yılı İlerleme Raporu doğrultusunda bir başka önemli husus olarak karşımıza azınlık hakları ve vakıflar çıkmaktadır. Çünkü raporda sadece Hristiyan ve Musevi dini azınlıkları korumaya matuf hükümler olup Müslüman hakları ile ilgili herhangi bir iyileştirme konusu ele alınmamıştır. Diğer taraftan 2004 yılı İlerleme Raporu doğrultusunda Türkiye'ye dayatılmak istenen bir başka husus Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasıdır. Bir diğer önemli konu ise Fener Patriği'nin "ekümenlik" sıfatının kabul edilmesidir. Raporda ayrıca Türkiye'nin AB'ye girmesi için öncelikli olarak komşularıyla ilişkilerinin düzeltilmesi konusuna değinilmiştir.

Yeni hükümetin dış politika anlayışı üç ana fikre dayanmaktadır. Bunlar, komşularla ilişkilerde sorun olmaması, Osmanlının mirasından dış politika aracı olarak faydalanmak ve Türkiye'nin geniş çerçevesiyle çok taraflı dış politika izlemektedir. AB ise Türkiye'den bir ombudsman kurması, siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, yargı reformunun gerçekleştirilmesini istemiştir. 2002'de medeni kanunda yapılan değişiklikle kadın-erkek eşitliği ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmasına rağmen kadına yönelik şiddetlerde de bir azalma olmadığı

görülmüştür. 1998'den bu yana yayımlanan ilerleme raporlarına ek olarak 2003 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Avrupa Birliği Uyum Komisyonu kurulmuştur.

Ayrıca, AB tam üyelik müzakerelerine başlamak için başka ülkelere ön şart koymadığı halde Türkiye'ye bazı ön şartlar koymuştur. Bunlardan bazıları, idamın kaldırılması, Türkçe'den başka dillerde radyo ve televizyon yayınının serbest olması, toplantı ve gösteri özgürlüğü önündeki bazı engellerin kaldırılmasıdır.

Türkiye ile AB arasında 2005 yılında başlayan tam üyelik müzakereleri'nin hemen ardından 2006 yılında Kıbrıs sorunu'nun ortaya çıkmasıyla birlikte AB ile ilişkiler askıya alınmıştır. Kıbrıs Sorunu, 1960'lı yıllarda baş göstermiş ve Kıbrıs adasında yaşayan Türkler ile Rumların anlaşamamasından dolayı ada'nın ikiye bölünmesi ve Rum halkının Türk halkına şiddet göstermesi sebebiyle ada'nın bir bölümünün bağımslızığından kaynaklanmaktatır. 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Avrupa Birliği'ne üye olmasıyla bilikte bu Kıbrıs sorunu tüm üye devletleri ilgilendiren bir sorun haline gelmiş ve Türkiye 1996'da GB'ye geçmesine rağmen diğer tüm AB'ye uyguladığı GB'den doğan yükümlülükleri GKRY'ye karşı yerine getirmemiş ve böylelikle ilişkiler askıya alınmıştır.

2005 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Türk hükümeti, Kıbrıs Sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik çabaları desteklediği bildirilmiştir. 2006 İlerleme Raporu'nda ise 2005 İlerleme Raporu'nda da belirtilen Kıbrıs Havayolları ve diğer taşımacılık şirketlerinin Türk hava sahasını kullanımı ile ilgili getirilen kısıtlamalar ve Türk-Kıbrıs Havacılık yetkilileri arasındaki iletişime getirilen sınırlamaların kaldırılmasında bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. 2005 İlerleme Raporu'na konu olan Türkiye ile GKRY arasında malların serbest dolaşımının sağlanması için Türkiye liman ve havaalanlarının bu ülkenin taşıtlarına açılması ile ilgili ilerleme kaydedilmediği de belirtilmiştir. 2006 yılı İlerleme Raporu, Kıbrıs sorunu konusunda 2005 yılı raporunun devamı niteliğinde sayılan bir rapordur (Demiral, 2015: 85-86).

2007 yılına kadar askıya alınan ilişkiler, İşletme ve Sanayi Politikası, istatistik faslı, Mali Kontrol faslı, Türketici'nin ve Sağlığı'nın Korunması faslı ve Trans Avrupa Ağları Fasıllarının açılmasıyla tekrardan başlanmıştır. Bu yılı takiben 2008 yılında Türkiye ile AB arasında Şirketler Hukuku faslı, Fikri Mülkiyet Hukuku Faslı, Sermayenin Serbest Dolaşımı Faslı, Bilgi Toplumu ve Medya Fasıllarının açılmasıyla müzakereler halen

devam etmektedir. 2007 yılında müzakerelere açılan fasılların yanı sıra AB Müktesabatına Uyum programı hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Bu amaçla, insan hakları için kurumlar kurulmuş, işkence kaldırılmış, kadınların iş hayatına girmesi teşvik edilmiş, organik gıdaların yetişmesi ve tüketilmesi teşvik edilmiş, hava yollarında AB standartlarına geçilmiş, yakıt kalitesi arttırılmış ve demiryollarının kalitesi yükseltilmiştir (Özkan, 2015, 3-5).

2005 yılında Türkiye ile AB ilişkilerinin yürütülülmesinde görevli olan Başmüzakereci Ali BABACAN'ın yerine 2009 yılında Egemen BAĞIŞ gelmiştir ve aynı yıl Çevre Faslıyla Vergilendirme Faslı müzakereleri açılmıştır.

2007 yılında yapılan erken seçimle birlikte %46,5 oy oranı ile AKP yeniden seçimleri kazanmıştır ve hükümet Abdullah Gül'ü Cumhurbaşkan'ı seçmiştir. Seçimlerin ardından da 2008 yılında AKP'nin kapatılmasına ilişkin davanın gündeme gelmesi, AB ile olan ilişkileri tekrardan yavaşlatmıştır. Yine aynı yıl yaşanan küresel finansal krizin ardından Avrupa ülkelerinin sıkıntıya düşmesinden dolayı Türkiye, ticaret yapmak için başka ülkelere yönelmiştir. Bu yıllarda Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda diğer ülkelerin de endişesi vardır. Özellikle Fransa ve Almanya'daki sağ partiler Türkiye'nin üyeliğini istememektedir. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques CHİRAC, Türkiye'nin tam üyeliğinin referanduma tabi tutulmasını öngörmüştür (Gencer, 2011: 11-12-13).

2008 yılı ilerleme raporunda ise, hükümetin kent konseylerini güçlendirmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kamu hizmetlerinin modernleştirilmesi gibi konulara değinilmiştir. 2009 yılı ilerleme raporunda siyasi partilerin Avrupa standartlarına uygun hale getirilmesi ve AB Türkiye'den GKRY'ye yönelik taşımacılık alanındaki kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, malların serbest dolaşımı konusunda geriye kalan tüm kısıtlamaları kaldırmasını talep etmiştir.

2010 yılından yayımlanan ilerleme raporuna göre anayasa değişikliği ve ordunun siyasate müdahalesi konusuna olumsuz yaklaşılmazken ifade ve düşünce özgürlüğü konusunda ilerleme kaydedilmediğine değinilmiştir. 2010 yılına gelindiğinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı müzakerelere açılmış ve ilişkiler yeniden canlanmıştır. 2011 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, AB'de kriz yaşanmasına rağmen Türkiye ekonomisinin yüzde %10,2 büyümekle birlikte, cari işlem açığının arttığına dikkat çekilmiştir Hemen akabinde 2011 yılında Türkiye'nin reform sürecine

destek olmayı ve müzakerelerin hızlanmasını amaçlayan Pozitif Gündem 2012 yılında başlatılmıştır. Pozitif Gündem, AB'ye üyelik konusunda ilişkilere ivme kazandırmak için yapılmıştır. Pozitif Gündem çerçevesinde vize, siyasi reformlar, enerji, terörle mücadele ve Avrupa Komisyonu'nda Türk uzmanların görevlendirilmesi gibi önemli konulardaki işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi öngörülmüştür. Pozitif Gündem kapsamında Türkiye ile AB arasında enerji konusu gündeme gelmiştir (oldweb.ikv.org.tr, 05.05.2016).

2012 yılında yayımlanan ilerleme raporunda ise Ergenekon ve Balyoz davalarına değinilerek yargılama öncesi tutukluluk sürecinin çok uzun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca raporda, Kürt sorununun çözümünde yeteri kadar ilerleme sağlanamadığının, azınlıklara karşı hoşgörünün güçlenmesi gerektiğinin üstünde durulmuştur. Bu olumsuzluklar henüz çözüme ermemişken 2013 yılında yayımlanan raporda da Gezi Parkı olaylarına değinilerek polisin orantısız güç kullanması üzerinde durularak Türkiye'nin hala demokratikleşmediği vurgulanmıştır. AB, bugüne kadar yayımladığı bütün raporlarda kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda Türkiye'yi reformlar yapmaya davet etmiştir. Ayrıca artan kadın cinayetlerine karşı önlem alınması gerektiğini vurgulamıştır. AKP yönetimi bu duruma istinaden kurmuş olduğu Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na 2008-2013 yılları arasında uygulanmak üzere Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlatmıştır (Özkan, 2015: 4-5-6). 2013 yılında Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslı müzakerelere açılmıştır. Ayrıca Türk vatandaşlarına uygulanan Schengen vizesinin kaldırılması olan Vize Muafiyeti Süreci resmen başlamıştır. 2009'dan beri Başmüzakereci olarak görev yapan Egemen BAĞIŞ yerine 2013 yılında Mevlüt ÇAVUŞOĞLU getirilmiştir. 2014 yılında ise bu görevi Volkan Bozkır üstlenmiştir . 2016 yılı itibari ile AB Başmüzakerecisi Ömer ÇELİK'tir (www.ab.gov.tr, 05.02.2016). Avrupa Birliği Türkiye'nin en büyük ticari ortağı olmakla birlikte bu topluluğa üye olmak ülkemiz açısından çok önemlidir. 2015 ve 2016 yıllarında Brüksel'de yapılan zirve toplantılarında ise mali yardımların devam edilmesi ve yeni bir faslın açılması konuları gündeme gelmiştir. Ayrıca Türkiye'de terörle mücadele konusuna öncelik verilmesi, Türk vatandaşlarının Schengen Bölgesi'ne seyahatlerinde vizenin kaldırılacağı, göçmen akınlarının düzenlenmesi ve düzensiz göçün engellenmesi konularına değinilmiştir.

2015 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, Türk ekonomisinin ilerleme kaydettiği ve işleyen bir pazar ekonomisi olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca, hukuk ve temel hakların üstünlüğü alanında bir gerilemenin söz konusu olduğu, önemli

eksikliklerin yargı, ifade ve toplanma özgürlüğünü etkilediği savunulan raporda, Kürt sorununa ilişkin olarak yürütülen sürecin önceki gelişmelere rağmen durma noktasına geldiği belirtilerek, sürece devam etmenin önemine de değinilmiştir. Raporda, Türkiye ekonomisinin geçmiş yıllara oranlara ilerleme kayıt edildiğinden bahsedilmiştir. Son ilerleme raporu ayrıca, Ankara'da gerçekleştirilen terör saldırısına da değinerek Türkiye'nin bu konuda yargı sürecinin şeffaf ve hızlı yürütülmesinden yana olmuştur. Türkiye'de yolsuzlukla mücadele konusunda izleme mekanizmasının yetersiz olduğu vurgulanmıştır.

BÖLÜM IV

AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME DALGALARININ TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği'ne katılan ülkelerin yıllar itibari ile ithalat ve ihracat rakamlarına yer verilip Avrupa Birliği'nin genişleme dalgaları incelenecektir. Ayrıca Gümrük Birliği'nin bu ülkeler üzerindeki etkilerine yer verilip son olarak Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi ve sonrası dönemde ticaretine yer verilecektir.

4.1. Avrupa Birliği'nin Kurucu Üyeleri

AB'nin ilk kuruluşu olan AKÇT'yi 1951 yılında imzalanıp 1952 yılında yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile Almanya, Fransa, Lüksemburg, Belçika, Hollanda ve İtalya kurmuştur. Bu altı ülke 1957'de imzalanıp 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile AET ve EURATOM'u kurarak AB'nin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Kuruluşundan bu yana çeşitli anlaşmalar ve yeni üyelerin katılımıyla AB, Türkiye için güçlü bir ticaret ortağı olmuştur. Altı ülke ile kurulan bu topluluk 2016 yılı itibari ile yirmi sekiz üye ülkeli bir topluluk haline gelmiştir.

4.1.1. Almanya

Almanya 81 milyonluk nüfüsu ile dünyanın sanayileşmiş ülkeleri arasında en önemli ülkelerden birisi olmakla birlikte AB'nin en büyük pazarına sahiptir. Almanya 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. AB'nin kurucu ülkerinin başında gelen Almanya, Türkiye'nin ihracatında kilit rol oynamaktadır. Almanya'nın en önemli sektörleri otomotiv, kimya sanayi, ve telekomünikasyondur. Son yıllarda hizmet sektörünün de payında artışlar gözlemlenmektedir. Almanya, 2015 verilerine göre ABD ve Çin'den sonra ithalat ve ihracatta üçüncü sırada yer almaktadır (www.ekonomi.gov. 24.05.2016).

Tablo 4.1. Almanya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	1,970	2,618	-648	1983	169,417	152,877	16,540
1951	3,440	3,392	48	1984	171,735	153,022	18,713
1952	4,004	3,761	243	1985	183,933	158,488	25,445
1953	4,839	3,379	1,460	1986	243,326	190,872	52,454
1954	5,226	4,493	733	1987	294,369	228,441	65,928
1955	6,096	5,682	414	1988	323,323	250,467	72,856
1956	7,308	6,539	769	1989	341,231	269,702	71,529
1957	8,515	7,420	1,095	1990	421,100	355,686	65,414
1958	8,751	7,290	1,461	1991	402,843	389,908	12,935
1959	9,756	8,372	1,384	1992	430,042	408,619	21,423
1960	11,381	10,013	1,368	1993	380,096	342,611	37,485
1961	12,648	10,882	1,766	1994	426,935	381,388	45,547
1962	13,235	12,240	995	1995	523,461	463,872	59,589
1963	14,587	12,952	1,635	1996	524,649	459,098	65,551
1964	16,176	14,635	1,541	1997	512,891	445,731	67,160
1965	17,857	17,536	321	1998	543,752	471,474	72,065
1966	20,147	18,155	1,992	1999	543,539	474,047	69,492
1967	21,751	17,537	4,214	2000	551,810	497,197	54,631
1968	24,878	20,296	4,582	2001	571,645	486,119	85,526
1969	29,106	25,107	3,999	2002	615,831	490,283	125,548
1970	34,216	29,951	4,265	2003	751,560	604,612	146,948
1971	38,950	34,395	3,821	2004	909,887	715,742	194,145
1972	46,721	40,378	6,343	2005	970,914	777,073	194,841
1973	67,586	54,904	12,682	2006	1,108,107	906,684	201,423
1974	89,200	69,598	19,602	2007	1,321,214	1,054,983	266,231
1975	90,085	74,917	15,168	2008	1,446,171	1,185,067	261,104
1976	101,898	88,137	13,761	2009	1,120,041	926,347	193,694
1977	117,973	101,416	16,557	2010	1,258,924	1,054,814	204,110
1978	142,574	121,799	20,775	2011	1,473,985	1,254,869	219,116
1979	172,016	159,826	12,190	2012	1,405,096	1,163,230	241,866
1980	192,803	187,991	4,812	2013	1,451,826	1,191,554	260,272
1981	176,047	163,941	12,106	2014	1,507,594	1,215,654	291,940
1982	176,424	155,323	21,101	2015	1,328,939	1,049,849	279,090

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.1.'de AB'nin kurucu üyelerinden olan Almanya'nın ithalat ve ihracat rakamları verilmiştir. 1950 yılında Almanya'nın ihracatı 1,970 milyon $ iken ithalatı 2,618 milyon $'dır. AKÇT'nin kuruluş yılı olan 1951 yılı verilerine bakıldığında Almanya'nın

ihracatı 3,440 milyon $ iken, ithalatı 3,761 milyon $ olmuştur. 1957 yılına gelindiğinde yani AET ve EURATOM'un kuruluş yılında, Almanya'nın ihracatı 8,515 milyon $ olurken ithalatı ise 7,420 milyon $ olmuştur. Topluluğun ilk genişleme dalgası olan 1973 yılında üç yeni ülke topluluğa katılırken Almanya'nın ihracatı 67,586 milyon $ olurken ithalatı ise 54,904 milyon $ olmuştur. Topluluğa katılan bu ülkelerin Almanya'nın ticareti üstündeki etkisi bir sonraki yılda açıkça görülmektedir. 1974 yılında Almanya'nın ihracatı 89,200 milyon $ olurken bu ihracatta Avrupa ülkelerinin payı 8,125 milyon $ olmuştur. Yine aynı yılda ithalat verilerine bakıldığında 69,598 milyon $ olan ithalatın 3,984 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. Son genişleme dalgası yılı olan 2013 yılı verilerine bakıldığında, Hırvatistan'ın birliğe katılmasıyla birlikte Almanya'nın ihracatı 1,451,826 milyon $ iken ithalatı 1,191,554 milyon $ olmuştur. 2013 yılında Almanya'nın Avrupa ülkeleriyle olan ihracatı 195,455 milyon $ iken, ithalatı ise 174,451 milyon $'dır. AB'nin genişleme süreci yılları olan 1973'te üç ülkenin, 1981'de bir ülkenin, 1986'da iki ülkenin, 1995'te üç ülkenin, 2004'te on ülkenin, 2007'de iki ülkenin ve son olarak 2013 yılında bir ülkenin katılımı ile genişleyen topluluğa ait rakamlara tabloda bakıldığında yeni üyelerin katılımı ile Almanya'nın ihracat ve ithalat verilerinin arttığı görülmektedir. 2015 yılında Avrupa ülkelerinin Almanya'nın ihracatındaki payı 164,757 milyon $ olurken, ithalatındaki payı ise 150,312 milyon $ olmuştur. Almanya'nın 2015 yılı itibari ile ihracatı 1,328,939 milyon $ iken ithalatı 1,049,849 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.1. Almanya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

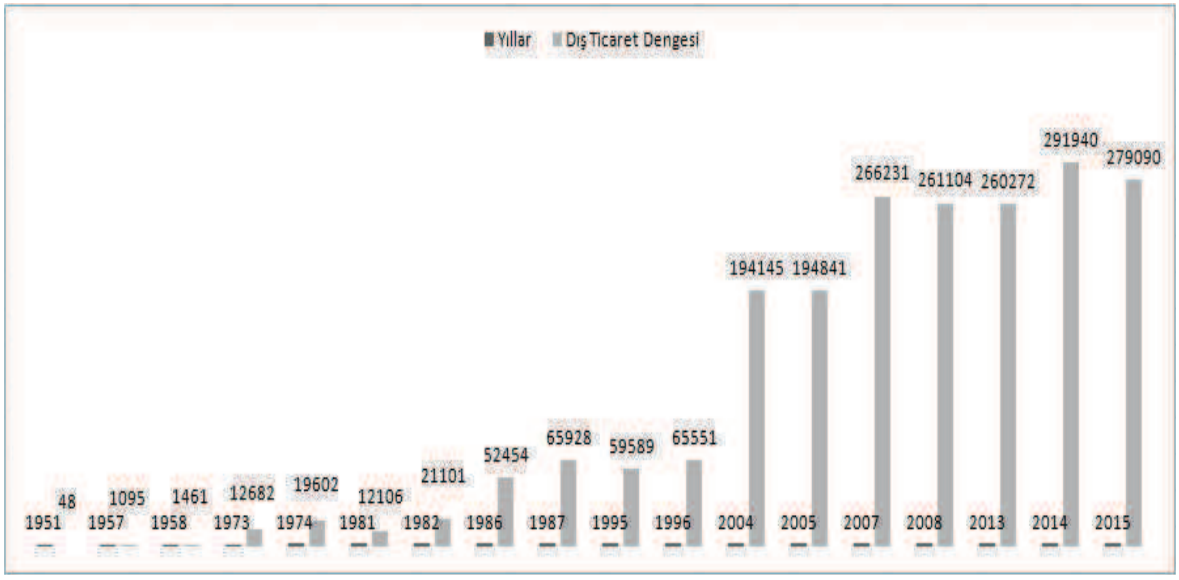

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.1.'de Almanya'nın dış ticaret dengesi AB'nin genişleme dalgası yılları itibari ile verilmiştir. Birliğin kuruluş yılı olan 1951'de Almanya'nın dış ticareti 48 milyon $ fazla vermiştir. Almanya, Birliğin kurucu ülkelerinden biri olmakla birlikte yıllar itibari ile verdiği dış ticaret fazlası artmaktadır. AB ülkeleri arasında en güçlü ekonomiye sahip olduğundan dolayı her genişleme dalgasıyla birlikte dış ticaret fazlası artmaktadır. 1973 yılında ilk genişleme dalgasıyla birlikte birliğe üç ülkenin katılımıyla dış ticaret fazlası artarak 12,682 milyon $'dan bir sonraki yıl 19,602 milyon $'a çıkmıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın birliğe katılması ile birlikte 12,106 milyon $ olan dış ticaret fazlası 21,101 milyon $ olmuştur. Üçüncü genişleme dalgsıyla birlikte 1986 yılında 52,454 milyon $ olan dış ticaret fazlası bir sonraki yıl 65,928 milyon $ olmuştur. 1995 yılında üç yeni ülkenin birliğe katılması ile Almanya'nın dış ticaret fazlası 59,589 milyon $'dan bir sonraki yıl artarak 65,551 milyon $ olmuştur. 2004'te en büyük genişleme dalgasıyla birlikte on ülke birliğe katılmıştır ve dış ticaret fazlası 194,145 milyon $ olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile 266,231 milyon $ olan dış ticaret fazlası 2008 yılında yaşanan krizden dolayı azalarak 261,104 milyon $ olmuştur. 2013 son genişleme dalgasının yaşandığı yıl 260,272 milyon $ olan dış ticaret fazlası 2014 yılında 291,940 milyon $ olarak artış göstermiştir. 2015 yılı itibari ile Almanya'nın dış ticaret fazlası 279,090 milyon $'dır.

4.1.2. Fransa

Fransa, Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden bir olmasının yanı sıra Avrupa'nın en önemli ülkelerinden birisidir. 65 milyonluk nüfusu ile birlik içinde önemli bir yere sahiptir. Fransa'nın önde gelen sektörleri tarım ve hayvancılık, havacılık, savunma, ulaşım, otomotiv, sanayi ve turizm sektörleridir. Fransa, 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Almanya, Fransa'nın en büyük ticaret ortağıdır. İhracatta yedinci sırada olan Fransa, ithalatta ise altıncı sıradadır. Fransa'nın ihracat yaptığı ülkelerin başında Almanya, İspanya ve ABD'de gelmektedir. Türkiye ise Fransa'nın ihracatında on birinci sırada yer almaktadır. Fransa'nın ithalat yaptığı ülkelerin başında ise Almanya, Belçika ve İtalya gelmektedir. Türkiye ise Fransa'nın ithalatında on altıncı sırada yer almakatadır (www.ekonomi.gov.tr, 24.05.2016).

Tablo 4.2. Fransa İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	2,273	2,767	-494	**1983**	94,943	105,907	-10,964
1951	3,530	3,998	-468	**1984**	97,566	104,362	-6,796
1952	3,211	3,934	-723	**1985**	101,674	108,251	-6,577
1953	3,267	3,567	-300	**1986**	124,948	129,401	-4,453
1954	3,631	3,779	-148	**1987**	148,382	158,476	-10,094
1955	4,454	4,289	165	**1988**	167,787	178,857	-11,070
1956	4,236	5,110	-874	**1989**	179,397	192,986	-13,589
1957	4,735	5,678	-943	**1990**	216,588	234,436	-17,848
1958	4,690	5,062	-372	**1991**	217,100	231,784	-14,684
1959	5,263	4,636	627	**1992**	235,871	239,638	-3,767
1960	6,754	6,066	688	**1993**	221,619	217,351	4,268
1961	7,099	6,488	611	**1994**	250,571	246,001	4,570
1962	7,225	7,315	-90	**1995**	301,162	289,391	11,771
1963	7,927	8,524	-597	**1996**	305,509	294,560	10,949
1964	8,804	9,899	-1,095	**1997**	302,144	285,027	17,117
1965	9,851	10,156	-305	**1998**	320,631	307,771	12,860
1966	10,705	11,733	-1,028	**1999**	325,526	315,748	9,778
1967	11,157	12,274	-1,117	**2000**	327,611	338,940	-11,329
1968	12,468	13,864	-1,396	**2001**	323,379	328,608	-5,229
1969	15,033	17,373	-2,340	**2002**	331,719	329,262	2,457
1970	17,819	19,010	-1,191	**2003**	392,039	398,840	-6,801
1971	20,525	21,150	-625	**2004**	452,106	470,945	-18,839
1972	26,113	26,852	-739	**2005**	463,428	504,124	-40,696
1973	36,184	37,533	-1,349	**2006**	495,868	541,919	-46,051
1974	45,738	52,704	-6,966	**2007**	559,612	630,861	-71,249
1975	52,470	53,746	-1,276	**2008**	616,240	716,795	-100,555
1976	56,477	64,131	-7,654	**2009**	484,781	560,873	-76,092
1977	64,196	70,226	-6,030	**2010**	523,767	611,070	-87,303
1978	78,384	81,465	-3,081	**2011**	596,473	720,028	-123,555
1979	99,345	106,102	-6,757	**2012**	568,708	674,415	-105,707
1980	114,532	134,587	-20,055	**2013**	580,963	681,467	-100,504
1981	106,424	120,953	-14,529	**2014**	582,589	677,703	-95,114
1982	96,694	115,714	-19,020	**2015**	505,589	572,182	-66,593

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.2'de Fransa'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. AKÇT'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında Fransa'nın ithalat ve ihracat verilerine

bakıldığında ihracat 3,530 milyon $ iken ithalat 3,998 milyon $ olmuştur. 1957 yılında Fransa'nın ihracatı 4,735 milyon $ iken ithalatı 5,678 milyon $'dır. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Fransa'nın ihracatındaki payı 153 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 163 milyon $ olmuştur. İlk genişleme dalgası yılı olan ve üç yeni ülkenin birliğe katılımı ile gelişen topluluk, Fransa'nın ithalat ve ihracatını olumlu yönde etkilemiştir. 1973 yılında Fransa'nın ihracatı 36,184 milyon $ ve bunun 1,676 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait olmala birlikte, 37,533 milyon $ olan ithalatının 1,156 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. Yıllar itibariyle Fransa'nın ithalatında ve ihracatında artış ve azalışlar tablodan görülmektedir. 2004 yılına gelindiğinde on yeni üyenin AB'ye katılımı ile birlikte Fransa'nın ihracatı 452,106 milyon $'dır ve bu yıl Avrupa ülkelerinin Fransa'nın ihracatındaki payı 23,930 milyon $ olurken, 470,945 milyon $'lık ithalatındaki payı ise 24,036 milyon $ olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde Hırvatistan'ın birliğe katılımıyla birlikte yirmi sekiz ülkeye ulaşan topluluk Fransa'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur. 2014 yılında Avrupa ülkelerinin Fransa'nın ihracatındaki payı 41,569 milyon $ olurken, ithalatındaki payı ise 50,063 milyon $'a yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde Fransa'nın ihracatı 505,589 milyon $ olurken ithalatı ise 572,182 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu yıldaki payı ihracatta 34,358 milyon $ iken ithalatta 38,117 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.2. Fransa'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

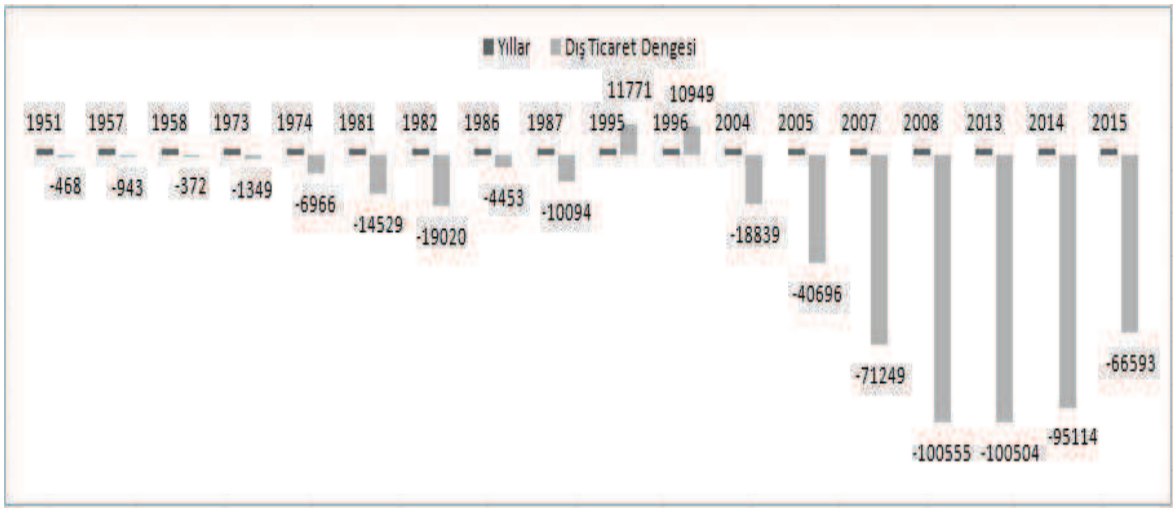

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.2.'de Fransa'nın Avrupa Birliği'nin genişleme dalgası yıllarındaki dış ticaret dengesine yer verilmiştir. Avrupa Birliği'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında

Fransa'nın dış ticaret açığı 468 milyon $ iken 1957 yılına gelindiğinde yani kurucu altıların AET ve EURATOM'u kurdukları yıl Fransa'nın dış ticaret açığı artarak 943 milyon $ olmuştur. 1973 yılında ilk genişleme dalgasının yaşandığı yani Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katıldığı yıl Fransa'nın dış ticaret açığı 1349 milyon $'dan bir sonraki yıl artarak 6,966 milyon $ olmuştur. 1981 yılında Yunanistan'ın birliğe katılmasıyla ülkenin dış ticaret açığı 14,529 milyon $ iken bir sonraki yıl 19,020 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Fransa'nın dış ticaret açığı 66,593 milyon $'dır.

4.1.3. Belçika

12 milyon nüfusa sahip olan Belçika, Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerindendir. Belçika'da daha çok ithal edilen hammadde ve yarı mamulün işlenerek ihraç edilmesi söz konusudur. AB'nin kurucu üyelerinden biri olan Belçika 1999 yılından bu yana Avro bölgesindedir. Gelişmiş sektörleri kimya, otomotiv, eczacılık ve tekstil'dir. İhracatının yarısından fazlasını AB ülkeleri ile yapmaktadır. Belçika'nın ihracatında ilk sırada Almanya yer alırken bu ülkeyi Fransa ve Hollanda takip etmektedir. Türkiye ise Belçika ile ihracatta on dördüncü sırada yer almaktadır. Belçika'nın ithalatında ise ilk sırayı Hollanda alırken bu ülkeyi Almanya ve Fransa takip etmektedir. Türkiye ise Belçika'nın ithalatında on sekizinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.3. Belçika İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1981	55,688	62,426	-6,738	**1998**	181,910	168,995	12,915
1982	52,356	58,227	-5,871	**1999**	179,152	164,810	14,342
1983	51,939	55,313	-3,374	**2000**	188,371	177,511	10,860
1984	51,893	55,459	-3,566	**2001**	190,349	178,664	11,685
1985	53,739	56,182	-2,443	**2002**	216,127	198,311	17,816
1986	68,818	68,603	215	**2003**	255,617	234,945	20,672
1987	83,098	83,233	135	**2004**	306,866	285,621	21,245
1988	92,135	92,436	301	**2005**	334,400	318,700	15,700
1989	100,012	98,473	1,539	**2006**	366,745	351,635	15,110
1990	117,703	119,702	-1,999	**2007**	430,952	411,558	19,394
1991	118,199	120,182	-1,983	**2008**	471,840	466,307	5,533
1992	123,132	125,047	-1,915	**2009**	370,125	353,364	16,761
1993	127,580	118,021	9,559	**2010**	407,692	391,177	16,515
1994	147,107	133,127	13,980	**2011**	475,672	466,943	8,729
1995	178,265	164,934	13,331	**2012**	445,939	439,129	6,810
1996	177,337	167,914	9,423	**2013**	468,760	451,677	17,083
1997	174,531	161,930	12,601	**2014**	471,384	452,479	18,905
				2015	398,775	375,635	23,140

Kaynak: (data.worldbank.org).

Tablo 4.3.'te Belçika'nın ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. AB'nin kurucu üyelerinden olan Belçika'nın, ikinci genişleme dalgası olan 1981 yılında ihracatı 55,688 milyon $ iken ithalatı 62,426 milyon $ olmuştur. 2004 yılında birliğin sayısı yirmi beşe yükselirken Belçika'nın ihracatı 306,866 milyon $ iken ithalatı 285,621 milyon $'dır. Bu ticarette Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 11,777 milyon $ olurken, ithalattaki payı 11,603 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Belçika'nın ihracatı 398,775 milyon $ olurken, ithalatı 375,635 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 22,972 milyon $ olurken, ithalattaki payı ise 22,443 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.3. Belçika'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

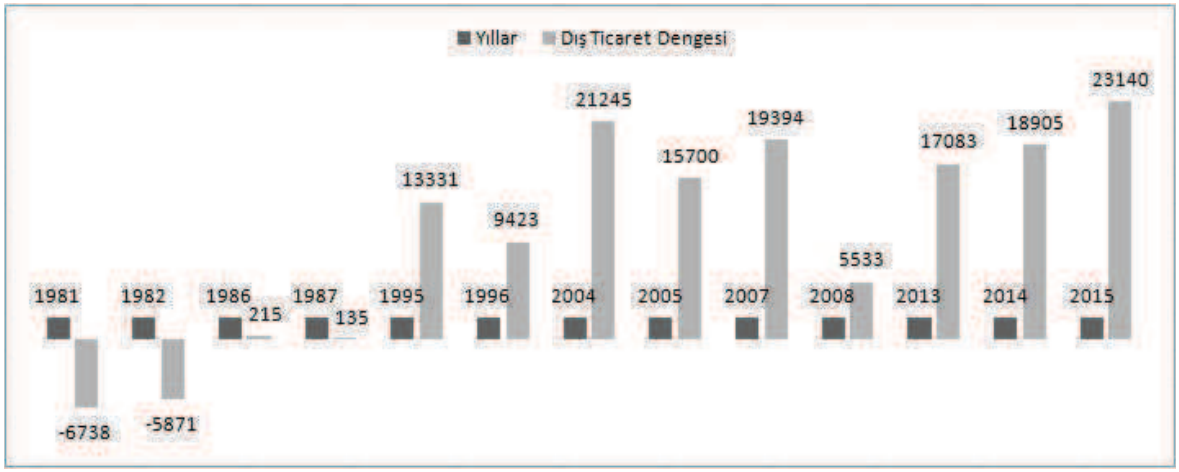

Kaynak: (data.worldbank.org).

Grafik 4.3.'te Belçika'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. Birliğin ikinci genişleme dalgasının yaşandığı 1981 yılında dış ticaret açığı 6,738 milyon $ olan Belçika, birliğe Yunanistan'ın katılımı ile birlikte bir sonraki yıl açığını azaltarak 5,871 milyon $'a düşürmüştür.1986, 1995, 2004, 2007 ve 2013 yıllarında yani genişleme dalgalarıyla birlikte yeni ülkelerin katılımı ile Belçika, dış ticaret açıklarını kapatarak yıllar itibari ile dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. 2004 yılında 21,245 milyon $ olan dış ticaret fazlası 2008 yılında yaşanan krizden etkilenerek 5,533 milyon $'a düşerken 2015 yılı itibari ile artarak 23,140 milyon $ olmuştur.

4.1.4. Hollanda

17 milyon nüfusa sahip olan Hollanda Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden biri olmakla birlikte doğal gaz ve petrol harici başka doğal kaynağı yoktur. Hollanda'nın ithalatında ve ihracatında Avrupa Birliği ülkelerinin payı oldukça fazladır. Hollanda, 1999 yılında Avro bölgesine katılmıştır. Hollanda'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında ilk sırayı Almanya alırken bu ülkeyi Belçika ve İngiltere takip etmektedir. Türkiye, Hollanda'nın ihracatında on beşinci sırada yer almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı Çin alırken Almanya ve Belçika bu ülkeleri takip etmektedir. Türkiye ise Hollanda'nın ithalatında yirmi yedinci sıradadır.

Tablo 4.4. Hollanda İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	1,388	2,050	-662	**1983**	64,684	61,652	13,975
1951	1,930	2,538	-608	**1984**	65,677	62,295	3,382
1952	2,077	2,239	-162	**1985**	68,257	65,197	3,060
1953	2,089	2,362	-273	**1986**	80,317	75,536	4,781
1954	2,351	2,819	-468	**1987**	93,108	91,307	1,801
1955	2,632	3,170	-538	**1988**	103,213	99,474	3,739
1956	2,804	3,680	-876	**1989**	108,261	104,330	3,931
1957	3,038	4,076	-1,038	**1990**	131,775	126,098	5,677
1958	3,187	3,589	-402	**1991**	133,631	125,873	7,758
1959	3,577	3,906	-329	**1992**	140,335	134,650	5,685
1960	4,005	4,508	-502	**1993**	140,245	126,270	13,975
1961	4,258	5,064	-806	**1994**	160,885	150,337	10,548
1962	4,556	5,331	-775	**1995**	203,171	185,232	17,939
1963	4,934	5,945	-1,011	**1996**	208,999	190,923	18,076
1964	5,767	7,035	-1,268	**1997**	207,832	190,731	17,101
1965	6,356	7,446	-1,090	**1998**	213,977	195,639	18,338
1966	6,741	8,010	-1,269	**1999**	218,579	206,161	12,418
1967	7,278	8,329	-1,051	**2000**	233,130	218,267	14,863
1968	8,332	9,290	-958	**2001**	230,855	208,637	22,218
1969	9,954	10,987	-1,033	**2002**	244,058	219,264	24,794
1970	11,754	13,391	-1,637	**2003**	296,012	264,704	31,308
1971	13,964	15,405	-1,441	**2004**	357,417	319,669	37,748
1972	16,781	17,523	-742	**2005**	406,372	363,822	42,55
1973	24,060	24,753	-693	**2006**	463,629	416,832	46,797
1974	32,815	33,699	-884	**2007**	550,755	492,615	58,140
1975	35,025	35,583	-558	**2008**	637,918	580,937	56,981
1976	40,114	40,533	-419	**2009**	497,891	443,153	54,738
1977	43,723	46,574	-2,851	**2010**	574,251	516,409	57,842
1978	50,120	53,840	-3,720	**2011**	667,101	594,366	72,735
1979	63,673	68,174	-4,501	**2012**	655,374	586,927	68,447
1980	73,907	78,038	-4,131	**2013**	671,556	589,697	81,859
1981	68,715	67,231	1,484	**2014**	672,127	587,588	84,539
1982	66,281	63,766	2,515	**2015**	566,681	506,256	60,425

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.4.'te Hollanda'nın 1950'den günümüze kadar olan ihracat ve ithalat verileri verilmiştir. Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden biri olan Hollanda'nın AB'nin kuruluş yılı olan 1951 yılı verilerine bakıldığında ihracatı 1,930 milyon $ iken ithalatı 2,538 milyon $'dır. 1957 yılı verilerine baktığımızda ihracatı 3,038 milyon $ iken ithalatı 4,076

milyon $ olmuştur. Yıllar itibari ile ithalat ve ihracat rakamlarındaki artış ve azalışlar tablo 4.4.'te görülmektedir. 1973 yılındaki ilk genişleme dalgasıyla birlikte AB'ye katılan İrlanda, Danimarka ve İngiltere ile birlikte topluluk dokuz üye ülkeye ulaşmıştır. Bu yılda Hollanda'nın ihracatı 24,060 milyon $ iken 1974 yılında 32,815 mlyon $ olmuştur ve bu ihracatta Avrupa ülkelerinin payı 873 milyon $'dır. Aynı yılda Hollanda'nın ithalat verilerine baktığımızda 1973 yılında 24,753 milyon $ olan ithalat 1974 yılında 33,699 milyon $ olmuştur ve bu verilerde Avrupa ülkelerinin payı 679 milyon $ olmuştur. 2004 yılına gelindiğinde on ülkenin birliğe katılmasıyla topluluğun üye sayısı yirmi beşe yükselmiştir. Bu yılda Hollanda'nın ihracatı 357,417 milyon $ olurken, 2005 yılında 406,372 milyon $ olmuştur ve bu rakamlarda Avrupa ülkelerinin payı 23,003 milyon $'dır. Aynı yılda ithalat verilerine baktığımızda 319,669 milyon $'dan 363,822 milyon $'a çıkmıştır ve bunda Avrupa ülkelerinin payı 25,458 milyon $ olmuştur. 2015 yılında Avrupa ülkelerinin Hollanda'nın ihracatındaki payı 37,385 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 39,058 milyon $ olmuştur. 2015 yılı Hollanda'nın ihracatı 566,681 milyon $ iken ithalatı 506,256 milyon $'dır.

Grafik 4.4. Hollanda'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

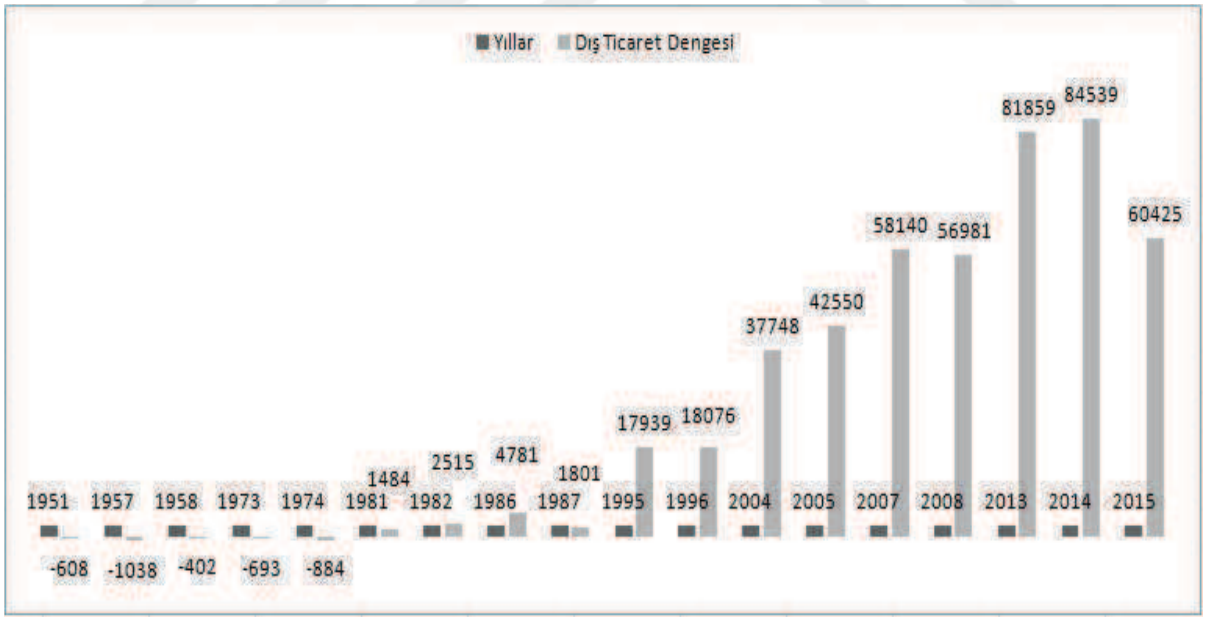

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.4.te Hollanda'nın Avrupa Birliği genişleme dalgası yıllarındaki dış ticaret dengesine yer verilmiştir. Birliğin kuruluşundan 1981 yılına kadar sürekli açık veren Hollanda, 1981 yılından sonra ekonomisini düzelterek dış ticaret fazlası vermeye

başlamıştır. Birliğin kuruşu yılında 608 milyon $ açık veren Hollanda ekonomisi 1957 yılında bu açığı fazlalaştırarak 1,038 milyon $'a yükseltmiştir. İlk genişleme dalgası yılı olan 1973 yılında ülkenin dış ticaret açığı 693 milyon $ iken bir sonraki yıl artarak 884 milyon $ olmuştur. Yunanistan'ın birliğe katıldığı ikinci genişleme dalgası yılı olan 1981'de ülke ekonomisi 1,484 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir. Bir sonraki yıl dış ticaret fazlası 2,515 milyon $ olmuştur. Diğer bir genişleme dalgası yılı olan 1986'da ülke 4,781 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir. 1995 yılında üç ülke birliğe katılmıştır ve dış ticaret fazlası 17,939 milyon $'dır. 2004 yılındaki genişleme dalgasıyla birlikte birliğe on yeni ülke katılmıştır. Bu yılda ülkenin dış ticaret fazlası 37,748 milyon $ olmuştur. Romanya ve Bulgaristan'ın birliğe katıldığı 2007 yılında 58,140 milyon $ dış ticaret fazlası veren ülke bir sonraki yıl yaşanan ekonomik krizle birlikte bu fazlalılığı azaltarak 56,981 milyon $'a düşürmüştür. Son genişleme dalgasının yaşandığı 2013 yılında ülkenin dış ticaret fazlası 81,859 milyon $ olurken 2015 yılı itibari ile ülke 60,423 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir.

4.1.5. Lüksemburg

563.000'lik nüfusu ile Lüksemburg, Avrupa Birliği'nin kurucu üyeleri arasındadır. Ülke 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Lüksemburg'un ihracat yaptığı ülkeler arasında ilk sırayı Almanya almaktadır. Bu ülkeyi Belçika ve Fransa takip ederken Türkiye on altıncı sırada yer almaktadır. İthalat yaptığı ülkeler arasında da Belçika ilk sırada yer alırken bu ülkeyi Almanya ve Çin takip etmektedir. Türkiye ise Lüksemburg'un ithalatında yirmi altıncı sırada yer alır. Lüksemburg'da finans ve bankacılık sektörü oldukça gelişmiştir.

Tablo 4.5. Lüksemburg İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1997	6,434	9,373	-2,939
1998	7,743	9,920	-2,177
1999	8,203	11,218	-3,015
2000	8,378	11,278	-2,900
2001	9,759	12,331	-2,572
2002	10,214	12,651	-2,437
2003	13,297	16,165	-2,868
2004	16,250	20,046	-3,796
2005	19,120	22,607	-3,487
2006	22,980	27,145	-4,165
2007	22,933	28,029	-5,096
2008	25,694	32,157	-6,463
2009	21,339	25,330	-3,991
2010	19,748	25,092	-5,344
2011	20,866	28,860	-7,994
2012	18,834	27,542	-8,708
2013	18,448	26,926	-8,478
2014	19,193	26,713	-7,52
2015	17,245	23,137	-5,892

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.5.'te Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden olan Lüksemburg'un yıllar itibari ile ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. 1997 yılında Lüksemburg'un ihracatı 6,434 milyon $ olurken ithalatı 9,373 milyon $ olmuştur. Bu yıl Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 171 milyon $ olurken, ithalatta ise 33 milyon $ olmuştur. 2004 yılında Lüksemburg'un ihracatı 16,250 milyon $ olurken ithalatı 20,046 milyon $ olmuştur. Bu yılki ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 464 milyon $ olurken, ithalatta 204 milyon $ olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde ise Lüksemburg'un ihracatı 17,245 milyon $, bunun 839 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 23,137 milyon $ olan ithalatın 323 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir.

Grafik 4.5. Lüksemburg'un Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

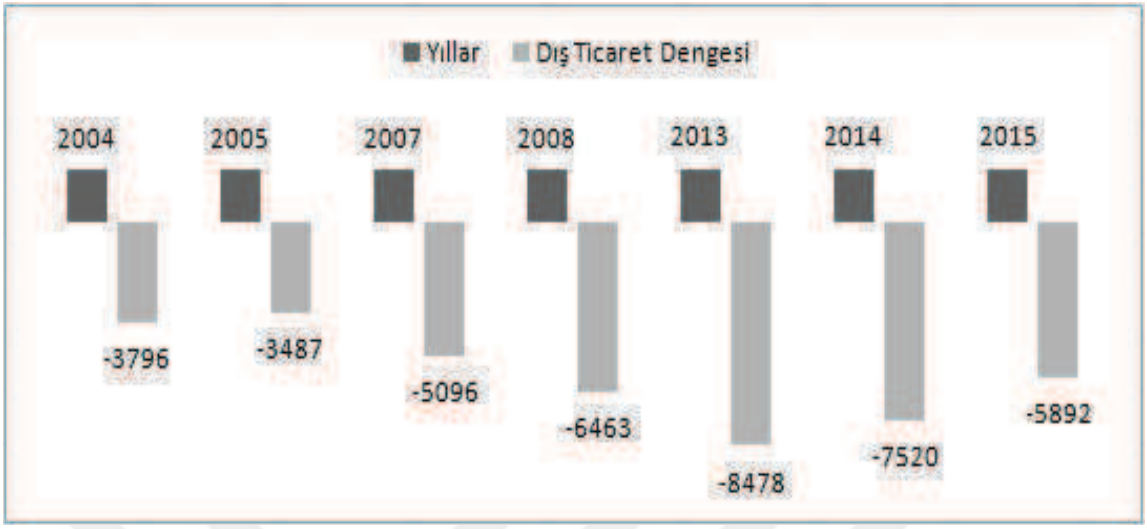

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.5.'te Lüksemburg'un yıllar itibari ile AB'nin genişleme dalgaları olan yıllar baz alınarak dış ticaret dengesi verilmiştir. Yıllar itibari ile dış ticaret dengesinde artış ve azalışlar grafikte görülmektedir. 2004 yılı itibariyle 3,796 milyon $ olan dış ticaret açığı bir sonraki yıl AB'ye yeni ülkelerin katılmasıyla azalarak 3,487 milyon $ olmuştur. 2007 yılında birliğe Bulgaristan ve Romanya'nın katılmasıyla birlikte dış ticaret açığı artarak 5,096 milyon $ olurken bir sonraki yıl bu açık artarak 6,463 milyon $ olmuştur. 2013 yılında birliğe son ülkenin katılımıyla birlikte 8,478 milyon $ olan dış ticaret açığı bir sonraki yıl azalarak 7,520 milyon $ olurken 2015 yılı itibari ile Lüksemburg'un dış ticaret açığı 5,892 milyon $ olmuştur.

4.1.6. İtalya

61 milyon nüfusu sahip olan İtalya, Avrupa Birliği'nin kurucu ülkeleri arasındadır. İtalya, 1999 yılından bu yana Avro bölgesinde yer almaktadır. İtalya'nın ithalatında ve ihracatında otomotiv sektörü ve ham petrol ilk sırada yer almaktadır. İhracat yaptığı ülkelerin başında Almanya gelirken, bu ülkeyi Fransa ve ABD takip eder. Türkiye, ihracatta onuncu sırada yer almaktadır. İthalat yaptığı ülkerin başında ise yine Almanya gelirken, bu ülkeyi Fransa ve Çin takip etmektedir. Türkiye, İtalya'nın ithalatında on üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 4.6. İtalya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	1,184	1,455	-271	**1983**	72,877	79,808	-6,931
1951	1,608	2,087	-479	**1984**	74,564	85,162	-10,598
1952	1,356	2,280	-924	**1985**	76,717	87,692	-10,975
1953	1,481	2,379	-898	**1986**	97,204	99,376	-2,172
1954	1,615	2,391	-776	**1987**	116,711	125,661	-8,950
1955	1,833	2,653	-820	**1988**	127,859	138,551	-10,692
1956	2,118	3,111	-993	**1989**	140,556	153,011	-12,455
1957	2,511	3,588	-1,077	**1990**	170,304	181,968	-11,664
1958	2,556	3,154	-598	**1991**	169,465	182,679	-13,214
1959	2,875	3,272	-397	**1992**	178,155	188,451	-10,296
1960	3,636	4,625	-989	**1993**	169,229	148,095	21,134
1961	4,178	5,143	-965	**1994**	191,362	169,166	22,196
1962	4,660	5,991	-1,331	**1995**	233,766	205,990	27,776
1963	5,038	7,441	-2,403	**1996**	252,293	208,263	44,030
1964	5,907	7,171	-1,264	**1997**	240,414	210,132	30,282
1965	7,154	7,296	-142	**1998**	245,801	218,465	27,336
1966	8,026	8,565	-539	**1999**	235,634	220,637	14,997
1967	8,691	9,696	-1,005	**2000**	240,518	238,757	1,761
1968	10,151	10,247	-96	**2001**	244,489	236,220	8,266
1969	11,733	12,453	-720	**2002**	254,426	247,015	7,411
1970	13,174	14,923	-1,749	**2003**	299,333	297,519	1,814
1971	15,051	15,913	-862	**2004**	353,782	355,301	-1,519
1972	18,532	19,274	-742	**2005**	353,134	384,790	-31,656
1973	22,200	27,810	-5,61	**2006**	416,875	442,555	-25,680
1974	30,458	41,072	-10,614	**2007**	499,881	511,662	-11,781
1975	34,807	38,389	-3,582	**2008**	542,748	561,919	-19,171
1976	37,230	43,422	-6,192	**2009**	406,909	415,105	-8,196
1977	45,289	48,101	-2,812	**2010**	447,301	487,049	-39,748
1978	56,031	56,440	-409	**2011**	523,258	558,787	-35,529
1979	72,177	77,876	-5,669	**2012**	501,306	488,600	12,706
1980	77,613	99,467	-21,854	**2013**	518,268	479,447	38,821
1981	77,070	94,261	-17,191	**2014**	528,738	471,770	56,968
1982	73,791	87,332	-13,541	**2015**	458,664	408,970	49,694

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.6.'da AB'nin kurucu ülkelerinden biri olan İtalya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamlarına yer verilmiştir. AB'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında

İtalya'nın ihracatı 1,608 milyon $ olurken ithalatı 2,087 milyon $'dır. 1957 yılında İtalya'nın ihracatı 2,511 milyon $ iken ithalatı 3,588 milyon $ olmuştur. 1957 Avrupa ülkelerinin İtalya'nın ihracatındaki payı 236 milyon $ iken ithalatındaki payı 190 milyon $'dır. 1973 ilk genişleme dalgasıyla birlikte İtalya'nın ihracatı 22,200 milyon $ iken bunda Avrupa ülkelerinin payı 1,677 milyon $ olmuştur. Aynı yıl 27,810 milyon $ olan ithalatındaki Avrupa ülkelerinin payı ise 2,086 milyon $ olmuştur. 2004 yılında yirmi beş üye ülkeye ulaşan toplulukla birlikte İtalya'nın ihracatı 353,782 milyon $ iken bunda Avrupa ülkelerinin payı 37,889 milyon $ olmuştur. Yine aynı yıl İtalya'nın ithalatı 355,301 milyon $ olurken bunda Avrupa ülkelerinin payı 38,655 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile İtalya'nın ihracatı 458,664 milyon $ olurken ithalatı ise 408,970 milyon $'a düşmüştür. 2015 yılında Avrupa ülkelerinin İtalya'nın ticareti üstündeki etkisi ihracatta 57,574 milyon $ iken ithalatta 63,263 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.6. İtalya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

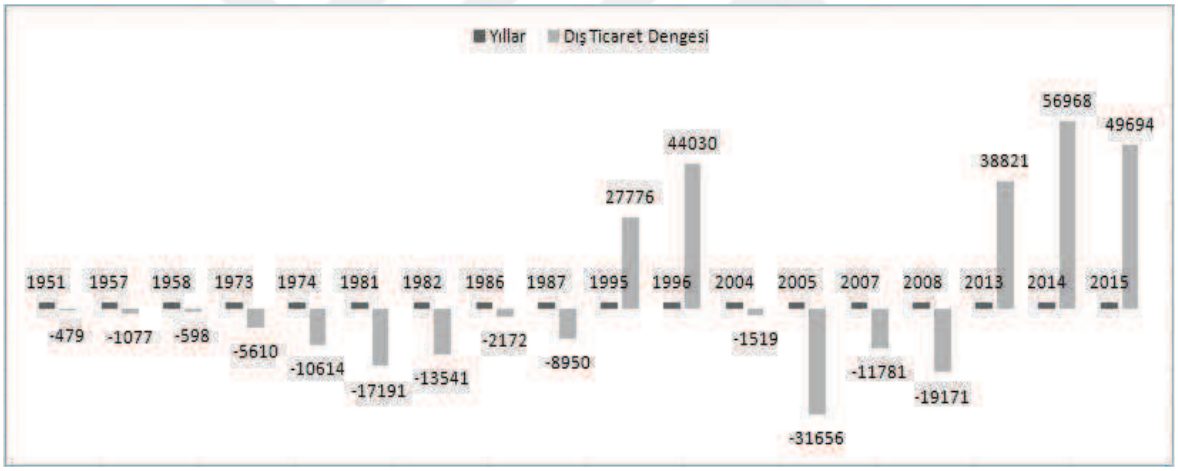

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.6.'da İtalya'nın yıllar itibari ile dış tücaret dengesi verilmiştir. Kuruluş yılı olan 1951 yılında 479 milyon $ açık veren italya 1995 yılına kadar sürekli dış ticaret açığı vermiştir. 95-96 yılları toparlanmaya başlayan ekonomisi bu yıllarda fazla vermeye başlarken 2004 yılı itibari ile tekrar açık vermeye başlamıştır. 2008 krizden sonra ekonomisini düzeltmeye başlayan İtalya 2013 yılından itibaren dış ticaret fazlası vererek 2015 yılı itibari ile 49,694 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir.

4.2. Birinci Genişleme Dalgası

1957 yılında Paris Antlaşmasıyla birlikte Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Belçika'nın birleşmesiyle kurulmuş olan topluluk 1973 yılına gelindiğinde ilk

genişleme dalgası olarak adlandırılan İrlanda, Danimarka ve İngiltere'nin katılımıyla birlikte dokuz üye ülkeli bir topluluk haline gelmiştir.

4.2.1. İrlanda

4,5 milyon nüfusa sahip olan İrlanda 1973 yılındaki ilk genişleme dalgasıyla birliğe üye olmuştur. 1999 yılında bu ülke Avro bölgesine dahil edilmiştir. İrlanda'da hizmetler sektörü oldukça gelişmiştir. Ülke sürekli dış ticaret azlası vermektedir. İrlanda'nın ihracat yaptığı ülkelerin başında ABD gelirken bu ülkeyi İngiltere ve Belçika takip etmektedir. İthalat yaptığı ülkelerin başında ise İngiltere gelirken, bu ülkeyi ABD ve Almanya takip etmektedir. Türkiye İrlanda'nın ihracatında yirmi üçüncü sırada yer alırken ithalatında ise yirminci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.7. İrlanda İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	200	444	-244	**1983**	8,592	9,159	-567
1951	225	564	-339	**1984**	9,642	9,675	-33
1952	281	477	-196	**1985**	10,358	10,020	338
1953	316	504	-188	**1986**	12,658	11,621	1,037
1954	320	501	-181	**1987**	15,999	13,642	2,357
1955	308	566	-258	**1988**	18,723	15,567	3,156
1956	299	501	-202	**1989**	20,667	17,420	3,247
1957	365	513	-148	**1990**	23,743	20,669	3,074
1958	366	552	-186	**1991**	24,224	20,771	3,453
1959	362	592	-230	**1992**	28,331	22,477	5,854
1960	425	630	-205	**1993**	28,992	21,161	7,831
1961	504	729	-225	**1994**	33,996	25,612	8,384
1962	487	763	-276	**1995**	44,705	32,340	12,365
1963	548	852	-304	**1996**	48,339	34,320	14,019
1964	622	968	-346	**1997**	53,348	37,748	15,600
1965	626	1,037	-975	**1998**	64,330	43,191	21,139
1966	685	1,042	-357	**1999**	71,239	46,769	24,470
1967	785	1,079	-294	**2000**	77,413	51,041	26,372
1968	797	1,173	-376	**2001**	82,835	50,556	32,279
1969	890	1,423	-533	**2002**	88,265	52,399	35,866
1970	1,035	1,569	-534	**2003**	92,755	53,886	38,869
1971	1,305	1,834	-529	**2004**	104,788	61,814	42,974
1972	1,606	2,106	-500	**2005**	109,657	68,565	41,092
1973	2,130	2,776	-646	**2006**	108,726	73,118	35,608
1974	2,657	3,817	-1,160	**2007**	121,543	83,822	37,721
1975	3,175	3,761	-586	**2008**	125,719	83,965	41,754
1976	3,310	4,195	-885	**2009**	115,928	62,704	53,224
1977	4,398	5,384	-986	**2010**	116,496	60,276	56,220
1978	5,681	7,110	-1,429	**2011**	125,740	66,606	59,134
1979	7,171	9,885	-2,714	**2012**	116,773	62,769	54,004
1980	8,497	11,142	-2,645	**2013**	114,356	65,853	48,503
1981	7,682	10,601	-2,919	**2014**	117,568	70,970	46,598
1982	8,030	9,699	-1,669	**2015**	122,497	73,741	48,756

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.7.'de İrlanda'nın 1950'den bu yana ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. 1951 yılında İrlanda'nın ihracatı 225 milyon $ iken ithalatı 564 milyon $'dır. 1957 yılında İrlanda henüz birliğe üye olmamışken ihracatı 365 milyon $ iken ithalatı 513 milyon $ olmuştur. İrlanda'nın ilk genişleme dalgası yılı olan 1973 yılında birliğe katılmasıyla birlikte ihracatı 2,130 milyon $ olurken ithalatı 2,776 milyon $ olmuştur. 1973 yılında Avrupa ülkelerinin İrlanda'nın ihracatındaki payı 11 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 52 milyon $ olmuştur. İrlanda, İngiltere ve Danimarka'nın Birliğe katılmasıyla birlikte İrlanda'nın ithalat ve ihracatında artışlar görülmektedir. 1974 yılına gelindiğinde İrlanda'nın ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı artmıştır. Bu yılda İrlanda'nın ihracatı 2,657 milyon $ olurken bunda Avrupa ülkelerinin payı 31 milyon $'dır. İthalat verilerine baktığımızda ise 2,776 milyon $ olan ithalatta Avrupa ülkelerinin payı 94 milyon $'dır. 2004 yılına gelindiğinde birliğin sayısı artığından dolayı İrlanda'nın ithalat ve ihracatında da bu artışı görmekteyiz. 2004 yılında İrlanda'nın ihracatı 104,788 milyon $ iken ithalatı 61,814 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu yıldaki katkısı ihracatta 1,425 milyon $ olurken ithalatta ise 713 milyon $ olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde İrlanda'nın ihracatı 122,497 milyon $ iken ithalatı 73,741 milyon $ olmuştur. Yine bu yılda Avrupa ülkeleri ile yapılan ihracat 3,523 milyon $ olurken ithalat 1,442 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.7. İrlanda'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

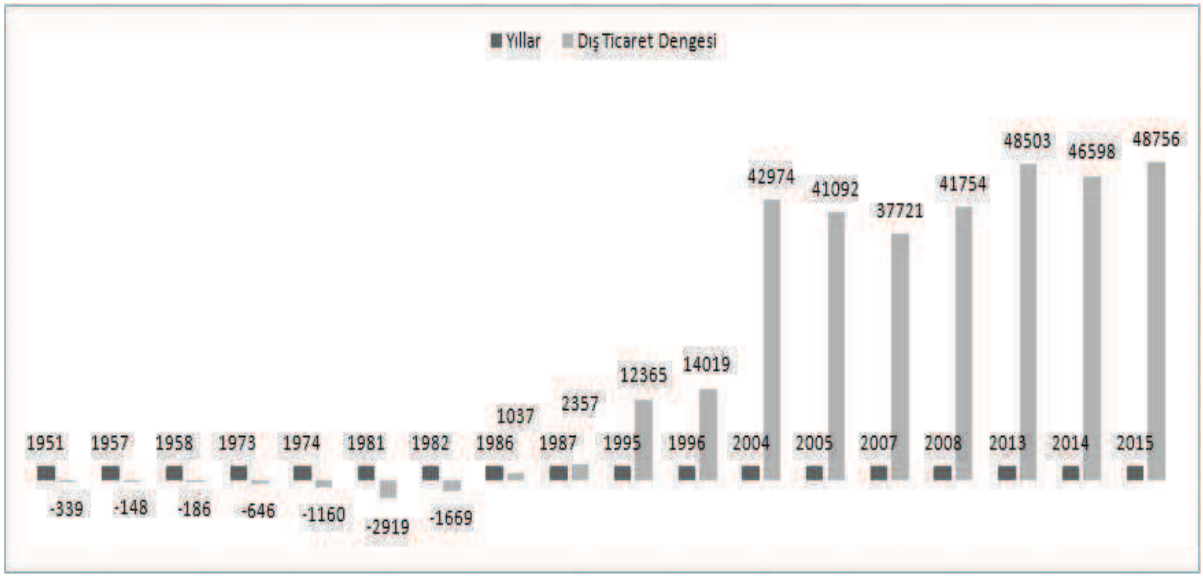

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.7.'de İrlanda'nın AB'nin genişleme dalgası yılları itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir. 1951 yılında 339 milyon $ açık veren İrlanda, 1957 yılında

açığını 148 milyon $'a düşürmüştür. 1973 yılında ilk genişleme dalgasıyla birlikte İrlanda'nın dış ticaret açığı artarak 646 milyon $ olmuştur. 1981 yılında ikinci genişleme dalgasıyla birlikte İrlanda'nın dış ticaret açığı artarak 2,919 milyon $ olurken, ülke 1995 yılı itibari ile açıklarını kapatarak dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. 1995 yılında birliğe katılan yeni ülkelerle birlikte İrlanda'nın dış ticaret fazlası 12,365 milyon $ olurken, 2004 yılında on yeni ülkenin katılımıyla dış ticaret fazlası artarak 42,974 milyon $ olmuştur. 2007 yılında 37,721 milyon $ olan dış ticaret fazlası bir sonraki yıl artarak 41,754 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile İrlanda'nın dış ticaret fazlası 48,756 milyon $ olmuştur.

4.2.2. Danimarka

Danimarka, 1973 yılında birliğe katılan 5.7 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. İhracat etttiği ürünler arasında et ve et ürünleri, makina ve cihazlar, süt ürünleri gelirken, ithalatın başında sanyi, kimyasallar, gıda maddeleri gelmektedir. Danimarka'nın ihracatında yer alan ilk ülke Almanya olurken, bu ülkeyi İsveç ve İngiltere takip etmektedir. İthalatta ise ilk sırayı Almanya alırken, bu ülkeyi İsveç ve Hollanda takip eder. Türkiye ise Danimarka'nın ihracatında ve ithalatında on sekizinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.8. Danimarka İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	655	846	-191	**1983**	16,053	16,266	-213
1951	822	1,007	-185	**1984**	15,980	16,613	-633
1952	837	956	-119	**1985**	17,089	18,245	-1,156
1953	882	995	-113	**1986**	21,286	22,878	-1,592
1954	951	1,166	-215	**1987**	25,675	25,499	176
1955	1,047	1,176	-129	**1988**	28,514	27,228	1,286
1956	1,098	1,308	-210	**1989**	29,570	28,015	1,555
1957	1,162	1,357	-195	**1990**	36,870	33,333	3,537
1958	1,260	1,345	-85	**1991**	37,824	34,190	3,634
1959	1,395	1,599	-204	**1992**	41,577	35,714	5,863
1960	1,482	1,798	-316	**1993**	37,754	31,309	6,445
1961	1,534	1,868	-334	**1994**	42,343	36,691	5,652
1962	1,655	2,126	-471	**1995**	50,906	45,939	4,967
1963	1,900	2,126	-226	**1996**	51,415	45,291	6,124
1964	2,113	2,610	-497	**1997**	49,273	44,902	4,371
1965	2,315	2,820	-505	**1998**	49,012	46,872	2,140
1966	2,450	3,001	-551	**1999**	50,296	45,753	4,543
1967	2,530	3,150	-620	**2000**	51,292	45,557	5,735
1968	2,631	3,221	-590	**2001**	51,705	45,322	6,383
1969	3,014	3,812	-798	**2002**	57,495	50,320	7,175
1970	3,351	4,404	-1,053	**2003**	66,512	57,428	9,084
1971	3,681	4,613	-932	**2004**	77,079	68,157	8,922
1972	4,407	5,051	-644	**2005**	85,121	75,581	9,540
1973	6,249	7,791	-1,542	**2006**	92,558	85,507	7,051
1974	7,714	9,877	-2,163	**2007**	103,171	98,027	5,144
1975	8,712	10,367	-1,655	**2008**	116,923	109,362	7,561
1976	9,111	12,421	-3,310	**2009**	93,984	83,133	10,851
1977	10,063	13,237	-3,174	**2010**	96,440	83,052	13,388
1978	11,884	14,815	-2,931	**2011**	111,864	95,663	16,201
1979	14,692	18,407	-3,715	**2012**	105,469	91,925	13,544
1980	16,973	19,409	-2,436	**2013**	110,107	96,590	13,517
1981	16,084	17,565	-1,481	**2014**	111,074	99,299	11,775
1982	15,395	16,691	-1,296	**2015**	95,222	85,388	9,834

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.8.'de Danimarka'nın yıllar itibari ile ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. 1951 yılında yani AKÇT''nin kuruluş yılında Danimarka'nın ihracatı 822

milyon $, ithalatı 1,007 milyon $'dır. 1957 yılında Danimarka'nın henüz birliğe üye olmamışken ihracatı 1,162 milyon $ iken ithalatı 1,357 milyon $'dır. Bu yılda Danimarka'nın Avrupa ülkeleriyle yaptığı ihracat 37 milyon $ olurken ithalatı 40 milyon $ olmuştur. İlk genişleme dalgasıyla birlikte Avrupa Birliği'ne üye olmak için 1973 yılında başvuran Danimarka'nın bu yıldaki ihracatı 6,249 milyon $ iken ithalatı 7,791 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu yılda Danimarka'nın ihracatı üzerindeki payı 246 milyon $'a yükselirken ithalatındaki payı ise 312 milyon $'a yükselmiştir. 2004 yılında birliğe yeni katılan on ülke ile birlikte Danimarka'nın ihracatı 77,079 milyon $'a yükselmiş bu yılda Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 3,910 milyon $ olmuştur. Aynı yıl ithalat verilerine balktığımızda 68,157 milyon $ olan ithalatın 3,633 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılına gelindiğinde Danimarka'nın ihracatı 95,222 milyon $ olurken ithalatı ise 85,388 milyon $ olmuştur. Bu ticarette Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 6,434 milyon $ olurken ithalattaki payı ise 6,791 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.8. Danimarka'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

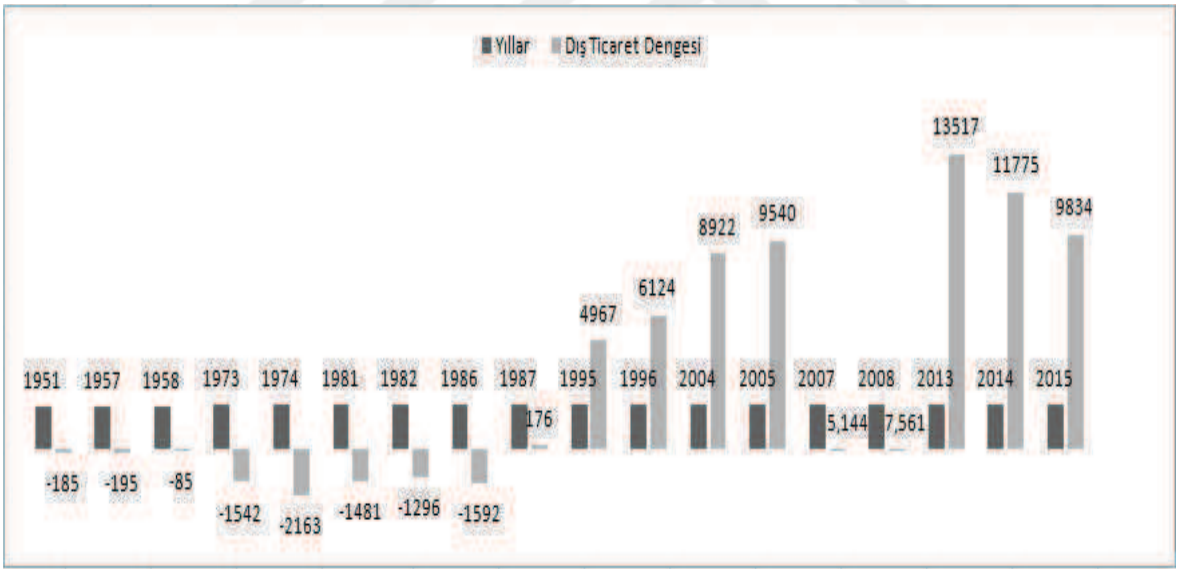

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.8.'de Danimarka'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. Birliğin kuruluş yılı olan 1951'den 1987 yılına kadar sürekli açık veren ülke, 1987 yılından bu yana dış ticaret fazlası vermektedir. 1987 yılında 176 milyon $ olan dış ticaret fazlası 2004 yılında 8,922 milyon $ olurken 2008 kirizinin yaşandığı yıl dış ticaret fazlasında azalma olurken 2013 son genişleme dalgasıyla birlikte 13,517 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir. Danimarka'nın 2015 yılı itibari ile dış ticaret fazlası 9,834 milyon $'dır.

4.2.3. İngiltere

65 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'ne 1973 yılında katılan İngiltere'nin AB içindeki yeri önemlidir. AB içinde Almanya ve Fransa'dan sonra üçüncü en büyük ekonomi olmakla birlikte dünyanın yedinci büyük ekonomisidir. Ülkenin ihracatında otomobil, ilaç, mineral yakıtlar başta gelirken, ithalatta otomobil, altın ve ham petrol yer almaktadır. İhracat yaptığı ülkelerin başında ABD gelirken bu ülkeyi Almanya ve İsviçre takip etmektedir. İthalat yaptığı ülkelerin başında ise Almanya gelirken bu ülkeyi Çin ve ABD takip etmiştir. Türkiye ise İngiltere'nin ihracatında yirmi ikinci sırada yer alırken, ithalatında on üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 4.9. İngiltere İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	6,050	7,058	-1008	1983	91,619	100,080	-8461
1951	7,206	10,415	-3209	1984	93,881	104,725	-10844
1952	7,234	9,361	-2127	1985	101,252	108,957	-7705
1953	7,167	9,095	-1928	1986	107,093	126,330	-19237
1954	7,286	8,941	-1655	1987	131,257	154,407	-23150
1955	7,927	10,220	-2293	1988	145,165	189,340	-44175
1956	8,714	10,229	-1515	1989	152,345	197,731	-45386
1957	9,115	10,834	-1719	1990	185,172	222,977	-37805
1958	9,190	10,349	-1159	1991	184,964	209,947	-24983
1959	9,646	11,018	-1372	1992	190,003	221,551	-31548
1960	10,341	12,558	-2217	1993	181,381	209,318	-27937
1961	10,797	12,277	-1480	1994	205,079	234,076	-28997
1962	11,086	12,536	-1450	1995	237,953	267,250	-29297
1963	11,935	13,525	-1590	1996	258,527	287,332	-28805
1964	12,512	15,741	-3229	1997	280,406	307,518	-27112
1965	13,415	15,945	-2530	1998	273,949	321,231	-47282
1966	14,619	16,608	-1989	1999	272,167	324,899	-52732
1967	14,348	17,677	-3329	2000	285,425	348,058	-62633
1968	15,344	18,958	-3614	2001	272,715	343,785	-71070
1969	17,514	19,956	-2442	2002	280,195	364,075	-83880
1970	19,343	21,727	-2384	2003	305,627	399,401	-93774
1971	22,626	24,301	-1675	2004	347,493	470,633	-123140
1972	24,743	28,230	-3487	2005	390,860	519,273	-128413
1973	31,020	39,370	-8350	2006	450,907	612,671	-161764
1974	39,387	55,018	-15631	2007	441,831	638,263	-196432
1975	44,356	54,153	-9797	2008	472,168	657,783	-185615
1976	45,481	55,895	-10414	2009	354,893	519,078	-164185
1977	55,857	63,164	-7307	2010	415,959	591,095	-175136
1978	67,844	75,815	-7971	2011	506,570	676,896	-170326
1979	86,343	99,590	-13247	2012	472,792	691,232	-219034
1980	110,060	115,730	-5670	2013	541,019	655,826	-114807
1981	102,263	102,632	-369	2014	505,841	683,979	-178138
1982	96,955	99,567	-2612	2015	459,685	625,719	-166034

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.9.'da ilk genişleme dalgasıyla birlikte Avrupa Birliği'ne üye olan İngiltere'nin 1950 yılından bu yana ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. Topluluk kuruluşunun ilk yılı olan 1951 yılında İngiltere'nin ihracatı 7,206 milyon $ olurken, ithalatı 10,415 milyon $ olmuştur. 1957 yılında İngiltere'nin ihracatı 9,115 milyon $ iken bunda Avrupa ülkelerinin payı 273 milyon $'dır. Aynı yıl henüz İngiltere birliğe üye olmamışken ithalat verilerine baktığımızda 10,834 milyon $ olan ithalatın 357 milyon $'ı Avrupa ülkeleriyle yapılmıştır. 1973 yılı olan ilk genişleme dalgasıyla birlikte birliğe üye olan İngiltere'nin bu yılki ihracat oranı 31,020 milyon $ iken ithalatı 39,370 milyon $ olmuştur. Bu ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 1,140 milyon $ iken ithalattaki payı ise 1,441 milyon $ olmuştur. Tablo'da yıllar itibari ile İngiltere'nin ihracat ve ithalat oranlarında artış ve azalışlar görülmektedir. 2004 yılındaki en büyük genişleme dalgası olan beşinci genişleme dalgasıyla birlikte topluluğun üye sayısının arttığı bu yılda İngiltere'nin ihracatı 347,493 milyon $ olurken bu yılda Avrupa ülkelerinin payı 14,016 milyon $ olmuştur. Aynı yıl ithalat verilerine bakıldığında 470,633 milyon $ olan ithalatın 21,248 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılı itibari ile İngiltere'nin ihracatı 459,685 milyon $ olurken ithalatı 625,719 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin İngiltere'nin ihracatındaki payı 22,823 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 38,580 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.9. İngiltere'nin Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

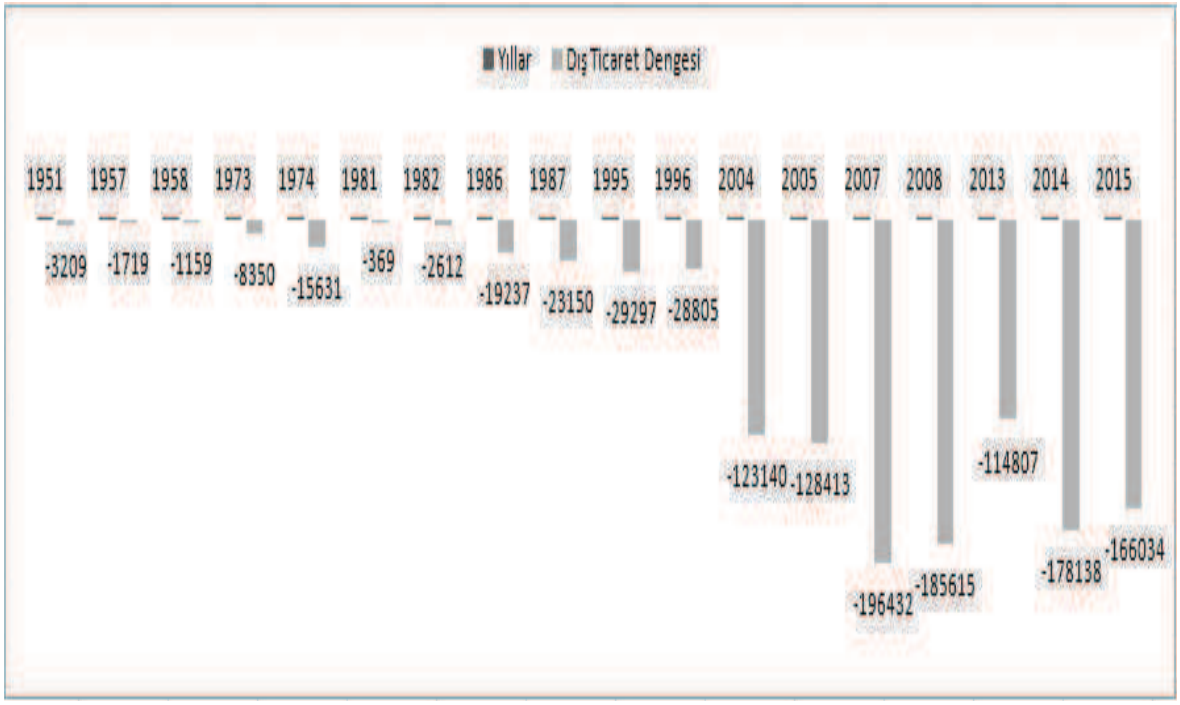

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.9.'da İngiltere'nin yıllar itibari ile dış ticaret dengesi rakamlarına yer verilmiştir. 1951 yılında 3,209 milyon $ olan dış ticaret açığı 1957 yılında azalarak 1,719 milyon $'a düşerken ilk genişleme dalgası yılında artarak 8,350 milyon $ olmuştur. 1986 yılında yeni ülkelerin katılımı ile artan dış ticaret açığı 19,237 milyon $ olurken, 1995 yılındaki genişleme dalgasıyla birlikte artarak 29,297 milyon $ olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile birlikte 196,432 milyon $ olan dış ticaret açığı bir sonraki yıl azalarak 185,615 milyon $ olmuştur. 2013 yılında Hırvatistan'ın birliğe son üye ülke olarak katılmıştır ve bu yıl İngiltere'nin dış ticaret açığı 114,807 milyon $'dır. 2015 yılı itibari ile İngiltere'nin dış ticaret açığı 166,034 milyon $'dır.

4.3. İkinci Genişleme Dalgası

Avrupa Birliği kuruluş yılı olan 1957'de altı, daha sonra ilk genişleme dalgasıyla birlikte dokuz üye ülkeye ulaşırken 1981 yılında Yunanistan'ın birliğe üye olmasıyla birlikte ikinci genişleme dalgası yaşanmış ve Avrupa Birliği üye sayısı on'a yükselmiştir.

4.3.1. Yunanistan

11 milyon nüfusa sahip olan Yunanistan, 1959 yılında AET'ye üye olmak için başvurmuş fakat birliğe üyeliği ikinci genişleme dalgası olan 1981 yılında gerçekleşmiştir. Yunanistan, Avro bölgesine 2001 yılında katılmıştır. Yunanistan'ın ihracatında Türkiye ilk sırada yer alırken, İtalya ve Almanya bu ülkeyi takip etmektedir. Yunanistan'ın ithalatında ise ilk sırayı Rusya alırken Almanya ve Irak bu ülkeyi takip etmektedir. Türkiye ise Yunanistan'ın ithalatında on beşinci sırada yer almaktadır. İhraç etttiği ürünler başında ham olmayan petrol, tıbbi ilaçlar ve balık gelirken, ithalatında ise ham petrol, tıbbi ilaçlar ve petrol gazları yer almaktadır.

Tablo 4.10. Yunanistan İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	89	427	-338	1983	4,413	9,500	-5,087
1951	101	397	-296	1984	4,816	9,435	-4,529
1952	119	345	-226	1985	4,539	10,134	-5,595
1953	130	290	-160	1986	5,648	11,350	-5,702
1954	151	328	-177	1987	6,533	13,168	-6,635
1955	182	380	-146	1988	5,429	12,323	-6,894
1956	190	461	-271	1989	7,545	16,151	-8,606
1957	220	523	-303	1990	8,105	19,777	-11,672
1958	232	489	-257	1991	8,666	21,580	-12,914
1959	204	562	-358	1992	9,510	23,220	-13,710
1960	203	698	-495	1993	8,442	22,013	-13,571
1961	222	710	-488	1994	9,404	21,507	-12,103
1962	248	696	-448	1995	11,054	25,898	-14,844
1963	290	798	-508	1996	11,711	28,238	-15,208
1964	309	882	-852	1997	11,326	26,919	-15,593
1965	328	1,134	-806	1998	10,867	30,293	-19,426
1966	406	1,214	-808	1999	11,070	30,529	-19,549
1967	495	1,186	-691	2000	11,751	33,480	-21,729
1968	468	1,392	-924	2001	11,507	33,019	-21,512
1969	554	1,594	-1,040	2002	10,414	31,570	-21,268
1970	644	1,958	-1,314	2003	13,382	44,852	-31,470
1971	663	2,098	-1,435	2004	15,308	52,760	-37,452
1972	871	2,318	-1,447	2005	17,278	54,436	-37,158
1973	1,454	3,467	-2,013	2006	20,749	63,619	-42,870
1974	2,029	4,407	-2,378	2007	23,578	78,531	-54,953
1975	2,293	5,317	-3,024	2008	26,382	92,580	-66,198
1976	2,553	6,041	-3,488	2009	20,469	69,448	-48,979
1977	2,753	6,853	-4,100	2010	27,950	66,913	-38,963
1978	3,375	7,818	-4,443	2011	33,819	67,475	-33,656
1979	3,881	9,617	-5,736	2012	35,442	63,330	-27,888
1980	5,183	10,580	-5,397	2013	36,601	62,166	-25,565
1981	4,246	8,810	-4,564	2014	36,078	63,467	-27,389
1982	4,294	10,026	-5,732	2015	28,593	48,377	-19,784

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.10.'da ikinci genişleme dalgasıyla birlikte birliğe üye olan Yunanistan'ın ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. Birliğin ilk kuruluş yılı olan 1951 yılı verilerine

bakıldığında Yunanistan'ın ihracatı 101 milyon $ iken ithalatı 397 milyon $'dır. 1957 yılında Yunanistan'ın ihracatı 220 milyon $ iken ithalatı 523 milyon $ olmuştur. Bu yılda Yunanistan birliğe henüz katılmamışken Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 31 milyon $ olurken ithalattaki payı 45 milyon $ olmuştur. 1981 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Yunanistan'ın bu yılki ihracat rakamı 4,246 milyon $ iken ithalatı 8,810 milyon $'dır. Bu yıl Avrupa ülkeleriyle 415 milyon $ ihracat yaparken 598 milyon $ ise ithalat yapmıştır. 2004 yılında Yunanistan'ın ithalat ve ihracat verilerine bakacak olursak 15,308 milyon $ ihracatın 3,972 milyon $'ını Avrupa ülkeleriyle yaparken, 52,760 milyon $ ithalatın 6,699 milyon $'ını Avrupa ülkeleriyle yapmaktadır. 2015 yılında Yunanistan 28,598 milyon $ ihracat yaparken 48,377 milyon $ ithalat yapmıştır. Aynı yıl Avrupa ülkelerinin Yunanistan'ın ihracatı üzerindeki payı 7,429 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 11,543 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.10. Yunanistan'ın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

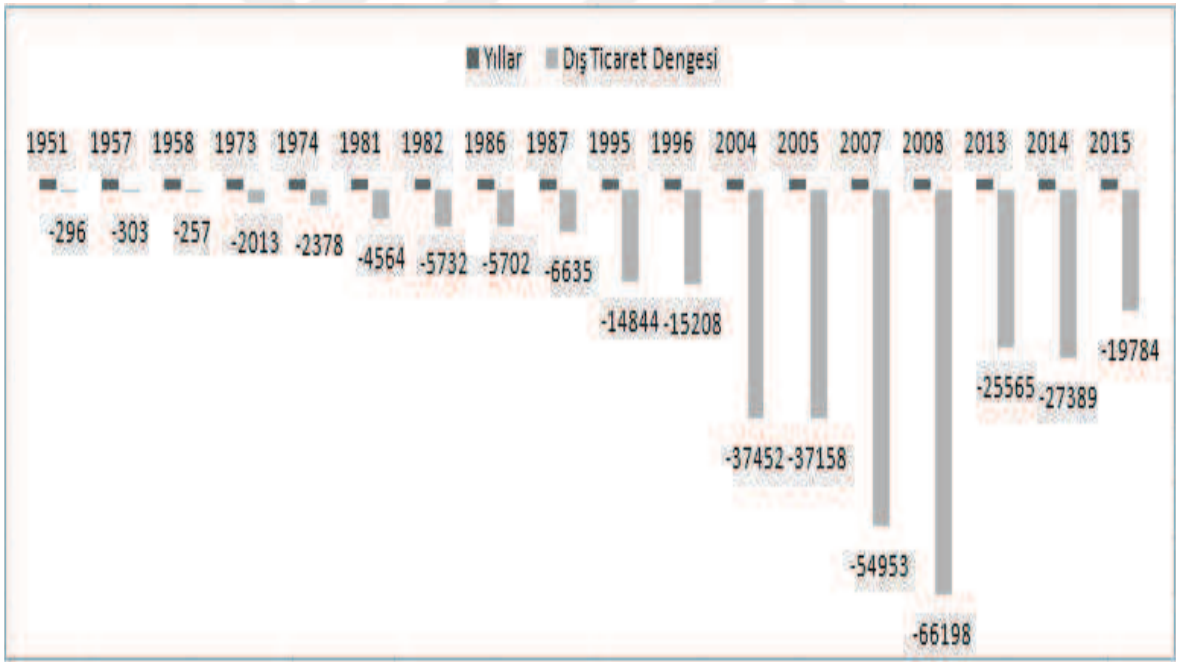

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.10.'da Yunanistan'ın yıllar itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir. AB'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında Yunanistan'ın dış ticaret açığı 296 milyon $ iken 1957 yılına gelindiğinde 303 milyon $ olmuştur. 1973 ilk genişleme dalgasıyla birlikte dış ticaret açığı 2,013 milyon $ olurken Yunanistan'ın birliğe katılış yılı olan 1981'de dış ticaret açığı 4,564 milyon $'dır. Yunanistan, yıllar itibari ile birliğe katılımından önce ve sonra hep dış ticaret açığı vermiştir. 1986 yılında birliğe yeni üyeler katılmış fakat

Yunanistan 5,702 milyon $ dış ticaret açığı vermiştir. 1995 yılındaki genişleme dalgasıyla birlikte Yunanistan dış ticaret açığını arttırarak 14,844 milyon $ yapmıştır. 2004 yılında on ülkenin birliğe katılmasıyla birlikte Yunanistan'ın dış ticaret açığı 37,452 milyon $ olurken, 2008 yılında yaşanan krizden dolayı ülkenin dış ticaret açığı 66,198 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Yunanistan'ın dış ticaret açığı 19, 784 milyon $'dır.

4.4. Üçüncü Genişleme Dalgası

Üçüncü genişleme dalgasının yaşandığı 1986 yılında birliğe Portekiz ve İspanya'nın katılımıyle birlikte topluluğun üye ülke sayısı on ikiye yükselmiştir.

4.4.1. Portekiz

11 milyon nüfusa sahip olan Portekiz, Avrupa Birliği'ne 1986 yılında katılmıştır. Portekiz, 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Portekiz'in başlıca ihracat kalemler, şarap, tarım ürünleri, gıda maddeleri ve petrol ürünleri yer alırken, ithalatta ise kimyasal ürünler, tarım ve araçlar gelmektedir. Portekiz'in ihracatında ilk sırada yer alan ülke İspanya olurken bu ülkeyi Fransa ve Almanya takip etmektedir. İthalatında ise yine aynı ülkeler yer almıştır. Türkiye, Portekiz'in ihracatında on yedinci sırada yer alırken, ithalatında yirmi birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.11. Portekiz İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	181	270	-89	1983	4,599	8,240	-3,641
1951	258	323	-65	1984	5,200	7,961	-2,761
1952	232	344	-112	1985	5,685	7,652	-1,967
1953	214	326	-112	1986	7,242	9,649	-2,407
1954	249	348	-99	1987	9,320	13,967	-4,647
1955	282	395	-113	1988	10,989	17,866	-6,877
1956	298	439	-141	1989	12,799	19,072	-6,273
1957	285	498	-213	1990	16,417	25,263	-8,846
1958	282	477	-195	1991	16,280	26,113	-9,833
1959	288	469	-189	1992	18,350	29,581	-11,231
1960	324	540	-216	1993	15,428	24,212	-8,784
1961	330	648	-318	1994	17,989	27,061	-9,072
1962	361	578	-217	1995	22,783	32,610	-9,827
1963	414	646	-232	1996	24,618	35,202	-10,584
1964	515	758	-243	1997	23,955	35,055	-11,100
1965	576	919	-343	1998	24,793	38,435	-13,642
1966	626	1,008	-382	1999	24,541	39,974	-15,433
1967	684	1,013	-329	2000	24,363	39,952	-15,589
1968	728	1,037	-309	2001	24,108	39,490	-15,382
1969	823	1,241	-418	2002	25,908	40,156	-14,248
1970	950	1,565	-615	2003	31,757	47,200	-15,443
1971	1,034	1,779	-745	2004	35,787	54,948	-19,161
1972	1,286	2,185	-899	2005	38,738	63,921	-25,183
1973	1,833	3,019	-1,186	2006	44,750	70,684	-25,934
1974	2,275	4,647	-2,372	2007	52,482	82,129	-29,647
1975	1,938	3,830	-1,892	2008	57,137	94,416	-37,279
1976	1,810	4,203	-2,393	2009	44,211	71,663	-27,542
1977	2,029	4,978	-2,949	2010	49,406	77,749	-28,343
1978	2,418	5,238	-2,820	2011	59,617	82,896	-23,279
1979	3,479	6,529	-3,050	2012	58,090	72,429	-14,339
1980	4,636	9,330	-4,694	2013	62,823	75,719	-12,896
1981	4,180	9,910	-5,730	2014	64,003	78,187	-14,184
1982	4,173	9,483	-5,310	2015	55,273	66,689	-11,416

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.11.'de Portekiz'in yıllar itibari ile ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. 1986 yılında birliğe İspanya ile birlikte üye olan Portekiz'in birliğin kuruluş yılı olan 1951 yılı ihracatı 258 milyon $ iken ithalatı 323 milyon $'dır. 1957 yılındaki

verilere baktığımızda ihracat 285 milyon $ iken ithalat 498 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Portekiz'in ihracatındaki payı 4 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 1 milyon $ olmuştur. Portekiz'in birliğe katılış yılı olan 1986 yılı verilerine bakıldığında ise ihracat 7,242 milyon $'a yükselirken ithalatı ise 9,649 milyon $'a yükselmiştir. Bu yılda Avrupa ülkeleriyle 96 milyon $ ihracat yapan Portekiz, 123 milyon $ ithalat yapmıştır. 2004 yılı verilerinde ise Portekiz'in ihracatı 35,787 milyon $ iken ithalatı 54,948 milyon $ olmuştur. Birliğe katılan on yeni üyeyle birlikte Avrupa ülkeriyle yapılan ihracat 694 milyon $'a yükselirken, ithalat ise 2,228 milyon $'a yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Portekiz'in ihracatı 55,273 milyon $ olurken ithalatı 66,689 milyon $ olmuştur ve Avrupa ülkeleriyle yapılan ticarette ihracatın payı 2,175 milyon $ olurken ithalatın payı ise 3,888 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.11. Portekiz'in Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

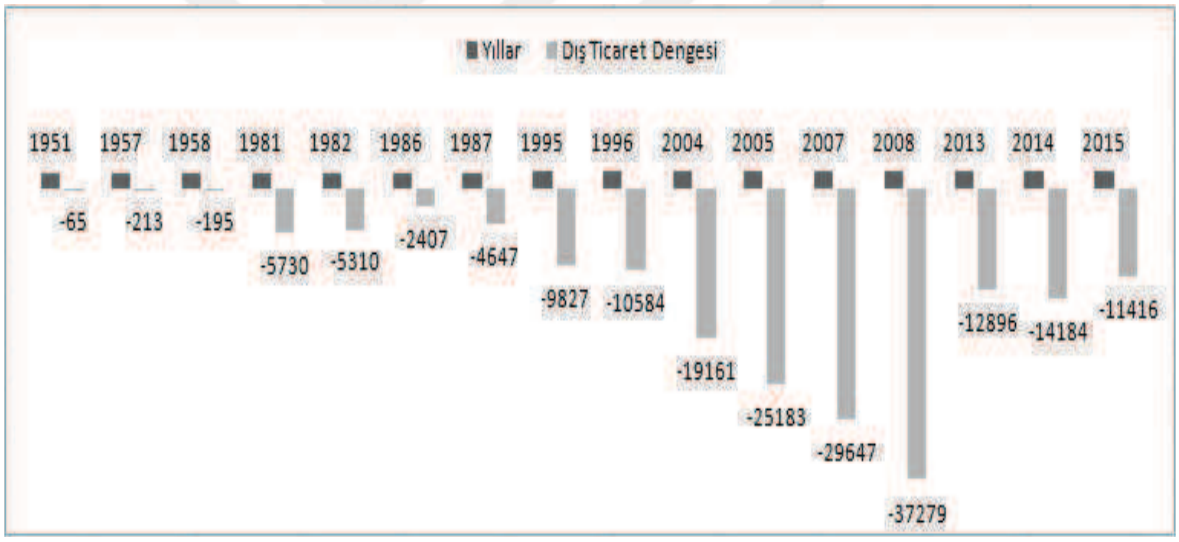

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.11.'de Portekiz'in yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. Portekiz 1951 yılında 65 milyon $ açık verirken 1981 yılında bu açık artarak 5,730 milyon $ olurken,1995 yılındaki genişleme dalgasıyla bu açık 9,827 milyon $ olmuştur. 2004 yılında 19,161 milyon $ açık veren Portekiz, 2008 yılına gelindiğinde kriz ile birlikte 37,279 milyon $ dış ticaret açığı vermiştir. Bu yıldan sonra ekonomisini düzene sokan Portekiz dış ticaret açıklarını azaltmış ve 2015 yılı itibari ile dış ticaret açığı 11,416 milyon $ olmuştur.

4.4.2. İspanya

47 milyonluk nüfusa sahip olan İspanya, Portekiz ile birlikte 1986 yılında birliğe katılmıştır. 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Avrupa Birliği'nin beşinci, dünyanın on dördüncü büyük ekonomisi olan İspanya'nın başlıca ihracat kalemeleri, makina, motorlu taşıtlar, gıda ve ilaç gelmektedir. İthalat kalemleri arasında ise makina ve ekipmanlar, kimyasallar, yarı mamul gelmektedir. İspanya'nın ihracatında ilk sırada Fransa yer alırken bu ülkeyi Almanya ve İtalya takip etmektedir. İspanya'nın ithalatında ise ilk sırada Almanya yer alırken bu ülkeyi Fransa ve Çin takip etmektedir. Türkiye ise İspanya'nın ihracatında onuncu sırada yer alırken ithalatında on ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.12. İspanya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	401	387	14	1983	19,734	29,193	-9,459
1951	473	380	93	1984	23,508	28,831	-5,323
1952	405	510	-105	1985	24,247	29,963	-5,716
1953	478	596	-118	1986	27,206	35,057	-7,851
1954	463	608	-145	1987	34,192	49,113	-14,921
1955	444	608	-164	1988	40,341	59,643	-19,302
1956	440	752	-312	1989	44,492	71,469	-26,977
1957	471	841	-370	1990	55,642	87,715	-32,073
1958	474	856	-382	1991	60,177	93,306	-33,129
1959	496	778	-282	1992	64,334	99,758	-35,424
1960	725	701	24	1993	64,603	77,525	-12,922
1961	711	1,077	-366	1994	76,696	88,863	-12,167
1962	734	1,553	-819	1995	97,849	113,537	-15,688
1963	736	1,936	-1,200	1996	107,243	121,221	-13,978
1964	954	2,241	-1,287	1997	100,756	115,670	-14,914
1965	944	3,005	-2,061	1998	111,973	136,662	-24,689
1966	1,255	3,593	-2,338	1999	104,433	135,346	-30,913
1967	1,383	2,482	-1,099	2000	115,251	156,143	-40,892
1968	1,588	3,511	-1,923	2001	116,659	154,650	-37,991
1969	1,896	4,229	-2,333	2002	125,687	165,105	-39,418
1970	2,390	4,748	-2,358	2003	156,147	208,602	-52,455
1971	2,939	4,965	-2,026	2004	182,623	258,331	-75,708
1972	3,803	6,797	-2,994	2005	192,644	288,786	-96,142
1973	5,158	9,591	-4,433	2006	213,717	328,696	-114,979
1974	7,059	15,380	-8,321	2007	253,297	389,301	-136,004
1975	7,672	16,234	-8,562	2008	281,493	420,803	-139,310
1976	8,725	17,461	-8,736	2009	227,338	293,218	-65,880
1977	10,220	17,834	-7,614	2010	254,418	327,016	-72,598
1978	13,116	18,713	-5,597	2011	306,551	376,606	-70,055
1979	18,206	25,437	-7,231	2012	295,250	337,338	-42,088
1980	20,717	34,076	-13,359	2013	317,833	340,598	-22,765
1981	20,329	31,153	-10,824	2014	324,863	358,498	-33,635
1982	20,491	31,470	-10,979	2015	281,763	311,912	-30,149

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.12.'de üçüncü genişleme dalgasının yaşandığı 1986 yılında topluluğa katılan İspanya'nın ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. İspanya henüz birliğe üye olmamışken birliğin kuruluş yılı olan 1951 yılında ihracatı 473 milyon $, ithalatı 380 milyon $'dır. 1957 yılında ise ihracatı 471 milyon $ iken ithalatı 841 milyon $'dır ve bu verilerde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 4 milyon $ olurken ithalatta ise 3 milyon $ olmuştur. 1950 yılından bu yana İspanya'nın verilerinde artış ve azalışlar görülmektedir. 1973 yılındaki ilk genişleme dalgasıyla birlikte iki yeni ülkenin birliğe katılımıyla İspanya'nın ithalat ve ihracat verilerine baktığımızda ihracat 5,158 milyon $ olurken ithalat 9,591 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkeleriyle yapılan ihracat 188 milyon $ iken, ithalat ise 227 milyon $ olmuştur. İspanya'nın birliğe katılım yılı olan 1986 yılı verilerine bakıldığında ihracat 27,226 milyon $ iken ithalat 35,057 milyon $'a yükselmiştir. Bu yıl Avrupa ülkeleriyle yapılan ihracat artarak 744 milyon $'a, ithalat ise 786 milyon $'a yükselmiştir. 2015 verileri incelendiğinde 281,763 milyon $ olan ihracatın 22,270 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait olup, 311,912 milyon $'lık ithalatın ise 23,662 milyon $'ı Avrupa ülkeleriyle yapılan ticarete bağlıdır.

Grafik 4.12. İspanya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

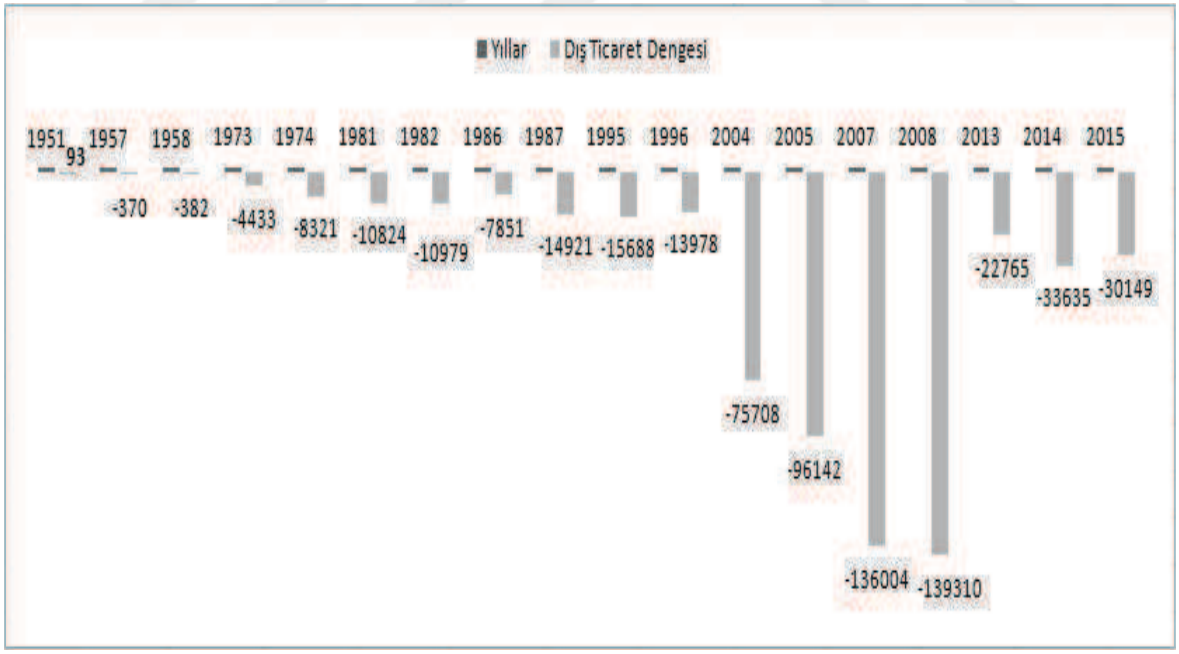

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.12.'de İspanya'nın Avrupa Birliği'nin genişleme dalgası yılları olan yıllardaki dış ticaret dengesi verilmiştir. 1951 yılında 93 milyon $ dış ticaret fazlası veren İspanya, bu yıldan sonra hep açık vermeye başlamıştır. İlk genişleme dalgası yılı olan

1973 yılında İspanya'nın dış ticaret açığı 4,433 milyon $ iken bir sonraki yıl artarak 8,321 milyon $ olmuştur. 1981 yılında Yunanistan'ın birliğe üye olmasıyla birlikte 10,824 milyon $ olan dış ticaret açığı 1982 yılında 10,879 milyon $ olmuştur. 1986 yılındaki diğer bir genişleme dalgası yılında 7,851 milyon $'a düşen dış ticaret açığı 1995 yılında artarak 15,688 milyon $ olmuştur. 2004 yılında on yeni ülkenin birliğe katılmasıyla İspanya'nın dış ticaret açığı artarak 75,708 milyon $ olmuştur. 2008 yılındaki ekonomik krizden olumsuz etkilenen İspanya'nın bu yılki dış ticaret açığı 139,310 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile İspanya'nın dış ticaret açığı 30,149 milyon $'dır.

4.5. Dördüncü Genişleme Dalgası

Avrupa Birliği'nin dürdüncü genişleme dalgası Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirilmiştir. 1995 yılında İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne katılmalarıyla birlikte topluluk üye sayısı on beşe yükselmiştir.

4.5.1. İsveç

10 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'ne 1995 yılında katılan İsveç, iç pazarının geniş olmaması nedeniyle dış ticarete önem vermektedir. İhraç ürünlerinin başında elektrikli ve elektronik makineler, haberleşme cihazları, binek otomobiller, ilaçlar ve demir çelik gelirken, ithal ürünlerinin başında petrol, kömür, doğal gaz ve plastik ürünler gelmektedir. İsveç'in ihracatında ilk sırayı alan ülke Norveç olurken bu ülkeyi Almanya ve ABD takip etmektedir. İthalatında ise Almanya ilk sıraya yerleşirken, Hollanda ve Norveç bu ülkeyi takip etmektedir. Türkiye, İsveç'in ihracatında on yedinci sırada yer alırken, ithalatında yirminci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.13. İsveç İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	1,094	1,158	-64	1983	27,446	26,098	1,348
1951	1,770	1,740	30	1984	29,378	26,426	2,952
1952	1,561	1,703	-142	1985	30,461	28,548	1,913
1953	1,475	1,558	-83	1986	37,263	32,693	4,570
1954	1,576	1,736	-160	1987	44,506	40,706	3,800
1955	1,718	1,958	-240	1988	49,747	45,627	4,120
1956	1,934	2,173	-239	1989	51,547	48,975	2,572
1957	2,127	2,400	-273	1990	57,540	54,264	3,276
1958	2,078	2,341	-263	1991	55,217	49,990	5,227
1959	2,196	2,372	-176	1992	56,118	50,017	6,101
1960	2,561	2,835	-274	1993	49,934	42,713	7,221
1961	2,733	2,895	-162	1994	65,822	55,458	10,364
1962	2,915	3,084	-169	1995	80,440	65,036	15,404
1963	3,190	3,362	-172	1996	84,916	66,930	17,986
1964	3,664	3,839	-175	1997	82,757	65,596	17,161
1965	3,961	4,363	-402	1998	84,767	68,403	16,364
1966	4,268	4,568	-300	1999	84,889	68,580	16,309
1967	4,524	4,698	-174	2000	87,132	72,880	14,252
1968	4,932	5,117	-185	2001	75,645	63,199	12,446
1969	5,689	5,903	-214	2002	81,499	66,955	14,544
1970	6,781	7,005	-224	2003	102,104	83,540	18,564
1971	7,460	7,076	384	2004	123,267	100,433	22,834
1972	8,758	8,062	696	2005	130,962	111,697	19,265
1973	12,163	10,625	1,538	2006	147,793	127,547	20,246
1974	15,899	16,456	-557	2007	168,817	153,226	15,591
1975	17,341	18,031	-690	2008	183,327	168,503	14,824
1976	18,435	19,157	-722	2009	130,781	119,876	10,905
1977	19,043	20,114	-1,071	2010	158,549	148,946	9,603
1978	21,784	20,587	1,197	2011	186,963	177,026	9,937
1979	27,529	28,735	-1,206	2012	172,345	164,436	7,909
1980	28,278	31,388	-3,110	2013	167,550	160,609	6,966
1981	26,335	27,066	-731	2014	164,374	162,584	1,790
1982	24,758	26,007	-1,249	2015	140,067	138,028	2,039

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.13.'te 1986 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan İsveç'in yıllar itibari ile ihracat ve ithalat verileri verilmiştir. Topluluğun kuruluş yılı olan 1951 yılındaki ihracatı

1,77 milyon $ iken ithalatı 1,740 milyon $ olmuştur. 1957 yılında İsveç'in ihracatı 2,127 milyon $ olurken ithalatı 2,400 milyon $'dur. Bu yılda İsveç'in Avrupa ülkeleriyle ihracatı 68 milyon $ iken ithalatı 73 milyon $'dır. 1981 yılında ikinci genişleme dalgasında birliğe Yunanistan'ın katıldığı dönemde İsveç'in 26,335 milyon $'lık ihracatının 1,209 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait iken, 27,066 milyon $'lık ithalatın 1,084 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. İsveç'in birliğe üye olduğu 1995 yılı verileri incelendiğinde ihracat 80,440 milyon $ iken, ithalat 65,036 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 5,081 milyon $ iken bu pay ithalatta 4,512 milyon $'a yükselmiştir. 2004 yılı verilerine bakıldığında Avrupa Birliği üye sayısı yirmi beş iken İsveç'in ihracatı 123,267 milyon $ olurken, ithalatı 100,433 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkeleriyle yapılan ihracat 7,275 milyon $ iken, ithalatı 6,694 milyon $ olmuştur. 2015 yılı İsveç'in ihracatı 140,067 milyon $ olurken ithalatı 138,028 milyon $ olmuş ve Avrupa ülkeleriyle yapılan ihracat 9,761 milyon $'a yükselirken, ithalat 12,697 milyon $'a yükselmiştir.

Grafik 4.13. İsveç'in Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

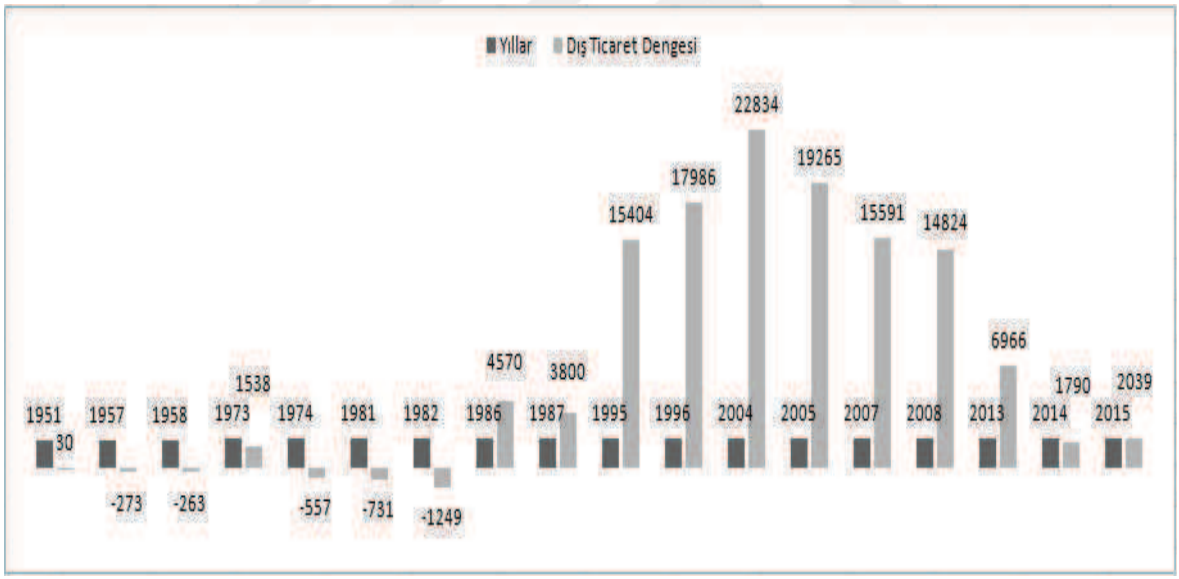

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.13.'te İsveç'in dış ticaret dengesi verilmiştir. Yıllar itibari ile dış ticarette artış ve azalışlar mevcuttur. 1986 yılında bu yana sürekli dış ticaret fazlası veren ülke 2004 yılında on ülkenin birliğe katılımı ile dış ticaret fazlasını arttırarak 22,834 milyon $ yapmıştır. 2008 krizinin etkisiyle dış ticaret fazlasında azalış olsa da 2015 yılı itibari ile İsveç'in dış ticaret fazlası 2,039 milyon $'dır.

4.5.2. Finlandiya

5.5 milyon nüfusa sahip olan Finlandiya, dördüncü genişleme dalgasının yaşandığı 1995 yılında İsveç ve Avusturya ile birlikte birliğe katılmıştır. Finlandiya, 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Başlıca ihracat kalemleri, elektrikli ve optik cihazlar, makine, ulaşım ekipmanları, kağıt ve kağıt hamuru, kimyasallar, ana metal, kereste olmakla birlikte başlıca ithalat kalemleri, gıda maddeleri, petrol ve petrol ürünleri, kimyasallar, ulaşım araçları, demir ve çeliktir. Ticaret ortakları ise, Almanya, İsveç, Hollanda ve Rusya'dır. Finlandiya ekonomisinde Nokia'nın 2013 yılında Microsoft'a satılması ihracatta bir azalmaya neden olmuştur ve sürekli dış ticaret fazlası veren ülke olumsuz etkilenmiştir.

Tablo 4.14. Finlandiya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengeleri	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengeleri
1950	389	385	4	1983	12,518	12,826	-308
1951	862	664	198	1984	13,472	12,433	1,039
1952	714	784	-70	1985	13,617	13,232	385
1953	569	524	45	1986	16,356	15,339	1,017
1954	679	656	23	1987	20,037	19,634	403
1955	787	764	23	1988	21,748	21,130	618
1956	773	875	-102	1989	23,298	24,436	-1,138
1957	836	897	-61	1990	26,571	27,001	-430
1958	774	725	49	1991	23,080	21,809	1,271
1959	834	830	4	1992	23,981	21,208	2,773
1960	988	1,054	-66	1993	23,495	18,034	5,461
1961	1,053	1,146	-93	1994	29,703	23,275	6,428
1962	1,103	1,228	-125	1995	40,490	29,470	11,020
1963	1,149	1,202	-53	1996	41,124	31,422	9,702
1964	1,289	1,498	-209	1997	41,471	31,611	9,860
1965	1,426	1,642	-216	1998	43,752	32,960	10,792
1966	1,505	1,727	-222	1999	42,243	32,114	10,129
1967	1,534	1,696	-162	2000	46,102	34,443	11,659
1968	1,635	1,592	43	2001	43,237	32,639	10,598
1969	1,987	2,025	-38	2002	45,145	34,218	10,927
1970	2,306	2,649	-343	2003	53,171	42,513	10,658
1971	2,357	2,789	-432	2004	61,520	51,443	10,077
1972	2,947	3,203	-256	2005	65,498	58,766	6,732
1973	3,829	4,327	-498	2006	77,206	69,375	7,831
1974	5,527	6,859	-1,332	2007	90,025	81,704	8,321
1975	5,496	7,609	-2,113	2008	96,455	91,781	4,674
1976	6,367	7,424	-1,057	2009	62,854	60,889	1,965
1977	7,668	7,605	63	2010	69,518	68,803	715
1978	8,568	7,861	707	2011	79,142	84,264	-5,122
1979	11,178	11,407	-229	2012	73,077	76,468	-3,391
1980	14,161	15,615	-1,454	2013	74,437	77,570	-3,133
1981	14,011	14,174	-163	2014	74,303	76,662	-2,359
1982	13,074	13,395	-321	2015	59,755	60,197	-442

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.14.'te Avrupa Birliği'ne 1995 yılında dördüncü genişleme dalgasında katılan Finlandiya'nın ihracat ve ithalat verileri verilmiştir. Birliğin kuruluş yılında 862 milyon ihracatı ve 664 milyon $ ithalatı vardır. 1957 yılında ihracat 836 milyon $, ithalat ise 897 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 227 milyon $, ithalattaki payı ise 253 milyon $'dır. İlk genişleme dalgası yılı olan 1973 yılında üç yeni ülkenin birliğe katıldığı zaman Finlandiya'nın ihracatı 3,829 milyon $ olurken bunda Avrupa ülkelerinin payı 539 milyon $ olurken, 4,327 milyon $'lık ithalatın ise 670 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. Finlandiya'nın Avrupa Birliği'ne katılma yılı olan 1995 yılı verilerine bakıldığı zaman 40,490 milyon $ olan ihracatın 3,060 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait iken, 29,470 milyon $ olan ithalatın ise 2,480 milyon $'ı Avrupa ülkerine aittir. Son genişleme dalgası yılı olan 2013 yılı verilerinde ise Finlandiya'nın ihracatı 74,437 milyon $ iken, ithalatı 77,570 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Finlandiya'nın ihracatındaki payı 11,452 milyon $ olurken, ithalatındaki payı ise 17,174 milyon $ olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde Finlandiya'nın ihracatı 59,755 milyon $, ithalatı ise 60,197 milyon $'dır. Avrupa ülkelerinin bu ticaretteki payı ihracatta 7,024 milyon $ olurken, ithalattaki payı ise 9,152 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.14. Finlandiya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

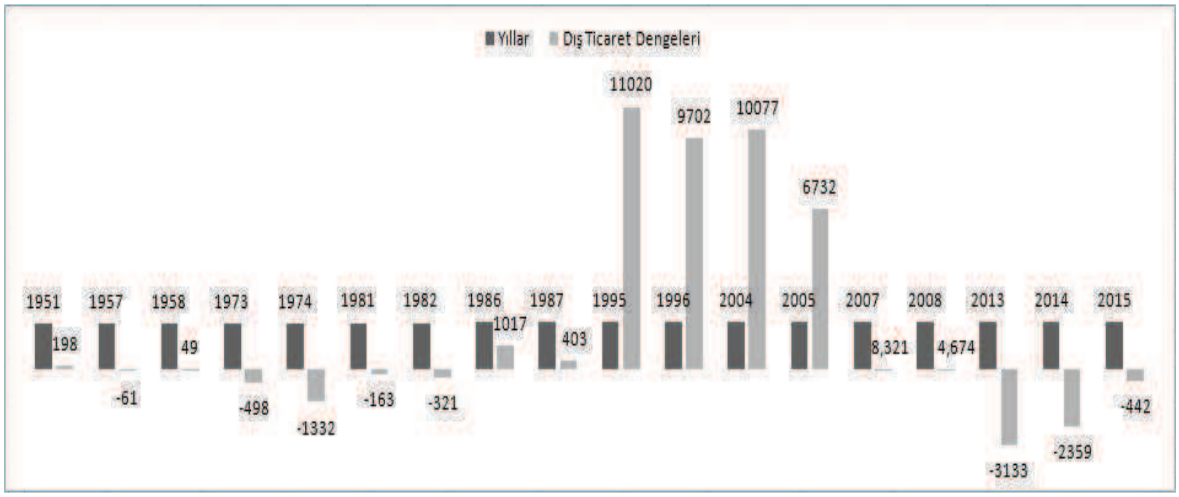

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafikte Finlandiya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir. Kuruluş yılı olan 1951 yılında 198 milyon $ fazla veren ülke 1986 yılına kadar düşüş göstermiştir. Bu yıldan sonra toparlanan ülke 1995 yılında 11,020 milyın $ fazla verirken 2013 yılında 3,133 milyın $ dış ticaret açığı vermiştir. 2015 yılı itibari ile Finlandiya'nın dış ticaret açığı 442 milyın $ olmuştur.

4.5.3. Avusturya

Avrupa Birliği'ne 1995 yılında katılan Avurturya'nın nüfusu 8.6 milyon'dur. Avrupa Birliği'nin ilk kuruluş yıllarında fakir bir ekonomiye sahip olan Avusturya son yıllarda kendini çok fazla geliştirmiştir. Avusturya, 1999 yılından beri Avro bölgesindedir. Ülkede hizmetler sektörü önemlidir. Avusturya'nın ihracatında ilk sıralarda, makine, motorlu taşıtlar ve parçaları, kağıt ve mukavva, metal ürünler, kimyasallar ve demir-çelik yer alırken, ithalatında ise motorlu taşıtlar, kimyasallar, petrol ve petrol ürünleri yer almaktadır. İhracat yaptığı ülkelerin başında Almanya gelirken bu ülkeyi ABD ve İtalya takip ederken, ithalatta ilk sırayı Almanya almıştır. Bu ülkeyi ithalatta İtalya ve İsviçre takip etmetedir. Türkiye ise Avusturya'nın ihracatında on dokuzuncu sırada yer alırken ithalatında on sekizinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.15. Avusturya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	301	425	-124	**1983**	15,427	19,423	-3,996
1951	447	652	-205	**1984**	15,739	19,629	-3,890
1952	502	651	-149	**1985**	17,239	20,986	-3,747
1953	533	540	-7	**1986**	22,508	26,863	-4,355
1954	607	648	-41	**1987**	27,168	32,724	-5,556
1955	696	878	-182	**1988**	31,027	36,223	-5,196
1956	845	965	-120	**1989**	31,906	38,980	-7,074
1957	-	-	-	**1990**	41,265	49,146	-7,881
1958	-	-	-	**1991**	41,111	50,815	-9,704
1959	-	-	-	**1992**	44,537	54,112	-9,575
1960	1,119	1,409	-290	**1993**	40,685	49,126	-8,441
1961	1,200	1,477	-277	**1994**	45,002	55,233	-10,231
1962	1,261	1,544	-283	**1995**	57,738	66,237	-8,499
1963	1,322	1,665	-343	**1996**	58,222	68,505	-10,283
1964	1,439	1,851	-412	**1997**	59,784	65,739	-5,955
1965	1,596	2,094	-498	**1998**	64,085	69,504	-5,419
1966	1,682	2,326	-644	**1999**	66,061	71,321	-5,260
1967	1,810	2,309	-499	**2000**	67,710	72,394	-4,684
1968	1,990	2,497	-507	**2001**	70,751	74,633	-3,882
1969	2,412	2,825	-413	**2002**	78,673	78,299	374
1970	2,849	3,544	-695	**2003**	97,146	99,532	-2,386
1971	3,163	4,187	-1,024	**2004**	118,376	119,905	-1,529
1972	3,874	5,205	-1,331	**2005**	125,182	127,327	-2,145
1973	5,278	7,110	-1,832	**2006**	136,751	132,212	4,539
1974	7,153	9,020	-1,867	**2007**	163,620	163,037	583
1975	7,513	9,389	-1,876	**2008**	181,289	184,293	-3,004
1976	8,498	11,518	-3,020	**2009**	136,989	143,063	-6,074
1977	9,802	14,206	-4,404	**2010**	152,560	159,009	-6,449
1978	12,196	16,008	-3,812	**2011**	177,428	191,417	-13,989
1979	15,470	20,244	-4,774	**2012**	166,611	178,513	-11,902
1980	17,482	24,433	-6,951	**2013**	175,156	183,278	-8,122
1981	15,832	21,029	-5,197	**2014**	177,961	181,851	-3,890
1982	15,634	19,490	-3,856	**2015**	152,722	155,189	-2,467

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.15.'te Avusturya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat verileri verilmiştir. AKÇT'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında Avusturya'nın ihracatı 447 milyon $ iken ithalatı 652 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Avusturya'nın ihracatındaki payı 87 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 88 milyon $ olmuştur. 1973 yılında ilk genişleme dalgasının yaşanmasıyla dokuz üyeye oluşan toplulukla birlikte Avusturya'nın ihracatı 5,278 milyon $ olurken ithalatı 7,110 milyon $'dır. Avrupa ülkelerinin bu yılda Avusturya'nın ihracatındaki payı 791 milyon $ olurken ithalatındaki payı ise 650 milyon $ olmuştur. Avusturya'nın birliğe katılış yılı olan 1995 yılındaki verilere bakıldığında ihracat 57,738 milyon $'ın 5,293 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. Yine aynı yılın ithalat verilerine bakıldığında 66,237 milyon $ ithalatın 3,952 milyon $'ı Avrupa ülkeleri ile yapılmıştır. Hırvatistan'ın birliğe katıldığı 2013 yılında ise Avusturya'nın ihracatı 175,156 milyon $, ithalatı ise 183,278 milyon $'dır. Bu yılda Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 26,809 milyon $ olurken ithalatta 21,397 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Avsuturya'nın ithalatı 152,722 milyon $'dır ve Avrupa ülkelerinin payı 21,616 milyon $ olmuştur. Aynı yılın ithalat verilerine bakıldığında 155,189 milyon $'lık ithalatın 16,163 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir.

Grafik 4.15. Avusturya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

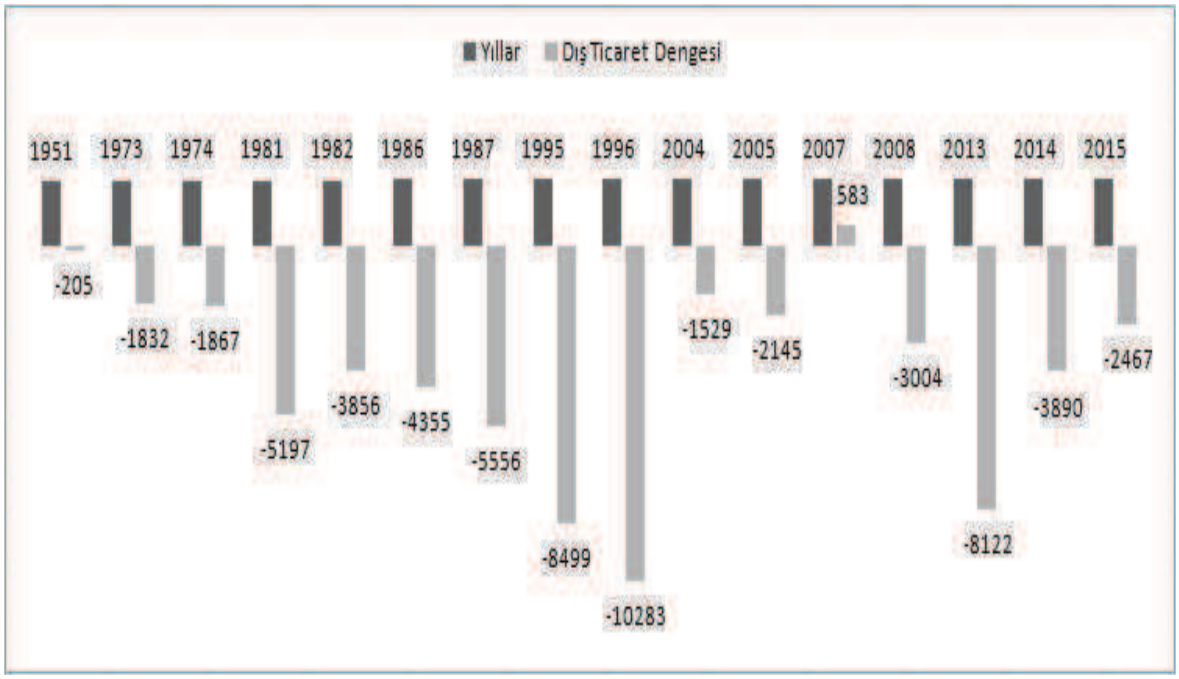

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.15 'te Avusturya'nın AB'nin genişleme dalgası yıllarında olan dış ticaret dengesine yer verilmiştir. Birliğin kuruluş yılı olan 1951 yılında ülkenin dış ticaret açığı

205 milyon $ olurken yıllar itibari ile dış ticaret açığında artış görülmektedir. Avurturya'nın birliğe katılış yılı olan 1995 yılı itibari ile dış ticaret açığı 8,499 milyon $ iken birliğe katıldıktan sonraki yıl bu açık artarak 10,283 milyon $ olmuştur. 2004 yılında on yeni ülkenin birliğe katılımı ile azalan dış ticaret açığı 1,529 milyon $ olurken 2015 yılı itibari ile bu açık 2,467 milyon $ olmuştur.

4.6. Beşinci Genişleme Dalgası

Avrupa Birliği'nin beşinci genişleme dalgası 2004 yılında yaşanmıştır ve en çok ülke bu yılda topluluğa üye olmuştur. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Malta, Estonya, Güney Kıbrıs ve Polonya'nın Birliğe üye olmasıyla birlikte topluluk üye sayısı yirmi beşe yükselmiştir.

4.6.1. Çek Cumhuriyeti

10.5 milyon nüfusa sahip Çek Cumhuriyeti Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olmuştur. Çek Cumhuriyeti'nin başlıca ihracat kalemleri arasında, otomobil, makineler, otomobil aksamı, bilgisayar, lastik, telefon yer almaktadır. Ülkenin ithalat kalemleri arasında ise petrol, otomobil, makineler yer almaktadır. Almanya, Çek Cumhuriyeti'nin ihracatında ilk sırada yer alırken bu ülkeyi Slovakya ve Polonya takip etmektedir. İthalatta ise Almanya ilk sırada iken Polonya ve Çin bu ülkeyi takip etmektedir. Türkiye, ülkenin ithalatında yirmi dördüncü sırada yer alırken, ihracatında ise on yedinci sırada yer alır.

Tablo 4.16. Çek Cumhuriyeti İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1993	11,774	13,805	-2,031	**2004**	67,131	68,171	-1,040
1994	14,281	16,325	-2,044	**2005**	78,023	76,429	1,594
1995	17,177	22,973	-5,796	**2006**	95,035	93,343	1,692
1996	22,152	30,705	-8,553	**2007**	122,750	118,457	4,293
1997	22,517	29,719	-7,202	**2008**	147,247	142,246	5,001
1998	26,420	31,777	-5,357	**2009**	113,162	105,245	7,917
1999	26,239	31,148	-4,909	**2010**	132,992	126,592	6,400
2000	28,923	34,808	-5,885	**2011**	162,914	152,160	10,754
2001	33,271	39,324	-6,053	**2012**	157,166	141,542	15,624
2002	38,080	43,942	-5,862	**2013**	162,274	144,333	17,941
2003	48,497	56,128	-7,631	**2014**	174,959	154,233	20,726
				2015	158,367	140,669	17,698

Kaynak: (data.imf.org).

Tablo 4.16.'da Çek Cumhuriyeti'nin yıllar itibari ile ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. 1993 yılında 11,774 milyon $ olan ihracatı 1995 yılında artarak 17,177 milyon $ olmuştur. Bu artışta Avrupa ülkelerinin payı 2,466 milyon $'dır. 1993 yılında 13,805 milyon $ olan ithalat ise 1995 yılında 22,973 milyon $ olmuştur. Bu ithalatta Avrupa ülkelerinin payı 3,383 milyon $'dır. Bu ülkenin birliğe üye olduğu 2004 yılına bakıldığında ihracat 67,131 milyon $ iken bir sonraki yıl artarak 78,023 milyon $ olurken bu artışta Avrupa ülkelerinin payı 11,270 milyon $ olmuştur. 2004 yılı ithalatı ise 68,171 milyon $'dan bir sonraki yıl artarak 76,429 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin payı 12,322 milyon $'dır. 2015 yılına gelindiğinde Çek Cumhuriyeti'nin ihracatı 158,367 milyon $ olurken, ithalatı 140,669 milyon $ olmuştur. Bu yılki ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 24,381 milyon $ iken ithalattaki payı ise 25,713 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.16. Çek Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

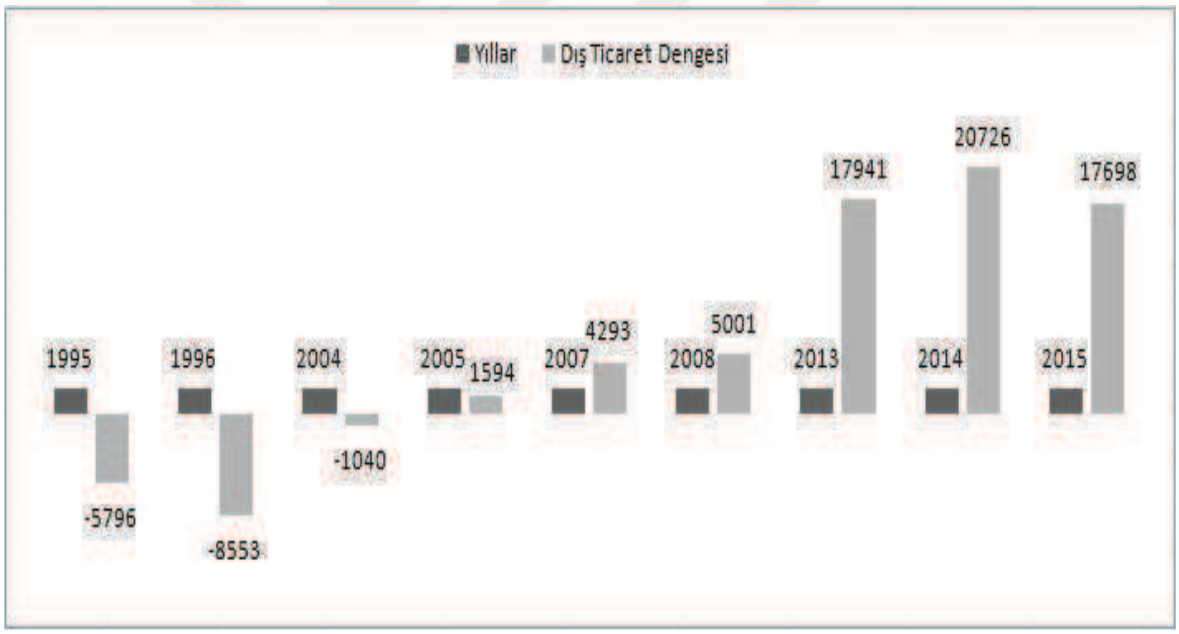

Kaynak: (data.imf.org).

Grafik 4.16.'da Çek Cumhuriyeti'nin yıllar itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir. 2004 yılında birliğe katılan Çek Cumhuriyeti bu yıla kadar hep dış ticaret açığı vermiştir. Birliğe katıldıktan sonra ekonomisi düzelten Çek Cumhuriyeti'nin birliğe katıldığı yılda 1,040 milyon $ olan dış ticaret açığı bir sonraki yılda 1,594 milyon $ olarak fazla vermiştir. 2013 yılında yaşanan son genişleme dalgasıyla birlikte Hırvatistan'ın birliğe katılmasıyla üye sayısı yirmi sekize yükselen birlikle yapılan ticarette Çek

Cumhuriyeri 17,941 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir. 2015 yılı itibari ile ülkenin dış ticaret fazlası 17,698 milyon $ olmuştur.

4.6.2. Estonya

1.3 milyon nüfusu ile Estonya Avrupa Birliği'nin en küçük ekonomisine sahip ülkedir. Birliğe 2004 yılında katılan Estonya 2011 yılında Avro bölgesine dahil edilmiştir. Estonya'nın ihracatında en büyük payı makine ve ekipman, yağlar, yakıtlar, tarım ve gıda sanayi oluştururken, ithalatında ise kimyasal sektörler, mineral yağlar ve yakıtlar ile gıda sanayi oluşturmaktadır. Estonya en çok ihracatı İsveç ile yaparken ardından Finlandiya ve Rusya ile yapmaktadır. İthalatda ise ilk sırada Finlandiya yer alırken bu ülkeyi Almanya ve Rusya takip etmektedir. Türkiye, Estonya'nın ihracatında on dokuzuncu sırada yer alırken, ithalatında yirmi dördüncü sıradadır.

Tablo 4.17. Estonya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1992	355	534	-179	2004	5,906	8,363	-2,457
1993	805	896	-91	2005	7,695	10,208	-2,513
1994	1,312	1,664	-352	2006	9,700	13,465	-3,765
1995	1,840	2,546	-706	2007	11,020	15,689	-4,669
1996	2,077	3,209	-1,132	2008	12,474	16,062	-3,588
1997	2,931	4,437	-1,506	2009	9,064	10,147	-1,083
1998	3,244	4,787	-1,543	2010	11,590	12,278	-688
1999	3,018	4,110	-1,092	2011	16,728	17,478	-750
2000	3,831	5,334	-1,503	2012	16,087	18,092	-2,005
2001	4,018	5,231	-1,213	2013	16,317	18,454	-2,137
2002	4,342	5,865	-1,523	2014	16,042	18,294	-2,252
2003	5,622	7,967	-2,305	2015	12,884	14,495	-1,611

Kaynak: (data.imf.org).

Tablo 4.17.de Estonya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. 1992 yılında ülkenin ihracatı 355 milyon $ olurken ithalatı 534 milyon $ olmuştur. 1995 yılındaki genişleme dalgasının yaşandığı bu yılda Estonya'nın ihracatı 1,840 milyon $ iken ithalatı 2,546 milyon $'dır. 2004 yılında Estonya'nın birliğe katılmasıyla birlikte ülkenin ihracatı 5,906 milyon $ olurken ithalatı 8,363 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Estonya'nın ticareti üstündeki payı ihracatta 796 milyon $ iken, ithalatta 1,441

milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile ülkenin ihracatı 12,884 milyon $ olurken ithalatı 14,495 milyon $ olmuştur. 2015 yılında Estonya'nın ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 1,543 milyon $ olurken ithalatta 2,452 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.17. Estonya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

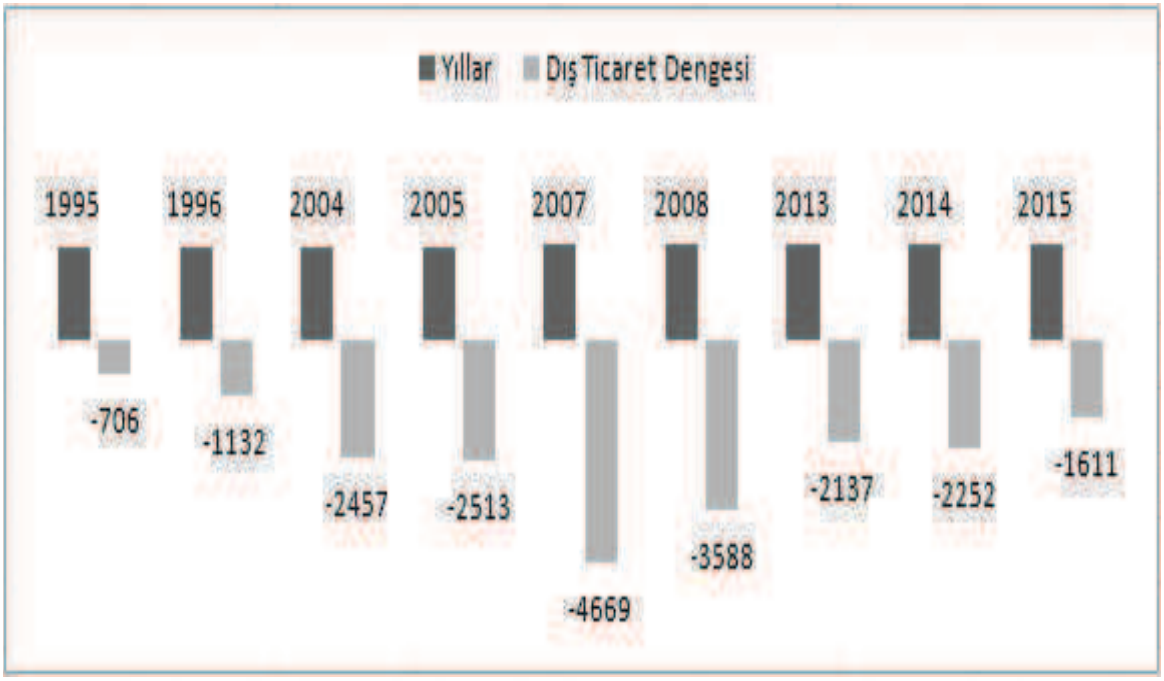

Kaynak: (data.imf.org).

Grafik 4.17.'de Estonya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1995 yılında dördüncü genişleme dalgasının yaşandığı yılda ülkenin dış ticaret açığı 706 milyon $ iken 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılımın gerçekleşmesiyle bu açık artarak 2,457 milyon $ olmuştur. 2007 yılında altıncı genişleme dalgasının yaşandığı yılda Estonya'nın dış ticaret açığı artarak 4,669 milyon $ olmuştur. 2013 yılında Hırvatistan'ın birliğe üye olmasıyla birlikte Estonya'nın dış ticaret açığı azalarak 2,137 milyon $ olurken bir sonraki yıl 2,252 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile ülkenin dış ticaret açığı 1,611 milyon $'dır.

4.6.3. Litvanya

3.5 milyon nüfusa sahip olan Litvanya Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olmuştur. Litvanya'nın ihracatında ilk sırayı Rusya alırken bu ülkeyi Letonya ve Polonya takip etmektedir. İthalatta ise yine ilk sırayı Rusya alırken Almanya ve Polonya bu ülkeyi takip etmektedir. Türkiye ise Litvanya'nın ihracatında sırada yer alırken ithalatında sırada yer almaktadır. İhraç etttiği ürünlerin başında ham olmayan petrol gelirken ithal ettiği

ürünler arasında ham ve ham olmayan petrol vardır. Ayrıca et, süt ve balık önemli ihraç ürünleri arasındadır.

Tablo 4.18. Litvanya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1992	689	610	79	2004	9,297	12,379	-3,082
1993	1,159	1,387	-228	2005	11,764	15,496	-3,732
1994	2,029	2,353	-324	2006	14,154	19,413	-5,259
1995	2,706	3,649	-943	2007	17,170	24,458	-7,288
1996	3,281	4,404	-1,123	2008	23,746	31,267	-7,521
1997	3,863	5,643	-1,780	2009	16,494	18,340	-1,846
1998	3,711	5,794	-2,083	2010	20,722	23,381	-2,659
1999	3,004	4,835	-1,831	2011	28,050	31,780	-3,730
2000	3,810	5,457	-1,647	2012	29,619	31,982	-5,363
2001	4,584	6,353	-1,769	2013	32,610	34,822	-2,212
2002	5,477	7,709	-2,232	2014	32,319	34,361	-2,042
2003	7,162	9,804	-2,642	2015	25,481	28,150	-2,669

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.18.'de Litvanya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. 1992 yılında Litvanya'nın ihracatı 689 milyon $ olurken ithalatı 610 milyon $ olmuştur. 1995 yılında yaşanan AB genişleme dalgası yılında ülkenin ihracatı 2,706 milyon $ iken ithalatı 3,649 milyon $'dır. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Litvanya'nın ticareti içindeki payı ihracatta 1,304 milyon $ olurken, ithalatta 1,751 milyon $ olmuştur. 2004 yılında Litvanya'nın birliğe üye olduğu zaman ülkenin ihracatı 9,297 milyon $ iken ithalatı 12,379 milyon $'dır. Bu yılda Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 2,216 milyon $ olurken bu pay ithalatta 4,489 milyon $ olmuştur. Son genişleme dalgası yılı olan 2013 yılında ülkenin ihracatı 32,610 milyon $ iken bunun 13,356 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 34,822 milyon $ olan ithalatın 15,264 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılı itibari ile ülkenin ihracatı 25,481 milyon $, ithalatı 28,150 milyon $'dır. Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 9,181 milyon $ olurken, ithalatta bu pay 9,826 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.18. Litvanya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

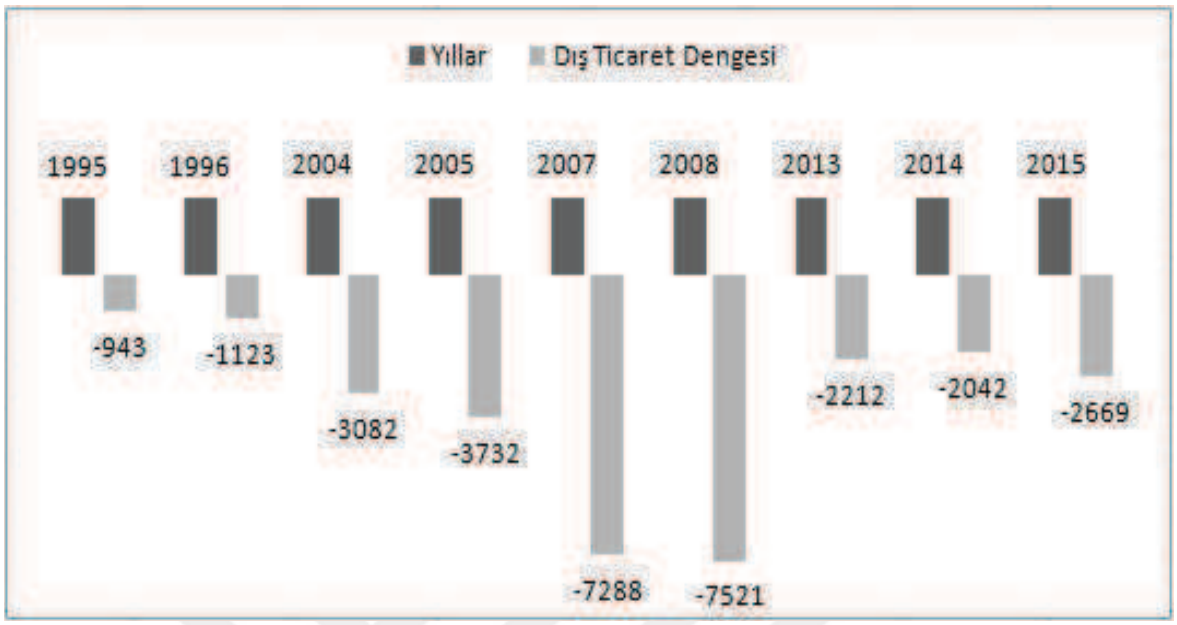

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.18.'de Litvanya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1995 yılından bu yana sürekli dış ticaret açığı veren ülkenin birliğe katılış yılı olan 2004 yılında dış ticaret açığı 3,082 milyon $ olurken bir sonraki yıl artarak 3,732 milyon $ olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın birliğe katıldığı yılda Litvanya'nın dış ticaret açığı 7,288 milyon $'dır. Bir sonraki yıl yaşanan ekonomik kirzle birlikte dış ticaret açığı artarak 7,521 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Litvanya'nın dış ticaret açığı 2,669 milyon $'dır.

4.6.4. Güney Kıbrıs

Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olan Güney Kıbrıs, Avro bölgesine 2008 yılında dahil olmuştur. Güney Kıbrıs'ın ekonomisi turizme ve mali sektöre dayanmaktadır. GKRY, petrol ve hammade ithal etmektedir. İhraç ettiği ürünler arasında üzüm, patates, süt ve buğday bulunmaktadır. Dış ticaretinin büyük bir kısmını AB ülkeleri ile yapmaktadır.

Tablo 4.19. Güney Kıbrıs İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	28	36	-8	**1983**	503	1,219	-716
1951	40	52	-12	**1984**	573	1,364	-791
1952	49	55	-6	**1985**	476	1,250	-774
1953	41	58	-17	**1986**	492	1,269	-777
1954	46	65	-16	**1987**	592	1,485	-893
1955	52	85	-33	**1988**	700	1,854	-1,154
1956	62	108	-46	**1989**	812	2,288	-1,476
1957	52	126	-74	**1990**	945	2,565	-1,620
1958	49	102	-53	**1991**	975	2,659	-1,684
1959	53	114	-61	**1992**	1,025	3,427	-2,402
1960	53	109	-56	**1993**	881	2,536	-1,655
1961	49	112	-63	**1994**	962	3,019	-2,057
1962	57	125	-68	**1995**	1,229	3,694	-2,465
1963	61	131	-70	**1996**	1,414	3,983	-2,569
1964	57	105	-48	**1997**	1,248	3,696	-2,448
1965	68	143	-75	**1998**	1,067	3,685	-2,618
1966	78	154	-76	**1999**	1,001	3,618	-2,617
1967	82	162	-80	**2000**	917	3,710	-2,793
1968	88	169	-81	**2001**	975	4,098	-3,123
1969	97	210	-113	**2002**	850	4,086	-3,236
1970	107	236	-129	**2003**	925	4,487	-3,562
1971	116	260	-144	**2004**	1,171	5,730	-4,559
1972	134	317	-183	**2005**	1,458	6,296	-4,838
1973	172	449	-277	**2006**	1,331	6,932	-5,601
1974	158	410	-252	**2007**	1,391	8,636	-7,245
1975	150	306	-156	**2008**	1,638	10,675	-9,037
1976	253	433	-180	**2009**	1,257	7,835	-6,578
1977	330	623	-293	**2010**	1,402	8,574	-7,172
1978	341	758	-417	**2011**	1,820	8,684	-6,864
1979	453	1,009	-556	**2012**	1,741	7,298	-5,557
1980	531	1,202	-671	**2013**	2,017	6,318	-4,301
1981	562	1,166	-604	**2014**	1,817	6,755	-4,938
1982	544	1,223	-679	**2015**	1,832	5,560	-3,728

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.19.'da Güney Kıbrıs'ın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. Birliğin kuruluş yılında 40 milyon $ ihracatı olan ülkenin, 52 milyon $ ithalatı vardır. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında ülkenin ihracatı 172 milyon $

olurken ithalatı 449 milyon $ olmuştur. Bu yıl ihracatın 28 milyon $'ı Avrupa ülkeleri ile yapılırken ithalatın 34 milyon $'ı Avrupa ülkeleri ile yapılmıştır. Güney Kıbrıs'ın birliğe katıldığı 2004 yılı verilerinde ise ihracat 1,171 milyon $ olurken ithalat 5,730 milyon $ olmuştur. Bunun, ihracatta 72 milyon $'ı, ithalatta ise 330 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılında ülkenin ihracatı 1,832 milyon $ iken, ithalatı 5,560 milyon $ olmuştur. Güney Kıbrıs'ın bu ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 77 milyon $ iken ithalatta bu pay 466 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.19. Güney Kıbrıs'ın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

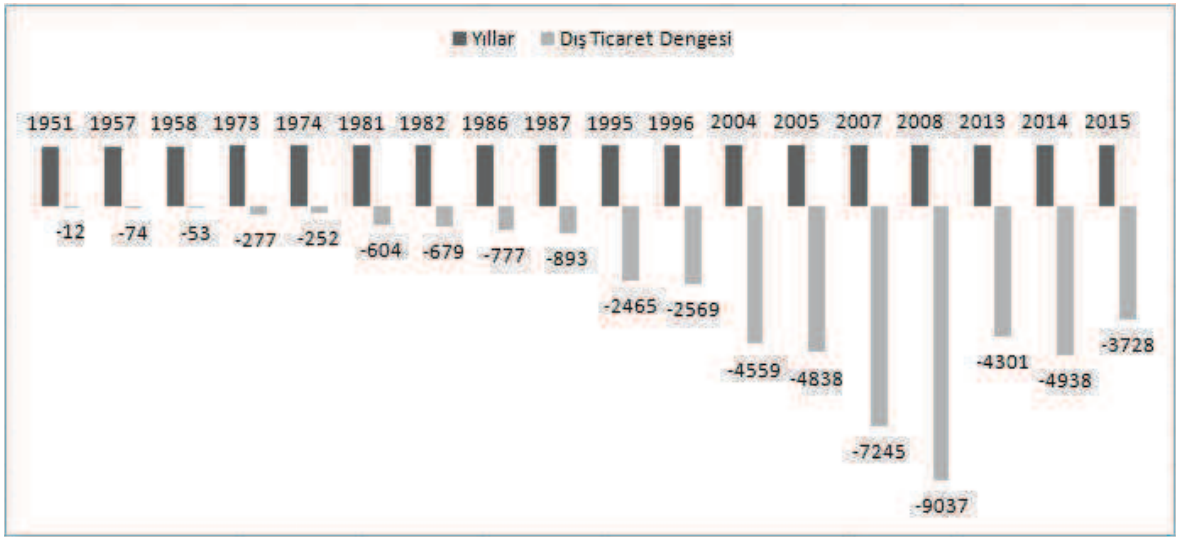

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.19.'da Güney Kıbrıs'ın AB'nin genişleme dalgası yılları olan yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1951 yılında birlik kurulurken Güney Kıbrıs'ın dış ticareti açık vererek 12 milyon $ olmuştur. Bu açık yıllar itibari ile artmıştır. İlk genişleme dalgası yılı olan 1973 yılında bu açık 277 milyon $ olurken, Güney Kıbrıs'ın birliğe üye olduğu tarihte ülkenin dış ticaret açığı 4,559 milyon $ olmuştur. Dış ticaret açığı 2008 krizinin yaşandığı yılda artarak 9,037 milyon $ olurken 2015 yılı itibar ile 3,728 milyon $ olmuştur.

4.6.5. Malta

Malta 439.000 nüfusu ile Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra ekonomisi gelişen ülkelerden birisidir. 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Malta, 2008 yılında Avro bölgesine katılmıştır. Malta son yıllarda hep dış ticaret açığı vermiştir. Malta'nın ithalatında ve ihracatında petrol yağları ön plandadır. Ülkenin ihracatında ilk sırayı

Almanya alırken bu ülkeyi Fransa ve Hong Kong takip etmektedir. İthalatta ise ilk sırayı İtalya alırken bu ülkeyi Hollanda ve İngiltere takip etmektedir. Türkiye, Malta'nın ihracatında yirminci sırayı alırken ithalatında on birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.20. Malta İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1958	10	76	-66	**1987**	605	1,138	-533
1959	11	73	-62	**1988**	698	1,350	-652
1960	10	79	-69	**1989**	844	1,478	-634
1961	13	81	-68	**1990**	1,127	1,951	-824
1962	12	78	-66	**1991**	1,291	2,113	-822
1963	14	82	-68	**1992**	1,539	2,345	-806
1964	19	93	-74	**1993**	1,354	2,173	-819
1965	24	95	-71	**1994**	1,557	2,441	-884
1966	28	107	-79	**1995**	1,913	2,942	-1,029
1967	27	110	-83	**1996**	1,740	2,805	-1,065
1968	33	119	-86	**1997**	1,644	2,553	-909
1969	38	144	-106	**1998**	1,845	3,723	-1,878
1970	39	158	-119	**1999**	1,984	2,846	-862
1971	45	155	-110	**2000**	2,442	3,400	-958
1972	67	173	-106	**2001**	2,241	4,761	-2,52
1973	98	237	-139	**2002**	2,215	2,828	-613
1974	134	356	-222	**2003**	2,461	3,396	-935
1975	166	372	-206	**2004**	2,624	3,803	-1,179
1976	229	422	-193	**2005**	2,393	3,711	-1,318
1977	289	511	-222	**2006**	2,802	4,307	-1,505
1978	342	572	-230	**2007**	3,443	4,810	-1,367
1979	424	754	-330	**2008**	3,472	5,325	-1,853
1980	486	940	-454	**2009**	2,868	4,476	-1,608
1981	450	860	-410	**2010**	3,581	5,055	-1,474
1982	411	789	-378	**2011**	4,373	6,290	-1,917
1983	363	733	-370	**2012**	4,255	6,584	-2,329
1984	394	716	-322	**2013**	3,633	6,106	-2,473
1985	399	756	-357	**2014**	2,928	6,797	-3,869
1986	498	885	-387	**2015**	2,573	5,788	-3,215

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.20.'de Avrupa Birliği'ne 2004 yılındaki genişleme dalgasıyla katılan Malta'nın ithalat ve ihracat verileri verilmiştir. 1958 yılında ülkenin ihracatı 10 milyon $ iken ithalatı 76 milyon $ olmuştur. İlk genişleme dalgasıyla birlikte 1973 yılında ülkenin ihracatı 98 milyon $ olurken ithalatı 237 milyon $'dır. Avrupa ülkelerinin bu ticarette ihracattaki payı 1 milyon $ olurken ithalattaki payı 13 milyon $ olmuştur. 2004 yılında Malta'nın ihracatı 2,624 milyon $ olurken, ithalatı 3,803 milyon $ olmaktadır. Bu yıl ihracatta Avrupa ülkelerinin payı 48 milyon $ olurken bu pay ithalatta 90 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile ülkenin ihracatı 2,573 milyon $ iken ithalatı 5,788 milyon $ olmuştur. Bu yılda Malta'nın ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 81 milyon $ olurken ithalatta 465 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.20. Malta'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

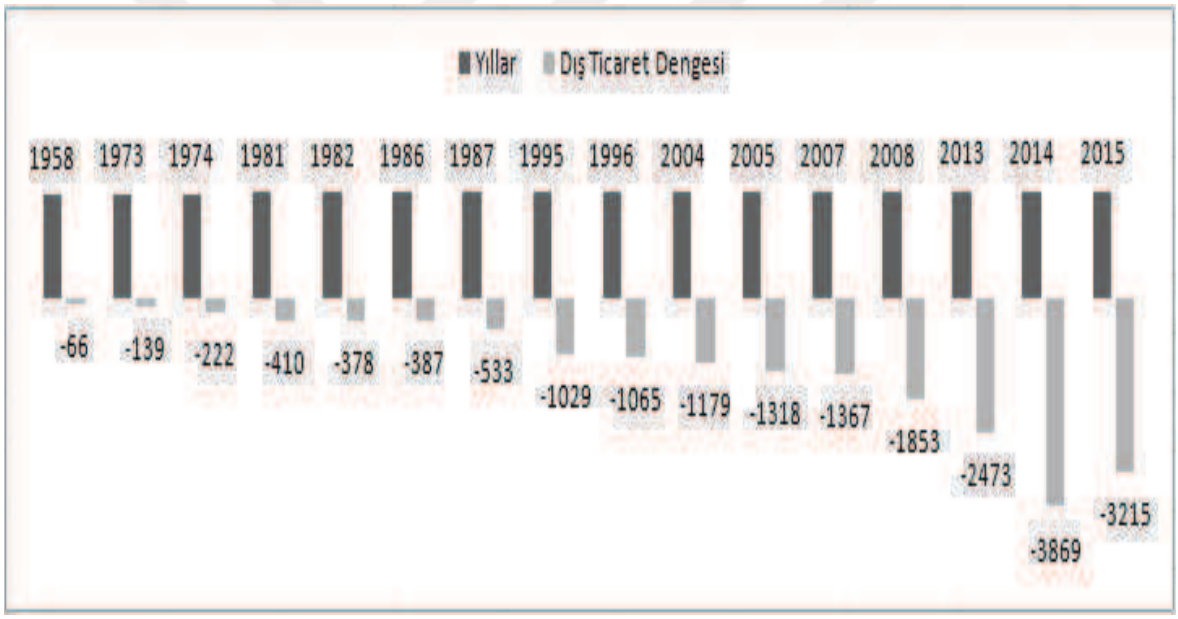

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.20.'de Malta'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. AET'nin kuruluş yılı olan 1957 yılından bir sonraki yıl Malta henüz birliğe üye olmamışken dış ticaret açığı 66 milyon $ iken bu açık yıllar itibari ile artarak devam etmiştir. 1995 yılında yaşanan genişleme dalgasıyla dış ticaret açığı artarak 1,029 milyon $ olurken, Malta'nın birliğe üye olduğu 2004 yılında bu açık artarak 1,179 milyon $ olmuştur. 2014 yılında en fazla açık verdiği yılda dış ticaret açığı 3,869 milyon $ iken 2015 yılı itibari ile dış ticaret açığı azalarak 3,215 milyon $ olmuştur.

4.6.6. Letonya

2.3. milyonluk nüfusu ile Letonya, Avrupa Birliği'ne 2004 yılında katılmıştır. Letonya, Avro bölgesine 2014 yılında dahil olan son ülkedir. 1991 yılından sonra bağımsızlığını kazanan Letonya'da özel sektör hakimdir. İhracatın büyük bir kısmını Rusya ile yapan Letonya'nın ihracatında Litvanya ve Estonya ikinci sırada yer almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı Litvanya alırken bu ülkeyi, Almanya ve Polonya takip etmektedir. Türkiye ise Letonya'nın ihracatında on dördüncü sırayı alırken ithalatınsa yirmi altıncı sırayı almaktadır.

Tablo 4.21. Letonya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İhalat	Dış Ticaret Dengesi
1992	951	908	43	2004	3,989	7,039	-3,050
1993	1,040	1,056	-16	2005	5,153	8,683	-3,530
1994	990	1,366	-376	2006	6,157	11,581	-5,424
1995	1,284	1,810	-526	2007	8,304	15,350	-7,046
1996	1,424	2,311	-887	2008	10,081	16,184	-6,103
1997	1,670	2,721	-1,051	2009	7,693	9,810	-2,117
1998	1,811	3,191	-1,38	2010	9,497	11,678	-2,181
1999	1,723	2,946	-1,223	2011	13,032	16,292	-3,260
2000	1,865	3,184	-1,319	2012	13,979	17,229	-3,25
2001	2,040	3,507	-1,467	2013	14,335	17,871	-3,536
2002	2,313	4,041	-1,728	2014	14,453	17,642	-3,189
2003	2,893	5,246	-2,353	2015	12,013	14,373	-2,360

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.21.'de Letonya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. 1992 yılında 951 milyon $ olan ihracat 1995 yılındaki genişleme dalgasının yaşandığı yıl 1,284 milyon $ olmuştur. 1992 yılında ülkenin ithalatı 908 milyon $'dan 1995 yılında 1,810 milyon $'a yükselmiştir. Bu yıl yapılan ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 527 milyon $ olurken ithalatta 557 milyon $ olmuştur. 2004 yılında Letonya'nın birliğe üye olduğu yıl ülkenin ihracatı 3,989 milyon $ iken ithalatı 7,039 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin Letonya'nın 2004 yılı itbari ile ihracattaki payı 612 milyon $ iken ithalattaki payı 1,661 milyon $ olmuştur. son genişleme dalgasının yaşandığı 2013 yılında ülkenin ihracatı 14,335 milyon $ iken ithalatı 17,871 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa

ülkelerinin Letonya'nın ticaretindeki payı ihracatta 4,359 milyon $ olurken ithalattaki payı 4,145 milyon $'dır. 2015 yılı itibari ile 12,013 milyon $ olan ihracatta Avrupa ülkelerinin payı 2,945 milyon $ iken, 14,373 milyon $ ithalatın 3,434 milyon $'dır.

Grafik 4.21. Letonya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

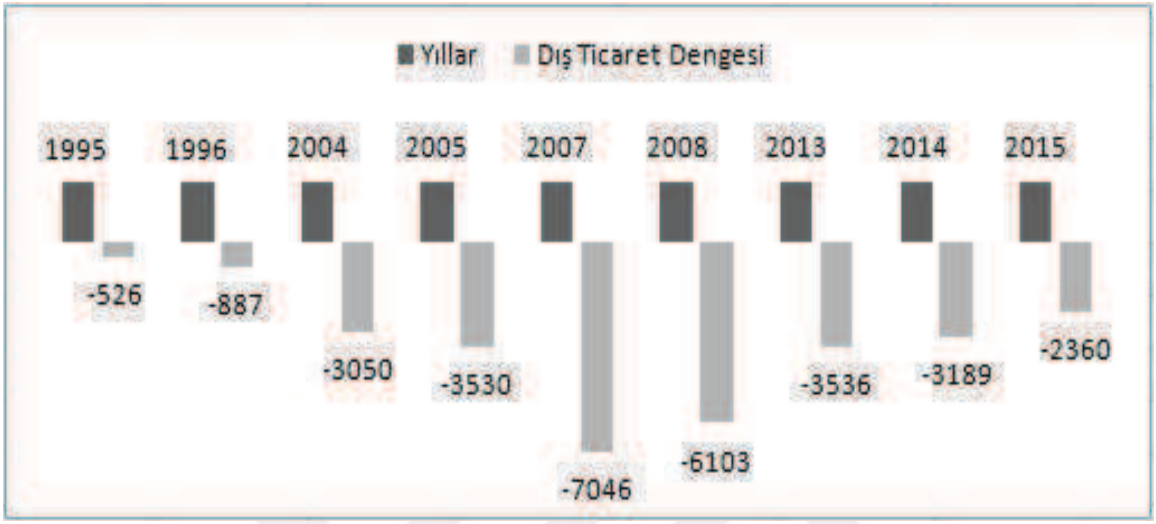

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.21.'de Letonya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1995 yılında Letonya henüz Avrupa Birliği'ne üye değilken ülkenin dış ticareti açık vererek 526 milyon $ olmuştur. Ülkenin dış ticaret dengesi yıllar itibari ile değişiklik göstermektedir. Letonya'nın birliğe üye olduğu 2004 yılında dış ticaret açığı önceki yıllara göre artarak 3,050 milyon $ olurken, 2007 yılındaki genişleme ile birlikte dış ticaret açığı artarak 7,046 milyon $ olmuştur. 2013 yılındaki son genişleme dalgası ile birlikte dış ticaret açığı 3,536 milyon $ olurken 2015 yılı itibari ile bu açık azalarak 2,360 milyon $ olmuştur.

4.6.7. Polonya

38 milyon nüfusa sahip olan Polonya, linyit ve taş kömürü gibi önemli kaynaklara sahiptir. İhracatında ilk sırada kara taşıtları yer alırken, ithalatında ise ham petrol ilk sıradadır. İhracat yaptığı ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Bu ülkeyi İngiltere ve Çek Cumhuriyeti takip ederken, Türkiye Polonya'nın ihracatında on sekizinci sırada yer almaktadır. İthalat yaptığı ülkelerin başında yine Almanya gelirken bu ülkeyi Çin ve Rusya takip etmektedir. Türkiye ise ithalatta yine on sekizinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.22. Polonya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1955	914	1,025	-111	**1985**	11,989	12,636	-647
1956	975	1,125	-150	**1986**	12,074	12,329	-255
1957	976	1,337	-361	**1987**	12,205	11,928	277
1958	-	-	-	**1988**	13,552	13,840	-288
1959	-	-	-	**1989**	13,533	11,357	2,176
1960	1,326	1,495	-169	**1990**	13,627	8,976	4,651
1961	1,503	1,687	-184	**1991**	14,913	17,084	-2,171
1962	1,646	1,885	-239	**1992**	13,186	15,204	-2,018
1963	1,770	1,979	-209	**1993**	14,148	18,835	-4,687
1964	2,096	2,072	24	**1994**	17,241	21,569	-4,328
1965	2,228	2,340	-112	**1995**	22,899	29,050	-6,151
1966	2,272	2,494	-222	**1996**	24,448	37,137	-12,689
1967	2,526	2,645	-119	**1997**	25,754	42,318	-16,564
1968	2,858	2,853	5	**1998**	28,244	47,054	-18,810
1969	3,141	3,210	-69	**1999**	27,408	45,911	-18,503
1970	3,548	3,968	-420	**2000**	31,646	48,940	-17,294
1971	3,872	4,441	-569	**2001**	36,092	50,275	-14,183
1972	4,927	5,862	-935	**2002**	41,009	55,112	-14,103
1973	6,432	8,485	-2,053	**2003**	53,577	68,004	-14,427
1974	8,321	11,538	-3,217	**2004**	73,781	88,156	-14,375
1975	10,282	13,791	-3,509	**2005**	89,260	101,413	-12,153
1976	11,017	15,254	-4,237	**2006**	110,896	127,210	-16,314
1977	12,265	16,472	-4,207	**2007**	140,417	166,143	-25,726
1978	14,114	17,698	-3,584	**2008**	171,068	209,409	-38,341
1979	16,368	19,342	-2,974	**2009**	136,783	149,715	-12,932
1980	17,017	21,132	-4,115	**2010**	159,725	178,033	-18,308
1981	13,267	17,023	-3,756	**2011**	188,740	210,698	-21,958
1982	11,227	11,359	-132	**2012**	185,460	199,217	-13,757
1983	11,582	11,750	-168	**2013**	205,029	207,665	-2,636
1984	11,778	11,863	-85	**2014**	220,050	223,556	-3,506
				2015	198,149	194,055	-4,094

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.22.'de Polonya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. 1955 yılında ülkenin ihracatı 914 milyon $ olurken ithalatı 1,025 milyon $ olmuştur. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılına ülkenin ihracatı 6,432 milyon $

iken ithalatı 8,484 milyon $'dır. Bu yıl Polonya'nın ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 3,163 milyon $ olurken bu pay ithalatta 3,523 milyon $ olmaktadır. Polonya'nın birliğe katıldığı 2004 yılında ülkenin ihracatı 73,781 milyon $ iken ithalatı 88,156 milyon $'dır. Bu yılki ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 10,036 milyon $ iken ithalatta bu pay 12,239 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile ülkenin 198,149 milyon $ olan ihracatının 25,634 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait iken, 194,055 milyon $ olan ithalatın 25,455 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir.

Grafik 4.22. Polonya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

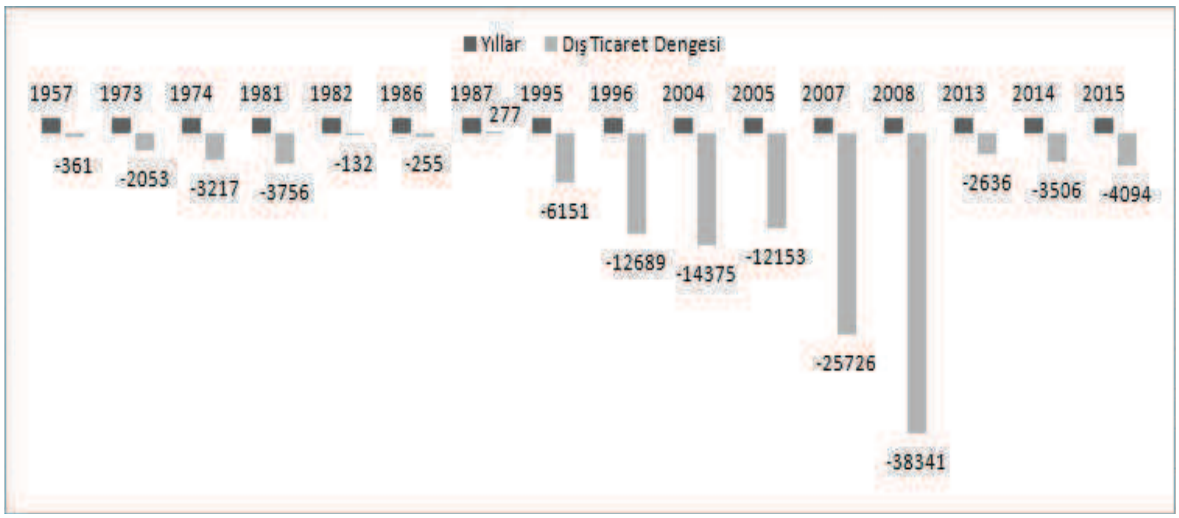

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.22.'de Polonya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir AET'nin kuruluş yılında ülkenin dış ticaret açığı 361 milyon $ iken ilk genişleme dalgası yılı olan 1973 yılında bu açık artarak 2,053 milyon $ olmuştur. 1986 yılındaki genişleme dalgasıyla birlikte dış ticaret açığı 255 milyon $ olurken bir sonraki yıl Polonya dış ticaret fazlası vererek 277 milyon $'a ulaşmıştır. Bundan sonraki bütün yıllar dış ticaret açığı veren ülke 2008 yılında kriz ile birlikte dış ticaret açığının arttırarak 38,341 milyon $'a ulaşmıştır. 2015 yılı itibari ile dış ticaret açığı azalarak 4,094 milyon $ olmuştur.

4.6.8. Slovenya

2.1 milyon nüfusa sahip olan Slovenya 2004 yılında birliğe üye olmuştur. Ülkenin ithalatında ve ihracatında ilk sırayı otomotiv sektörü almaktadır. Slovenya, Avro bölgesine 2007 yılında dahil olmuştur. Almanya, İtalya ve Avusturya en büyük ticaret ortaklarıdır. Türkiye, Slovenya'nın ithalatında altıncı sırada yer almaktadır.

Tablo 4.23. Slovenya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1993	6,239	6,886	-647	2004	14,364	18,381	-4,017
1994	7,232	8,026	-794	2005	19,215	20,287	-1,072
1995	8,389	9,645	-1,256	2006	23,253	24,180	-927
1996	8,312	9,429	-1,117	2007	30,159	31,640	-1,481
1997	8,372	9,357	-985	2008	34,240	37,132	-2,892
1998	9,034	10,068	-1,034	2009	26,080	26,596	-516
1999	8,505	9,889	-1,384	2010	29,183	30,114	-931
2000	8,729	10,089	-1,360	2011	34,692	35,532	-840
2001	9,190	10,125	-935	2012	32,180	32,061	119
2002	10,357	10,932	-575	2013	34,007	33,371	636
2003	12,728	13,851	-1,123	2014	35,955	33,934	2,021
				2015	31,958	29,707	2,251

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.23.'te Slovenya'nın yıllar itibari ile ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. 1993 yılında ülkenin ihracatı 6,239 milyon $ olurken ithalatı 6,886 milyon $ olmuştur. Bu yıl Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 1,545 milyon $ olurken ithalattaki payı 1,176 milyon $ olmuştur. 1995 yılında yaşanan genişleme dalgasıyla birlikte ülkenin ihracatı 8,389 milyon $ olurken, ithalat 9,645 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin 1995 yılı itibari ile Slovenya'nın ihracatındaki payı 1,850 milyon $ iken ithalatındaki payı 1,341 milyon $'dır. Slovenya'nın birliğe katıldığı 2004 yılında 14,364 milyon $ olan ihracatın 4,049 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 18,381 milyon $ olan ithalatın 2,308 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılı itibari ile ülkenin ihracatı 31,958 milyon $ olurken ithalatı 29,707 milyon $ olmuştur. Bu yıl Slovenya'nın ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 9,776 milyon $ olurken, ithalatta bu pay 6,887 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.23. Slovenya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

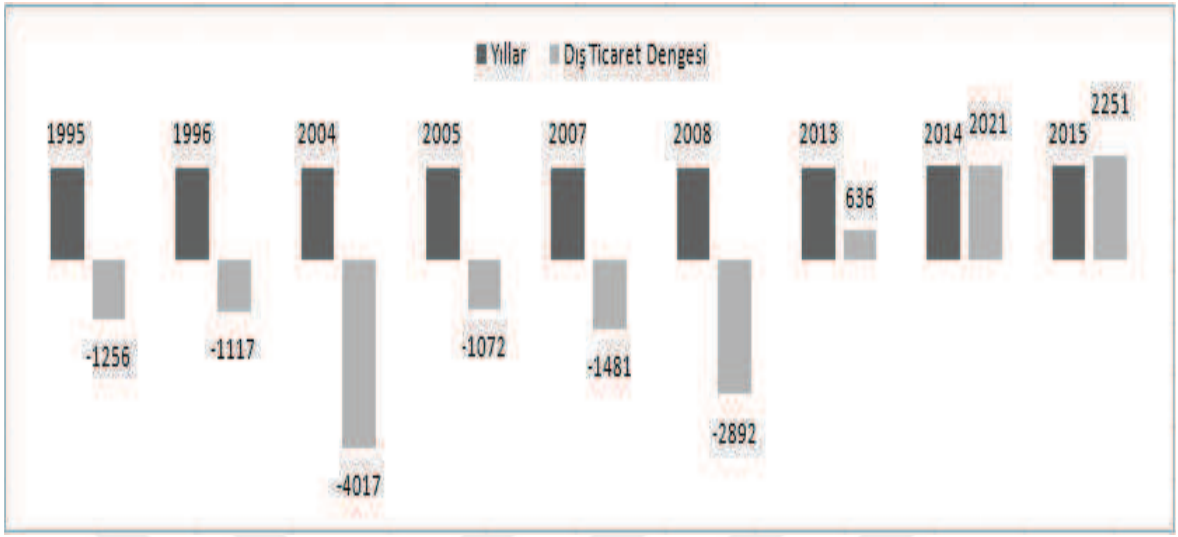

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.23.'te Slovenya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1995 yılında ülkenin dış ticaret açığı 1,256 milyon $ olurken bunu takip eden yılda bu açık azalarak 1,117 milyon $ olmuştur. Slovenya'nın birliğe katılış yılı olan 2004 yılında ülkenin dış ticaret açığı artarak 4,017 milyon $ olmuştur. 2008 kirizinin yaşandığı yıl bu açık 2,892 milyon $ olurken 2013 yılında son genişleme dalgası yaşanmış ve ülke açık vermekten çıkarak dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. 2013 yılında Slovenya, 636 milyon $ dış ticaret fazlası vermiştir. 2015 yılı itibari ile ülkenin dış ticaret fazlası artarak 2,251 milyon $ olmuştur.

4.6.9. Slovakya

1993'te bağımsızlığına kavuşan Slovakya 5.5 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olmuştur. Slovakya, Avro bölgesine 2009 yılında katılmıştır. Slovakya'nın ihracatında ve ithalatında otomotiv sektörü ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkenin ihracatında ilk sırada Almanya vardır. Bu ülkeyi İtalya ve Avusturya takip ederken, ithalatında ise yine aynı ülkeler yer almaktadır. Türkiye ise Slovakya'nın ithalatında altıncı sırada yer alımaktadır.

Tablo 4.24. Slovakya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1993	5,464	6,968	-1,504	**2004**	24,859	29,392	-4,533
1994	6,691	7,272	-581	**2005**	31,795	34,531	-2,736
1995	8,579	9,648	-1,069	**2006**	41,967	45,102	-3,135
1996	8,831	12,030	-3,199	**2007**	58,670	60,831	-2,161
1997	9,642	12,892	-3,250	**2008**	71,241	73,978	-2,737
1998	10,720	14,380	-3,660	**2009**	56,246	55,773	473
1999	10,233	12,453	-2,220	**2010**	64,678	65,021	-343
2000	11,874	14,054	-2,180	**2011**	79,817	79,855	-38
2001	12,645	16,258	-3,613	**2012**	80,651	77,436	3,215
2002	14,366	18,146	-3,780	**2013**	85,765	81,779	3,986
2003	20,409	23,389	-2,980	**2014**	86,453	81,904	4,986
				2015	75,404	73,497	1,907

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.24.'te Slovakya'nın yıllar itibari ile ihracat ve ithalat rakamlarına yer verilmiştir. 1993 yılında 5,464 milyon $ ihracat 1995 yılında 8,579 milyon $'a yükselmiştir. 1993 yılında 6,968 milyon $ olan ithalat ise 1995 yılında 9,648 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin 1995 yılında Slovakya'nın ticaretindeki payı ihracatta 1,552 milyon $ olurken, ithalatta bu pay 2,395 milyon $ olmuştur. Slovakya'nın birliğe katıldığı 2004 yılında ülkenin ihracatı 24,859 milyon $ iken ithalatı 29,392 milyon $'dır. Bu yıl Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 3,972 milyon $ olurken ithalatta bu pay 6,198 milyon $ olmuştur. 2015 yılında 75,404 milyon $ olan ihracatın 16,986 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 73,497 milyon $ olan ithalatın ise 16,082 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait olmuştur.

Grafik 4.24. Slovakya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

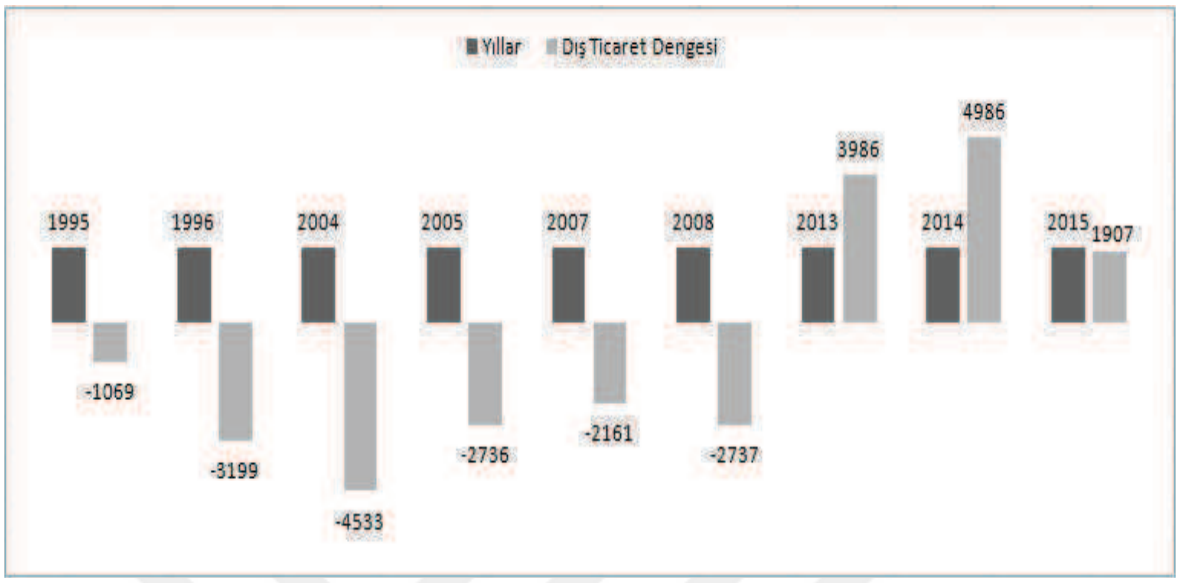

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.24.'te Slovakya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1995 yılında dördüncü genişleme dalgasının yaşandığı yılda ülkenin dış ticaret açığı 1,069 milyon $ olurken bu açık bir sonraki yıl artarak 3,199 milyon $ olmuştur. 2004 yılında Slovakya'nın birliğe katılmasıyla dış ticaret açığı daha da artarak 4,533 milyon $ olmuştur. 2013 yılına kadar sürekli dış ticaret açığı veren ülke bu yıldan sonra toparlanarak dış ticaret fazlası vermiştir. Avrupa Birliği'nin son genişleme dalgası yılı olan 2013 yılında Slovakya 3,986 milyon $ dış ticareti fazlası verirken 2014 yılında bu fazla artarak 4,986 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Slovakya'nın dış ticaret fazlası 1,907 milyon $'dır.

4.6.10. Macaristan

10 milyon nüfusa sahip olan Macaristan, Avrupa Birliği'ne 2004 yılındaki en büyük genişleme dalgasıyla birlikte katılmıştır. Macaristan boksit üretiminde Avrupa'da ikinci sırada yer almaktadır. Macaristan'ın ihracatında ilk sırada makina ve taşıt araçları gelmektedir. İthal etttiği ürünlerin başında da kara taşıtları gelmektedir. Bu ülkenin ihacatında Almanya ilk sırada yer alırken bu ülkeyi Romanya ve Slovakya takip etmektedir. Türkiye ise Macaristan'ın ihracatında on altıncı sırada yer almaktadır. Bu ülkenin ithalatında ise ilk sırada Almanya yer alırken bu ülkeyi Çin ve Avusturya takip etmektedir. Türkiye ise Macaristan'ın ithalatında yirmi birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.25. Macaristan İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1955	609	534	75	**1985**	8,470	8,815	-345
1956	495	466	29	**1986**	9,170	9,595	-425
1957	488	682	-194	**1987**	9,580	9,860	-280
1958	-	-	-	**1988**	10,000	9,370	630
1959	-	-	-	**1989**	9,670	8,865	-805
1960	874	976	-102	**1990**	10,000	10,340	-340
1961	1,029	1,026	3	**1991**	10,185	11,370	-1,185
1962	1,100	1,149	-49	**1992**	10,705	11,080	-375
1963	1,206	1,306	-100	**1993**	8,905	12,530	-3,625
1964	1,352	1,495	-143	**1994**	10,700	14,555	-3,855
1965	1,510	1,521	-11	**1995**	12,865	15,465	-2,600
1966	1,594	1,566	-28	**1996**	15,705	18,145	-2,440
1967	1,702	1,776	-74	**1997**	19,100	21,235	-2,135
1968	1,790	1,803	-13	**1998**	23,005	25,705	-2,700
1969	2,084	1,928	-156	**1999**	25,032	28,015	-2,983
1970	2,317	2,506	-189	**2000**	28,192	32,172	-3,980
1971	2,500	2,990	-490	**2001**	30,436	33,617	-3,181
1972	3,292	3,154	138	**2002**	34,518	37,755	-3,237
1973	4,433	3,919	514	**2003**	43,094	47,808	-4,714
1974	5,130	5,576	-446	**2004**	55,567	60,538	-4,971
1975	6,091	7,176	-1,085	**2005**	62,936	66,552	-3,616
1976	4,934	5,529	-595	**2006**	72,255	78,262	-6,007
1977	5,832	6,522	-690	**2007**	95,400	95,565	-165
1978	6,408	7,990	-1,582	**2008**	108,504	108,940	-400
1979	7,930	8,682	-752	**2009**	83,008	77,761	5,247
1980	8,610	9,190	-580	**2010**	95,483	88,178	7,305
1981	8,730	9,160	-430	**2011**	112,312	102,440	9,872
1982	8,860	8,870	-10	**2012**	103,570	95,176	8,394
1983	8,770	8,555	215	**2013**	107,503	100,111	7,392
1984	8,620	8,130	-490	**2014**	110,794	104,919	5,875
				2015	98,614	92,571	6,043

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.25.'te yıllar itibari ile Macaristan'ın ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. 1955 yılında Macaristan'ın ihracatı 609 milyon $ olurken ithalatı 534 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu ticareteeki payı ihracatta 308 milyon $ iken bu pay

ithalatta 223 milyon $'dır. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında ülkenin ihracatı 4,433 milyon $ olurken ithalatı 3,919 milyon $ olmuştur. Bu yılda Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 1,896 milyon $ iken bu pay ithalatta 1,882 milyon $ olmuştur. Macaristan'ın birliğe katıldığı 2004 yılında ülkenin ihracatı 55,567 milyon $ iken bunu 6,845 milyon $'ı Avrupa ülkeleriyle yapılmıştır. 60,538 milyon $ olan ithalatın ise 7,883 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılı itibari ile 98,614 milyon $ olan ihracatın 19,382 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 92,571 milyon $ olan ithalatın 15,443 milyon $'ı Avrupa ülkelerine ait olmuştur.

Grafik 4.25. Macaristan'ın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

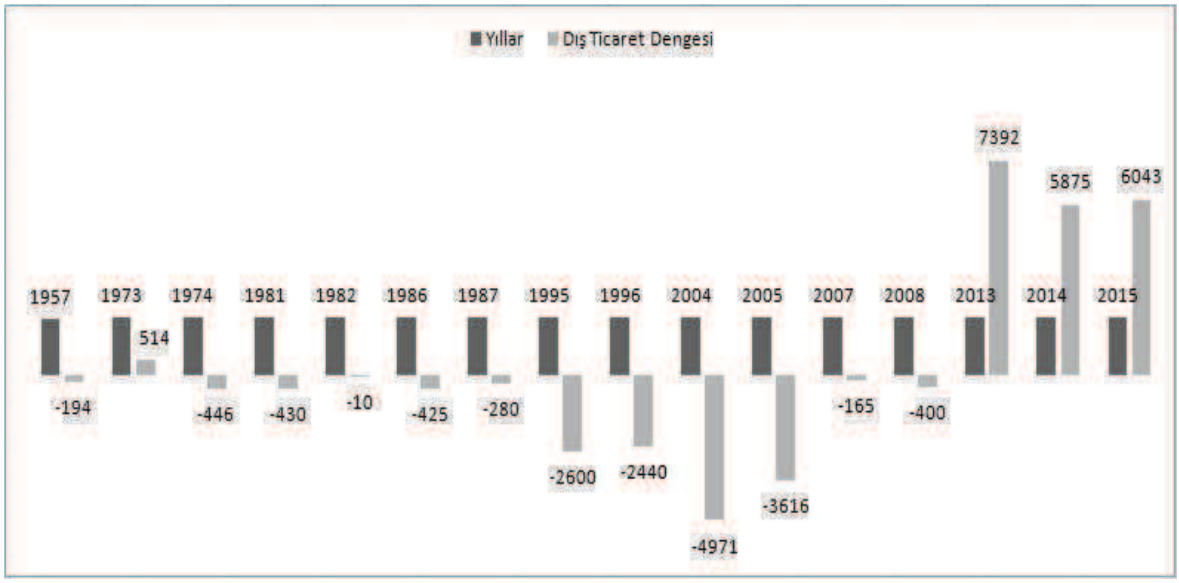

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.25.'te Macaristan'ın yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. 1957 yılında ülkenin dış ticaret açığı 194 milyon $ olurken bir sonraki yıl bu açığı kapatarak 514 milyon $ fazla vermiştir. 2004 yılında Macaristan'ın birliğe üye olduğu tarihte ülkenin dış ticaret açığı 4,971 milyon $ olmuştur. 1974 yılından 2013 yılına kadar sürekli açık veren ülke 2013 yılında son genişleme dalgasıyla birlikte ekonomisini düzelmeye başlamıştır. 2013 yılında 7,392 milyon dış ticaret fazlası vermiş ve bir sonraki yıl dış ticaret fazlası 5,85 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Macaristan'ın dış ticaret fazlası 6,043 milyon $'dır.

4.7. Altıncı Genişleme Dalgası

2007 yılında gerçekleşen altıncı genişleme dalgasıyla birlikte birliğe Bulgaristan ve Romanya katılmıştır. Böylelikle Avrupa Birliği üye sayısı yirmi yediye yükselmiştir.

4.7.1. Bulgaristan

Avrupa Birliği'ne altıncı genişleme dalgası yılı olan 2007 yılında katılan Bulgaristan 7.5 milyon nüfusa sahiptir. Bulgaristan'ın ihracatında ilk sırayı Almanya alırken, Türkiye Bulgaristan'ın ihracatında ikinci sırada yer almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı Rusya alırken bu ülkeyi Almanya ve İtalya takip etmektedir. Türkiye ise Bulgaristan'ın ithalatında beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.26. Bulgaristan İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1960	572	633		**1988**	17,290	16,700	590
1961	663	666	-3	**1989**	16,220	15,180	1,040
1962	773	785	-12	**1990**	5,030	5,100	-70
1963	834	933	-99	**1991**	3,760	3,790	-30
1964	980	1,062	-82	**1992**	3,550	4,220	-670
1965	1,176	1,178	-2	**1993**	3,580	4,900	-1,320
1966	1,305	1,479	-174	**1994**	4,005	4,585	-580
1967	1,458	1,572	-114	**1995**	5,355	5,660	-305
1968	1,615	1,782	-167	**1996**	4,890	5,075	-185
1969	1,795	1,750	45	**1997**	4,940	4,930	10
1970	2,004	1,831	173	**1998**	4,300	4,949	-649
1971	2,182	2,120	62	**1999**	3,979	5,478	-1,499
1972	2,627	2,567	60	**2000**	4,852	6,544	-1,692
1973	3,301	3,239	62	**2001**	5,118	7,279	-2,161
1974	3,836	4,326	-490	**2002**	5,733	7,954	-2,221
1975	4,691	5,949	-1,258	**2003**	7,543	10,871	-3,328
1976	5,382	6,228	-846	**2004**	9,932	14,453	-4,521
1977	6,329	6,329	0	**2005**	11,739	18,163	-6,424
1978	7,478	7,651	-173	**2006**	15,064	23,270	-8,206
1979	8,869	8,514	355	**2007**	18,518	29,961	-11,443
1980	10,390	9,670	720	**2008**	22,362	36,908	-14,546
1981	10,700	10,800	-100	**2009**	16,318	23,539	-7,221
1982	11,440	11,540	-100	**2010**	20,630	25,513	-4,883
1983	12,140	12,290	-150	**2011**	28,208	32,582	-4,374
1984	12,860	12,720	140	**2012**	26,686	32,710	-6,024
1985	13,310	13,630	-320	**2013**	29,579	34,303	-4,724
1986	14,140	15,200	-1,060	**2014**	29,299	34,783	-5,484
1987	15,850	16,160	-310	**2015**	25,680	29,274	-3,594

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.26.'da altıncı genişleme dalgası ile birlikte Avrupa Birliği'ne üye olan Bulgaristan'ın ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. Avrupa Birliği'nin ilk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında Bulgaristan'ın ihracatı 3,301 milyon $ iken ithalatı 3,239 milyon $'dır. İkinci genişleme dalgasının yaşandığı ve Yunanistan'ın birliğe katıldığı yıl olan 1981 yılında Bulgaristan'ın ihracatı 10,700 milyon $, ithalatı ise 10,800 milyon $'dır. Bu yılda Avrupa ülkelerinin Bulgaristan'ın ihracatı üzerindeki payı 776 milyon $ olurken, ithalatındaki payı ise 900 milyon $ olmuştur. 1986 yılında Bulgaristan'ın ihracatı 14,140 milyon $ iken, ithalatı 15,200 milyon $ olmuştur. Bulgaristan, 1986 yılında Avrupa ülkeleriyle 1,006 milyon $ ihracat yaparken, 1,181 milyon $ ithalat yapmıştır. Dördüncü genişleme dalgasının olduğu 1995 yılı verilerine bakıldığında Bulgaristan'ın ihracatı 5,355 milyon $ olurken ithalatı 5,660 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin bu ticaretteki payı ihracatta 2,124 milyon $ iken ithalatta bu pay 2,288 milyon $ olmuştur. 2004 yılına gelindiğinde on yeni ülkenin birliğe katılımıyla topluluk üye sayısı yirmi beş olmuştur. Bu yılda Bulgaristan'ın ihracatı 9,932 milyon $ iken ithalatı 14,453 milyon $ olmuştur. Aynı yılda Avrupa ülkelerinin Bulgaristan'ın ihracatındaki payı 2,910 milyon $ olurken ithalatındaki payı 4,556 milyon $'dır. Bulgaristan'ın birliğe katılım yılı olan 2007 yılı verilerine bakıldığında ülkenin ihracatı 18,518 milyon $, bunun 6,270 milyon $'ı Avrupa ülkerine aitken, 29,961 milyon $ olan ithalatın 11,790 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılında Bulgaristan'ın 25,680 milyon $'lık ihracatının 7,460 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 29,274 milyon $'lık ithalatın 10,825 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir.

Grafik 4.26. Bulgaristan'ın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

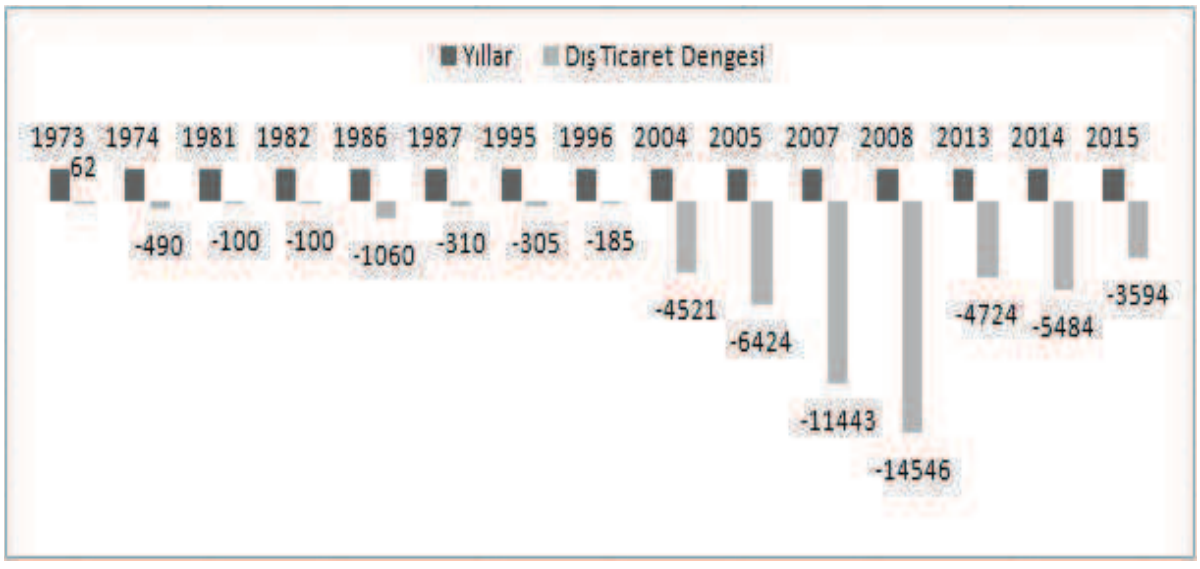

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.26 ‘da Bulgaristan’ın AB’nin genişleme dalgası yaşandığı yıllar itibari ile dış ticaret dengesi verilmiştir. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında Bulgaristan henüz birliğe üye değilken 62 milyon $ dış ticaret fazlası veren Bulgaristan, yıllar itibari ile bu fazlayı açığa çevirerek ekonomisini olumsuz etkilemiştir. 2004 yılında on ülkenin birliğe katılmasıyla 4,521 milyon $ olan dış ticaret açığı bir sonraki yıl artarak 6,424 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Bulgaristan bir önceki yıla göre dış ticaret açığını azaltarak 3,594 milyon $’a indirmiştir.

4.7.2. Romanya

20 milyon nüfusa sahip olan Romanya, 2007 yılında Avrupa Birliği’ne Bulgaristan ile birlikte üye olan bir ülkedir. Romanya birliğe üye olduktan sonra ihracatının yarıdan fazlasını AB ülkeleri ile yapmaktadır. Romanya’nın ihracatında ilk sırayı Almanya yer alırken bu ülkeyi Fransa ve İtalya takip etmektedir. Türkiye ise Romanya’nın ihracatında altıncı sırada yer almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı Almanya alırken bu ülkeyi İtalya ve Macaristan takip etmektedir. Romanya’nın ithalatında Türkiye ise dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Tablo 4.27. Romanya İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1958	468	529	-61	**1987**	10,490	8,310	2,180
1959	521	551	-30	**1988**	11,390	7,640	3,750
1960	713	711	2	**1989**	10,490	8,435	2,055
1961	788	894	-106	**1990**	4,960	7,600	-2,640
1962	813	1,033	-220	**1991**	4,400	5,793	-1,393
1963	909	1,120	-211	**1992**	4,500	6,260	-1,760
1964	999	1,282	-283	**1993**	4,892	6,522	-1,630
1965	1,098	1,183	-85	**1994**	6,151	7,109	-958
1966	1,177	1,335	-158	**1995**	7,910	10,278	-2,368
1967	1,376	1,701	-325	**1996**	8,085	11,435	-3,350
1968	1,451	1,770	-319	**1997**	8,431	11,280	-2,849
1969	1,622	1,915	-293	**1998**	8,300	11,821	-3,521
1970	1,841	2,156	-315	**1999**	8,518	10,417	-1,899
1971	2,098	2,313	-215	**2000**	10,411	13,148	-2,737
1972	2,602	2,888	-286	**2001**	11,394	15,568	-4,174
1973	3,697	3,820	-123	**2002**	13,877	17,854	-3,977
1974	4,866	5,654	-788	**2003**	17,662	23,983	-6,321
1975	5,339	5,874	-535	**2004**	23,553	32,691	-9,138
1976	6,138	6,705	-567	**2005**	27,688	40,518	-12,830
1977	7,021	7,720	-699	**2006**	32,458	51,160	-18,702
1978	8,077	9,801	-1,724	**2007**	40,488	70,314	-29,826
1979	9,724	12,007	-2,283	**2008**	49,535	84,053	-34,518
1980	12,056	14,521	-2,465	**2009**	40,567	54,324	-13,757
1981	11,180	12,076	-896	**2010**	49,579	61,109	-11,530
1982	10,122	9,156	966	**2011**	63,035	76,480	-13,445
1983	10,090	8,306	1,784	**2012**	57,841	70,207	-12,366
1984	10,720	8,313	2,407	**2013**	65,835	73,417	-7,582
1985	11,218	9,521	1,697	**2014**	69,739	77,773	-8,034
1986	10,155	9,246	909	**2015**	60,579	69,818	-9,239

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.27'de Avrupa Birliği'ne 2007 yılında Bulgaristan ile katılan Romanya'nın ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. AET ve EURATOM'un 1957 yılında kurulmasının ardından 1958 yılı verilerine bakıldığında 468 milyon $ olan ihracattaki Avrupa ülkerinin payı 298 milyon $ olurken, 529 milyon $'lık ithalatın 362 milyon $'ı

Avrupa ülkelerine aittir. 2007 yılında Romanya'nın birliğe katılmasıyla birlikte Romanya'nın ihracatı 40,488 milyon $ olurken bunun 10,608 milyon $'ı Avrupa ülkeleri ile yapılmıştır. Yine aynı yılın ithalat verilerine bakıldığında 70,314 milyon $ olan ithalatın 19,701 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılı itibari ile Romanya'nın ihracatı 60,579 milyon $ olurken, ithalatı 69,818 milyon $ olmuştur. Aynı yıl Avrupa ülkeleri ile yapılan ihracat 13,237 milyon $ iken, ithalat 19,054 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.27. Romanya'nın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

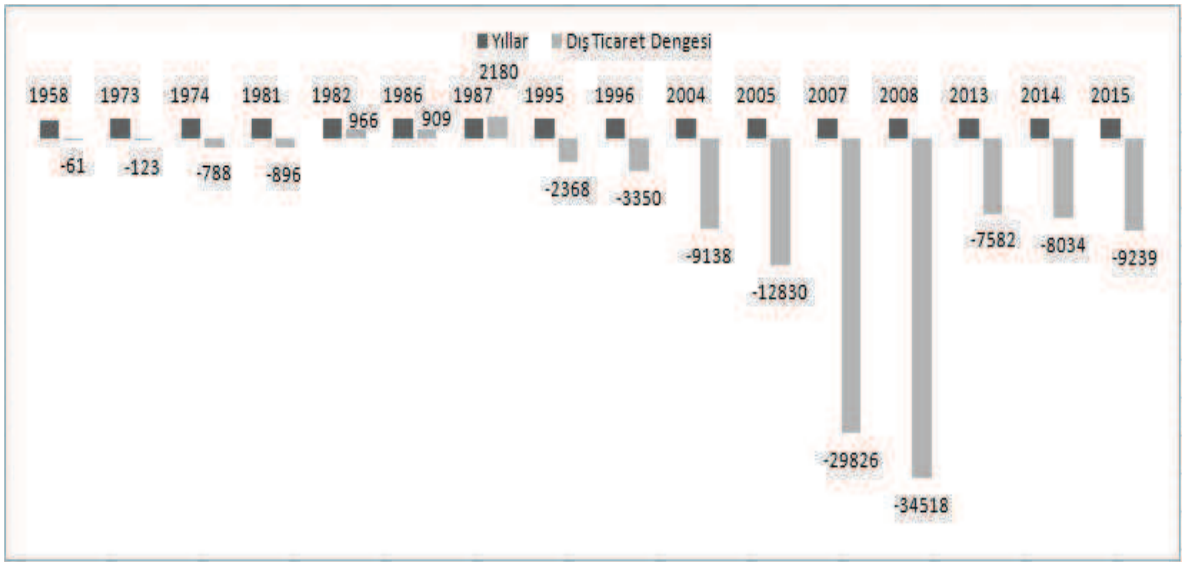

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.27.'de Romanya'nın yıllar itibari ile dış ticaret dengesine yer verilmiştir. 1958 yılında 61 milyon $ dış ticaret açığı veren ülke 1982 yılına kadar açık vermeye devam etmektedir. 1982 yılında 966 milyon $ dış ticaret fazlası veren ülke 1987 yılında bu dış ticaret fazlasını artırarak 2,180 milyon $ yapmıştır. 1995 yılından sonra tekrar düşüşe geçen ülke bu yıldan itibaren yeniden dış ticareat açığı vermeye başlamıştır. Ülkenin birliğe katılış yılı olan 2007 yılında ülkenin dış ticaret açığı 29,826 milyon $ olurken 2008 krizi ile birlikte bu açık artarak 34,518 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile ülkenin dış ticaret açığı azalarak 9,239 milyon $ olmuştur.

4.8. Yedinci Genişleme Dalgası

Yedinci ve son genişleme dalgası 2013 yılında Hırvatistan'in birliğe üye olması ile birlikte gerçekleşmiş olup Avrupa Birliği üye sayısı yirmi sekize yükselmiştir

4.8.1. Hırvatistan

4.5 milyon nüfusa sahip olan Hırvatistan, Avrupa Birliği'nin önemli ticaret ortaklarından biri olmakla birlikte tarım, sanayi ve hizmet sektörü gelişmiştir. İhracatında İtalya, Bosna Hersek ve Slavenya başta gelirken, ithalatında ise Almanya, İtalya ve Slovenya gelmektedir. Türkiye, Hırvatistan'ın ihracatında 16, ithalatında ise 20. Sıradadır.

Tablo 4.28. Hırvatistan İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1992	4,597	4,500	97
1993	3,904	4,667	-763
1994	4,260	5,229	-969
1995	4,633	7,510	-2877
1996	4,512	7,787	-3275
1997	4,332	9,100	-4768
1998	4,557	8,327	-3770
1999	4,226	7,724	-3498
2000	4,432	7,887	-3455
2001	4,666	9,147	-4481
2002	4,904	10,722	-5818
2003	6,187	14,209	-8022
2004	8,024	16,589	-8565
2005	8,773	18,560	-9787
2006	10,181	21,420	-11239
2007	12,364	25,839	-13475
2008	14,021	30,740	-16719
2009	10,383	21,075	-10692
2010	11,521	19,987	-8466
2011	13,375	22,708	-9333
2012	11,927	20,725	-8798
2013	11,798	20,854	-9056
2014	13,680	22,516	-8836
2015	12,727	20,399	-7672

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Tablo 4.28'de Avrupa Birliği'ne 2013 yılında en son katılan ülke olan Hırvatistan'ın ihracat ve ithalat verilerine yer verilmiştir. 1992 yılında Hırvatistan'ın ihracatı 4,597 milyon $ iken ithalatı 4,500 milyon $'dır. 1995 yılında topluluğa İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın katılımı ile üye sayısı 15 olmuştur. Bu yılda Hırvatistan'ın

ihracatı 4,633 milyon $ olurken, ithalatı 7,510 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin payı ise 1995 yılında ihracatta 780 milyon $ olurken bu pay ithalatta 534 milyon $ olmuştur. 2004 yılında birliğe on ülke katılmıştır ve bu yıl verileri incelendiğinde Hırvatistan'ın ihracatı 8,024 milyon $ iken ithalatı 25,839 milyon $ olmuştur. Yine bu yılda Avrupa ülkelerinin ihracattaki payı 2,045 milyon $'a yükselirken, ithalattaki payı ise 3,112 milyon $'a yükselmiştir. Hırvatistan'ın birliğe katıldığı 2013 yılı verilerine bakıldığında ülkenin ihracatı 11,798 milyon $ bunun 3,728 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. İthalat verilerine bakıldığında ise 20,854 milyon $'ın 5,522 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir. 2015 yılına gelindiğinde Hırvatistan'ın ihracatı 12,727 milyon $ olurken ithalatı 20,399 milyon olmuştur. Hırvatistan'ın ihracatında 2015 yılında Avrupa ülkelerinin payı 3,625 milyon $ iken, ithalatında bu pay 4,735 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.28. Hırvatistan'ın Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

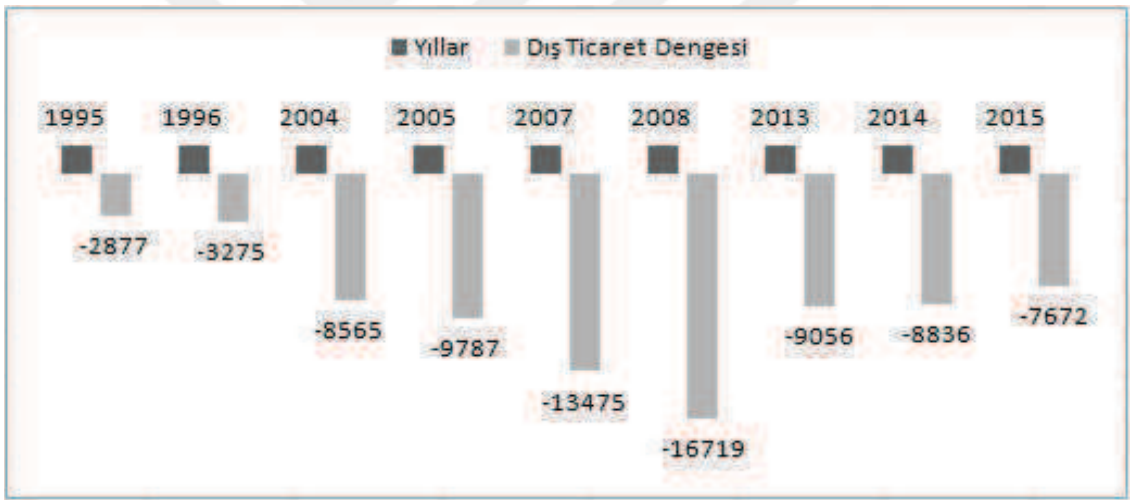

Kaynak: (data.imf.org, data.worldbank.org).

Grafik 4.28'de Hırvatistan'ın dış ticaret dengesinde sürekli değişiklikler olmakla birlikte yıllar itibari ile dış ticaret açığının arttığı gözlemlenmektedir. 1995 yılında Avrupa Birliği'ne yeni katılan ülkelerle birlikte Hırvatistan'ın da dış ticaret açığı artmıştır. 2004 yılında yirmi beş üye ülkeye ulaşan toplulukla birlikte ülkenin 8,022 milyon $ olan dış ticaret açığı 8565 milyon $ olmuştur. 2008 yılında 16,719 milyon $ olan dış ticaret açığının bu kadar fazla olmasının nedeni yaşanan ekonomik kriz yüzündendir. 2013 yılında birliğe üye olan Hırvatistan'ın 9,056 milyon $ olan açığı birliğe üye olduktan sonra düşerek 8,836 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Hırvatistan'ın dış ticaret açığı 7,672 milyon $'dır.

4.9. Türkiye'nin Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası Avrupa Birliği ile Ticareti

Türkiye'nin, Gümrük Birliği'ne üye olduğu 1996 yılı sonrası ve öncesi dönem Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri aşağıdaki tablo ve grafiklerde incelenecektir.

Tablo 4.29. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Türkiye'nin İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	263	286	-23	1973	1,317	2,086	-769
1951	314	402	-88	1974	1,532	3,778	-2,246
1952	363	556	-193	1975	1,401	4,739	-3,338
1953	396	533	-137	1976	1,960	5,129	-3,169
1954	335	478	-143	1977	1,753	5,796	-4,043
1955	313	498	-185	1978	2,288	4,599	-2,311
1956	305	407	-102	1979	2,261	5,069	-2,808
1957	345	397	-52	1980	2,910	7,909	-4,999
1958	247	315	-68	1981	4,703	8,933	-4,230
1959	354	470	-116	1982	5,746	8,843	-3,097
1960	321	468	-160	1983	5,728	9,235	-3,507
1961	347	507	-160	1984	7,134	10,757	-3,623
1962	381	619	-238	1985	7,958	11,343	-3,385
1963	368	688	-320	1986	7,457	11,105	-3,648
1964	411	537	-126	1987	10,190	14,158	-3,968
1965	464	572	-108	1988	11,662	14,335	-2,673
1966	491	718	-227	1989	11,625	15,792	-4,167
1967	522	685	-163	1990	12,959	22,302	-9,343
1968	496	764	-268	1991	13,593	21,047	-7,454
1969	537	801	-264	1992	14,715	22,871	-8,156
1970	588	948	-360	1993	15,345	29,428	-14,083
1971	677	1,171	-494	1994	18,106	23,270	-5,164
1972	885	1,563	-678	1995	21,637	35,709	-14,072

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.29.'da Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmadığı ve AKÇT'nin kuruluşundan bu yana olan ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. AKÇT'nin kuruluş yılı olan 1951 yılında Türkiye'nin ihracatı 314 milyon $ iken ithalatı 402 milyon $'dır.

1951 yılında Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle yaptığı ihracat 25 milyon $ olurken, ithalat 21 milyon $ olmuştur. AET ve EURATOM'un kuruluş yılı olan 1957 yılında ise ülkenin ihracatı 345 milyon $ olurken ithalatı 397 milyon $ olmuştur. Bu yıl ülkenin Avrupa ülkeleri ile olan ihracatı 49 milyon $, ithalatı 56 milyon $'dır. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında Türkiye'nin ihracatı 1,317 milyon $, ithalatı ise 2,086 milyon $'dır. Türkiye'nin bu yıldaki ticaretinde Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 116 milyon, ithalatta 181 milyon $ olmuştur. 1986 yılında ikinci genişleme dalgası yaşanırken ülkenin ihracatı 7,457 milyon $'dan 1995 yılındaki diğer genişleme dalgasında 21,637 milyon $'a çıkmıştır. 1986 yılında ülkenin ithalatı 11,105 milyon $'dan 1995 yılında 35,709 milyon $'a çıkmıştır. 1986 yılında Türkiye, 299 milyon $ Avrupa ülkeleriyle ihracat yaparken, 850 milyon $ ithalat yapmıştır. Son olarak 1995 yılında Avrupa ülkeleriyle yapılan ihracat 3,151 milyon $ olurken, ithalat 4,298 milyon $ olmuştur.

Grafik 4.29. Gümrük Birliği Öncesi Dönemde Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

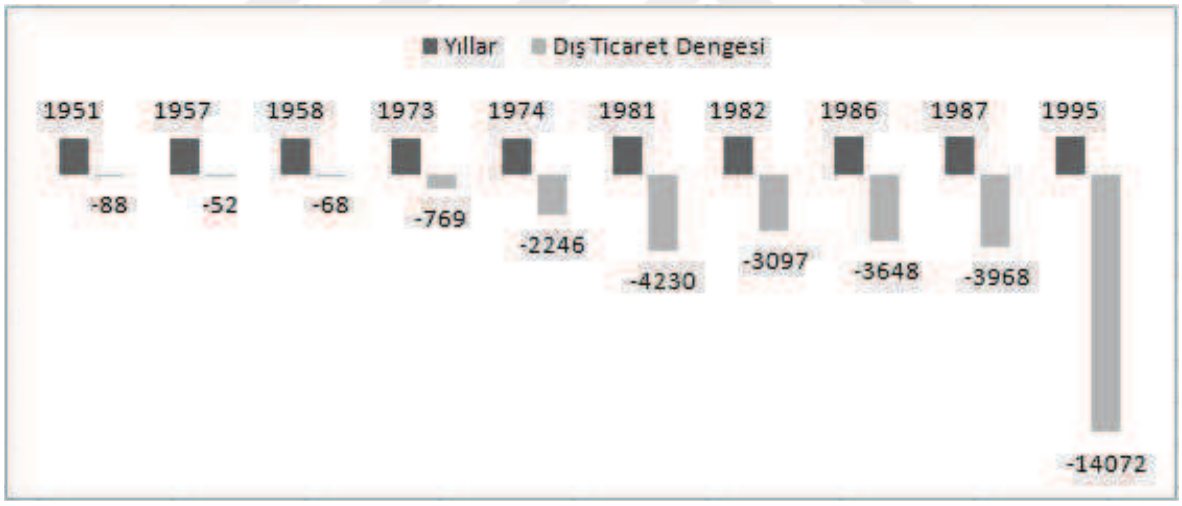

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Grafik 4.29.'da Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi dönemdeki dış ticaret dengesi verilmiştir. Birliğin kuruluş yılı olan 1951 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı 88 milyon $ iken 1957 yılında 52 milyon $'a düşmüştür. Yıllar itibari ile Türkiye'nin dış ticaret dengesinde artış ve azalışlar gözlemlenmektedir. İlk genişleme dalgasının yaşandığı 1973 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı artarak 769 milyon $ olurken, ikinci genişleme dalgasıyla birlikte Yunanistan'ın birliğe katıldığı yıl olan 1981 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı yine artarak 4,230 milyon $ olmuştur. 1986 ve 1995 yılında yaşanan genişleme

dalgaları Türkiye'yi yine olumsuz etkilemiş ve ülkenin dış ticaretindeki açık daha artmıştır. 1986 yılında 3,648 milyon $ olan dış ticaret açığı 1995 yılında 14,072 milyon $ olmuştur.

Tablo 4.30. Gümrük Birliği Sonrası Dönemde Türkiye'nin İthalat-İhracat Rakamları (Milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1996	23,224	43,627	-20,403	2006	85,535	139,576	-54,041
1997	26,261	48,559	-22,298	2007	107,272	170,063	-62,791
1998	26,974	45,921	-18,947	2008	132,027	201,964	-69,937
1999	26,587	40,671	-14,084	2009	102,143	140,928	-38,785
2000	27,775	54,503	-26,728	2010	113,883	185,544	-71,661
2001	31,334	41,399	-10,065	2011	134,907	240,842	-105,935
2002	36,059	51,554	-15,495	2012	152,462	236,545	-84,083
2003	47,253	69,340	-22,087	2013	151,803	251,661	-99,858
2004	63,167	97,540	-34,373	2014	157,610	242,177	-84,567
2005	73,476	116,774	-43,298	2015	143,850	207,207	-63,357

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.30.'da Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katıldıktan sonra yaptığı ithalat ve ihracat verilerine yer verilmiştir. Türkiye'nin, Gümrük Birliği'ne üye olduğu 1996 yılında ihracatı 23,224 milyon, ithalatı 43,627 milyon $'dır. Bu yılki ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 3,652 milyon $ olurken ithalatta 3,917 milyon $ olmuştur. 2004 yılındaki genişleme dalgasıyla birlikte ülkenin ihracatı 63,167 milyon $ iken, ithalatı 97,540 milyon $ olmuştur. Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 8,434 milyon $ olurken ithalatta bu pay 17,471 milyon $ olmuştur. 2007 yılındaki genişleme dalgasında, 107,272 milyon $'lık ihracatın 21,080 milyon $'ı Avrupa ülkeleriyle yapılmıştır. 170,063 milyon $'lık ithalatın ise 39,711 milyon $'ı Avrupa ülkeriyle yapılmıştır. Son genişleme dalgasının yaşandığı 2013 yılı itibari ile ülkenin ihracatı 151,803 milyon $, ithalatı 251,661 milyon $'dır. Bu yılki ticarette Avrupa ülkelerinin payı ihracatta 28,489 milyon $ iken ithalatta 45,796 milyon $'dır. 2015 yılı itibari ile 143,850 milyon $ ihracatın 22,286 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aitken, 207,207 milyon $'lık ithalatın ise 37,127 milyon $'ı Avrupa ülkelerine aittir.

Grafik 4.30. Gümrük Birliği Sonrası Dönemde Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (Milyon $)

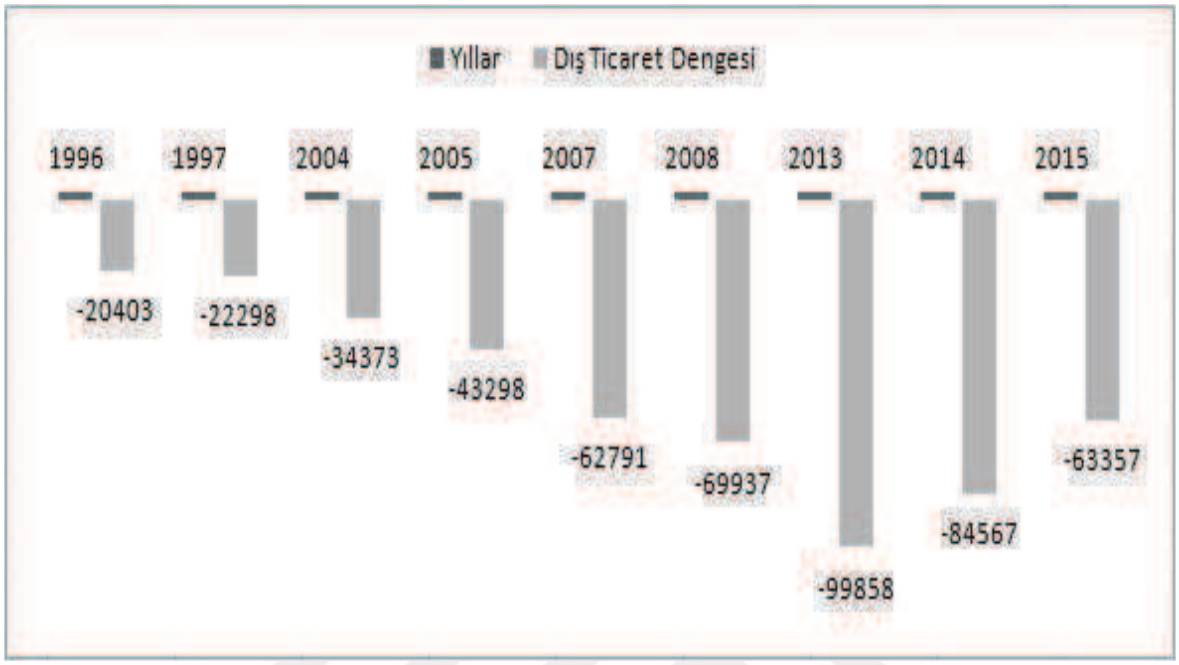

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Grafik 4.30.'da Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girdikten sonraki dış ticaret dengesi verilmiştir. Gümrük Birliği'ne girdiği 1996 yılında 20,403 milyon $ dış ticaret açığı veren Türkiye'nin bir sonraki yıl açığı artarak 22,298 milyon $ olmuştur. Beşinci genişleme dalgasının yaşandığı 2004 yılında on ülkenin birliğe katılmasıyla birlikte Türkiye'nin dış ticaret açığı 34,373 milyon $ olurken bir sonraki yıl bu açık 43,298 milyon $'a yükselmiştir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya birliğe katılmış ve bu yılda Türkiye'nin dış ticaret açığı bir önceki yıllara göre yine artış göstererek 62,791 milyon $ olmuştur. Ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılında Türkiye olumsuz etkilenmiş ve dış ticaret açığı 69,937 milyon $'a yükselmiştir. 2013 yılında son genişleme dalgasıyla birlikte Türkiye'nin dış ticaret açığı 99,858 milyon $ olurken bunu takip eden yıl bu açık azalarak 84,567 milyon $ olmuştur. 2015 yılı itibari ile Türkiye'nin dış ticaret açığı 63,357 milyon $'dır.

4.10. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi

AB açısından Türkiye, stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü Türkiye, jeopolitik konumu itibari ile bir köprü görevini üstlenmiştir. 2015 yılı itibari ile Türkiye, Dünya Bankası verilerine göre dünyanın 18. ekonomisi arasında yer almaktadır. Türkiye'nin komşu bölgelerle olan ilişkileri, üye olduğu ekonomik kuruluşlar ve AB'ye sağlayacağı güvenlik ve savunma potansiyeline sahip olması Türkiye'yi AB açısından cezbedici ülke konumuna getirmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik yönden geliştirecek ve AB üyesi ülkeleri de çeşitli faktörlerden dolayı olumlu etkileyecektir (www.mfa.com, 15.04.2016).

Dış ticaret politikası araçlarından biri olan gümrük tarifeleri, dünya ekonomisini uzun süre etkisi altına alıp, ticarete yön vermiştir. 1980 yılına kadar dışarıya kapalı bir ekonomi politikası izleyen Türkiye, 1980'den sonra dışarıya açılmış ve ihracat ile ithalat rakamlarında ciddi artışlar olmuştur. Türkiye'nin 1996 yılında GB'ye girmesiyle birlikte ithalat ve ihracatında artışlar gözlemlenirken dış ticaret açığı da her geçen yıl daha da artmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde, TL'nin değer kaybetmesi ve iç talebinde daralma meydana gelmesinden dolayı Türkiye'de ihracat artarken, ithalatta ciddi azalışlar olmuştur. Bu durum dış ticaret açıklarının az da olsa azalmasına neden olmuştur. İthalat-ihracat rejimleri ve izlenen döviz kurları dış ticaret dengesinde etkilidir. Sanayi sektörü, Türkiye'nin ithalatında büyük önem taşır. Bunun yanı sıra ham petrol ve doğal gazda da Türkiye önemli ölçüde dışa bağımlı bir ülkedir. 2001 yılında altın ithalatının da serbest bırakılmasıyla birlikte altın ithalatı da önemli ölçüde artmıştır (Karluk, 2014: 602-607).

Türkiye'nin 1980 yılına kadar dışa kapalı bir sanayileşme modeli olan ithal ikameci sanayileşme modelini uygulaması yani daha önce ithal edilen malları ülke içinde üretip yurt içinde satmayı amaçlayan bu modelle birlikte ödeme güçlükleri ortaya çıkmış, dış ticaret açıkları artmış ve döviz darboğazına girilmiştir. Bu sıkıntılardan kurtulmak amacıyla 24 Ocak 1980 kararları yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle ithal ikamaci sanayileşme modeli terk edilerek ihracata ağırlık veren dışa açık bir ekonomi modeli benimsenmiştir (Karluk, 2014: 276-278).

Ticaret yaratıcı etki, GB'ye üye ülkeler arasında yüksek maliyetli üretim yerine, birlik içinde daha verimli ve daha düşük maliyetli ülkelerin üretiminin ön plana çıkmasıyla oluşmaktadır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorsinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ticaretin yaratıcı etkisi ne kadar fazla olursa ülkelerin refah artışı da o kadar fazla olur. Ticaret yaratıcı etki, birliğe üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gitmesinin sonucudur (Hobikoğlu, 2007: 71).

Ticaret saptırıcı etki, GB'nin kurulmasının ardından en verimli üretici olan ülkenin birlik dışında kalmasıyla, birlik ülkelerinin bu ülkeden yaptığı ithalatın sona ermesiyle ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ithalat en verimli ülkeden birliğe üye olan daha az verimli ülkelere kaymış olacaktır. GB'nin refah etkisinin ölçülmesi, ticaretin yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin büyüklüğüne göre değişmektedir. Buna göre ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkilerden büyükse birlik ülkelerin refahı artacak, tersi bir durum söz konusu ise üye ülkelerin refahı azalacaktır (Bahçekapılı, 2006: 30 – 31).

Türkiye'nin GB'ye dahil olduğu 1996 yılından itibaren AB ile olan ithalatın payının ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Yani GB sonrasında ticaret, ithalat lehine ilerlemiştir. Bu da ticaret yaratıcı etkinin birlik lehine olduğunu göstermektedir. Türkiye ile AB arasındaki ticaret yaratıcı etki, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye nazaran üstün olduğu kağıt ürünleri, kimya, sanayi ve metal ürünlerinde meydana gelmektedir. Genel olarak, GB'nin net etkisinin ticaret yaratıcı etki olduğu fakat Türkiye üzerinde bu ticaret yaratıcı etkinin olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Türkiye'nin ticaretine bakıldığında ithalatın payı ihracattan daha fazladır (Yıldırım, Dura; 2007: 168). Türkiye GB'ye dahil olmadan önce de ticaretinin büyük bir kısmını AB ülkeleri ile yapmaktaydı. GB sonrasında üçüncü ülkelerle de yaptığı ticarette büyük değişiklikler olmadığından dolayı GB'nin ticaret saptırıcı etkisinin Türkiye üzerinde etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin GB'ye girdikten sonra tüketicinin korunması, dış ticaret, gümrükler, devlet yardımları gibi pek çok konuda AB mevzuatına uygun düzenlemeleri yürürlüğe koyduğu görülmektedir. Fakat Türkiye'nin GB'den tamamıyla beklediği faydayı sağlayabilmesi için ekonomik ve siyasi olarak istikrarını sağlaması gerekmektedir (Temiz, 2009: 118-120-138).

Türkiye, GB ile birlikte olumlu ve olumsuz etkileri bir arada yaşamaktadır. 1996 yılından itibaren, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile dış açığının fazlalaştığı görülmektedir. 1996 yılında 20,403 milyon $ olan dış ticaret açığı, 2015 yılı itibari ile 63,357 milyon $ olmuştur. Bu açığın en temel nedenini tekstil sektörü ihracatının başka ülkelere kaymış olmasıdır. Yani Türkiye, GB öncesinde Avrupa Birliği'ne %65 oranında tekstil ihraç ederken, bu pay GB sonrasında Çin ve Hindistan gibi ülkelere kaymış, bu da Türk tekstilini

olumsuz etkilemiştir. GB sonrasında Türkiye'ye beklenen mali yardımların ve sermayenin gelmemiş olması da Türkiye'ye olumsuz etki yaratmıştır (Hobikoğlu, 2012: 7). Döviz kurlarındaki belirsizlikler Türkiye ekonomisinde ihracatı olumsuz etkilemektedir. Döviz kurlarındaki belirsizlikler kalıcı olmamakla birlikte kısa dönemlidir (Acaravcı, Öztürk; 2002: 205). 1981 sonrası terk edilen sabit kur uygulamasından sonra döviz kurlarının belirsizliği ortaya çıkmıştır. Döviz kuru değişikliklerinin ortadan kaldırılıp ihracatın arttırılması için kurlarda istikrar sağlanmalıdır (Saatcioğlu, Karaca; 2004: 193).

Türkiye'nin 1996 yılında GB'ye girmesiyle birlikte dış ticaret açığı artmıştır. Bunun nedenleri arasında, AB'den yeterince mali kaynak aktarımının olmaması, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmaması, Türkiye'nin AB çıkışlı sanayi ürünlerini gümrük vergisi olmadan ithalatı sağlanırken, AB dışı ülkelere AB'nin kendi uyguladığı gümrük prosedürlerini uygulaması sayılabilir. Türkiye, GB'ye girdikten sonra birçok ekonomik krizin etkisi altında kalmıştır. Yaşanan krizler, 1998-1999 ekonomik krizi, 2001 krizi, 2008 ABD Mortgage Krizi ve 2011 Euro borç krizidir. Bu yüzden dış ticaret açığının her geçen yıl daha da artmasında GB'nin ne kadar payı olduğunu söylemek çok zordur (Hatipler, 2012: 7-8-9). Türkiye'nin dış ticaret açığının her geçen yıl artmasının temel sebeplerinden bir tanesi de petrol ihraç eden ülkeler, Çin ve Rusya ile yapılan dengesiz ticaretten kaynaklanmaktadır (Nart, 2010: 2877-2882).

GB ile birlikte Türkiye'nin gerek AB gerekse diğer ülkelere karşı olan ticaretinde artışlar gözlemlenmektedir. Türkiye'deki dış ticaret açığının kriz dönemlerinde TL'nin değer kaybetmesiyle azaldığı fakat enerjide dışa bağımlı olduğundan dolayı da diğer yıllarda arttığı görülmektedir. Türkiye'nin ihracat artışları devam ederken, ithal ettiği ürünleri ikame edecek sektörleri geliştirmesi dışa bağımlılığını azaltacak ve bu da dış ticaret açıklarının en aza indirgenmesine neden olacaktır.

Kriz ortamında bireyler ekonomilerinin kötüye gideceği düşüncesiyle harcamalarını azaltma yoluna gitmektedirler. Bu da iç talebin ve ekonomilerin daralmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin en büyük ticaret ortaklarından biri olan AB ekonomilerindeki 2008 krizinin etkisiyle görülen durgunluk Türkiye'nin ihracatını da olumsuz etkilemiştir. İhracatın azalmasıyla birlikte, üretimde kullanılan ara malların ithalatı da azalmıştır. 2008 yılında 132,027 milyon $ olan ihracat krizin etkisiyle 102,143 milyon $'a gerilerken; 201,964 milyon $ olan ithalat 140,928 milyon $'a gerilemiştir. 2008 yılında Türkiye'nin AB ile olan ihracatı 63,719 milyon $'dan 47,228 milyon $'a düşerken;

ithalatı ise 74,513 milyon $'dan 56,616 milyon $'a düşmüştür. Kriz zamanlarında ithalattaki düşüsün ihracattaki düşüşten fazla olması da dış ticaret açıklarının azalmasına neden olmaktadır. 2008 yılında 69,937 milyon $ olan dış ticaret açığımız 2009 yılında krizin etkisiyle 38,785 milyon $'a gerilemiştir (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010: 62-66). GB'ye girdikten sonra Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ticareti arttığından dolayı ticaret yaratıcı etkinin olumlu yanları görülmektedir. AB ile yapılan ticarette ithalatın ihracata oranla daha hızlı artmasının nedeni, Türkiye'nin 1971 yılında sanayi ürünlerinin AB pazarına gümrüksüz giriş hakkı kazanmasına rağmen, AB'nin buna 1996 yılında hak kazanmasıdır. GB'den sonra üçüncü ülkelerle olan ticaretin azalmamış olması da ticaret saptırıcı etkilerin olmadığına işarettir. Tablo 4.31 ve tablo 4.34 incelendiğinde Türkiye'nin AB ülkeleri hariç diğer ülkelerle olan ithalat ve ihracatında kriz dönemleri hariç artışlar olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ithalatının önemli kısmı ara ve yatırım ürünleri ile petrol ve enerji kaynağı kökenli hammaddelerden oluşmaktadır. AB ülkeleri ve bu ürünleri ithal ettiğimiz üçüncü ülkeler söz konusu ürünlerde rakip değildirler. Bu durumda AB lehine ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkması beklenmemelidir. GB sonrasında AB lehine bir ticaret saptırıcı etki yaşanmamıştır (Utkulu, 2008: 9-11). GB ile birlikte ticaret yaratıcı etki, AB lehine gelişme göstermiş. Çünkü Avrupa Birliği'nin rekabet gücü Türkiye'ye göre daha fazladır. Uzun dönemde Türkiye'nin teknoloji ve AR-GE çalışmaları ile ekonomi politikalarının iyileştirilmesi ticaret yaratıcı etkiyi Türkiye lehine çevirecektir (Bahçekapılı, 2006: 50).

Türkiye, GB'ye girdikten sonra AB ile ticaretinde bir değişme olmazken en çok ithalatı Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi AB ülkeleri ile yapmaktadır. 2015 yılı itibari ile Türkiye, Almanya'dan %16,9'luk payla binek otomobilleri ve %5,7'lik payla kara taşıtları için parça ithal etmektedir. İngiltere'den %13,3'lük pay ile dizel ve yarı dizel motorlar ve %12,7'lik payla otomobil ve yarış arabaları ithal etmektedir. Fransa'dan %13,8'lik pay ile helikopter ve uçak ile %5,7'lik pay ile kara yolu taşıtları için aksam ithal etmektedir. Türkiye'nin İtalya ile olan ticaretine bakıldığında ise %9'luk pay ile petrol yağları, %4,5'lik pay ile de kara taşırları için aksam yer almaktadır. Türkiye'nin ihracatı ise beyaz eşya, otomotiv sanayi gibi sektörlere kaymıştır (Doğan, Kaya, 2011: 2). Türkiye'nin ihracatında AB ülkeleri arasındaki payı yine Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere almaktadır. 2015 yılı itibari ile Türkiye Almanya'ya %7,1'lik pay ile motor parçaları ve %5,6'lık pay ile tişört, atlet ve iç giyim ihraç etmektedir. Fransa'ya %15'lik pay ile binek

otomobilleri ihraç ederken %6'lık pay ile kara taşıtları için parça ihraç etmektedir. İtalya'ya % 11,3'lük pay ile otomobil ve yarış arabaları ihraç eden Türkiye %8,3'lük pay ile kabuklu meyve ihraç etmektedir. İngiltere ile yapılan ticarete bakıldığında ise %11,7'lik pay ile altın ihracı ilk sırayı alırken %11,4'lük pay ile motorlu taşıtlar ihracatta ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin ihracatında 2012-2015 yılları arasında komşu ülkelerle yapılan ticarette İsrail hariç tüm ülkelere olan mal satışı azalmıştır. Türkiye ile İsrail arasında 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara katliamı sonucu bozulan ilişkiler 2016 yılı itibari ile düzelmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki doğal gaz anlaşması yapılması için görüş birliğine varılmıştır.

GB ile birlikte gümrük vergilerindeki indirimler ve döviz kurunun düşük olmasından dolayı en büyük dış ticaret açığı 2011 yılında yaşanmıştır (Karluk, 2014: 602-607). Döviz kurları 2008 yılında 1 TL=1,29 $, 1 TL=1,90 Euro, 2009 yılında 1 TL=1,55 $, 1 TL=2,16 Euro , 2010 yılında 1 TL= 1,50 $, 1 TL=1,99 Euro, 2011 yılında ise 1 TL=1,67 $, 1 TL=2,33 Euro olmuştur. 2008 yılında 69,937 milyon $ olan Türkiye'nin dış ticaret açığı 2009 yılında ithalattaki düşüşün ihracattaki düşüşten fazla olması nedeniyle gerileyerek 38,785 milyon $ seviyelerine ulaşmıştır. 2010 yılında tekrar artan ithalatın ihracattan daha fazla artmasıyla 71,661 milyon $ olan dış ticaret açığı 2011 yılında yaşanan Euro krizinden dolayı en büyük dış ticaret açığı yaşanmış ve 105, 935 milyon $ olmuştur.

Türkiye'nin GB'ye girdikten sonra hem AB ülkeleriyle hem de diğer ülkelerle olan ticareti önemli ölçüde artmıştır. GB'nin ticaret yaratıcı etkisi, AB ülkelerini olumlu etkilemiştir ki zaten Türkiye, GB'ye girmeden önce de en fazla AB ülkeleri ile ticaret yapmaktaydı. Türkiye'nin dış ticaret açıklarının GB'ye girdikten sonra artması Türkiye'nin aleyhine bir sonuçtur. Bunun için Türkiye'nin dünya ekonomisi içerisindeki yerini sağlamlaştırması, rekabet gücünü arttırması ve teknolojiye olan yatırımlarını fazlalaştırması gerekir. GB'nin statik etkileri kısa vadede etkilidir ve bu vadede GB'nin olumlu etkileri görülmektedir. Türkiye üzerinde uzun dönemde etkili olan dinamik etkiler ise Türkiye gerekli şartları sağladığında Türkiye'nin jeopolitik konumu, genç nüfusu, yapısal refomlar ve yabancı sermayeyi doğru teşvik ettiği takdirde GB'nin olumlu sonuçları görülecektir. 1980 yılından bu yana ihracata dönük büyüme stratejisini belirtmiş olan Türkiye, GB ile birlikte dünya ticaretinde önemli bir yer edinmiştir (Bahçekapılı, 2006: 65-72).

Türkiye'nin hem AB ile hem de diğer ülke ve ülke grupları ile yaptığı ticareti pazarlama oranı, döviz kuru, yönetim sistemi, ekonomik ve siyasi gelişmeler etkilemektedir. Türkiye'nin dış ticaret açığının her geçen yıl bir önceki yıla oranla daha da artmasının en önemli sebeplerinden birisi de teknolojinin gelişmemiş olmasıdır. Türkiye ithal ettiği ürünlere bir alternatif bulamayabilir fakat dış ticaret açığını azaltmak için teknolojiye ve AR-GE çalışmalarına verilen önemi, desteği arttırması gerekmektedir.

GB'nin dinamik etkilerinin Türkiye üzerinde uzun dönemde ortaya çıkıp Türkiye lehine olacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye, genç nüfusa sahip doğal zenginlikleri olan ve jeopolitik konumu açısından oldukça güçlü bir ülke konumundadır. GB'den sonra Türkiye'nin AB ile yaptığı ihracat ithalattan daha hızlı artmıştır ve ihracatın ithalatı karşılama oranı yıllar itibari ile de artış göstermiştir. 1993 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %55, 1994'te %79, 1995'te %66; GB'ye girdiğimiz yıl %52 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı bir sonraki yıl %51 olurken, 1998'de %59, 1999 yılında ise %69'a yükselmiştir. İhracatın ithattan daha hzılı artması Türkiye'nin rekabet gücü artışının bir göstergesidir.

Ticaretin büyük bir kısmını Avro bölgesiyle gerçekleştiren Türkiye açısından, Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesine rağmen, Avro karşısında istikrarını koruması Türkiye'nin ticaretini olumlu yönde etkilemiştir.

4.10.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin İthalatına Etkisi

Türkiye'nin, GB'ye üye olduğu 1996 yılından bu yana ithalatı önemli ölçüde artmıştır. İthalat, yurtdışında üretilen bir malın alınıp ülke içinde satılmasıdır. Aşağıdaki tablolarda Türkiye'nin GB'ye girdikten sonraki ülke gruplarıyla yapmış olduğu ithalat verilerine yer verilmiştir. Ayrıca en çok ithalat yapılan 20 ülke ve mal grupları değerlendirilmiştir.

Tablo 4.31. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı (Milyon $)

Yıllar	Avrupa Birliği (AB 28)	Türkiye Serbest Bölgeleri	Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	Kuzey Afrika Ülkeleri	Diğer Afrika Ülkeleri	Kuzey Amerika Ülkeleri	Orta Amerika Ülkeleri ve Karayipler	Güney Amerika Ülkeleri	Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	Diğer Asya Ülkeleri	Avustralya ve Yeni Zelanda	Diğer Ülke ve Bölgeler	OECD Ülkeleri	EFTA Ülkeleri	Karadeniz Ekonomik İşbirliği	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Bağımsız Devletler Topluluğu	Türk Cumhuriyetleri	İslam Konferansı Teşkilatı	D-8 Gelişen Sekiz Ülke
1996	24,349	297	3,945	1,618	376	3,860	240	534	3,315	4,636	428	29	31,318	1,112	3,897	1,197	3,042	304	5,587	-
1997	26,128	361	4,504	1,813	385	4,641	1018	704	2,774	6,017	547	579	35,097	1,287	4,495	1,107	3,549	399	5,233	-
1998	25,297	418	4,400	1,493	265	4,230	117	669	2,084	6,202	439	307	33,804	1,169	4,358	948	3,633	449	4,238	-
1999	22,538	508	4,164	1,404	283	3,257	91	452	2,124	5,073	157	621	28,690	926	4,308	1,123	3,641	457	4,078	-
2000	28,552	496	6,124	2,257	457	4,167	80	551	3,373	6,933	305	1,208	36,280	1,155	6,746	1,543	5,538	628	6,321	-
2001	19,481	303	5,721	2,115	704	3,390	41	410	3,016	4,884	232	741	26,614	1,481	5,553	1,238	4,503	283	5,540	-
2002	25,698	575	7,478	858	381	3,421	103	541	2,321	6,530	313	3,335	33,608	2,512	6,588	1,548	5,417	468	3,750	-
2003	35,157	589	10,325	933	616	3,741	169	1,012	3,466	9,644	247	3,440	44,519	3,396	9,292	2,736	7,503	623	5,422	-
2004	48,131	811	15,722	1,170	1,428	5,114	209	1,271	4,269	15,500	302	3,612	60,533	3,911	15,362	3,218	16,620	946	7,099	-
2005	52,781	760	20,300	1,584	1,632	5,823	287	1,747	6,066	20,581	321	4,890	67,238	4,440	20,403	5,044	16,886	1,204	9,741	-
2006	59,448	944	25,635	1,677	2,233	6,936	335	2,131	8,641	25,658	399	5,541	74,690	4,522	26,978	8,058	22,984	1,924	13,689	-
2007	68,472	1,224	34,176	2,285	2,821	9,033	448	2,671	10,149	33,658	672	4,453	88,191	5,775	34,665	9,828	30,829	2,525	17,354	-
2008	74,513	1,334	44,091	3,536	2,060	13,404	560	3,260	13,145	37,616	876	7,567	98,891	6,218	45,067	12,184	41,052	3,242	22,051	-
2009	56,616	965	25,779	2,238	1,700	9,513	476	2,286	7,134	28,749	648	4,824	72,965	2,781	27,687	6,009	24,757	1,872	13,357	-
2010	72,391	878	30,101	3,098	1,726	13,234	623	2,942	13,011	40,343	493	6,703	94,163	4,002	32,980	11,607	28,909	2,924	22,201	-
2011	91,439	1,038	35,668	3,342	3,424	17,346	903	4,500	20,439	53,144	807	8,789	121,328	5,846	38,770	17,806	33,159	3,642	31,418	-
2012	87,657	1,046	37,206	3,308	2,613	15,084	1,069	4,080	21,410	49,602	861	12,608	113,724	5,238	41,510	16,429	35,248	3,558	31,690	-
2013	92,458	1,268	41,319	3,508	2,523	13,953	1,362	3,666	22,214	54,648	1,318	13,424	124,207	10,652	41,271	14,802	34,000	3,600	32,074	16,823
2014	88,784	1,261	36,367	3,436	2,502	13,835	1,124	3,935	20,480	56,162	638	13,653	116,518	5,717	40,927	13,444	33,085	2,997	29,107	16,071
2015	78,683	1,227	28,112	3,007	2,092	12,071	1,039	3,661	13,575	53,339	609	9,821	101,503	3,138	31,526	9,310	27,152	2,688	22,407	11,786

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.31'de Türkiye'nin GB'ye dahil olduğu 1996 yılından bu yana ithalat yaptığı ülke grupları yer almaktadır. Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke grubu 1996 yılından bu yana OECD ülkeleridir. Bu grubu AB ülkeleri takip etmektedir. Türkiye'nin GB'ye girdiği 1996 yılında AB ile olan 24,349 milyon $ ithalatı 2015 yılında artarak 78,683 milyon $ olmuştur. Ekonomik kriz yılları olan 2001, 2008 ve 2011 yıllarının etkileri ithalatın azalmasıyla görülmektedir. Kriz zamanlarında, Türkiye'nin ithalatı AB ülkelerinden diğer ülke gruplarına kaymıştır. Bunun nedeni Türkiye'nin Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarıdır. 2001 yılında Türkiye'nin ithalatı AB'den ve diğer ülke gruplarından, EFTA ülkelerine ve diğer Afrika ülkelerine kaymıştır. 2008 krizinin etkisi bütün ülke gruplarındaki ithalatı düşürmüştür. 2008 krizinin etkisisiyle AB ekonomilerinde meydana gelen daralmadan ötürü Türkiye'nin AB ile ticaretinden azalma görülmektedir. 2011 yılında yaşanan krizin etkisiyle ithalat diğer Avrupa ülkeleri, Orta Amerika ve Karayipler, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Bağımsız Devletler Topluluğu ile Avustralya ve Yeni Zelanda'ya kaymıştır. 2015 yılı itibari ile Türkiye'nin en az ithalat yaptığı ülkeler Yeni Zelanda ve Avustralya'dır. Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği belli başlı sanayi ürünleri cihaz, tekstil ürünleri, motorlu araç ve otomotiv parçaları olurken ihraç ettiği belli başlı tarımsal ürünler ise meyve, sebze ve fındık olmuştur. Türkiye'nin başlıca sanayi ithalat kalemleri ise makineler, kimyevi ürünler, demir ve çeliktir.

Tablo 4.32. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler (Milyon $)

Ülkeler/Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Çin	556	787	846	894	1,344	925	1,368	2,610	4,476	6,885	9,669	13,234	15,658	12,677	17,181	21,693	21,295	24,686	24,918	24,873
Almanya	7,813	8,021	7,316	5,880	7,198	5,335	7,041	9,452	12,515	13,633	14,768	17,540	18,687	14,097	17,549	22,986	21,401	24,182	22,369	21,352
Rusya Federasyonu	1,921	2,174	2,155	2,374	3,886	3,435	3,891	5,451	9,033	12,905	17,806	23,508	31,364	19,450	21,601	23,953	26,625	25,064	25,289	20,402
ABD	3,515	4,329	4,053	3,080	3,911	3,261	3,099	3,495	4,745	5,375	6,261	8,166	11,976	8,576	12,319	16,034	14,131	12,596	12,728	11,141
İtalya	4,285	4,463	4,221	3,192	4,332	3,484	4,096	5,471	6,858	7,566	8,650	9,751	10,682	7,595	10,140	13,450	13,444	12,885	12,056	10,639
Fransa	2,771	2,967	3,034	3,127	3,531	2,283	3,052	4,164	6,201	5,887	7,240	7,850	9,022	7,092	8,177	9,230	8,590	8,080	8,123	7,598
Güney Kore	719	1,085	1,124	871	1,180	759	900	1,312	2,572	3,485	3,556	4,370	4,092	3,118	4,764	6,298	5,660	6,088	7,548	7,057
İran	806	646	433	635	815	839	920	1,860	1,962	3,469	5,627	6,615	8,200	3,406	7,645	12,462	11,965	10,383	9,833	6,096
Hindistan	258	300	276	243	449	354	564	722	1,046	1,280	1,579	2,300	4,458	1,903	3,410	6,499	5,844	6,368	6,899	5,614
İspanya	1,033	1,275	1,276	1,262	1,678	1,066	1,419	2,003	3,253	3,555	3,833	4,343	4,548	3,777	4,840	6,196	6,024	6,418	6,076	5,589
İngiltere	2,510	2,763	2,683	2,189	2,747	1,913	2,438	3,500	4,317	4,695	5,138	5,477	5,259	3,473	4,681	5,840	5,629	6,281	5,932	5,541
Ukrayna	761	917	988	773	981	757	991	1,331	2,508	2,651	3,059	4,519	6,106	3,157	3,833	4,812	4,394	4,516	4,243	3,448
Belçika	1,128	1,216	1,202	1,133	1,660	984	1,150	1,523	1,991	2,241	2,477	2,869	3,151	2,372	3,214	3,959	3,690	3,843	3,864	3,147
Japonya	1,421	2,040	2,045	1,393	1,620	1,307	1,465	1,927	2,684	3,109	3,217	3,703	4,027	2,782	3,298	4,264	3,601	3,453	3,200	3,140
Polonya	79	91	82	81	164	168	245	415	996	1,244	1,437	1,646	1,978	1,817	2,621	3,496	3,058	3,185	3,082	2,978
Hollanda	1,448	1,484	1,446	1,314	1,584	1,041	1,311	1,656	1,908	2,151	2,160	2,655	3,056	2,543	3,156	4,005	3,661	3,364	3,517	2,915
Romanya	441	394	344	401	673	481	661	955	1,699	2,285	2,669	3,113	3,548	2,258	3,449	3,801	3,236	3,593	3,363	2,600
İsviçre	1,041	1,104	1,017	748	890	1,227	2,142	2,968	3,404	4,053	4,015	5,269	5,588	1,999	3,154	5,019	4,305	9,645	4,821	2,446
Bulgaristan	362	408	367	295	465	393	508	689	959	1,190	1,663	1,952	1,840	1,117	1,703	2,475	2,754	2,760	2,846	2,254
Çek Cumhuriyeti	108	98	93	82	158	126	316	443	654	698	682	1,169	1,304	1,029	1,328	1,755	2,005	2,627	2,420	2,218
Diğerleri	10,651	11,997	10,920	10,704	15,257	12,361	13,977	17,393	23,758	28,417	34,071	40,013	49,1419	36,692	47,485	62,614	65,333	71,643	69,050	56,188

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.32.'te 1996 yılından bu yana Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkelere yer verilmiştir. 1996 yılında ihracatta olduğu gibi yine ilk sırayı Almanya almaktadır. 2006 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke Rusya olurken bu ülkeyi Almanya takip etmektedir. Üçüncü sırada ise Çin vardır. Türkiye, Rusya'dan doğalgaz ithali yapıp, tavuk eti, yaş meyve ve sebze ile tekstil ürünleri ihraç etmektedir. 2008 krizinin etkisiyle 2009 yılında Rusya ile Türkiye arasındaki ticarette azalma meydana gelmiştir. 2015 yılında Türkiye tarafından Rus uçağının düşürülmesiyle ve petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle Rusya'da yaşanan ekonomik krizle birlikte ekonomik ilişkiler zarar görmüştür. 2015 yılı itibari ile Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkelerin başında Çin gelmektedir. Almanya ikinci sırada yer alırken Rusya ise üçüncü sıraya gerilemiştir. Türkiye-Çin ticaretinin büyük bir kısmını yatırım ve ara mallar oluşturmaktadır. Çin'den ithal edilen başlıca ürünler elektrikli cihazlar, bilgi işlem makinaları ve telefon cihazlarıdır.

Tablo 4.33. Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İthalatı (Milyon $)

Yıllar	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Ara) Mallar	Tüketim Malları
1996	10,254	29,114	4,021
1997	11,108	32,120	5,052
1998	10,661	29,907	5,005
1999	8,727	26,854	4,820
2000	11,365	36,010	6,928
2001	6,940	30,301	3,813
2002	8,400	37,656	4,898
2003	11,326	49,735	7,813
2004	17,397	67,549	12,100
2005	20,363	81,868	13,975
2006	23,348	99,605	16,116
2007	27,054	123,640	18,694
2008	28,021	151,747	21,489
2009	21,463	99,510	19,290
2010	28,818	131,445	24,735
2011	37,271	173,140	29,692
2012	33,925	174,930	26,699
2013	36,771	183,811	30,416
2014	35,996	176,722	29,006
2015	34,905	143,318	28,587

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4,33'te Türkiye'nin GB'ye girdiği 1996 yılından bu yıla kadar olan mal gruplarına göre ithalatına yer verilmiştir. 1996 yılında en çok ithal ettiği mal grubu ara mallar olurken, 2015 yılı itibari ile de bu mal grubu değişmemiş, bunu tüketim malları takip etmiştir. 2001 yılındaki krizin etkisiyle Türkiye'nin ithal ettiği mal gruplarının tamamında azalış görülmektedir. 2008 ve 2011 krizlerinde de aynı etki tablodan görülmektedir. Satılacak olan malların fiyatlarındaki artış, döviz kuru belirsizlikleri ile petrol fiyatlarındaki yükseliş ara mal ithalatını arttırmaktadır.

Avrupa Birliği'nin tek para birimi olan Euro'ya geçmesi ticaretin artmasına olanak sağlamaktadır. Tek para birimine geçişle birlikte işlem maliyetleri düşecek olup bunun yanı sıra döviz istikrarı da sağlanmış olacaktır. İşlem maliyetlerinin azalması, değişik para birimleri ile uğraşılmaması sonucu ortaya çıkmaktadır. İşlem maliyetlerinin azalması ile birlikte hem Avrupa Birliği içerisinde hem de üçüncü ülkelere karşı dış ticaretin artması beklenmektedir (Karabulut, Uğur, 2008: 115-116).

4.10.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin İhracatına Etkisi

Türkiye'nin, GB'ye üye olduğu 1996 yılından bu yana ihracatı da ithalatı gibi önemli ölçüde artmıştır. İhracat, yurt içinde üretilen bir malın başka ülkelere satılmasıdır. Aşağıdaki tablolarda Türkiye'nin GB'ye girdikten sonraki ülke gruplarıyla yapmış olduğu ihracat verilerine yer verilmiştir. Ayrıca en çok ihracat yapılan 20 ülke ve mal grupları değerlendirilmiştir.

Tablo 4.34. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (Milyon $)

Yıllar	Avrupa Birliği (AB 28)	Türkiye Serbest Bölgeleri	Sınır Ticaret Merkezleri	Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	Kuzey Afrika Ülkeleri	Diğer Afrika Ülkeleri	Kuzey Amerika Ülkeleri	Orta Amerika Ülkeleri ve Karayipler	Güney Amerika Ülkeleri	Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	Diğer Asya Ülkeleri	Avustralya ve Yeni Zelanda	Diğer Ülke ve Bölgeler	OECD Ülkeleri	EFTA Ülkeleri	Karadeniz Ekonomik İşbirliği	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Bağımsız Devletler Topluluğu	Türk Cumhuriyetleri	İslami İşbirliği Teşkilatı	D-8 Gelişen Sekiz Ülke
1996	12,590	447	-	2,522	991	174	1,740	72	86	2,595	1,925	65	18	14,712	336	2,926	1,129	2,554	747	4,143	-
1997	13,471	611	-	3,259	980	253	2,149	103	124	2,821	1,962	80	447	16,013	414	3,825	1,286	3,339	908	4,218	-
1998	14,837	831	-	2,461	1,506	316	2,389	146	122	2,681	1,304	76	306	17,506	357	3,290	1,125	2,502	835	4,391	-
1999	15,454	780	-	1,710	1,344	311	2,586	163	120	2,566	1,250	87	215	18,674	362	2,232	866	1,419	574	3,961	-
2000	15,688	895	-	1,831	1,087	285	3,309	167	120	2,573	1,298	135	385	19,672	324	2,467	874	1,517	572	3,573	-
2001	17,576	934	-	2,065	1,150	371	3,297	201	186	3,261	1,331	98	864	21,441	316	2,932	972	1,834	557	4,197	-
2002	20,458	1,438	-	2,564	1,267	430	3,596	197	121	3,440	1,790	122	637	24,432	409	3,599	1,042	2,176	619	4,725	-
2003	27,479	1,928	-	3,276	1,577	554	3,973	166	131	5,465	2,348	158	197	31,523	538	5,044	1,569	2,808	899	7,205	-
2004	36,699	2,564	-	4,389	2,203	765	5,207	334	193	7,921	2,544	264	84	41,858	667	6,779	2,206	3,762	1,194	10,214	-
2005	41,533	2,973	-	5,687	2,544	1,087	5,276	411	274	10,184	3,029	271	208	45,847	821	8,620	2,670	4,785	1,409	13,061	-
2006	48,149	2,967	-	7,748	3,097	1,469	5,439	548	341	11,316	3,942	327	192	52,114	1,189	11,584	3,341	6,585	1,982	15,007	-
2007	60,754	2,943	0,285	10,487	4,030	1,947	4,541	549	514	15,081	5,227	343	857	61,663	1,328	16,784	4,700	9,442	2,874	20,311	-
2008	63,719	3,008	6	15,349	5,850	3,212	4,802	829	901	25,43	7,074	435	1,410	66,407	3,262	20,867	6,248	12,940	3,749	32,597	-
2009	47,228	1,957	-	11,103	7,416	2,739	3,579	622	678	19,193	6,706	362	561	52,244	4,336	12,273	5,948	7,957	3,399	28,627	-
2010	52,934	2,084	-	11,124	7,025	2,258	4,242	598	1,237	23,295	8,581	403	102	57,394	2,416	14,456	7,617	10,288	3,921	32,470	-
2011	62,589	2,545	-	12,735	6,701	3,633	5,459	626	1,840	27,935	10,199	481	164	67,114	1,887	17,768	9,292	13,377	5,040	37,325	-
2012	59,398	2,295	-	14,167	9,444	3,913	6,663	770	2,191	42,451	10,575	490	105	66,290	2,601	18,791	16,563	15,075	5,841	55,218	-
2013	63,040	2,413	-	14,214	10,042	4,104	6,580	1,004	2,127	35,575	12,017	538	149	68,684	1,662	20,368	11,898	16,924	6,908	49,371	8,790
2014	68,514	2,270	-	15,184	9,758	3,996	7,292	938	1,852	35,384	11,591	600	231	76,675	3,795	19,687	11,717	15,616	7,108	48,625	8,574
2015	64,001	1,907	-	14,142	8,528	3,922	7,067	849	1,310	31,087	10,308	619	106	75,371	6,202	14,591	9,567	10,569	5,290	42,739	8,156

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.34'te Türkiye'nin GB'ye dahil olduğu 1996 yılından bu yana ihracat yaptığı ülke grupları yer almaktadır. İthalatta olduğu gibi, ihracatta da en fazla pay sahibi ülke grubu OECD ülkeleridir. Bu ülkeleri yine AB ülkeleri takip etmektedir. 1996 yılı itibari ile AB ile yapılan ihracat 12,590 milyon $'dan, 2015 yılı itibari ile 64,001 milyon $'a yükselmiştir. En az ihracat ise diğer ülke ve bölge gruplarıyla yapılmaktadır. Türkiye'nin GB'ye girmesiyle birlikte AB ülkelerine olan ihracatı her geçen yıl artmıştır. 2008 krizinin etkisiyle 2009 yılında yapılan ihracatta azalma meydana gelirken, 2011 yılında yaşanan Euro krizi AB'nin sarsılmasına yol açmış ve krizin Türkiye'nin ihracatına olan etkisi 2012 yılında görülmüştür. 2011 yılında 62,589 milyon $ olan ihracat, 59,398 milyon $'a düşmüştür. 2012 yılında Türkiye'nin ihracatı diğer ülke gruplarına kaymıştır. Türkiye'nin yüksek oranlı doğalgaz ithalatı nedeniyle ithalat AB'den Rusya ve İran'a kaymıştır.

Tablo 4.35. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ülkeler (Milyon $)

Ülkeler/Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Almanya	5,186	5,253	5,460	5,474	5,179	5,366	5,868	7,484	8,745	9,453	9,686	11,993	12,952	9,793	11,479	13,951	13,124	13,703	15,147	13,417
İngiltere	1,260	1,511	1,739	1,829	2,096	2,174	3,024	3,670	5,544	5,917	6,814	8,627	8,159	5,938	7,236	8,151	8,694	8,785	9,903	10,557
Irak	188	-	-	-	-	-	-	829	1,820	4,750	2,589	2,845	3,917	5,123	6,036	8,310	10,822	11,949	10,888	8,550
İtalya	1,446	1,387	1,557	1,682	1,789	2,342	2,375	3,193	4,668	5,616	6,752	7,480	7,819	5,889	6,503	7,851	6,373	6,718	7,141	6,888
ABD	1,639	2,032	2,233	2,436	3,135	3,125	3,356	3,751	4,860	4,910	5,061	4,171	4,300	3,241	3,763	4,584	5,604	5,640	6,342	6,396
Fransa	1,053	1,162	1,304	1,569	1,656	1,895	2,134	2,826	3,668	3,805	4,604	5,974	6,618	6,211	6,054	6,806	6,198	6,377	6,464	5,845
İsviçre	278	318	244	268	238	242	289	352	445	553	901	935	2,857	3,935	2,057	1,484	2,125	1,015	3,208	5,675
İspanya	363	439	513	763	712	950	1,125	1,789	2,619	3,010	3,720	4,580	4,047	2,818	3,536	3,918	3,717	4,334	4,750	4,743
BAE	211	264	239	390	315	380	457	702	1,143	1,675	1,986	3,241	7,975	2,897	3,333	3,707	8,175	4,966	4,656	4,681
İran	298	307	194	157	235	360	333	533	813	912	1,067	1,441	2,030	2,025	3,044	3,590	9,922	4,193	3,886	3,664
Rusya Federasyonu	1,510	2,056	1,348	588	643	924	1,172	1,367	1,859	2,377	3,238	4,727	6,483	3,190	4,628	5,993	6,681	6,964	5,943	3,589
Suudi Arabistan	430	534	473	367	386	500	554	741	768	962	983	1,487	2,202	1,768	2,218	2,763	3,677	3,191	3,047	3,473
Hollanda	769	779	888	932	874	892	1,055	1,525	2,138	2,469	2,539	3,019	3,144	2,127	2,461	3,243	3,244	3,538	3,459	3,155
Mısır	316	304	474	467	375	421	326	345	473	687	709	902	1,426	2,599	2,251	2,759	3,679	3,200	3,298	3,125
Romanya	314	358	468	268	325	392	566	873	1,235	1,785	2,350	3,644	3,987	2,202	2,598	2,878	2,495	2,616	3,008	2,816
İsrail	254	391	479	585	650	805	861	1,082	1,315	1,466	1,529	1,658	1,935	1,522	2,080	2,391	2,330	2,650	2,951	2,698
Belçika	492	563	669	623	647	688	693	805	1,183	1,292	1,381	1,736	2,122	1,796	1,960	2,451	2,360	2,574	2,939	2,558
Çin	65	46	38	36	96	199	268	504	391	549	693	1,040	1,437	1,600	2,269	2,466	2,833	3,601	2,861	2,415
Polonya	253	255	290	219	174	241	342	486	697	830	1,060	1,436	1,587	1,322	1,504	1,758	1,854	2,059	2,402	2,329
Azerbaycan	239	319	327	248	230	225	231	315	403	528	695	1,048	1,667	1,400	1,550	2,064	2,585	2,960	2,875	1,899
Diğerleri	6,940	7,983	8,037	7,686	8.020	9,213	11,030	14,001	18,380	19,928	27,175	35,287	45,363	34,745	37,317	43,787	45,971	50,770	52,444	45,372

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.35.'te 1996 yılından bu yana Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkelere yer verilmiştir. 1996 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatını Almanya hep ilk sırada yer almıştır. 2006 yılında da yine ilk sırayı Almanya alırken, bu ülkeyi bir diğer AB ülkesi olan İngiltere takip etmektedir. İtalya üçüncü sırada yer alırken ABD, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 2006 yılında dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Almanya'ya olan ihracatının çoğunluğunu sanayi malzemeleri oluştururken ihracatın geri kalan kısmını gıda ve tarım ürünleri oluşturur. 2008 krizinin etkisiyle 2009 yılında AB ülkelerine olan ihracat azalmış olsa da yine ilk sırayı Almanya almıştır. 2008 krizinin etkisiyle diğer ülkelere olan ihracat azalırken Irak'a olan ihracattaki artış tablodan görülmektedir. 2011 yılında ise Irak, Almanya'dan sonra Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ikinci ülke konumuna gelmiştir. Fakat 2014 yılında Irak'ta çıkan ekonomik ve siyasi krizin ardından Türkiye'nin Irak ile olan ticaretinde azalma meydana gelmiştir. Irak'a ihraç edilen ürünler arasında mücevher eşyası, demir-çelik, ayçiçek yağı ve mobilya gelmektedir. 2015 yılı itibari ile de Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülke Almanya olmuştur. İkinci sırada ise İngiltere vardır. Türkiye'nin İngiltere'ye ihraç ettiği ürünlerin başında altın gelirken

bunu tekstil ve hazır giyim ürünleri takip etmektedir. 2014 yılına oranla 2015 yılında Türkiye'nin ihracatında Avrupa ülkelerinin payının azalmasının nedeni AB'nin dağılma sürecine girmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 4.36. Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İhracatı (Milyon $)

Yıllar	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Ara) Mallar	Tüketim Malları
1996	1,120	9,767	12,318
1997	1,276	11,100	13,861
1998	1,342	11,251	14,365
1999	1,820	10,863	13,849
2000	2,176	11,565	13,987
2001	2,658	13,369	15,262
2002	2,790	14,657	18,465
2003	4,344	18,494	24,125
2004	6,531	25,946	30,502
2005	7,998	30,290	34,835
2006	9,423	37,788	37,790
2007	13,755	49,403	43,696
2008	16,725	67,734	47,077
2009	11,117	49,734	40,733
2010	11,771	56,381	45,321
2011	14,192	67,942	52,219
2012	13,734	82,656	55,556
2013	15,592	74,817	60,732
2014	16,107	75,171	65,088
2015	15,392	68,436	59,148

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tablo 4.36'da Türkiye'nin GB'ye girdiği 1996 yılından bu yıla kadar mal gruplarına göre ihracatına yer verilmiştir. 1996 yılında Türkiye en çok tüketim malı ihraç ederken 2015 verilerine bakıldığında bu payın ara mallara kaydığı görülmüştür. 2008 krizinin etkisi, Türkiye'nin ihraç ettiği tüm mal piyasalarını olumsuz etkilemiştir. 2009 yılından sonra ihracatını arttıran Türkiye, 2015 yılında 68,436 milyon $ ara mal, 59,148 milyon $ tüketim malı, 15,392 milyon $ yatırım malı ihraç etmiştir. Yatırım malları yüksek teknolojiye dayanmaktadır. Türkiye'de teknoloji açısından fazla gelişmediğinden dolay yatırım malı ihracatı ara ve tüketim mallarına oranla daha düşük rakamlarla yapılmaktadır. Yatırım mallarını, sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri ile sermaye malları oluşturmaktadır. Ara malların çoğunu sanayi için işlem görmüş ve görmemiş hammaddeler oluşturmaktadır. Tüketim mallarını ise, binek otomobilleri ile dayanıklı, dayanıksız, yarı dayanıklı tüketim mallarını oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikası ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda AB tarihçesi, kurumları, kurucu antlaşmaları, ortak politikaları, Türkiye-AB ilişkileri, Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası'nın amaçları, araçları, hukuki çerçevesi ve Ortak Dış Ticaret Politikası'nın Türkiye ile uyumu, AB üye ülkelerinin ithalat ihracat rakamları ile Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Dış ticaret ülkelerin karşılıklı çıkarlarına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Ülkeler kendi ülkesinde bulunmayan ya da yüksek maliyetle üretebilecekleri ürünleri başka ülkelerden temin ederler. Türkiye, dış ticaretini geliştirmek, kendisine yeni pazarlar oluşturmak, refah seviyesi arttırmak, büyümeyi gerçekleştirip ödemeler dengesini sağlamak, işsizliği azaltmak gibi ülkesine sağlayacağı olumlu değişiklikleri yapmak için kendisine yeni dış ortaklar bulmak istemektedir.

AB, Dünyadaki diğer ekonomik entegrasyonlar içerisinde çok önemli bir yere sahiptir ve Türkiye'nin en önemli ticari ortaklardan biridir. Kurulduğu dönem ekonomik temeller üzerine inşa edilen bu birlik zamanla, siyasi ve sosyal boyutlarda da kendisini göstermiştir. AB, malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaştığı, üçüncü ülkelere karşı ortak ticaret politikasının uygulandığı, bu politikanın yanı sıra başka politikaların da üyeler arasında uygulandığı ekonomik bir entegrasyondur. AB'ye üye olabilmek için belirlenmiş olan bir takım kriterleri yerine getirmeyen hiç bir ülke AB'ye üye olamamaktadır.

AB, II. Dünya savaşının ardından olumsuzları yok etmek ve Avrupa'nın yeniden inşasını sağlamak amacıyla oluşturulmuş ekonomik bir entegrasyondur. 1952 yılında Paris Antaşması'yla Fransa, Almanya, Lüksemburg, İtalya, Hollanda ve Belçika AKÇT'yi kurmuşlardır. Daha sonra 1957 yılında Roma Antlaşması'yla AET ve EURATOM kurulmuştur. 1963 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması'yla birlikte bu toplulukların yürütme organları birleştirilmiştir ve bu topluluklar Avrupa Topluluğu adını almışlardır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, AB'nin dönüm noktası olmuştur ve Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, Avrupa Birliği adı altında toplanmıştır. Bu anlaşma ile birlikte bu birliğe katılmak isteyen ülkeler için Maastricht Kriterleri adı altında beş tane kriter belirlenmiştir.

Bunlar, fiyat istikrarı, enflasyon, faiz, mali durum ve döviz kuru kriteridir.

Türkiye, 31 Temmuz 1959 yılında Yunanistan'ın AB'ye başvurusu üzerine bu ülkeye tanınacak ayrıcalıklardan mahrum kalmamak için topluluğa üye olmak için başvurmutur. Fakat, Türkiye ile AB ilişkilerinin hukuki temelini 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması oluşturmaktadır. Ankara Anlaşması ile birlikte üç aşama olarak gerçekleştirilmesi öngörülen Türkiye-AB ilişkileri, Hazırlık Dönemi, Katma Protokolü ve Geçiş Dönemi, Gümrük Birliği ile gerçekleştirilen son dönemdir. 1996 yılında GB'ye giriş yapan Türkiye, AB'ye üye olmadan gümrük birliği anlaşmasını yapmış tek ülkedir. Türkiye ile AB arasındaki GB, sadece sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı uygulamaya başlamış ve AB'nin Tercihli Ticaret Sistemi'ni üstlenmiştir. AT Antlaşması'nın 133. maddesinde düzenlenen Ortak Ticaret Politikası, GB içerisinde gelişen ortak kuralların geçerli olduğu bir tek pazar yaratmak amacıyla bir araya gelen ülkelerin dış ticaret politikalarının, topluluk kapsamında ortak kurallar ve politikalar ışığında yerine getirilmesinden doğmuştur. Ortak Ticaret Politikası'nın uygulanması aşamasında en önemli araçlardan biri Ortak Gümrük Tarifesi olmuştur. AB Ortak Ticaret Politikası Roma Antlaşması'nın 23. Maddesi'ne dayanmakta olup, bu madde topluluğun tüm mallarının serbestçe dolaşması ve üye ülkeler arasında ithalatta ve ihracatta tüm vergilerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı da Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamayı öngörmüştür. Ortak Gümrük Tarifesi, AB ülkeleri arasında 1968'den beri uygulanmaktadır.

Türkiye ile AB ilişkileri 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylık statüsünü kazanmasıyla hızlanmış 2004 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin bazı kriterleri tamamlamış olduğundan dolayı 2005 yılında müzakerelere başlanılması kararına varılmıştır. 2005 yılında AB ile müzakerelere başlayan Türkiye, 15 tane fasılda müzakerelere başlamış ve sadece ilk fasıl olan Bilim ve Araştırma Faslı kapanmıştır. 2014 ve 2015 yılında Brüksel'de yapılan zirve toplantılarında ise mali yardımların devam edilmesi ve yeni bir faslın açılması konuları gündeme gelmiştir. Ayrıca, Türkiye'de terörle mücadele konusuna öncelik verilmesi, Türk vatandaşlasının Schengen Bölgesi'ne seyahatlerinde vizenin kaldırılacağı, göçmen akınlarının düzenlenmesi ve düzensiz göçün engellenmesi konularına değinilmiştir.

Türkiye, AB ile 1995 tarih ve 1/95 sayılı "Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği

Kurulmasına İlişkin Ortaklık Konseyi Kararı"na göre Gümrük Birliği'ne dahil olmuş ve AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı uygulamaya başlamış ve üçüncü ülkelere karşı AB'nin tercihli ticaret sistemini üstlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, AB'nin serbest ticaret antlaşması yaptığı ülkelerle de karşılıklı yarar esasına dayalı antlaşmalar yapmayı akdetmiştir. Türkiye, Ortak Dış Ticaret Politikası kapsamında 18 tane ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır. Bunların 17'si hala yürürlükte olmasına rağmen 2007 yılında Suriye ile imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşması 2011 yılında askıya alınmıştır. STA ülkelerine yapılan ihracat, 2005 yılında 2.882.641 bin $ olmuş, 2016 yılının ilk çeyreğinde ise 4.856.393 bin $ olmuştur. Yıllar itibari ile Türkiye'nin ihracatında STA'ların payının giderek arttığı görülmektedir. 2016 yılının ilk çeyreğine gelindiğinde ise genel ihracat 34,743,985 bin $ olurken, STA ülkelerine yapılan ihracat 4,856,254 bin $ olup bu ülkelerin genel ihracat oranı ise % 14 olmuştur. Türkiye'nin STA kapsamında gerçekleştirdiği ithalat oranlarına bakıldığında en çok ithalatın yine ihracatta olduğu gibi EFTA ülkeleri ile gerçekleştiği görülmektedir. 2013 yılına kadar en fazla ithalat yapılan ülkeler EFTA ülkeleri olurken 2013 yılından sonra Güney Kore ile imzalanan STA kapsamında en çok ithalat yapılan ülke Güney Kore olmuştur. 2016 yılının ilk çeyreğine bakıldığında en çok ithalat yine Güney Kore ile yapılırken bu ülkeyi EFTA ülkeleri takip etmektedir. En az ithalat yapılan ülke ise 2013 yılında STA imzalanan Morityus olmuştur.

Türkiye, 2015 yılı itibari ile Dünya Bankası verilerine göre Dünya'nın 18. ekonomisi konumunda yer almaktadır ve bunda AB'nin payı oldukça yüksektir. Türkiye'nin komşu bölgelerle olan ilişkileri, üye olduğu ekonomik kuruluşlar ve AB'ye sağlayacağı güvenlik ve savunma potansiyeline sahip olması Türkiye'yi AB açısından cezbedici ülke konumuna getirmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik yönden geliştirecek ve AB üyesi ülkeleri de çeşitli faktörlerden dolayı olumlu etkileyecektir. Avrupa ülkeleriyle olan dış ticaret rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliği'ne girdikten sonra ithalat ve ihracat rakamlarının arttığı görülmektedir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile AB ve Türkiye arasında son döneme geçildiği zaman, Türkiye'nin AB ile ticaretine bakıldığında ihracat içerisindeki AB payı %49,5 iken, ithalatındaki payı ise %47,1'dir. Türkiye'nin yapmış olduğu ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %52,1'dir. Gümrük Birliği'ne geçiş olan 1996 yılında ise Türkiye'nin ithalatında ve ihracatında artış görülmektedir. 1993 yılında AB'nin

ihracat içerisindeki payı %49,5 iken, 1996 yılında %54,1'e yükselmiştir. Yine 1993 yılında AB'nin ithalat içerisindeki payı %47,1 iken, 1996 yılına bakıldığında %55,7'ye yükselmiştir. 2015 yılı itibari ile AB ile olan ihracat 64 milyar $ olurken, ithalat 78 milyar $'dır. AB'nin ihracattaki payı 2015 yılında %44,6 olurken, ithalattaki payı ise %38'dir.

Avrupa Birliği'nin tek para birimi olan Euro'ya geçmesi ticaretin artmasına olanak sağlamaktadır. Tek bu para birimine geçişle birlikte işlem maliyetleri düşecek olup bunun yanı sıra döviz istikrarı da sağlanmış olacaktır. İşlem maliyetlerinin azalması, değişik para birimleri ile uğraşılmaması sonucu ortaya çıkmaktadır. İşlem maliyetlerinin azalması ile birlikte hem Avrupa Birliği içerisinde hem de üçüncü ülkelere karşı dış ticaretin artması beklenmektedir.

Gümrük Birliği ile birlikte refah artışının sağlanıp sağlanmadığını görmek için ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri incelemek gerekmektedir. Eğer ticaret yaratıcı etki ticaret saptırıcı etkiden büyükse refah artışı, küçükse refah kaybı sağlanmış olur.

Türkiye'nin gümrük birliğine dahil olduğu 1996 yılından itibaren AB ile olan ithalatın payı ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Yeni gümrük birliği sonrasında ticaret, ithalat lehine ilerlemiştir. Bu da ticaret yaratıcı etkinin birlik lehine olduğunu göstermektedir. İthalatın payının ihracattan daha fazla olması ayrıca ticaret yaratıcı etkinin Türkiye aleyhine olduğunu da göstermektedir. Türkiye, Gümrük Birliği'ne dahil olmadan önce de ticaretinin büyük bir kısmını AB ülkeleri ile yapmaktaydı. GB sonrasında üçüncü ülkelerle de yaptığı ticarette büyük değişiklikler olmadığından dolayı gümrük birliğinin ticaret saptırıcı etkisinin Türkiye üzerinde etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin gümrük birliğine girdikten sonra tüketicinin korunması, dış ticaret, gümrükler, devlet yardımları gibi pek çok konuda AB mevzuatına uygun düzenlemeleri yürürlüğe koyduğu görülmektedir.

Türkiye, Gümrük Birliği ile birlikte olumlu ve olumsuz etkileri bir arada yaşamaktadır. 1996 yılından itibaren, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile dış açığının fazlalaştığı görülmektedir. Bu açığın en temel nedenini tekstil sektörü ihracatının başka ülkelere kaymış olmasıdır. Yani Türkiye gümrük birliği öncesinde Avrupa Birliğine %65 oranında tekstil ihraç ederken, bu pay gümrük birliği sonrasında Çin ve Hindistan gibi ülkelere kaymış, bu da Türk tekstilini olumsuz etkilemiştir. Gümrük Birliği sonrasında

Türkiye'ye beklenen mali yardımların ve sermayenin gelmemiş olması da Türkiye'ye olumsuz etki yaratmıştır.

Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke grubu 1996 yılından bu yana OECD ülkeleridir. Bu grubu AB ülkeleri takip etmektedir. İthalatta olduğu gibi ihracatta da en fazla payı OECD ülkeleri alırken AB ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin dış ticaretinde AB'nin payı büyüktür. Özellikle Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesi ile birlikte Gümrük Birliğinin statik etkilerinden olan ticaret yaratıcı etkiyi görmekteyiz. Statik etkilerden bir diğeri olan ticaret saptırıcı etki ise üçüncü ülkelerle olan ticaretin azalmamasından dolayı etkili olmamıştır. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi, AB ülkelerini olumlu etkilemiştir ki zaten Türkiye gümrük birliğine girmeden önce de en fazla AB ülkeleri ile ticaret yapmaktaydı. Türkiye'nin dış ticaret açıklarının gümrük birliğine girdikten sonra artması Türkiye'nin aleyhine bir sonuçtur. Gümrük birliğinin dinamik etkilerinin Türkiye üzerinde uzun dönemde ortaya çıkıp Türkiye lehine olacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye, genç nüfusa sahip doğal zenginlikleri olan ve jeopolitik konumu açısından oldukça güçlü bir ülke konumundadır.

Görüldüğü üzere AB, Türkiye için ekonomik anlamda önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin AB'ye ihracatında da sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalatında daha fazla artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun temel sebebi, Türkiye'nin tek taraflı olarak 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayi ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB'nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmesidir.

Türkiye'nin 1996 yılında gümrük birliğine girmesiyle birlikte dış ticaret açığı artmıştır. Bunun nedenleri arasında, AB'den yeterince mali kaynak aktarımının olmaması, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmaması, Türkiye'nin AB çıkışlı sanayi ürünlerini gümrük vergisi olmadan ithalatı sağlanırken, AB dışı ülkelere AB'nin kendi uyguladığı gümrük prosedürlerini uygulaması sayılabilir. Ayrıca Türkiye, gümrük birliğine girmeden önce Avrupa Birliği'ne olan ihracatının %65 gibi çok bir payını tekstil sektöründen sağlamaktaydı fakat AB daha sonra bu tekstil ürünlerini Çin ve Hindistan'dan aldığı için bu da Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Türkiye, gümrük birliğine girdikten sonra birçok ekonomik krizin etkisi altında kalmıştır. Bu yüzden dış ticaret açığının her geçen yıl daha da artmasında gümrük birliğinin ne kadar payı olduğunu söylemek çok zordur.

Avrupa Birliği'nin yirmi sekiz üye ülkesinin ithalat ve ihracat oranlarına bakıldığında çoğu ülkenin üye olmadan önceki dış ticaret açıklarının üye olduktan sonra daha da arttığı gözükmektedir.

Dış ticaret politikası araçlarından biri olan gümrük tarifeleri, dünya ekonomisini uzun süre etkisi altına alıp, ticarete yön vermiştir. 1980 yılına kadar dışarıya kapalı bir ekonomi politikası izleyen Türkiye, 1980'den sonra dışarıya açılmış ve ihracat ile ithalat rakamlarında ciddi artışlar olmuştur. Türkiye'nin 1996 yılında GB'ye girmesiyle birlikte ithalat ve ihracatında artışlar gözlemlenirken dış ticaret açığı da her geçen yıl daha da artmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde, TL'nin değer kaybetmesi ve iç talebinde daralma meydana gelmesinden dolayı Türkiye'de ihracat artarken, ithalatta ciddi azalışlar olmuştur. Bu durum dış ticaret açıklarının az da olsa azalmasına neden olmuştur. İthalat-ihracat rejimleri ve izlenen döviz kurları dış ticaret dengesinde etkilidir. Sanayi sektörü, Türkiye'nin ithalatında büyük önem taşır. Bunun yanı sıra ham petrol ve doğal gazda da Türkiye önemli ölçüde dışa bağımlı bir ülkedir. 2001 yılında altın ithalatının da serbest bırakılmasıyla birlikte altın ithalatı da önemli ölçüde artmıştır. Gümrük Birliği ile birlikte gümrük vergilerindeki indirimler ve döviz kurunun düşük olmasından dolayı en büyük dış ticaret açığı 2011 yılında yaşanmıştır.

Türkiye, 2006 yılından bu yana en fazla ihracatı Almanya ile yaparken, 2006 yılında en fazla ithalat yaptığı ülke ise Rusya'dır. Bu yıl Almanya, Türkiye'nin ithalatında ikinci sırada yer almaktadır. 2015 yılı itibari ile de Türkiye en fazla ithalatı Çin ile yaparken Almanya yine ikinci sırada yer almıştır. 1996 yılında Türkiye en çok tüketim malı ihraç ederken 2015 verilerine bakıldığında bu payın ara mallara kaydığı görülmüştür. 1996 yılında en çok ithal ettiği mal grubu ara mallar olurken, 2015 yılı itibari ile de bu mal grubu değişmemiş, bunu tüketim malları takip etmiştir.

Türkiye'nin dış ticaret açığının her geçen yıl bir önceki yıla oranla daha da artmasının en önemli sebeplerinden birisi de teknolojinin gelişmemiş olmasıdır. Türkiye ithal ettiği ürünlere bir alternatif bulamayabilir fakat dış ticaret açığını azaltmak için teknolojiye ve AR-GE çalışmalarına verilen önemi, desteği arttırması gerekmektedir. Türkiye'nin 1996 yılında GB'ye girmesiyle birlikte dış ticaret açığı daha da arttığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmemiş olmasının yanı sıra, AB'den yeterince mali kaynak aktarımının olmaması, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmaması, Türkiye'nin AB çıkışlı sanayi ürünlerini gümrük vergisi olmadan ithalatı sağlanırken, AB dışı ülkelere

AB'nin kendi uyguladığı gümrük prosedürlerini uygulaması da sayılabilir.

Türkiye'nin, Avrupa Birligi sürecinin hızlandığı bu dönemlerde uyum çalışmalarını bir an önce gerçekleştirmesi gerekmektedir. Türkiye uzun dönemli reformları gerçekleştirdiği, ticaret politikalarını sağlamlaştırdığı, yabancı sermaye girişini arttırdığı ve teknolojik gelişmeleri takip edip uyguladığı takdirde Gümrük Birliği'nden en fazla faydayı sağlayacaktır. Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden tamamıyla beklediği faydayı sağlayabilmesi için ekonomik ve siyasi olarak istikrarını sağlaması gerekmektedir.

Türkiye'nin her geçen yıl daha da artan dış ticaret açıklarını azaltması için gerekli olan yapısal reformlar, ülkelerin daha verimli ve daha etkin çalışabilmesi ve büyüme hızlarını arttırabilmesi için var olan sistemin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu kapsamda yasal düzenlemelerle yapısal değişimler yapılabilir. AB'ye üye olmak için 1959 yılında yaptığı başvurunun ardından 1996'da Gümrük Birliği'ne üye olan Türkiye, o yıldan itibaren ticaret politikasını AB ile uyumlu hale getirmeye çalışmıştır ve 1996 yılından itibaren dış ticaret açığı her geçen yıl daha da artmıştır. Bu ticaret politikasında istediği başarıya yakalayamayan Türkiye, ticaret politikasını değiştirebilir. Yapılması gereken yapısal reformlarla AB süreci daha da hızlandırılmalıdır. Ayrıca, ithal edilen ürünlerin yurt içinde ikamesi sağlanıp, yerli üretim teşvik edilmelidir. Türkiye, AB ülkelerine gerekli yatırımları yaptığı halde AB ülkelerinden yeteri kadar kaynak akışı ve yabancı yatırımcı Türkiye'ye gelmemektedir. Bu bağlamda yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yatırım yapması sağlanmalıdır. Türkiye, dış ticaret açıklarını kapatmak için sürekli döviz kurlarında oynama yapmaktadır. Dış ticaret açıklarının giderilmesi için döviz kurları yeterli olmayıp bunun yanı sıra teknolojinin de gelişmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, Türkiye'nin enerji konusunda dışa bağımlılığı azaltılmalıdır. Bunun için güneş ve rüzgar gibi eldeki kaynakları enerjiye çevirmesi gerekmektedir. Türkiye, bu yapısal reformları gerçekleştirdiği taktirde ihracat artacak, ithalatta dışa bağımlılığı azalacak ve dış ticaret açıkları da azalacaktır. Gümrük Birliği'nden yeterli seviyede faydalanmak için de AB sürecinin hızlandırılması gerekmektedir.

.

KAYNAKÇA

Acar, Mustafa., *Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz*, 1. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara 2006.

Acaravcı, Ali., Öztürk, İlhan., *"Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi"* Review of Social, Economic & Business Studies, Cilt: 2, 197-206.

Akçay, Belgin., *"Avrupa Birliği Ekonomik Kriterleri ve Türkiye"*, Maliye Dergisi, Sayı:155, Temmuz–Aralık 2008, 11 – 35.

Akçay, Yaşar., Argun, Çiğdem., Elvettin, Akman. *''AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış Güvenlik Politikası''* Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 4, 2011, 117-131.

Aslan, Alper, Cengiz., Gökkaya, Kürşat. *"Avrupa Birliğinin Eğitim Politikalarının Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçlarına Etkisi",* Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 3, 2004, 227 – 244.

Aynacı, Tuğba., "*Gümrük Birliğinin Türkiye – Avrupa Birliği Dış Ticaretine Etkisi"*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, 1–141.

Arman, Şengül., *"Nice Antlaşması (AB Kurumsal Hukuka Etkisi)",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, 1-79.

Arsava, Füsun., *"Nice Antlaşmasının Getirdikleri",* Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı: 2, 2002, 1-30.

Arslan, Ali. *"Efendi ve Uşak Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri",* 2. Baskı, Paraf Yayınları, İstanbul 2010.

Atalay, Utku, Ali., *"Avrupa Birliği Perspektifi İle Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi"* Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ekonomik ve Mali konular Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, 1–73.

Atmaca, Reyhan., *"Gümrük Birliği ve Olası Etkileri",* Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürü, Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, Sayı 16, 1995, 15-27.

Ayhan, Sinan., *"Avrupa Birliği Kişilerin Serbest Dolaşımı ve Türkiye İçin Müzakere Süreci"*, Avrupa Birliği genel Sekreterliği, Tek Pazar ve Rekabet Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, 3–83.

Bahçekapılı, Kaan., *"Gümrük Birliği Teorisi ve Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri",* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, 1-82.

Barbee, Inveer., *"The Path To Customs Unıon:The European Experıence And North Amerıcan Integratıon'',* American University, Faculty of the School of Internatıonal Service, Master Thesis,Amerika, 2012, 6-145.

Bilçen, Sumru., "*AB'de Önemli Bir Adım: Lizbon Antlaşması*" , Dış ilişkiler ve Protokol Müdürlüğü Şefi, 2010, 1-10.

Bilici, Nurettin., "*Avrupa Birliği ve Türkiye*", 5.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2012.

Bulaç, Ali., "*Avrupa Birliği ve Türkiye*", Eylül Yayınları, İstanbul 2001.

Bulut, Müge., "*Avrupa Birliği Rehberi*", Euromat Entegre Matbaacılık A.Ş., İstanbul 2006.

Cengiz, Cihangir., Kurtbağ, Ömer., *"Türkiye ve AB Gümrük Birliğinde Yaşanan Güncel Sorunlar ve Bunlara Olası Çözüm Önerileri"*, Akademik Yaklaşım Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, 2015, 1–33.

Coşkun, Enis., "*Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye*", 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

Çağrı, Tura, Murat., *"Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye de Azınlık Hakları: Normlar ve Beklentiler",* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2014, 1-90.

Çak, Demet., "Gümrük Birliğinin Getirdikleri ve Götürdükleri; Dış Ticaret Vergileri ve İhracat Gelirleri Analizi", İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007-68, İstanbul, 2007, 1-68.

Çakmak, Haydar., "*Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*", 2. Baskı, Platin Yayınları, Ankara 2007.

Çayhan, Esra., "*Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı,* 1. Baskı, Boyut Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1997.

Çokgezen, Jale., "*1980'den Günümüze Türkiye Ekonomisi Krizler, Politikalar ve Makroeknomik Dönüşü",* 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2010.

Nart, Ela., *"Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi",* Yaşar Üniversitesi 17 (5), İzmir, 2010, 2875 - 2885.

Dağdemir, Elif., *"Avrupa Birliği Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nin Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Avrupa Birliği'ne İhracatları Üzerine Etkileri"*, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 61-4, 121 – 143.

Dalrympe, Ryan., *" The Impact of the Eurasian Customs Union on Foreign Direct Investment in Kazakhstan" ,* University of Washington, Master Thesis, 2014, 1-67.

Demiral, Nurhan., "*Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde 2002 – 2012 Dönemi ve Müzakerelerin Geleceğe Etkisi"*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, 1 – 142.

Demirci, Mert., "*Dünya Alüminyum Ticaretinde Türkiye'nin Yeri"*, Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Derneği, Metalurji Mühendisleri Odası, 17-29.

Doğan, Naci., *"On yıllık Dönemde Gümrük Birliğinin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme",* Mevzuat Dergisi, Sayı 79, 2004, 1 – 14.

Doğan, Seyhun., Kaya, Semanur., ''*Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasıl Bazlı Yoğunlaşma Analizi'',* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı: 14, 2011, 1-18.

Doğan, Tuğba., *"Avrupa Birliği Dış Ticaret Politikası"*, İzmir Ticaret Odası, Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü Stajyeri, 2010, 1 – 14.

Dönmez, Celalettin., *"Avrupa Birliğinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı"*, Adalet Dergisi, Sayı: 31, 1-15.

Dura, Cihan., Yıldırım, Ertuğrul., *" Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış",* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 28, 2007, 143-177.

Dura, Cihan., *"Avrupa Birliğinin Kurumları"*, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 1, 1997, 38-47.

Ege, Aylin., *"AB Ortak Dış Ticaret Politikası",* ODTÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi, Perşembe Konferansları, 2000, 73-102.

Hepaktan, Erdem., *"Türkiye'nin Dönüşüm Süresince Dış Ticaret Politikaları"*, İkinci Ulusal İktisat kongresi, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir, 2008, 1-22.

Erhan, Çağrı., *"Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi",* 1-96.

Erol, Aslıhan., *"Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Avrupa Birliği Politikaları ve Türkiye",* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2011, 1-112.

Ertem, Barış., *"Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı",* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21, 2009, 377 – 397.

Gedikoğlu, Tokay., *"Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi Sorunları ve Çözüm Önerileri",* Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 67-80.

Gencay, Çapanoğlu., Sema., Uyanusta, Esra., *"Nice Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşma ve İlgili Bazı Kararları Değiştiren Antlaşma)",* Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2003, 1-44.

Girit, İlker., *"Avrupa Birliği Gelişimi, Kurumları ve İşleyişi" ,*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul, 2015, 1-48.

Göçmen, İlke., *"Avrupa Birliği Maddi Hukuku"*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Lisans Programı 2012 – 2013 Güz Dönemi, Ankara, 2012, 1-73.

Gözen, Ramazan., "*Türk Dış Politikasının Avrupa Birliğine Doğru Dönüşümü"*, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 2, No: 6, 2006, 1–16.

Gündüz, Orhan., Esengün, Kemal., *"Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) ile Dış ticareti Üzerine Etkileri"* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, 2007, 43-49.

Gürlük, Serkan., Turan, Özlem., "*Avrupa Birliği ve Türkiye: Türkiye Tarımı ve Ortak Tarım Politikası"*, Ekin Yayınevi, Bursa 2013.

Gürlesel, Fuat., Alkin, Kerem., *"Avrupa Birliği'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Türkiye'nin de Dahil Edilmesi"*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2010-18, İstanbul, 2010, 6 – 101.

Haşimi, Cemal., *"2000'li Yıllar Türkiye, Avrupa ve Avrupa Birliği"*, Meydan Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Hatipler, Mustafa., *"Türkiye–AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri",* Akademik Bakış Dergisi, Sayı 29, 2012, 1-14.

Hemidov, Gülden., *"Avrupa'nın Termal Turizme Olan Talep Analizi ve Türkiye'nin Pazardaki Yeri: Haymana ve Balçova Örneği"*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Daire Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012, 5-122.

Nicolaidis, Kolyasa., "*Turkey is European…..for Europe's sake."*, Ministry Foreign Affairs, Netherlands, 2004.

Hobikoğlu, Elif., *"Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Sigortacılık Programı, İstanbul, 66-82.

Hughes, Kirsty., "*Turkey and The European Union: Just Another Enlargement"*, Standard & Poor's, 2004.

Kalaycı, İrfan., "*Türkiye–Avrupa Birliği Üzerine Ekonomi–Politik Tezler",* 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2008.

Kapusuz, Fadime., *"Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkileri (1980–2006)",* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, 1-165.

Karabulut, Umut., *"Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Avrupa Birliği Politikaları (1983 –2004)",* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2008, 1-203.

Karabulut, Recep,. Uğur, Ahmet,. *"Euro'ya Geçişin Türkiye'nin İthalatına Etkisinin Chow Kırılma Testi ile Analizi"*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, 2008.

Karabulut, Umut., *"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Başlangıcı: Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) Üyelik Başvurusu'',* Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 16, 2012, 19-33.

Karluk, Rıdvan*., "Türkiye Ekonomisi Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Yapısal Dönüşüm",* 13. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2014.

Karluk, Rıdvan*., "Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, 7"*. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2014.

Karluk, Rıdvan*., "Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları",* 11. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2014.

Karluk, Rıdvan*., "Avrupa Birliği- Türkiye İlişkiler- Bir Çıkmaz Sokak"*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2013.

Karluk, Rıdvan*., "Avrupa Birliği'ne Evet Mi? Hayır Mı? "*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2008.

Karluk, Rıdvan*., "Avrupa Birliği ve Türkiye",* 9. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2007.

Kavcıoğlu, Şahap,. *"Avrup Birliği'nde Euro Krizi ve Türkiye Ekonomisine Etkileri"*, Cilt: 28, Sayı: 101, Nisan, 2014.

Kızıltan, Alaattin., Ersungur, Mustafa., Polat, Özgür. *"Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İhracat ve İthalatına Etkisi",* İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2008, 83-99.

Köse, İsmail., *"Tarihsel Süreçte Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Stratejisinin Dinamikleri",* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programı, Trabzon, 2001, 1-224.

Kutlu, Erol., *"Avrupa Birliği"*, Anadolu Üniversitesi Kitabı, Ünite 9, 181–202.

Kutlu, Erol., Hacıköylü, Canatay. *"Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Devlet Yardımları"*, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Sosyal Bilimler Dergisi 2007/1, 367–390.

Kutlu Gürsel, Meltem., Burcu, Önüt, Lale. *"Avrupa Birliğinin Kurumsal Yapısına Egemen Olan İlkeler",* Amme İdaresi Dergisi, Cilt 42, Sayı 4, 2009, 59-77.

Küçükkiremitçi, Oktay., Karaca, Emin., Eşiyok, Bayram., *"Türkiye'nin İhracatında Öne Çıkan Sektörlerde Temel Pazar Ülkeler, Rakipler ve Rekabet Gücü"*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2010, 4-37.

Manisalı, Erol. *"Cumhuriyetimizin Elli Yılında Dış Ekonomik İlişkiler"* , İstanbul, 1972, 97-121.

Memiş, Derya., *"Avrupa Birliği Ortak Ekonomik Politikaları İçinde Ortak Dış Ticaret Politikası ve Türkiye'nin Uyum Çabaları",* Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005, 1-200.

Moussis, Nicholas., *"Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi"*, Mega Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2004.

Tocci, Nicolaidis., *"Turkey and the European Union. A Journey in the Unknown",* 2014, 1-24.

Oktar, Yavuz., Suat Yavuz., *"Avrupa Para Birliği Euro ve Türkiye"*, 1. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir 2000.

Özbek, Haydar., Atik, Hayriye., *"İnovasyon Göstergeleri Bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatiksel Bir Analiz"*, Erciyes Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:42, Temmuz–Aralık 2013, 193-210.

Özcan, Bülent., *"Avrupa Birliği Sermayenin Serbest Dolaşımı Konusundaki Mevzuat ve Türkiye'nin Uyumu"*, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ekonomik ve Mali Konular Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, 4-73.

Özcan, Mehmet., *"Avrupa Birliği Anayasasının AB Kurumsal Yapısı Üzerine Etkileri",* AÜEHFD, Cilt 9, 2005, 208-239.

Özler, Zeynep., *"Lizbon Antlaşması",* İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2009, 1-3.

Özyücel, Mustafa., *"Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları",* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, 1-98.

Pınar, Hamdi., *"Hizmetin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Vatandaşları İçin Vizesiz Avrupa"*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:8, 2009, 77–113.

Pınar, Övgü., Boran, Şebnem., Sevilmiş, Gözde. *"Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye"*, AR&GE Bülten 2013 Mart–Ekonomi, 3-9.

Reçber, Kamuran., *"Avrupa Birliği Mevzuatı"*, Ezgi Kitapevi, Bursa 2003.

Saatcioğlu, Cem., Karaca, Orhan., *"Döviz Kuru Belirsizliği'nin İhracata Etkisi"* Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, 2004, 183-195.

Sandıklı, Atilla., *"Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği"*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul 2008.

Savaş, Vural., *"Türkiye ve AET"*, AR Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş., İstanbul 1983.

Şen Yücel Gündoğar, Sabiha., Zeynep Ak, Ceren., *"Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası: Türkiye Nereye Ait?",* Dış Politika Analiz Serisi-9, Tesev Yayınları, İstanbul, 2009, 1-64.

Seymen, Dilek., *"Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi Mi?",* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 2009, 199-220.

Sunar, Burcu., *"Adalet ve Kalkınma Partisinin Dış Politika Söyleminde Temalar: Türkiye Bülteni Üzerine Bir İnceleme"*, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı: 3, 2013, 431 - 454.

Şahin, Hüseyin., *"Türkiye Ekonomisi*, 7*"*. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa 2002.

Şen, Zelal., *"Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi"*, Avrupa BirliğiGenel Sekreterliği, Ekonomik ve mali Konular Daire Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, 1-83.

Şentürk, Mehmet., *"Gümrük Birliği Üyeliğinden Günümüze Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme",* Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2014.

Tanilyan, Tilda., *"Avrupa Birliği – Türkiye Arasındaki Mali Protokoller ve Yardımlar",* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, 1-79.

Temiz, Dilek,. *"Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu Mu?"*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2009, 115-38.

Tezcan, Ercüment., *"Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 54, Sayı 1, Ankara, 144-158.

Türel, Orhan, Bülent., *"Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Ab'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ve Menşe Kurallarına Uyumu",* T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 3–115.

Türker, Oğuzhan., *"Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaretinin Rekabet Gücü",* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 32, 2009, 281-302.

Utkulu, Utku., *"Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler"*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir, 2005, 1–83.

Utkulu, Utku., Aydemir, İsmail., *"Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi ve Yapısal Değişim"* Gazi Kitabevi, Cilt: 2, 2008, 1-20.

Uysal, Ceren., *"Türkiye–Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler",* Akdeniz Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Antalya, 2001, 140,153.

Volkan, Gürel, Reşat., *"Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği Sürecinde AB'nin Uluslararası Hukuktaki Yeri",* 2005, 99-118.

Wigley, Arzu., Mihci Sevinç., *"Effects of Customs Union with European Union on the Market Structure and Pricing Behaviour of Turkish Manufacturing Industry",* Ankara, 2-23.

Yakut, Şimal., *"Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi ve Türkiye'nin Uyumu",* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 100-119.

Yalçıntaş, Nevzat., *"Avrupa Birliği ve Türkiye: Avrupa Topluluğu Bir Hristiyan Kulübü Müdür? ",* 1. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul 2006.

Yeşiltaş, Murat., Balcı, Ali. *"AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita"*, Bilgi Dergisi, 2011 Kış, 9–34.

Yılanoğlu, Zeynep., *"Türkiye'nin Dış Ticaretinin Yapısal Dönüşümü (1980–2007)"*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, 1–104.

Yıldırım, Süreyya., *"Türkiye'de 24 Ocak Öncesi ve Sonrası Sanayileşme ve Ekonomik Büyümeye Etkileri''*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı: 1.

Yılmaz, Neslihan., *"Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye Tarımının Uyumu",* Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, 1-200.

Yılmaz, Sait., *"Avrupa Birliği'nin Geleceği"*, Turan Stratejik Araştırmaları Merkezi Dergisi, Sayı: 4, 2009, 21-24.

Yiğit, Devrim., *"Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri",* Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2006, 1-194.

İNTERNET KAYNAKÇASI

AVRUPA BİRLİĞİ

<http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf>(28.01.2016)

AVRUPA BİRLİĞİ

<http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf>(28.01.2016).

EUROPEAN UNİON

<http://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/Files/File/HowEUWorks.pdf>(28.01.2016).

EUROPEAN UNİON

<http://avrupa.info.tr/fileadmin/Content/Downloads/PDF/Katilim%20Ortakligi%20Belgesi.pdf> (28.01.2016).

GMKA

<http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/planlama/AB%20Sunumu.pdf> (28.01.2016).

REGIONAL ENVIRONMENTAL CENTER

<www.rec.org.tr> (28.01.2016).

CY2012

<http://www.cy2012.eu/tr/Footer/about-the-eu/eu-institutions>(30.01.2016).

BUMKO

<http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>(30.01.2016).

BAROBİRLİK

<http://eski.barobirlik.org.tr/ui/kuruluslar/avrupa_isleyis_bilgi_notu.aspx>(30.01.2016).

NEOEKONOMİ

<https://neoekonomi.com/maastricht-antlasmasi/>(30.01.2016).

İBB

<http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Sayfalar/ABPolitikalari.aspx>(06.02.2016).

İKV

<http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=31>(06.02.2016).

AKASYALARALTNDA

<http://akasyalaraltnda.tr.gg/AB-Ortak-Politikalar%26%23305%3B.htm>(14.02.2016).

İTKİB

<http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/AB_bilginot/LISBON_DECEMBER_2009.pdf>(17.02.2016).

AB

<http://www.ab.gov.tr/?p=45627&l=1> (17.02.2016).

AKADEMİKPERSPEKTİF

<http://akademikperspektif.com/2014/12/07/1996-2013-yillari-arasi-avrupa-birligi-turkiye-dis-ticaret-iliskisi/>(03.03.2016).

MFA

<http://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretinin-gelistirilmesindeki-onemi.tr.mfa>(03.03.2016).

ECONOMY

<http://www.economy.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler.jspx;jsessionid=-oZqsLgM7JYlDXy1s-sQsh48cPi8zVGuB1JcGvHE8MASYPdhEtSl!-

391001670?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160786&countryName=Portekiz&contentTitle=D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20Politikas%C4%B1%20ve%20Vergiler&_afrLoop=745665209083608&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=null#!%40%40%3FcountryName%3DPortekiz%26_afrWindowId%3Dnull%26_afrLoop%3D745665209083608%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160786%26contentTitle%3DD%25C4%25B1%25C5%259F%2BTicaret%2BPolitikas%25C4%25B1%2Bve%2BVergiler%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D18eluraoza_4>(03.03.2016).

İZTO

<http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/ab_dis_ticaret_politikasi_25.06.2012%2012-39-18.pdf>(06.03.2016).

KONİKS

<http://www.koniks.com/topic.asp?TOPIC_ID=19077>(06.03.2016).

İSTEMİPARMAN

<http://www.istemiparman.com.tr/avrupa-birligi-dis-ticaret-politikalari/>(06.03.2016).

TURKHUKUKSİTESİ

<http://www.turkhukuksitesi.com/makale_892.htm>(08.04.2016).

UTİKAD

<http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=6900>(21.04.2016).

BİLGESAM

<http://www.bilgesam.org/incele/773/-ab%E2%80%99de-ihracata-yonelik-devlet-yardimlari-ve-turkiye%E2%80%99nin-durumunun-degerlendirmesi/#.V88VcRWLTIU>(24.04.2016).

İSTEMİPARMAN

<http://www.istemiparman.com.tr/dis-ticaret-politikasi-araclari/>(01.05.2016).

ETCF

<http://v2.etcf.org.tr/TR/doc/kasim_2009_etcf/Manual_5%20AB%20Disi.pdf> (01.05.2016).

MFA

<http://www.mfa.gov.tr/data/AB/etki_degerlendirme.pdf>(01.05.2016).

WORLDBANK

http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-tr.pdf (02.05.2016).

MFA

<http://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretinin-gelistirilmesindeki-onemi.tr.mfa> (02.05.2016).

İİB

<http://www.iib.org.tr/files/downloads/mevzuat/sta_kilavuz.pdf> (02.05.2016).

İKV

<http://oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/5-pozitif_gundem.pdf>(14.05.2016).

BİRSAM

<http://www.birsam.org/uploads/default/reports/87a8a957c166e08ec5d9521b06abfe57.pdf>(14.05.2016).

BOOKS

<https://books.google.com.tr/books?id=HrzCL9uPnRQC&pg=PA93&lpg=PA93&dq=akp+d%C3%B6nemi+ab+ili%C5%9Fkileri&source=bl&ots=cVuUQGrpFp&sig=leTFnneLrykrhCMoDBU0HBgUL44&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjw_92tldfMAhXClCwKHafRDr04ChDoAQgmMAI#v=onepage&q=akp%20d%C3%B6nemi%20ab%20ili%C5%9Fkileri&f=false>(14.05.2016).

AKADEMİPERSPEKTİF

<http://akademikperspektif.com/2014/07/19/adalet-ve-kalkinma-partisi-doneminde-turkiye-ab-iliskileri/>(14.05.2016).

İZTO

<http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6322_1462431663.pdf>(14.05.2016).

EKONOMİ

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/D%C4%B1%C5%9F%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/Serbest%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmalar%C4%B1/ekler/sta%20tablo.pdf?lve>(14.05.2016).

TUİK

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (14.05.2016).

İTKİB

<http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/2016/TEKSTILSEKTORUACISINDANALMANYA-OCAK2016.pdf>(24.05.2016).

WORLDBANK

<http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT> (24.05.2016).

WORLDBANK

<http://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT/countries>(24.05.2016).

TCMB

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8f5ca81b-4242-4119-ba8b-20de79baaddb/euroizleme04_01.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE8f5ca81b-4242-4119-ba8b-20de79baaddb>(21.07.2016).